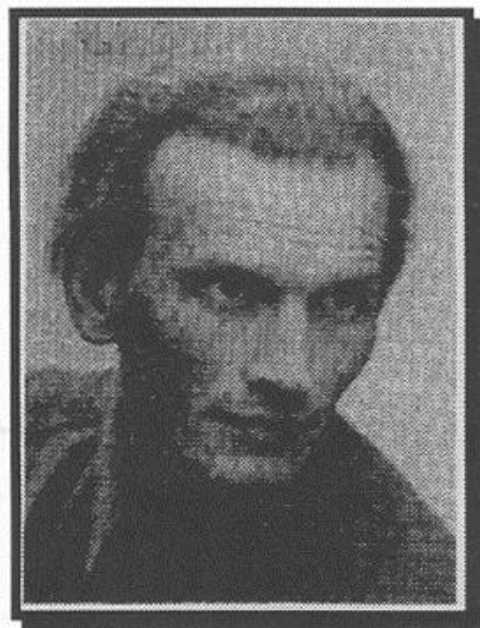

SKRAMMEL - LEGEPLADSEN

- en undersøgelse af skrammellegepladsens/byggelegepladsens historie, med udgangspunkt i perioden 1931 til 1947 - den idemæssige og kulturelle baggrund i kulturradikalismen, reformpædagogikken og legepladsbevægelsen.

Dansk Pædagogisk Historisk Forening og Samling &
Videncenter for Pædagogiske og Sociale Studier – CVU København & Nordsjælland

Studiemateriale

Denne bog er den tredje af en række nye udgivelser som Dansk Pædagogisk Historisk Forening og Samling udsender. Udgivelserne er et forsøg på at give en større kreds af interesserede mulighed for at stifte bekendtskab med de spændende og interessante afhandlinger, specialer og andre former for fremstillinger, der gennem tiderne er skrevet på universiteterne, seminarier og andre uddannelsesinstitutioner. Fremstillinger hvor pædagogikken og de pædagogiske institutioners historie er temaet. Afhandlingerne og specialerne vil fremtræde i den form de oprindeligt er skrevet i, måske med nogle små tilretninger, og skal selvfølgelig læses med dette for øje. De er trykt på den billigst mulige måde for at foreningen/samlingen økonomisk kan håndtere udgivelsesopgaven.

Venlig hilsen

Bestyrelsen for DPHF/S

SKRAMMELLEGEPLADSEN

- en undersøgelse af skrammellegepladsens / byggelegepladsens historie, med udgangspunkt i perioden 1931 til 1947 - den idemæssige og kulturelle baggrund i kulturradikalismen, reformpædagogikken og legepladsbevægelsen.

Ole Schultze Henriksen

2006 Dansk Pædagogisk Historisk Forening og Samling og Videncenter for Pædagogiske og Sociale Studier
– CVU København & Nordsjælland

1. oplag ISBN 87-91866-01-4

Bogen kan bestilles i Dansk Pædagogisk Historisk Forening og Samling Sprogøvej 7 2000 Frederiksberg Tlf. 39653764

Indholdsfortegnelse

Undersøgelses indhold	1
Indledning	1
Sammenfatning	2
1. DEL	3
Skrammellegepladserne 1943-1960	3
Indledning	3
Emdrup Skrammellegeplads 1943-1945	3
En rundtur på legepladsen sammen med John Bertelsen (Jonas)	5
Skrammologien	9
Legen	9
Voksen rollen	10
Børnedemokratiet.	11
Den første leder af Emdrup	11
Legepladsbevægelsen	15
C. Th. Sørensen	15
Kulturradikalismen, Den frie skole og Kursus for Småbørnslærere	17
Kursus for Småbørnslærere	18
Kulturradikalismen og psykoanalysen	19
Stil og atmosfære på "Kursus"	20
John Bertelsen og seminarierne	20
Pædagog under besættelsen	22
Lovgivning og tilskudsmuligheder	23
Omverdens holdning	24
Agnete Vestereg - Emdrup Skrammellegeplads næste leder	25
Interview med Agnete Vestereg	29
Skildring af Emdrup Skrammellegeplads 1943-1953	30
Efterkrigstiden 1945-1960	32
Diskussionerne i Københavns borgerrepræsentation	33
De tre skrammellegepladser 1945-1948	34
Skrammellegepladsen på Peter Fabervej	37
Hulebyen i Brede	39
Børnenes jord i Vrå	37
Dansk Legepladsselskab	38
Skrammellegepladser i udlandet	40
Sammenfatning, analyse og diskussion	42
Skrammellegepladsernes pædagogik	42
Reformpædagogikken	43
Det frie produktive arbejde	45
Omformningen eller pragmatikken	47
Legen	47
Pædagogens rolle og demokratiet	49
Livshistoriens betydning	50
Materialet	52
C. Th. Sørensen	52
John Bertelsen	53
Agnete Vestereg	54
Den materielle nødvendighed	55
Ideernes og personlighedernes rolle	57
Den reformpædagogiske bevægelse	58
2. DEL	60
Skrammellegepladsernes gennembrud 1960-1975	60

Indledning	60
Fra skrammellegeplads til byggelegeplads	60
Kolding Skrammellegeplads	61
Legepladskampagnen	63
Skrammellegeplads eller byggelegeplads	64
S.B.B.U	65
Dyrene på byggelegepladserne	66
Legepladsfraktionen	67
Bøger, film og andet fra perioden	69
De "politiske" byggelegepladser 1970 - 1974	70
Højkonjunktoren og ungdomoprøret..	70
Hudegrunden	73
Målsætningen	74
Kollektivet	76
Den marxistiske pædagog	77
Flytning og lukning	79
Ellemarken	79
Byggeren på Nørrebro	81
Sammenfatning, analyse og diskussion	83
Byggelegepladsernes pædagogik	83
De pædagogiske retninger	84
Kanitz	86
Makarenko	88
Systemets kolonialisering af byggelegepladsernes livsverden	89
Rationalitetsformer	89
Livsverden	90
Systemet	90
Kolonialiseringen af livsverdenen	91
De pædagogiske institutioner som felt for systemets kolonialisering af børnenes livsverden	91
Byggelegepladserne i Ballerup	93
De sidste ord	95
Et forbehold	95
Bevarelse af værdier	96
Undersøgelsens afgrænsning, teori og metodik	98
Den eksisterende litteratur og forskning	98
Skrammellegepladsen som legeplads eller daginstitution?	100
Historiesyn og teoriperspektiver	101
Brug af teori	102
Metode og metodeproblemer	103
En kvalitativ undersøgelse	103
Materialeindsamlingen	104
Etiske overvejelser	104
Validitet, reliabilitet og relevans	104

UNDERSØGELSENS INDHOLD.

INDLEDNING:

“Da jeg drejede nøglen om i låsen, smækkede porten op med et brag på grund af presset fra det lille hundrede børn, som ønskede at tage græsmarken og alle dens herligheder i besiddelse - der var tryk på fra starten, og det beskedne antal mursten, brædder og skrammel forsvandt som dug fra solen og omsattes i løbet af nogle få timer til huler og hytter. Lyden af hammerslag, skærende save, rumlende trillebøre og skingre barnestemmer forenedes til en symfoni, hvor solisterne afløste hinanden som domanter i spillet på baggrund af det samlede orkestrets intense musiceren. Rygterne om, at mulighedernes land var åbnet, gik som en løbeild over hele kvarteret, og i løbet af den første dag kunne jeg notere et besøg på små tusinde børn.” (Bertelsen, 1958a. s.29)

Så poetisk skildrer lederen af Emdrup Skrammellegeplads - John Bertelsen (1917-1978) - åbningsdagen den 15. august 1943. Legepladsen bliver af eftertiden udråbt som verdens første legeplads af denne karakter og et af Danmarks få bidrag til verdenspædagogikken siden Grundvig og Kold. (Berlinske Aften 1959 & Sigsgaard 1978). Hvorvidt disse sidste lidt patetiske og nationalistiske udsagn står til troende, er måske ikke så vigtige som det, at den omtalte åbning kommer til at markere starten på en legepladsform, eller en institutionstype om man vil, som på mange måder er unik.

Min personlige tilgang og interesse for emnet er præget af, at jeg har arbejdet ca. 20 år på forskellige byggelegepladser (viderudviklingen af skrammellegepladsen) og derfor har fuldt udviklingen af denne institutionstype. Byggelegepladserne er i disse år på samme måde som det øvrige daginstitutionsområde udsat for kraftige forandringer. Strukturelle forandringer i form af sammenlægninger med fritidshjem og klubber eller direkte nedlæggelser. Strukturelle forandringer, der har medført, at tidligere anarkiske organisationsformer er afløst af mere rationelle og herakiske former. Indholdsmæssige forandringer, hvor tidligere tiders opgave; at skabe gode og kreative legemuligheder for børn og unge, er afløst af daginstitutionslignende opgaver. Eller sagt på en anden måde så har byggelegepladserne efter min mening mistet tidligere tiders originalitet, kraft og idealisme, så det i dag er svært at skelne dem fra den “normale” daginstitution. Det er disse forandringer, der gør det nødvendigt og meningsfyldt for mig at søge tilbage til “rødderne” ud fra det håb at kunne sætte nutidens forandringer i perspektiv ved hjælp af historien.

De store forandringer indebærer også en fare for, at de ansatte på byggelegepladserne mister deres faglige identitet. En historisk beskrivelse kan måske være med til at sætte fokus på identiteten og skabe refleksioner over dennes betydning for faggruppen. Eller som det siges af “Dansk Pædagogisk Historisk Forening” i forbindelse med dens start:

”I en tid med store og hastige forandringer er dit fags historie en nødvendig del af din faglige identitet. En fast forankret selvopfattelse er en forudsætning for den udviklings parathed, som bliver krævet af os i de kommende år. Faglig historisk viden er grundlaget for, at fagets bærende ideer og handlinger kan bevares og videreudvikles under ændrede betingelser. DU SKAL KENDE DIN FORTID FOR AT KUNNE FORSTÅ DIN NUTID OG FORME DIN FREMTID. (Nielsen, 1990a.)

Denne opfattelse af historien som identitetsskabende og som en forudsætning for en kvalificeret refleksion over nutid og fremtid er da også langsomt ved at brede sig i pædagogfaget. Dette skyldes

måske, som Hans Vejleskov sagde det på Center For Småbørnsforsknings konference "Den danske børnehaven" (1. juni 1995) , " *at den historiske interesse opstår, når noget forsvinder*". I forbindelse med daginstitutionerne er pointen den, at den registrerede interesse for bl.a. forskning i børnehavens historie er begrundet i, at denne institutionstype er ved at forsvinde – den bliver til børnehuse, dagpasning osv. Min interesse i at skrive skrammellegepladsernes historie er da også, som tidligere nævnt inspireret af lignende forandringer og nedlæggelser på byggelegepladsområdet.

Det er på den baggrund, at jeg vil undersøge skrammellegepladsens historie - fra dens start i 1943 og frem til dens gennemslag i 60'erne og 70'erne.

Præsentationen af undersøgelsen er bygget op på følgende måde, at empirien fremlægges i to afsnit: **Skrammellegepladserne tidlige historie - 1943 til 1960** og **Skrammellegepladserne gennembrud - 1960 til 1975**. I forbindelse med skrammellegepladsens tidlige historie inddrages teorier om den materielle nødvendighed, historisk materialisme, livshistoriens betydning for den pædagogiske virksomhed og en pædagogisk didaktisk vurdering. Skrammellegepladsernes gennembrud diskuteres ud fra en system- og livsverdensforståelse. Heri inddrages også en didaktisk pædagogisk refleksion. Specialet afsluttes med nogle subjektive betragtninger af byggelegepladserne i dag og i fremtiden.

Det kan under læsningen af specialet virke forvirrende, at jeg bruger de to betegnelser skrammellegepladser og byggelegepladser. Det er dog en vis linie i dette. Fra 1943 og frem til engang i starten af 60'erne var skrammellegepladserne den almindelige betegnelse, hvorefter byggelegepladsen blev det foretrukne. Det der bidrager til forvirringen er, at nogle legepladser, bl.a. Emdrup, fastholder den "gamle" betegnelse. Men jeg forsøger, så godt som det er muligt, at bruge betegnelserne historisk korrekt. Noget tilsvarende gør sig også gældende omkring Dansk Legepladsselskab. I forbindelse med at Ib Spang Olsen i 1963 tegner selskabets vignet bliver navnet tredelt.

SAMMENFATNING.

Denne undersøgelse behandler skrammellegepladsens historie - fra dens start i 1943 og frem til gennemslaget i 60'erne og 70'erne.

Undersøgelsen vil forsøge at belyse:

- 1) Pædagogikken og kulturen på de tidligste skrammellegepladser.
- 2) Pædagogerne og deres betydning for starten og udviklingen af skrammellegepladserne.
- 3) Skrammellegepladsernes baggrund i datidens samfundsmæssige og pædagogiske strømninger og ideer.
- 4) De økonomiske, sociale og kulturelle sammenhæng de indgik i.

Undersøgelsens arbejdshypoteser er:

- 1) At den samfundsmæssige nødvendig ikke er til stede før skrammellegepladsen oprettelse i 1943 og at baggrunden for dens eksistens må ses i som resultat af ideer og stærke personlighedens rolle.
- 2) At skrammellegepladsenideen og dens realisering i 30'erne og 40'erne var en del af legepladsbevægelsens kamp for bedre legemuligheder for børnene i storbyen. Men at skrammellegepladsen op igennem historien, specielt fra 60'erne og frem til i dag, har udviklet sig til at blive en del af daginstitutionsfeltet, med en række af de opgaver som er almindelige på dette område.

(En beskrivelse af undersøgelsens afgrænsning, teori og metodik kan læses i det sidste afsnit.)

1. DEL

SKRAMMELLEGEPLADSERNE FRA 1943 TIL 1960

Indledning

I denne del præsenteres materiale om skrammellegepladsernes tidlige historie fra 1943 til 1960. I den forbindelse inddrages den samfundsmæssige situation, økonomisk, socialt og kulturelt. Endvidere inddrages den reformpædagogiske bevægelse og forholdene på børnehaveseminarierne og daginstitutionsområdet, den kulturradikale bølge og legepladsbevægelsen. Der reflekteres over tre nøglepersoner - C. Th. Sørensen, John Bertelsen og Agnete Vesteregs livshistorier og skrammellegepladsernes virksomhed ses i et pædagogisk didaktisk perspektiv. Til sidst i afsnittet diskuteres min hypotese om, "at den samfundsmæssige nødvendighed ikke er til stede for skrammellegepladsen oprettelse i 1943 og at baggrunden for dens eksistens må ses som et resultat af ideer og stærke personlighedens rolle" Dette gøres ud fra den marxistiske teori om den samfundsmæssige nødvendighed - den historiske materialisme.

EMDRUP SKRAMMELLEGEPLADS. (1943 - 1945)

Den 15. august 1943 åbner på Keldsøvej i Emdrup Danmarks første skrammellegeplads. Dette sker på et tidspunkt hvor landet er præget af den tyske besættelse. Det er ikke i de første år at modstandskampen præger livet og folks hverdag, men derimod tilpasningen til de nye forhold. Den Stauning ledede regering havde umiddelbart før krigen understreget sine holdning til de nye forhold i Europa ved, at indgå en ikke angrebsaftale med Tyskland. Danmark skulle være neutral og tilpasse sig. Dette fik en lang række konsekvenser for danskernes dagligdag.

Landet er fra krigens start præget af en betydelig arbejdsløshed. I 1940 er 33 % af arbejdsstyrken arbejdsløse. Dette bedres dog på relativ kort tid ved at iværksætte beskæftigelsesforanstaltninger. En del af arbejdskraften bliver brugt i brændselsproduktion enten her i landet eller i Tyskland. Reallønnen falder, så den i 1941-42 svarer til 80 % af niveauet i 1939. Ernæringsstilstanden bliver dårligere, og kalorieforbruget falder med 10 % i krigsårene. Der opstår bolignød, og ved krigens afslutning mangler der 50-60.000 lejligheder. Men på trods af de generelle forværelser i levevilkårene, så stiger fødselstallet. (Hansen & Henriksen, 1980)

Fra 1936 til 1946 stiger daginstitutionsdækningen fra 3,3 % til 5 %. Det meste af denne stigning ligger dog før krigen, måske på grund af kvindernes andel af arbejdsløsheden er høj i besættelsestiden. (Korremann, 1977a.) Børnenes dagligdag uden for hjemmet er også præget af krigen. Flere hundrede skoler og institutioner bliver beslaglagt af tyskerne, og skolegangen indstilles mange steder. (Sigsgaard, 1979)

I sommeren 1943 kulminerer modstandskampene og dele af regeringens samarbejds politik bryder sammen. Ude i den store verden er tyskernes krigslykke ved at vende. I januar 1943 må de tyske tropper ved Stalingrad kapitulere med store tab. I Danmark er der i august en større strejke i Odense, der hurtigt følges op af strejker i Århus, Ålborg og i mange andre byer. Det udvikler sig til en folkestrejke og får den konsekvens at den danske regering træder tilbage d. 29. august 1943.

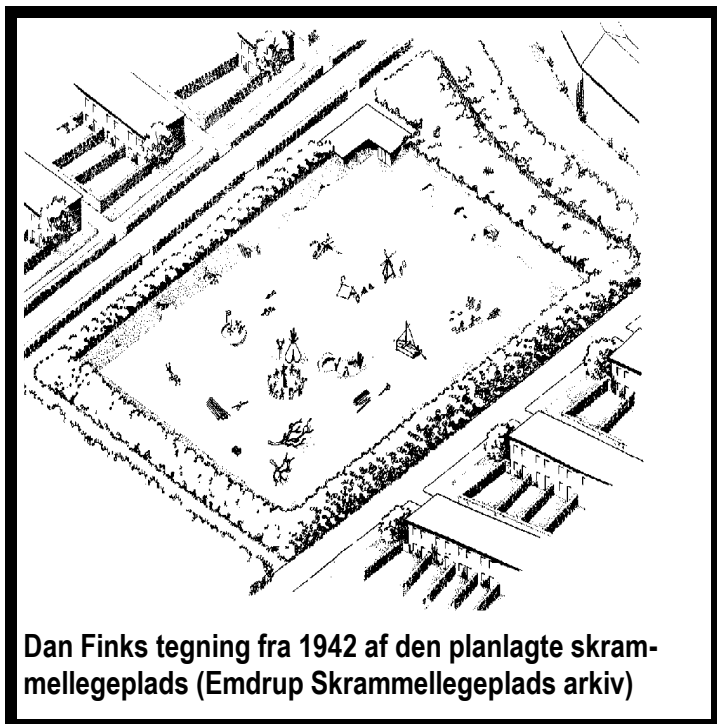
I årene mellem 1938 og 1944 bygger Arbejdernes Andels Boligforening (AAB) på et større boligkompleks i Emdrup. Boligkomplekset kom til at bestå af to afdelinger: Emdrup Vænge og Emdrup Banke med i alt 719 husstande. Bebyggelsen består af en blanding af etagehuse og rækkehuse med små haver. Da Danmark blev besat i april 1940, er rækkehusene næsten færdige. AAB havde forestillet sig at byggeriet skulle udvides på en nærliggende grund købt af Københavns kommune. Boligselskabet betinger sig imidlertid en ret til at lade handlen gå tilbage, hvis besættelsens tidens materialemangel og høje byggeomkostninger skulle sætte hindringer i vejen for byggeriet færdiggørelse. Byggeriet kommer dog på benene efter en lang række forsinkelser, og fremtræder i følge arkitekterne Elgstrøm, Palm og Kongsgaard "*som en stilfærdig og fin bebyggelse, som afspejler terrænets bløde kurver i et karakteristisk, aftrappet forløb*" (Elgstrøm mfl.) 1993 s.154)

Byggeriet kan arkitektonisk indskrives i den tradition som kaldes den "Danske funktionalisme" hvor målet var "*at forene den socialpolitiske overvejelse med et afdæmpet funktionalistisk kunstsyn*" Ole Buhl en af datidens unge arkitekter med tilknytning til den kulturradikale bevægelse siger om traditionen: "*Vi gemmer husene bag altaner, blomster og træer. Vi vil netop have byerne spredt og åbne med store parker imellem husene og kvarterene. Vi stræber imod en arkitektur der forsvinder så husene kun bliver til baggrund for mennesker.*" (Thing, 1993 s. 724-25)

Kommunen ydede tilskud til byggeriet, og det var meningen at en del af det skal lejes ud til mindrebedemidlet og børnerige familier. I august 43 boede der i alt 1027 børn i de to boligområder, og i alt 143 familier fik tilskud til huslejen fra kommunen. (Bertelsen, 1944a.)

Emdrupbyggeriets arkitekt er Dan Fink, der i samarbejde med havearkitekten C. Th. Sørensen udformer udearealerne. C. Th. Sørensen har allerede 1931, i bogen "Parkpolitik i Sogn og Købstad", filosoferet over udearealer og børns legemuligheder, og hævder bl.a. at "*børnelegepladsen er byens allervigtigste form for offentlig beplantning*". Han foreslår at: "*måske kunne vi forsøge at indrette en slags skrammellegeplads på et passende og ret stort areal, hvor børnene får lov at udnytte gamle biler, papkasser, kvas og andre slags ting*" (Sørensen, 1931 s. 54).

Det er derfor naturligt at Fink henvender sig til havearkitekt C. Th. Sørensen, da et større område midt i bebyggelsen i 1940 skal udlægges som legeplads. Sørensen får her muligheden for i praksis at udforme sine snart 10 år gamle ide om en skrammellegeplads. Da Boligforeningen og dets forretningsfører Finn Trier også stiller sig positiv i forhold til ideen, kan indretningen af legepladsen begynde. I følge Max Sigumfeldt er det rent faktisk Finn Trier "*der var den udfarende kraft i samarbejdet mellem C. Th. Sørensen og arkitekt Dan Fink.*" (Nielsen, 1986)

Dan Finks tegning fra 1942 af den planlagte skrammellegeplads (Emdrup Skrammellegeplads arkiv)

Legepladsen anlægges på en græsplæne. I det nordvestlige hjørne bliver bygget en halvtagsbygning med den lovbealede sanitære indretning Wc og drikkekumme. Udgravningsjorden fra Emdrup Banke bliver lagt med en 2 m høj vold rundt om pladsen. Den udvendige side af volden beplantes med buske og træer, og sluttelig bliver det 6000 m² store areal indhegnet med et ståltrådshegn. Voldene skulle give læ, og danne ramme om børnenes domæne, men skulle også beskytte naboerne mod "det ubehagelige Skue". Sørensen havde på fornemmelsen at børnenes leg på skrammellegepladsen ikke nødvendigvis ville blive accepteret af alle voksne i byggeriet.

Det, der ifølge C. Th. Sørensen skulle adskille skrammellegepladsen fra den ordinære legeplads (standardlegepladsen som den gamle legepladsforkæmper Dragehjelms kaldte den) var:

" ganske enkelt, at den byder børnene muligheder for at skabe og forme. De kan drømme og fantasere og gøre drømme og fantasier til virkelighed, i hvert fald til en virkelighed som barnesindet er fuldt tilfreds ved.(..) En skrammellegeplads kan nogenlunde give byernes børn de samme rige muligheder, som landets børn har. Der skal være kvas, gamle brædder og brædestumper, mursten, tagsten, kloakrør, kasserede biler, både, vogne, trillebøre og hvad ellers kan nævnes af skrammel. Børnene kan benytte det alt sammen. Alene dette, at de kan grave i jorden, så galt de vil giver dem storartede muligheder" (Sørensen, 1950 s.2).

I juli 1943 sætter boligforeningen et stillingsopslag i aviserne, hvori der søges en legepladsleder. John Bertelsen nyuddannet fra Kursus for Småbørnslærere ansættes, og legepladsen kan slå portene op d. 15. august 1943 (Bresseman, 1977).

EN RUNDTUR PÅ LEGEPLADSEN SAMMEN MED JOHN BERTELSEN (JONAS).

Den 15. august 1943 er en halvkølig sensommerdag. August måned 1943 har været en regnfuld måned med dobbelt så meget nedbør end det normale. Vejret holder dog tørt på skrammellegepladsens åbningsdag (Larsen & Bramsen, 1944). Den første leder John Bertelsen også kaldet Jonas af børnene fortæller om begivenheden i en artikel i "Arkitekternes Månedshæfte" 1952.

"I dag kl. 10,15 blev legepladsen åbnet. Vejret var køligt, og himlen var blakket. Trods dette begyndte børnene allerede kl. 9.30 at rykke i døren til det forjættede land. Grundet på en misforståelse kom jeg først i besiddelse af nøglen kl. 10,15. Og måtte derfor åbne et kvarter senere end fastsat. På dette tidspunkt var der forsamlet 50-75 børn plus et par mødre og bedstemødre. Utilfredsheden med den lukkede dør tog til for hvert minut, børneantallet ligeledes, så situationen begyndte at se truende ud. Da kom selskabets snedker med nøglen, op gled døren, ind stormede børnene og tog legepladsen, trillebøre og andet i besiddelse. Vi begyndte med at flytte alle byggematerialer, der lå under halvtaget. Mursten,

brædder, granrafter og betonpiller blev flyttet over på den venstre langside for indgangen, hvor gravning og bygning straks begyndte. Arbejdet blev udført af børn i alderen fra 4-17 år. Det foregik i stærkt tempo og under godt humør; støv, sved, varskoråb og et par enkelte rifter skabte den helt rigtige atmosfære. - Børnenes lege- og arbejdsplads var åbnet, og de skulle nok vide at benytte sig af den chance, der her blev tilbudt dem til fri udfoldelse af deres energi. Da klokken var 12, var der gået ca. 250 børn gennem porten til legepladsen, og vi havde fået kørt alle byggematerialer ud fra halvtaget og havde fået fejlet og gjort rent under dette. I løbet af eftermiddagen rejste der sig fem mere eller mindre flotte stenhytter(..). Da jeg kl. 18. 15 låste døren til legepladsen, kunne der noteres et besøg på. 900 børn” (Bertelsen, 1952).

Vi springer nu i tiden, frem til 1944. Pladsen er ved at finde sin form og holder åbent fra 1. april til 1. november (først efter 14 år får pladsen helårsåben) Den daglige åbningstid er fra kl. 12 om formiddagen til kl. 20 aftenen. Det vil sige at pladsen åbner når de første børn kommer fra skole. I forårs- og efterårsmånederne retter lukketiden sig efter mørkets frembrud, eller hvordan vejret er. Pladsen er beregnet for børn i skolealderen, men en del yngre og ældre børn og unge kommer alligevel. Der betales ikke kontingent, eller for materialer. John Bertelsen er stadig den eneste ansat, men det er dog almindelig, at andre voksne fra boligområdet engang imellem giver en hånd med. Af aktivitetsmuligheder er der bl.a.: Hus- og hulebyggeri med brædder, mursten eller i form af jordhuler. Bål, enten ved et dertil indrettet bålsted eller ved ildsteder i hulerne, hvor børnene også kan tilberede mad. Bygning af tårne og en vindmølle. Lege bl.a. i en gammel bil. Boldspil etc. etc. (Havelund, 1945 & Bertelsen, 1944)

I en artikel i Ekstrabladet i oktober 1944 præsenterer John Bertelsen legepladsen for bladets læsere. Jeg har valgt at bringe et større uddrag af denne artikel suppleret med billeder fra Emdrup Skrammellegeplads righoldige billedsamling. Formålet med dette er, at give en autentisk øjebliksbillede af pladsen og dens aktiviteter, så godt som den slags nu kan lade sig gøre. Teksten er selvfølgelig præget af, at John Bertelsens ønsker at give et fordelagtigt billede af den nye legepladsform. Hvad ingen vel kan fortænke ham i. John Bertelsen skriver:

“Jeg vil nu bede dem med mig at besøge skrammellegepladsen. Vi mødes uden for, når den åbner kl. 12. Der står allerede en 15 - 20 og venter på, at porten skal åbne. Endnu før porten og materialerum er blevet åbent, begynder børn at kræve værktøj og trillebør ind. “Jeg skal have to spande og skovle.” “Kan jeg låne den store sav og økse.” “Jeg vil gerne be’ om hakken og den store hammer.” “Kan jeg få muggerten, nogle søm og en trillebør.” Når de har fået de forskellige redskaber går de til arbejdet med lyst og energi, nogle bygger stenhuse, andre lægger tag, et tredje hold graver en jordhule osv. Men tiden med materiale mangel er ikke skrammellegepladsen venligt stemt og vi kan slet ikke få alle de materialer som vi kunne bruge og er derfor nød til at have almindelig legetøj, som egentlig ikke høre hjemme her. Nogle store drenge låner en fodbold og går ned til målene for at spille “øllebrød”. Pigerne låner deres håndbold og begynder at spille “narrebald” De mindre børn får en tennisbold, hjørneflag og boldtræ til rundbold.

Vi forlader nu materialerummet og halvtaget og går ud på pladsen. Vi skal til byggermøde i jordhule nr. 3 i forreste række. På vejen hen til jordhulen ser vi børn, der leger uden at have lånt beskæftigelsesmateriale, et par triller hinanden i betonrør, man skiftes til at indtage pladsen inde i røret og til at skubbe. Andre børn farer ind og ud en stor grenbunke. De maver sig ind imellem grenene, det er urskoven dette her, med alle dens mysterier, en dreng kommer til at knibe sin formand i benet under ekspeditionens dristige fremtrængen gennem vildnisset, han vræler højt: “En slange, hjælp. Jeg er blind”, men gudskelov, civilisationen er ikke fjern, en ambulance der ganske vist er en trillebør, men den er

glimrende egnet til formålet, rykker ud fra Falck-stationen. Patienten undersøges på stedet af ambulancens læge, der konstaterer, at han simulerer, hvor efter han kører op til vandposten og får en pøs vand i hovedet, det frisker så dejligt når man skaber sig påstår lægen.

Men vi må videre, vi skal til det omtalte byggermøde, som er en meget alvorlig sag og derfor skal behandles på et møde. Halvanden meter nede under jorden er man stødt på et rør. Hvad indeholdt det? Er det et gammelt rør fra kolonihavernes tid, eller er det et gas- eller vandværk, der bruges. Jeg kigger på det og taler med hulens sagkyndige. Efter at have underkastet det en gennemgribende undersøgelse bliver vi enige om, at det er et gammelt rør og begynder derefter at brække det op. Imidlertid viser det sig at være meget langt, så en dreng må stikke hjem efter en nedstryger, så det kan blive skåret over, således at arbejdet på den projekterede 2 m dybe hule kan forsætte.

Et stykke derfra står en dreng med hænderne i lommen og ser ud som han vil et eller andet. Jeg tror han vil have en jordhule og spørger ham. Han svarer med resigneret stemme. "Jeg må ikke for mine forældre" Der findes altså endnu forældre der ikke forstår at børn er urmennesker, der skal gennemleve forskellige primitive stadier for engang at blive normale og brugbare voksne. En anden jordhule som vi ser på er næsten færdig, den er 3,5 m lang, 1,5 m Bred og 75 cm dyb. Forstuen er noget dybere opholdsstuen. Indehaveren er nogle store drenge som har fået lov til at lave et ildsted og da vi kommer derhen er de i lag med at drikke "five o'clock tea" af eget fabrikat. Vi bliver budt på en på en kop, men har desværre ikke tid til at sidde og stritte med lillefingeren over et sodet blikkrus.

Efter stykket med jordhuler kommer vi til et 6 m højt stativ, en 15'årig dreng sidder oppe i denne svimlende højde og slår søm i. Han er sammen med nogle jævnaldrende fuldt optaget af at lave sig et lille stativ til at gynges og klatre i. Luften er meget bedre heroppe forsikre han, og medens han kikker ud over rækkehusene ned i Vænget, føler han sig sikkert som arbejderne på en af New Yorks store skyskabere. Da vi har et eneste træ, har de store børn på legepladsen netop brug for et sådant stativ til at klatre i.

Vi er nu kommet til stykket med stenhuler, her er små bungalower, lavet af halve sten og med fladt tag, tætnet med græs og jord, samt rigtige små huse med spidse tag, nogle endda med tagpap. Stenene i murene er lagt med rigtigt forbandt, men der er ikke murede, da der så tit bliver lavet om på dem. Børnene bygger af alt, lige fra rørskår til murbrokker, selvfølgelig bliver de snavsede af dette arbejde, og det hænder da også, at uforstående forældre forbyder deres børn at komme her, fordi de snavser sig til. Efter min mening burde forældrene hellere give deres børn nogle gamle laser på, når de skal på legepladsen og så blæse på, hvad tante Olga og naboerne siger, når de ser Søren eller Inger kommer snavset og lidt laset hjem til middag, efter endt arbejds- og legedag.

Husene har forskellige navne, der er "Solvang", "Swinghytten", "Birkely" og "Taxa". "Swinghytten" ejes af nogle piger og har grønt tag, der er påmalet forskellige swingudtryk. "Taxa" ligger ved siden af en Easex model, så chaufføren er parat til at rykke ud med kort varsel. Denne gamle bil har vi meget glæde af. Børnene er konstant i den, de sætter sig ind i vognen. Døren smækker. Håndbremsen slås fra. Rattet gribes. Vognen rettes op og så er man allerede et godt ude af Strandvejen - i fantasien. Desuden elsker de at skille den vogn ad. Motoren og lignende bliver efterhånden til en samling løse skruer, møtrikker og dele, men dette materiale kan bruges til at lave nye ting af. For øjeblikket er vi i lag med at lave en vindmotor af dynamoen og akkumulatoren, således at vi selv kan levere strøm til en elektrisk installation oppe under halvtaget. Det er ikke småting man kan få ud af sådan en gammel bil.

Det er meningen, at vi skal tage hele karrosseriet af og bygge en flad vogn på et understel, som vi så kan bruge som en slags lege- og transport. Men den største dag i legepladsens historie bliver alligevel den dag vi - efter krigen - kan købe en gammel kasseret vogn med gummi og det hele og så selv reparere den, så den med pust og snøft kan hoppe rundt på legepladsen på en til dette brug indrettet autostrada - som vi til den tid har lavet..

I den anden ende af pladsen er nogle børn i lag med at hejse planker op i et stillads ved hjælp af en talje. De er i gang med at bygge et tårn, der er projekteret til at blive 10 m højt, men foreløbigt er de kun nået til 6 m. Vi har hver dag alvorlige byggermøder hvor tårnets konstruktion drøftes, og meget må laves om, før det godkendes som forsvarligt, men selv disse besværligheder tages børnene med godt humør. Selvfølgelig er der nogle af dem, for hvem vanskelighederne bliver for store, så de indser at de ikke kan magte bygningen af det, som de har fantaseret og tænkt sig til, men så slår de sig som regel til tåls med noget mindre, der svarer til deres kræfter, evner og manuelle færdigheder.

Der findes også børn, som bliver ved med at lave deres bygninger eller lignende om, indtil den er, som den skal være. De går ikke på akkord, de vil bygge det drømmeslot, de har forestillet sig.

På legepladsen har vi en høj Wigwam, der er lavet af den slags ukuelige børn, Tre gange rejste de Wigwammen, og tre gange var den lavet forkert, der var ingen balance i den, så den væltede, men fjerde gang lykkedes det dem af få den konstrueret rigtigt, og nu står den høj og flot, tækket med grene forneden og halmmåtter foroven. Den er lavet i to etager, og da vi går forbi den, stikker en snavset skummel indianerlærling sit hoved og brune overkrop ud gennem halmmåtterne i udkigsetagen og skriger et sejrshyl, men man kan godt høre at han kun er i lære endnu, for han hyler ikke rigtigt.

På den sidst bebyggede del af pladsen kommer vi til et par halmhytter på pæle. Legepladsens jordbund er ganske vist sten ler, men børnene føler alligevel trang til at hæve sig op over denne sump til legeplads, med alt dens modbydelige kryb, og hver gang vinden tager lidt i resterne af det lange græs, der står omkring hytten tænker de:” Gudskelov vi har vort på det høje, så det snigende kryb ikke kan nå os”.

Inden vi forlader pladsen, bliver vi vidner til en udrykning fra “politigården”, der er indrettet i et af stenhusene. Politiet har fået sin udnævnelse af mig, men dette er legepladssamfundets medlemmer ikke tilfredse med, de ønsker et folkevalgt politi med repræsentanter fra hver hule og hytte, så dette spørgsmål skal nu tages op til alvorlig overvejelse. Den udrykning vi ser, angår en dreng der har “lånt” af sin næstes mursten. Arrestanten bliver bragt til politigården i salatfad en trillebør), han bindes til en pæl jeg bliver tilkaldt som dommer og børnene medvirker som anklager, forsvarer og domsmænd. Tiltalte slipper med en advarsel, da det viser sig at han har handlet i nogenlunde god tro.

På vejen op til porten ser vi en mærkelig vogn, lavet af svære brædder og kaldet “tankvognen” fordi den går over alt hvad den kommer i nærheden af. I vognene sidder to børn på 6-10 år og skubbes af fire jævnaldrende kammerater. De er ude for at samle klodser, brædestumper og lignende op, som de skal bygge en hestetald af. Inde i båsene strøs med resterne af nogle gamle halmmåtter, de låner hestetømmer i materialerummet. “Hestene” spændes for trillebøren og så kører vognmand Olsen ud med to brune for at hente et lille ølanker, der ligger i pladsens modsatte hjørne” (Bertelsen, 1944b.)

SKRAMMOLOGIEN.

Jon Bertelsen omtaler skrammellegepladsens pædagogik som skrammologi og sig selv og børnene som skrammologer. Disse begreber opstår i forbindelse med en bestemt situation på Emdrup Skrammellegeplads "For 15 år siden havde vi en dag besøg af nogle psykologer på skrammellegepladsen i København " fortæller John Bertelsen "Børnene spurgte mig, hvad det var for nogle mennesker, og jeg svarede "Psykologer". Derefter kiggede ungerne lidt på mig og spurgte så: "Hvad er du så?". Inden jeg fik tid til at svare, lød det midt i et smittende latterudbrud: "Han er skrammolog!" - og siden da blev alt bedømt med den skrammologiske målestok". Men børnenes påfund var, ud over en morsomhed, også et resultat af flere af dem havde så meget med skolepsykologer og børneværn at gøre, så de havde behov for en sund og aggressiv latter over alle os, som mente det så godt, men alligevel ikke selv havde skoene på, og mærkede hvor de trykkede. (Bertelsen, 1953 & Bertelsen, 1960). Thomas Sigsgaard var for øvrigt en af psykologerne, og kommer senere til at spille en rolle som en af dem der bakker pladsens op, da det bliver vanskelige tider.

Skrammologien kom siden hen i skrammellegepladsernes historie til at fungere, som et lidt ironisk begreb for den særlige pædagogik, og det børnesyn der kommer til at præge institutionsformen. "Det er meget svært at udtale sig i bestemte vendinger om skrammologien" siger John Bertelsen "da det er en empirisk videnskab, skal man helst ud i arbejdsmarken for virkelig at få fat i pointen i den" (Bertelsen, 1952).

Jeg har selvfølgelig ikke muligheder for på første hånd at beskrive den pædagogiske praksis på Emdrup Skrammellegeplads, men kan i kraft af Bertelsens beskrivelser give en lidt fragmentarisk andenhåndsskildring, hvilket jeg allerede har taget hul med det lange citat fra 1944. Dette citat vil jeg udbygge med John Bertelsens beskrivelser af praksis og refleksioner omkring legen, voksenrollen og børnedemokratiet.

Legen.

Småbørnspædagogen John Bertelsen hævder at der er legen, der skal være det bærende element i barnets udvikling. Han siger om denne, at:

"kun meget hæmmende faktorer saasom uforstaaende Opdragere og slette Legevilkaar, i nogen grad kan reducere Barnets Trang til at lege(..) Paa hvilken måde Børnene nu end leger, saa er det hævet over en hver tvivl, at de gennem Legen udvikles og opdrages til Arbejde og det Liv der venter dem, naar de bliver voksne" (Bertelsen 1948 s.45-46)

I sin beskrivelse af børnenes konkrete leg på skrammellegepladsen synes det som om, at John Bertelsen tager udgangspunkt i de tidligste reformpædagogiske ideer der betragtede den menneskelige udvikling, som en proces, hvor mennesket fra fosterstadiet og livet igennem bevægede sig gennem en række af udviklingstrin, svarende til dem, som racen havde gennemgået siden tidernes morgen. Barnet var lig urmennesket, og de vilde lege er et instinkt og en primitiv måde at komme af med energi på. (Coninck-Smith, 1993)

"Det er en kendt sag, at børn er primitive, de elsker at lege urmennesker, som drager på togt fra over- eller underjordiske huler. Grene, brædestumper, murbrokker og rørstumper, alt kan bruges til at lave huler af. Byggepladser, klunsepladser o. l. har altid med en magnetisk kraft trukket børnene til, her er noget at prøve forstand og kræfter på. Mangen en dreng er kommet hjem med et sort ansigt og tilsmurte hænder, fordi han på en klunseplads

har prøvet på at skille en motor ad for at få den til at gå igen. Et utal af børn har på byggepladsen prøvet dødsspringet fra stilladsets ene etage til den anden. Det er den gamle historie om igen, blot i stort format, med barnet, der af nysgerrighed og opdagelsestrang skiller et vækkeur ad og henrykt opdager, at tandhjulene, om ikke andet, kan bruges til snurretoppe. På bygge- og klunsepladser finder barnet næring for sin fantasi og sin opdagelsestrang, det leger mekaniker, opfinder, stilladsarbejderen, som ikke kender til svimmelhed osv. Hvis det balancerer på en bjælke i stueetagen, så er det oppe i svimlende højder, hvor hvert et fejltrin er skæbnsvangert, og har det rejst et trekantet telt af gamle brædder og sække, så er det indianerhøvdingen Oklotava med det hårde hjerte. Er det så heldigt at bo i nærheden af et gammelt vandhul, sejler det med glæde ud på en gammel divan og padler sig frem med en ligeså gammel skovl, mens de forestiller sig, at de foretager en dristig tur ned ad en ufremkommelig flod. Det er alt dette, som vi i dag er nødt til at give bybarnet erstatning for, efterhånden som det mister sine frie legeområder". (Bertelsen, 1952)

Voksenrollen.

John Bertelsen er den eneste ansat på skrammellegepladsen, og dermed også ofte den eneste voksne på pladsen. Årsagen skal måske findes i en afsmitning af de offentlige legepladsers ansættelsespolitik. Der blev i København fra 1939 ansat en legepladslærerinde på tre af kommunes legepladser (Krøyer, 1989). Men det har også en ideologisk baggrund, som formuleres af C. Th. Sørensen i 1931 - "Det er jo muligt, at der måtte et opsyn til, både for at hindre alt for slemme udslag af ufordragelighed, og for at afbøde muligheder for, at børnene kommer til skade. Rimeligt er et sådan opsyn dog ikke nødvendigt" (Sørensen, 1931 s.54). Boligforeningen AAB mente dog ikke at pladsen kunne overlades til børnene uden opsyn, og ansatte Bertelsen. Han fastholdt dog ideen om at det primært var børnenes plads, og at dette også definerede en bestemt voksenrolle.

John Bertelsen beskriver selv sin rolle på skrammellegepladsen på denne måde:

"Jeg var skafferen og formidleren - en ældre ven - der på visse områder havde lidt flere erfaringer, og lidt større overblik en dem. I nogle tilfælde måtte jeg tage børnene lidt ved hånden - i andre bremse af hensyn til helheden og den verden som vi nu engang skulle leve i. Legepladsen var børnenes egen byggelegeplads, ganske vist med en voksen leder, men som tiden gik, overtog de mere og mere ansvaret for deres leg og beskæftigelse(...). Nu og da forsvandt jeg for børnene og lagde mig i det høje græs i legepladsens fjerneste hjørne for at lytte til legens pulsslæg" (Bertelsen, 1958a.) s.31.

I forbindelse med at boligforeningen beder John Bertelsen om at "organisere nogle lege" da man er bekymret over et faldende børnetal, redegør han yderligt for sin holdning til voksenrollen på skrammellegepladsen.

"Vi har nu snart eksisteret i 2 år, og legepladsen bliver besøgt af ca. 200 børn pr. dag. Disse børn har skabt skrammellegepladsen og virkeliggjort dens ide, og jeg tror ikke, at man nu skal begå kompromis'er, men i stedet gøre alt for at skaffe de fornødne materialer, således at legepladsen kan blive det, som den er tænkt fra havearkitekt C. Th. Sørensens og min side - en legeplads, som børnene selv former under deres leg og beskæftigelse. Jeg er ganske vist ansat som leder, men på en skrammellegeplads er det ikke ensbetydende med, at jeg skal lede og organisere udefra, men indenfor skrammellegeplads ideens rammer give børnene mulighed for at realisere deres planer. Initiativet må komme fra børnene selv, og når der er de fornødne materialer til stede, vil disse inspirere børnene til leg. Jeg kan og vil ikke lære børnene noget, jeg kan støtte dem i deres skabende leg og arbejde, således at de udfolder noget, der for det meste bliver hæmmet i hjem og skole. Jeg tror, det er meget

vigtigt, at lederen ikke er alt for „dygtig“, men at han står på samme forsøgsstadium som børnene selv; på denne måde overlades initiativet i højere grad til børnene, og man kommer ikke så let til at gøre drastiske indgreb i deres legeverden. (Bertelsen, 1952)

Ud over dette fortæller John Bertelsen om sit forhold til børnene at *”jeg er dus med dem og bliver kaldt ved mit fornavn”* (Bertelsen, 1944). Man skal være opmærksom på, at dette ikke var almindeligt på denne tid. Dusformen dukkede først op i 50'erne og 60'erne på institutionsområdet, og senere på skoleområdet.

Børnedemokratiet.

C. Th. Sørensens tanker med skrammellegepladsen var at *”børnene her skulle være suveræne”*. Det skulle være deres legeplads, hvor de voksne ikke havde noget at gøre. Jonas fastholdte denne ide om at det primært var børnenes plads, og at det som sagt definerede en bestemt voksenrolle, men også nødvendigheden af demokrati for at få dagligdagen til at fungere. *”når vi skal lave noget større eller noget helt nyt, holder vi møder og snakker om tingene, om materialer og konstruktioner. Så kommer børnene selv med forslag, og vi drøfter det igennem inden arbejdet begynder (...) Vi drøftende for det meste Tvivlsspørgsmål på demokratisk Vis og kategoriske Forbud fra min Side hører til Sjældenhed”* (Bertelsen, 1945).

DEN FØRSTE LEDER AF EMDRUP.

Hvem er han så denne John Bertelsen - hvad er det for nogle oplevelser i barndommen, ungdommen og voksenlivet der kommer til at præge ham som person, og danne baggrund for hans virke i skrammellegepladsbevægelsen?

John Bertelsen (1917-1978) er født d. 18. maj 1917 på Nørrebro, og kom fra fattige kår. Allerede fra sit 8. år må han bidrage til hjemmets økonomi ved forskellige småjobs som bud, hjælper i et bageri og ved lidt fiskeri. Som 13 årig bliver han alvorligt syg. Han er forslidt og pines af seneknuder. Efter skolen skaffer moderen ham en lærerplads som skrædder.

Det er nogle bestemte oplevelser i barndommen, der ifølge John Bertelsen, kommer til at præge hans livsindstilling, og dermed også kommer til at spille en rolle i hans senere pædagogiske arbejde. Det er for det første de fattige opvækstvilkår i hjemmet på Nørrebro, der hos ham udvikler en social indignation og interesse for de svageste i samfundet, herunder børnene. Politisk betyder det, at han erklærer sig som værende socialist. Han formulerer det på denne måde i et interview i 1977: *”Menneskelighed, børn og socialisme hænger nøje sammen”*. (Bresseman, 1977) For det andet er det barndommens lege sammen med kammeraterne på Nørre Fælled. Her mødtes børnene fra Nørrebro og gennemførte deres ”kampe” gaderne imellem. Her fandtes masser af gamle mursten, brædder og vandhuller. Her kunne der leges ”vilde lege” uden indblanding fra de voksne. Dette barndommens ”frirum” bliver på mange måder model og inspiration for hans arbejde på Emdrup Skrammellegeplads. (Bertelsen, 1944) For det tredje er det oplevelsen af, at der på trods af livsvilkårene og undertrykkelsen blandt de fattigste og ”underste” på Nørrebro fandtes et oprør mod autoriteterne. John Bertelsen skildrer denne oplevelse og den inspiration den giver ham i en lille selvbiografisk roman ”Trolden i æsken” som han får udgivet i 1954. Oplevelsen er knyttet til et venskab han får med en alkoholiseret skomager, der af folk i kvarteret betragtes som en stor original.

“Det blev en lille hændelse som fik afgørende betydning for mit liv i mange år, og som gjorde at jeg endelig følte; at jeg havde fået rod i tilværelsen og i mig selv. Jeg var nede for at se til skomageren, og han var i sit tavse og tænksomme hjørne, og sagde ingenting. Der var helt stille i kælderens, det eneste som man kunne høre var det gamle vækkeurs tikken. Det hang på væggen lige over sengen, Skomageren lå ganske stille med halvt tillukkede øjne og pulsede på en hjemmestrikket cigar. Så åbnede han øjnene og kiggede på vækkeurets vandrede viser og for op og vendte uret om, så skiven kom ind mod væggen, mens han skreg: - Ingen skal befale mig nået. Han faldt til ro igen, men oplevelsen var så stor for mig, at jeg måtte liste bort for at være alene med den. Jeg gentog og gentog ordene, der havde dyb klangbund i mig selv: - Ingen skal befale mig noget! Ingen skal befale mig noget! Jeg råbte det mod blæsten og kirkespiret, og det groede indeni mig. Jeg råbte det mod hele verden, og følte en glæde som jeg aldrig havde kendt før.” (Bertelsen, 1954 s.54)

Da John Bertelsen fylder 18, stikker han af hjemmefra og vagabonderer i Danmark og Tyskland. I 1936, under “Hitler olympiaden” bliver han arresteret i Leipzig, og efterfølgende anklaget for at være kurer på vej til Spanien. Anklagen hænger sammen med, at Franco i Spanien netop dette år har gjort oprør mod den demokratiske valgte folkefrontregering. Nazisterne i Tyskland støtter dette oprør, og forsøger at forhindre en hver form for hjælp til den lovlige regering. Sagen ender dog med løsladelse, på grund af manglende beviser, og John Bertelsen bliver udvist til Danmark (Bresseman, 1977).

Hjemme i Danmark møder han en pige, Agnete Vestereg, som er uddannet børnehavelærerinde. De bliver gift, og får en lejlighed i det byggeri, hvor skrammellegepladsen senere kommer til at ligge - Emdrupvej 33. I 1936 får han og Agnete en datter.

På et tidspunkt, som jeg desværre ikke har kunne præcisere, stifter John Bertelsen bekendtskab med C. Th. Sørensen, en af legepladssagens store pionerer, gennem læsningen af hans bog fra 1931. Han siger om dette:

“I mine unge dage, medens jeg endnu gik på Landbohøjskolen, fandt jeg tilfældigt i en bogkasse udenfor et Københavns antikvariat C. Th. Sørensens bog “Parkpolitik i Sogn og Købstad.” Jeg tror, jeg gav 5 kroner for den. Den blev læst i et stræk, da jeg kom hjem på værelset. Siden har bogen fulgt mig, og jeg har læst den utallige gange. Hver gang man læser den, begejstres man. Det er en bog, der skaber begejstring og giver visioner. (Bertelsen, 1978)

I sommeren 1940 søger John Bertelsen, måske inspireret af C. Th. Sørensens bog, som eneste mand blandt 39 kvinder, ind på "Borups Højskoles Uddannelseskursus for Smaabørnslærerinder", og i august starter han på det 2. årlige kursus. Han forklarer selv sine motiver for at søge ind på seminariet på denne måde: *“I de år gjorde jeg status og fandt frem til, at der var en alvorlig kløft mellem mænd og børn. Da menneskelighed, børn og socialisme hænger nøje sammen begyndte jeg på Borup Højskole og fik en 3 årig pædagoguddannelse (den var nu kun 2 årig) (Bresseman, 1977)* Om det at være ene mand blandt de studerende siger John Bertelsen: *“Det var helt usædvanligt, en mand gik ind i det område, og det vakte et vist røre. Jeg blev blandt andet spurgt, om jeg var homoseksuel” (Bresseman, 1977)* På kurset konstaterer man at han viser *“levende interesse og god forståelse for problemerne.” (Landsarkivet for Sjælland m.m. B).* Der er dog nogle forsømmelser specielt i biologi. Det sidste kan godt hænge sammen hans økonomiske situation, der på trods af at han får friplads på kurset, betyder at han måtte slæbe kul fra kl. 4 om morgenen inden han skulle møde i praktik. En nærmere beskrivelse af seminariet, og John Bertelsens uddannelse på dette findes i kapitlet ”Kulturradikalismen - Den Frie Skole og Kursus for Småbørnslærerinder.”

I Juli 1942 bliver John Bertelsen færdig med sin uddannelse, og får umiddelbart efter sin første ansættelse som pædagog. Han er, samtidigt med at han studerer på seminariet, gået ind i det illegale arbejde mod den tyske besættelsesmagt. Det er vigtigt at understrege, at det modstandsarbejde der i efterkrigstidens historieskrivning nærmest bliver skildret som en folkesag i virkeligheden ikke havde særligt mange aktive danskere. Villy Karlsson tidligere redaktør af Land og Folk, og selv gammel modstandsmand, fortæller at bl.a. Bopa - borgerlige partisaner - havde, da den var størst, kun en ca. 130-140 medlemmer. Men deltagelse i modstandskampen kamp betød på mange måder en frisættelse fra det "borgerlige" liv og dets normer fortæller gamle modstandsfolk og det passede måske Jonas meget godt.

John Bertelsens kontakt til modstandsbevægelsen gik gennem Helga Kaltoft, Aksel Larsens kone siden 1939. Hun havde en boghandel på Godthåbsvej 231, som var mødested for mange af de kommunistiske modstandsfolk. John Bertelsen kom, ifølge hans daværende kone Agnete Vestereg, en del i butikken, og kom tit hjem med bøger han have købt der. (Vestereg, 1995). Det var her han fik kontakt med modstandsbevægelsen, og blev medlem af Danmarks Kommunistiske Parti. (Span, 1942)

Den 22. juni 1941 var de tyske tropper gået til angreb på Sovjetunionen. Den tyske besættelsesmagt stillede krav til det danske politi om at arrestere de danske kommunister, hvilket blev accepteret af regeringen og senere af folketinget. Politiet anholdt de følgende dage i alt 336 personer, uden nogen form for dommerkendelse. Aksel Larsen var i først omgang heldig og undgik politiet. I den følgende tid kom Aksel Larsen til at spille en stor rolle, som det illegale DKP's, og den kommunistiske del af modstandsbevægelses talsmand.

Da det stod klart, at Aksel Larsen ikke havde i sinde at overgive sig til de danske myndigheder, iværksatte politiet en række forholdsregler. Der blev etableret telefonaflytning af hans forældre og kone, ligesom al post blev åbnet og affotograferet, og især blev Helga Kaltoft systematisk overvåget. (Jacobsen, 1993). Dette var vilkår som også andre dele af modstandsbevægelsen var udsat for. Det danske politis nidkærhed betød da også at modstandsbevægelsen måtte finde en måde at kommunikere på, der kunne klare denne situation. Der blev oprettet et netværk af hemmelige adresser, hvor breve kunne afleveres, og et korps af kurerer, der kunne fragte dem til deres bestemmelsessted. John Bertelsen blev kurer i dette netværk.

Tage Revsgård Andersen fortæller i sin bog "En studie i RØDT, HVIDT OG BLÅT." hvorledes dette foregik, og om hvordan han blev klar over at John Bertelsen var kurer.

"Sommeren 1942 blev det aftalt at vores lejlighed skulle være brevsted. (...). I slutningen af september eller begyndelsen af oktober 1942 holdt man op med at komme med breve til os. Man havde fundet et andet brevsted. Nogle dage ind i november kom Hans Jørgen til os og meddelte, at Nan (dæknavn for en af kurererne) var blevet taget af Gestapo og dansk politi Som følge heraf var vi muligvis i farezonen. Og vi måtte flytte hjemmefra. (...) Først her for godt et års tid siden (i 1977 eller 78) blev det opklaret ved en samtale med John Bertelsen, at det var ham der var kommet hos os, og ikke Zetterquist (Nan), og at han ikke havde oplyst noget hos Gestapo. ~ Hvad drejede disse breve sig om. Ja, det var breve (telegrammer fra Moskva), der blev modtaget af den illegale radiosender/modtager i Tranegilde ved Køgevej, hvor stikkeren Karl Martens Winther virkede. Brevene var telegrammer modtaget af denne radiosender/modtager. Vi leverede dem til Nan, der dechifrerede dem. Oversættelsen blev leveret videre til et nyt brevsted, hvor de så blev afhentet og bragt videre opad i frihedsbevægelsen, i dette tilfælde til Aksel Larsen og den øvrige partiledelse. (Andersen, 1981 s.9).

I november 1942 var John Bertelsen blevet arresteret af det danske politi, og udleveret til forhør hos tyskerne. Under forhøret bliver han anbragt i en celle i totalt mørke, og bliver bl.a. truet med dødsdom. Som det fremgår af ovenstående, holder han tæt med sin viden om kurervirksomheden. Efter forhøret udleveres han til det danske politik, og idømmes i marts 1943 3 mdr. fængsel. (Bresseman, 1977)

At danske myndigheder udleverede danskere, der var mistænkt for sabotage til tyskerne, var i 1943 ikke ualmindeligt. Leif Larsen og Thomas Clausen skriver i bogen "De forvarede" om dette " *Hen mod slutningen af 1942 voksende kravet fra tyskerne til danske myndigheder om at udlevere danskere til afhøring i den tyske afd. Af Vestre Fængsel.*" Der er blandt embedsmændene i Justitsministeriet nogen betænkelig mod dette, men der protesteres dog kun i et internt notat, og som de to forfattere skriver: "*Det bliver dagligdag med udlevering af danskere til tyskerne. Der etableres endog en særlig fælleskommando hvor tysk og dansk politi arbejder tæt sammen i en særlig udrykningskommando.*" (Larsen og Clausen 1994 s.361-362)

Der syntes at være et sammenhæng mellem anholdelsen af John Bertelsen og arrestationen af Aksel Larsen. Aksel Larsen bliver anholdt d. 5. november 1942, og bliver straks udleveret til Gestapo. Her kommer han under et langvarigt forhør, der strakte sig over flere måneder. I forhørsprotokollen udfærdiget af Gestapo nævner Aksel Larsen John Bertelsen flere gange.

10. november 1942.

s. 21 "Jeg husker følgende kurerer, som jeg har benyttet til den 22.6.1941(...) 3. Berthelsen (hans navn er konsekvent stavet forkert i rapporten) der skulle hjælpe og aflaste Zetterquist"

11. november.

s. 25 "Berthelsen. (...) var den allersidste kurer, som radiotjenesten havde. I sommeren 1942 søgte han at blive optaget partiet. Jeg hørte tilfældigt dette og foranledige, at manden ikke blev tildelt nogen celle, men at han blev tildelt mig som kurer. Han havde ikke andre partifunktioner eller - arbejde. Jeg tror ikke, at han viste noget om formålet med kurer-tjenesten".

26. november.

S. 38 "Berthelsen.(...) Ham kender jeg lidt til personligt. Jeg traf ham for først gang i min hustrus forretning, han er overbevist pacifist, han stod i partiet endskønt han ikke havde nogen særlig sympati for kommunisterne. Fra Berthelsen hørte jeg først efter nogen tids forløb i august måned, da jeg tilfældigt hørte, at han havde søgt optagelse i D.K.P., og jeg kom til at tænke på ham og fik ham indsat i arbejdet. Gennem Zetterquist har jeg pålagt ham det almindelige partiarbejde." (Span, 1942)

Der har i mange år efter krigen været diskuteret om Aksel Larsen optrådte moralsk forkert ved at fortælle om de personer, som han gjorde under forhøret hos tyskerne. Det er ikke mit ærinde at forholde mig til denne diskussion. Jeg kan bare konstatere et tidsmæssigt og handlingsmæssigt sammenfald mellem forhøret af Aksel Larsen og arrestationen af John Bertelsen.

I sommeren 1943, efter løsladelse og efter at havde søgt myndighederne om tilladelse til at fortsætte i pædagogfaget, reagerer han på det stillingsopslag, hvor Emdrup Skrammellegeplads søger en legepladsleder. John Bertelsen siger selv om sin ansættelse:

"Da anlægget af Pladsen var færdig, søgte man gennem Aviserne en Leder og valget faldt på mig fordi jeg på dette Tidspunkt var den eneste Mand der havde den pædagogiske

Uddannelse, som gjorde mig egnet til denne Stilling, hvor mit Arbejde skulde bestaa i at lave en Skrammellegeplads ud af denne Græsmark, jeg fik overdraget". (Bertelsen, 1944).

LEGEPLADSBEVÆGELSEN.

Der er selvfølgelig en række forudsætninger for skrammellegepladsens etablering og de pædagogiske, eller ideologiske holdninger der præger de første år. En af disse forudsætninger er legepladsbevægelsen.

Som beskrevet i sidste kapitel finder John Bertelsen ved en tilfældighed C. Th. Sørensen's bog "Parkpolitik i Sogn og Købstad" fra 1931. Det er i denne bog Sørensen for første gang formulerer ideen om skrammellegepladsen. Men ud over dette er bogen også et skarpt opgør med den tidligere legeplads-tradition. Det vil gå for vidt her at gennemgå denne tradition eller legepladsernes historie. Jeg vil blot i dette sammenhæng fremhæve et par begivenheder, og nogle navne som har haft betydning for legepladssagen og for skrammellegepladsernes etablering. En nærmere beskrivelse af legepladsbevægelsen kan læses i Benny Schyttes speciale "Plads til leg" fra Institut for Kultursociologi. (Schytte, 1994).

Den første offentlige legeplads bliver oprettet i 1890 på Kapelvej på Nørrebro i København. Dette var i følge Jan Kampmann udtryk for, at der allerede på dette tidspunkt var en stor interesse for at etablere fysiske rammer for børn, der kunne sikre disse en ordentlig opvækst (Kampmann, 1994). Ning de Coninck-Smith ser denne interesse som en nødvendig følge af byudviklingen, og som et forsøg på at beskytte børnene mod storbyens farer. (Coninck-Smith, 1993)

Fra 1891 til 1911 oprettedes 10 faste legepladser i København. I 1892 blev på Grønningen oprettet den første legeplads med legeredskaber, og i de følgende år blev det mere og mere almindeligt at forsyne legepladserne med gynger, vipper, bukke, balancebomme m.m. (Schytte, 1994).

I 1908 opnåede kommunelærer cand. Phil Hans Dragehjem krigsministeriets tilladelse til at anlægge det han kaldte Danmarks første "sandlegeplads" på Christianshavns Vold. H. Dragehjem var lærer ved en kommuneskole på Christianshavn, Hans interesse var den kreative påvirkning, som sand og grus havde på børns leg. I 1909 udgiver Dragehjem bogen "Børns leg i Sandet", hvor han bl.a. beskriver sandlegen som et middel til at udvikle koncentration, ordenssans og velopdragenhed hos barnet (Dragehjem, 1909). Han får i de følgende år stor betydning for legepladssagen, og hans indsats og legepladssyn præger på mange måder stadig nutidens legepladser. Han talte, ud over sandkassen, også for at forsyne byens legepladser med legeredskaber. Københavns kommune valgte på forsøgsbasis at opstille sandkasse og legeredskaber på legepladsen ved Hans Tavsgades skole. Forsøget blev så vellykket, at kommunens øvrige legepladser og andre offentlige legepladser de efterfølgende år blev indrettet på tilsvarende måde. Hermed var grundlaget lagt for den legepladside, som kom til at gå under navnet "standardlegepladsen". (Schytte, 1994). Ifølge Max Siegumfeldt er Dragehjems legepladsfilosofi dog set med nutidens øjne "*nok lidt skolemesteragtig og disciplinær*"(1988). Hans Dragehjem er dog den enkeltperson, der har haft størst indflydelse på den offentlige legeplads indretning helt frem til vor tid.

C. Th. Sørensen.

I 1931 er den nu flere gange omtalte bog "Parkpolitik i Sogn og Købstad" udkommet. Heri kritiserer C. Th. Sørensen den danske legeplads-tradition som den bl.a. udtrykkes i standardlegepladsen:

" Herhjemme giver udstyret sjældent indtryk af større opfindsomhed. Vore legepladser er simpelthen pladser med en vippe og en gynges, samt en mindre sandkasse " Han siger videre: "*Der ligger altid ledige jordstykker rundt om i byerne, de udnyttes til leg af børnene,*

som, hvor de kan komme til, grave huler, opsætte telte, anlægge haver, og hvad børnene nu ellers beskæftiger sig med, men de kunne få endnu mere ud af sådanne lejligheder, om de voksne og myndighederne viste dem velvilje og støtte, i stedet for at sætte skilte op med adgang forbudt (Sørensen, 1931 s.54).

Jeg vil godt på nuværende tidspunkt gøre lidt mere ud af denne Sørensen og hans livshistorie. Først og fremmest fordi han kommer til at spille en stor rolle i legepladsbevægelse i 40'erne og 50'erne og omkring etableringen af Emdrup Skrammellegeplads. Men også fordi hans opvækst og livsforløb har en række interessante lighedspunkter med John Bertelsens, og at der også hos Sørensen kan ses en række oplevelser i barndommen, der får en afgørende indflydelse på hans senere livsgerning.

Carl Theodor Sørensen er født d. 24. juli 1893 i Altona ved Hamburg. Faderen, der var karetmager, havde fået arbejde her, men dør allerede da Carl er 4 år. Moderen søger herefter en stilling, som husbestyrerinde hos en husmand i Roskilde, med hvem hun senere bliver gift.

Carl er sygelig i de først leveår, og det siges at det var et under han overlevede. Hans tidlige barndom betegner han ellers som lykkelig. Han mindes den køkkenhave de havde, hvor der bl.a. er jordbær, noget som ikke var helt almindelig på denne tid. Skoletiden blev dog en hård tid for ham, da han bliver drillet. For det første fordi han var klodset til gymnastik, og måske også fordi han var født i Tyskland. Han popularitet blev ikke større af, at han var et rimeligt kvikt hoved. Hans manglende agtelse blandt skolens drenge betød, i følge hans eget udsagn, at han måtte skabe sin egen verden med bøger, jordbær dyrkning og dværghøns.

Som 14 årig kommer han ud af skolen, og får i 1908 arbejde på en herregård, som gartnerdreng. Dette var også nødvendigt for ikke at ligge hjemmet økonomisk til last. Herregården lå ikke langt fra hans hjem, og stedets gartner tog sig af ham som en søn af familien. Da Carl fyldte 18 år kommer han i lærer på godset Løndal i Silkeborg.

Både gartneren fra hans første arbejdsplads, og havearkitekt Erstad Jørgensen, som han mødte under sin læretid, så udviklingsmuligheder for den unge mand. Jørgensen lovede at tage sig af hans videre uddannelse, hvis han kom til København. Fra 1916 kom han i en slags mesterlærer, som havearkitekt, hos Erstad-Jørgensen. Dette betød et virkeligt løft i hans tilværelse. Han arbejder og "uddanner" sig på en tegnestue, som var en af de mest produktive og havde bl.a. arbejde for en række af landets kommuner. Som sidegevinst fik han adgang til hovedstadens offentlige biblioteker. Som tidligere omtalt havde han som kompensation for sin svaghed i barndommen kastet sig over bøgerne, men nu oplevede han, at han var kommet til selve "visdommens kilde". (Andersson & Høyer, 1993).

I 1919 bliver han gift, og i 1922 får han sin egen tegnestue. I årene herefter udstiller han bl.a. på Charlottenborg og skriver artikler i "Gartner Tidende" og i "Havekunst". I 1926 bliver han medlem af "Dansk Byplanslaboratorium", der i disse år er præget af funktionalisterne. I årene herefter arbejder han sammen med en række arkitekter, som i eftertiden beskrives som de kulturradikale. Han er bl.a. havearkitekt på en række byggerier sammen med den kendte kommunist og kulturradikale arkitekt Edvard Heiberg. - Ryparken 1931-34 - (i folkemunde siden hen kendt som Sexualparken) Blidah 1933-35. Bispeparken 1939-42. Voldparken 1946-51 og Bellahøj 1947-58.

Det har ikke været mig muligt at placere C. Th. Sørensen politisk, en sige partipolitisk. Der er dog ikke tvivl om hans fundamentale sociale bevidsthed, som sikkert er resultat af oplevelserne i det fattige barndomshjem, men også af omgangen med de kulturradikale arkitekter. Han dør i 1979 året efter John Bertelsen.

Men tilbage til legepladsbevægelsen og bogen "Parkpolitik i Sogn og Købstad." Dansk Byplanlaboratorium står for udgivelsen med støtte fra Ny Carlsberg Fonden. Bogen blev sendt som gave til samtlige 1400 kommunalråd. Bogen er en gennemgang og diskussion af byen og landets rekreative muligheder og begrænsninger i forhold til brugen af udearealer. Men indeholder også mange tanker om børnenes legemuligheder. Hvor stor skal legepladsen være, og hvorledes skal de indrettes, spørger Sørensen i bogen og han svarer:

"Legepladsen kan ikke blive for store, en stor boligkarres børn burde have en mark med skov eller strand at tumle sig i. (...) Det gælder sikkert for legepladser, som for andre former for offentlig beplantning, at det er bedre at arealet er stort det er kostbart udstyret. Børn kan lege storartede på ubebyggede grunde, og foretrækker vel egentlig de primitive muligheder for det, der er særligt indrette til deres leg og fornøjelser(...) Det er vigtigt at legepladserne ligger åbne og synlige, som det er muligt under hensyn til læ, således at fast opsyn er unødvendigt, thi må hver plads have sit opsyn, tager det meget af fornøjelsen fra børnene og medfører så store bekostninger at myndighederne af den grund vil være nød til at indrette dem sparsomme" (Sørensen, 1931 s.52)

Og så indeholder bogens også den berømte passus, hvor skrammellegeplads begrebet for første gang præsenteres:

"Måske kunne vi her forsøge at indrette en slags skrammellegeplads på et passende og ret stort areal, hvor børnene fik lov at udnytte gamle biler, papkasser, kvas og andre slag ting. Det er muligt, at der måtte opsyn til, både for at hindre at alt for slemme udslag af ufordragelighed og for at afbøde mulighederne for at børnene kommer til skade. Rimeligvis er et sådant opsyn dog ikke nødvendigt" (Sørensen, 1931 s. 54)

Ma Sigumfeldt, som i en generation bliver talsmand for legepladsbevægelsen, ser disse udtalelser og etableringen af Emdrup skrammellegeplads som begyndelsen på en ny epoke inden for legepladshistorien, fordi de sætter et skel mellem to forskellige legepladsprincipper: "1) *Et princip der lægger vægt på legepladsens underholdende og idrætslige værdi, og hovedsagelig bygger på de voksne præmisser. 2) Et andet princip, der lægger vægt på skabende (skolende) virksomhed og levende beskæftigelse, og som overvejende er på børnenes egne betingelser.* (Sigumfeldt, 1988).

KULTURRADIKALISMEN, DEN FRIE SKOLE OG KURSUS FOR SMÅBØRNSLÆRERINDER.

I kapitlet om John Bertelsens liv beskrev jeg, hvorledes han i sommeren 1940 starter på en uddannelse som børnehavelærer på "Kursus for småbørnslærerinder". Denne uddannelse var i oktober 1928 startet af Sofie Ribbjerg og Sigurd Næsgaard. Seminariet kom til at virke under mange forskellige navne gennem tiderne - Montessorikursus for Småbørnslærerinder, Borup Højskoles Kursus for Småbørnslærerinder, Kursus for småbørnspædagoger og Seminariet for småbørnspædagoger. I dag findes det ikke som selvstændigt seminarium. Jeg omtaler i det følgende seminariet som "Kursus for Småbørnslærerinder". En forkortet udgave af det navn seminariet har da John Bertelsen bliver optaget på det.

Kredsen bag seminariet var folk fra Foreningen den frie skole. Foreningens medlemmer havde bl.a. engagerede sig stærkt i begivenhederne omkring "de frie klasser i Vanløse", men bestræbelserne på at påvirke den offentlige skole og skolelovgivningen, mødte imidlertid stor modstand i skolevæsnet.

Erik Sigsgaard skildrer i sin bog "Om børn og deres virkelighed" de holdninger og mål som kredsen havde. Han skriver:

"Fremskridtsvenlige pædagoger kalder skolen autoritær og ensidig intellektuel, ja de mente at den modvirkede oplysningen af folket. I stedet ønskede de en skole, hvor barnets oprindelige natur skulle udvikles bedst muligt, og hvor barnets udtryk var undervisningens udgangspunkt. "Vom Kinde aus". De gik ind for fri opdragelse af drenge og piger, for seksualundervisning, for frit skabende arbejde og for mere manuelt arbejde i skolen. Straf og belønning som opdragelse middel var man imod og de samledes i hundredvis til møder om individualpsykologi og psykoanalyse". (Sigsgaard, 1972 s. 124 og 1995 s.154)

De negative erfaringer med at reformere eller forandre skolen får, i følge Ellen Nørgaards, kredsen til at føle sig isoleret, og medfører en til tider aggressiv tone over for omverdenen. En del af kredsens lærer udmelder sig, og de der bliver tilbage, finder sammen med tidens kulturradikale fra foreningen "Kulturkamp" og fra "Foreningen for Borgerlige Konfirmation". Ellen Nørgaard er kritisk overfor de der bliver tilbage i "Den Friskole". De har ganske vist det samme grundholdning som " de udmelde " - en stor tillid, tro og respekt for barnet og et engagement på deres vegne men er samtidigt "helt anderledes åbenlys kritiks over for det eksisterende samfund og den opdragelse de skitserede, ville vel havde gjort børnene uegnet til at leve i dette". (Nørgaard, 1977 s. 238) Kredsens nye "projekt" efter de mislykkedes skoleforsøg bliver Kursus for småbørnslærere.

På det tidspunkt hvor seminariet starter, er der i landet to andre børnehaveseminarier. Den første antydning af uddannelse kommer allerede i 1880, da ægteparret Hedvig og Sofus Bagger, begge ivrige Frøbeltilhængere, i deres børnehave begyndte at undervise de piger, der deltog i arbejdet, i Frøbels teorier. I 1885 blev undervisningen lagt i faste rammer, dog stadig uden offentlig indgriben, og i 1904 blev kurset til Frøbelseminariet. To år senere oprettedes en anden Frøbeltilhænger Anna Wulff, Frøbelhøjskolen. Begge seminarier afholdt 1 årige uddannelseskurser, der tog udgangspunkt i Frøbels tanker og Ideer. I 1918 forlængede begge seminarier deres uddannelse til en to årige børnehavelæreruddannelser. (Boldsen, 1977).

I 30'erne var frøbelpædagogikken, der i sin tid havde repræsenteret noget progressivt, stivnet i formalisme, i hvert tilfælde som den blev praktiseret i en række børnehaver. Eleverne fra Kursus for Småbørnslærere kunne da heller ikke i 30'erne, identificere sig med de frøbelpædagogiske fremgangsmåder. Dertil var forskellene i metoder, teorier, holdninger og generationer for store. (Nielsen, 1992).

Forskelle og holdninger, som de studerende eller de færdigt uddannede pædagoger fra Kursus for Småbørnslærere mødte, når de kom uden for seminariet beskyttende mure. Stridigheder i Dansk Børnehaveråd der var blevet dannet i 1932 var eksempel på dette. Rådet var fra begyndelsen domineret af den frøbelske fløj. Dette forstærkedes yderligere af at både rektorer og undervisere fra Frøbel seminariet og Frøbelhøjskolen var medlem af rådet. Nogle af de centrale figurere blandt frøbeltilhængerene var Sofus og Hedvig Bagger og Bertha og Hanna Wulff. Rådet ville ikke i de første år ikke godkende og optage færdiguddannede børnehavelærere der kom fra Kursus for Småbørnslærere, hvis de ikke havde været i praktik i mindst en Frøbelbørnehave. Først i september 1936 optager rådet 13 elever fra "Kursus". Et andet eksempel på stridighederne var, da den progressive fløj vil have Sofie Ribbjerg optaget som æresmedlem, hvorefter den frøbelske fløj protesterede så kraftigt, at det ville have medført splittelse af foreninger hvis det var blevet gennemført. (Boldsen mfl., 1977)

Kursus for Småbørnslærere.

Det nye seminariums mål var altså at uddanne pædagoger til at arbejde med småbørn efter de frie opdragelsesprincipper. Fagene var Montessori kundskab, børnepsykologi, pædagogik, samfundsforståelse, manuelt arbejde, sang og rytmik. Undervisningsstoffet var banebrydende og utraditionelt for den tid. Bl.a. var de skabende fag noget nyt i børnehaveuddannelsen (Rifbjerg, 1966). Men også undervisningen i den moderne børnepsykologi var noget særligt. F.eks. blev der ikke blev undervist i psykologi og pædagogik på Københavns Universitet. Men med Montessori blev pædagogikken nu baseret på psykologi og pædagogisk forsøgsarbejde med iagttagelser og videnskabelige metoder, medens det hos hendes forgængere var tilfældige iagttagelser forbundet med intuition og filosofisk spekulation. (Morsing, 1983) Montessoris udgangspunkt var respekt for barnet, dets spontane interesse og selvstændige udvikling og frihed til at udfolde sig. Hun udviklede teori om børns sensitive perioder, og materialer til at udvikling af barnet svarende til disse perioder. Som bekendt bliver næsten al progressiv pædagogik sat i relation til Rousseau. Rousseaus opdragelsesteori har kort sagt til formål at skabe de bedst mulige betingelser for udviklingen af barnets medfødte evner, og at fjerne alle hindringer for denne udvikling. Hans teori er baseret på den opfattelse, at barnet er godt fra naturens hånd. I forlængelse af Rousseau får den progressive pædagogik nyt krudt fra Pestalozzi og senere fra Frøbel. Men det er først med Marie Montessori at grundlaget for pædagogikken ændre sig. (Morsing, 1983)

Som tidligere fortalt hed seminariet de første år "Montessorikursus", og i starten var det individualpsykologien og Montessoris materialer der betød noget, men efterhånden kom Montessori materialerne til at betyde mindre og mindre. Hvorimod de skabende fag fik en meget central rolle. Dette hang sammen med en tydelig påvirkning fra den kulturradikale bevægelse, hvor fra en række kunstnere og teoretikere fik deres gang på seminariet. Psykoanalysen fik også med den kulturradikale indflydelse en stor plads i seminariets undervisning, bl.a. via Sigurd Næsgaard (Ingemann, 1994).

Kulturradikalismen og psykoanalysen.

Den forholdsvis lille og politisk brogede flok, som de kulturradikale intellektuelle udgjorde, betød i disse år nytænkning på en række områder, såsom litteratur, teater, musik, malerkunst, arkitektur, film og som sagt i pædagogik. Det de var fælles om var en civilisation eller kapitalisme kritik og et menneske syn. - *"Mennesket er godt, men hæmmes i sin udvikling af det borgerlige samfunds kultur"*. "Bevægelsen" var herud over båret af en fremtidstro, og for mange en socialistisk utopi. Kulturen var kampmidlet, men også solidaritet med arbejderklassen spillede en stor rolle. Ideerne blev udbredt i tidsskrifter som "Kulturkampen", "Kritisk Revy", "Sex og Samfund" osv. På forlagene: "Monte", "Clarte". I studie kredse og møder. I partier, fortrinsvis DKP og venstrefløjen af socialdemokratiet. De er dog væsentligt at bemærke at disse tanker ikke var i de afgørende i tiden. Den borgerlige tankegang var på alle områder den dominerede på trods af kulturradikalismens betydning.

I den pædagogiske nyorientering, kommer psykoanalysen til at spille en rolle. En afgørende person for denne introduktion er Sigurd Næsgaard, der gør det til et livslangt projekt at formidle Freuds tanker. Men også Vilhjem Reich, der opholder sig i landet i 1933, får betydning (Thing, 1993). Wilhelm Reich hovedbudskab er, at vort kapitalistiske samfundssystem og politiske ideologi undertrykker vores naturlige livsfunktioner og livsglæde, således at mennesket udvikler neuroser og fremmedgørelse. At denne samfundsmæssige undertrykkelse finder sted i alle livets udviklingsperioder, og sætter sig i det muskulære system og bliver sygdomsfremkaldende. Ligeledes beskriver, han hvorledes de vigtigste voksne i barnets liv formidler denne undertrykkelse. Reich siger at undertrykkelsen af livsenergiene medfører, det han kalder falsk bevidsthed. En bevidsthedsform der også omfatter individets samfundsmæssige rolle, og bliver til falsk klassebevidsthed. Denne falske klassebevidsthed betragter Reich som den væsentligste forhindring

for den personlige frigørelse. Reich redegjorde i øvrigt for hvorledes den voksne, som følge af undertrykkelse i sin egen opvækst og den falske bevidsthed, viderefører undertrykkelsen til børnene. (Muller 1994 og Reich 1973). Reich taler i modsætning til Freud om "*drifternes positive tilfredsstillelse. Folk vil blive mere kreative og fantasifulde, hvis samfundets krav om afkald, og hæmninger af følelser og drifter blev fjernet*" (Nielsen, 1990 s.7). For Sigurd Næsgaard var psykoanalysen, en folkelig psykologi, som kunne og skulle bruges af enhver, både af forældre og professionelle opdrager. Muligheden for direkte, og uden hæmninger at udtrykke sine behov, var for Næsgaard, på samme måde som for Reich, en betingelse for kreativitet, kunst og kultur. (Hjort, 1989)

Psykoanalysen får i disse år et vist gennemslag også andre steder end på Kursus for småbørnspædagoger". Bl.a. blev der i årene efter Riechs ophold i landet, og inspireret af ham, oprettet studiekredse, hvor forældrene kunne diskutere deres problemer med børnene. Personalet i Inger Kristine Mortensens børnehave havde ligeledes - i Ryparken (C. Th. Sørensen var i øvrigt havearkitekt på dette byggeri) - en studiekreds om de psykoanalytiske teorier.)(Thing 1993). Hans Scherfig har i "Idealister" og i Frydenholm (1975 & 1962) en morsom og satirisk beskrivelse af Reich, studiekredsene og psykoanalysen. Ryparken hvor de omtalte studiekredse finder sted omtales af Scherfig som seksualparken. Også Hans Kirk skriver under synonymet Olaf Rye en roman - "Mørke Magter" (1956) hvor han gør grin med psykoanalysen. Denne satire er udtryk for at der blandt de kulturradikale var forskellige holdninger til psykoanalysen. Både Scherfig og Kirk var medlemmer af DKP, og de nævnte bøger er tydeligt præget af partiets manglende begejstring for den nye psykologi. Hans Kirk havde dog på et tidligt tidspunkt sammen med Otto Gelsted arbejdet med at introducere Freud og psykoanalysen i Danmark. Også Kirks forfatterskab er tydeligt præget af psykoanalysen.

Stil og atmosfære på "Kursus"

Men tilbage til "Kursus for Småbørnslærerinder". Seminariet var startet som en protest mod den autoritære opdragelse, - i skolen og i Frøbel børnehaverne - og blev da også præget af en fri og anti-autoritær atmosfære. Seminariet lagde vægt på en frigørelse fra de autoritære opdragelsesnormer og fra autoritetstroen, som de fleste i den tid også de studerende var opdraget efter. De studerende fik derfor også indflydelse og medansvar på ansættelser af lærer og seminariets drift, og uddannelsen var uden eksamen, eller optagelsesprøver. I det hele taget betød holdningsbearbejdelse af de studerende meget. Næsgaard skrev om kursets opgave, at man bl.a. gennem de teoretiske fag, ville lære de studerende at forstå sig selv og derfra forstå deres omgivelser.

Tora Raknes skildrer sine oplevelse af seminariet i de første 10-15 år, i en tale på ved 40 års jubilæet i 1968:

" Hele atmosfæren var antiautoritær. Elever og lærere var "dus" - ikke som en tom demonstration af frisind, men for at befordre en åben meningsudveksling. Man må huske, at næsten alle elever kom fra en mere eller mindre autoritær skole (...) I de første 10-15 år var der vel mange der søgte ind til "Kursus" netop fordi de følte sig tiltrukket af den antiautoritære atmosfære - men selvfølgelig samtidig af den ligeså anti-autoritære målsætning." (Landsarkivet for Sjælland m.m. C).

Sven Møller Kristensen der er lærer på seminariet beskriver disse år som "*et ualmindeligt levende frugtbart miljø, med højt forskellige og dog i hovedsagen sammenstemmende personligheder, med nær kontakt mellem elever og lærerne og med en udogmatisk psykologi og pædagogik.*" (Nielsen, 1992 s. 79)

John Bertelsen og seminariet.

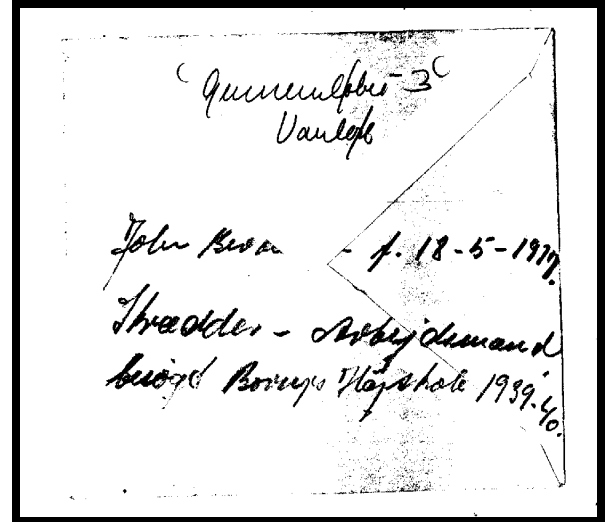
Det var dette seminarium John Bertelsen søgte ind på. Seminariet havde nu lokaler i Borups Højskole og Sofie Rifbjerg var forstander. I et notat skrevet på bagsiden af en gammel kurvet refereres kort fra den samtale Jonas er til med Sofie Rifbjerg i forbindelse med optagelsen " *John Bertelsen f. 18 - 5 -1917. Skrædder - Arbejdsmand - besøgt Borups Højskole 1939 - 1940.*" (Landsarkivet for Sjælland m.m.) A).

Men han bliver da optaget og starter uddannelsen i juli 1940. Der betales en studieafgift på 25 kr. pr. måned for at gå på seminariet, men på grund af Jonas dårlig økonomi får han som den eneste i klassen friplads. Dette år er der elever til to spor og John Bertelsen kommer som eneste mand i en klasse der ellers består af 20 kvindelige elever. (Landsarkivet for Sjælland m.m B)

Det ser ud til at Bertelsen klare sig godt på seminariet. De udtalelser jeg har fundet om hans deltagelse i undervisninger giver i hvert tilfælde, med en enkelt undtagelse, udtryk for dette (Landsarkivet for Sjælland m.m A). I faget psykologi, som er delt i to linier har Jonas Mag art. og kursusleder Sofie Rifbjerg og Kommune lærerinde Anne Marie Nørvig som undervisere. "Psykologi 1" som Rifbjerg underviser i indeholder: Almen psykologi, børnepsykologi, intelligensprøver og psykologiske iagttagelser. Hun skriver i en udtalelse ved undervisningens afslutning at "*John Bertelsen har vist megen stor interesse for faget. Har gode forkundskaber på det psykologiske område og hans interesse for arbejdet i det hele taget vil sikkert få ham til at arbejde videre på det grundlag han allerede har*" I "Psykologi 2" som også bliver kaldt "anvendt psykologi" og som indeholder: Mentalhygiejne og forældreopdragelse. skriver Anne Marie Nørvig at "*John Bertelsen har været meget interesseret på en selvstændig måde og har givet et udmærkede bidrag til diskussioner og skrevet nogle klare nøgterne stile*".

Også pædagogikundervisningen er delt op i to linier. O. de Hemmer Egebjerg, der blev landskendt da han i 1937 blev afskediget fra det københavnske skolevæsen fordi han i sin undervisning læste op af en Harald Herdal novelle der indeholdt seksuelle motiver, underviser i "Pædagogik 1": Faget indeholder gennemgang af pædagogikkens historie fra oldtiden til nutidens pædagogiske ideer og arbejdsformer. Om Bertelsen skriver Egebjerg "*Har vist interesse og god forståelse for problemerne. De forskellige opgaver er alle løst på udmærket måde.*" "Pædagogik 2" der indholder: Montessoris teori og praksis, teoretisk og praktisk gennemgang af beskæftigelsesmaterialer og legetøj og praktiske spørgsmål vedrørende det daglige arbejde i småbørnsstuer og børnehaver, er småbørnspædagog Inge Kristine Mortensen ansvarlig for. Hun har også kun pæne ord om John Bertelsen - han "*har været interesseret og med personlig opfattelse af problemerne ydet et værdifuldt arbejde både i sine skriftlige opgaver og ved sin deltagelse i diskussionerne.*"

I biologi ser det lidt anderledes ud. Det er her cand. mag. Herluf Petersen der underviser i arveligheds- og udviklingslære, hygiejne, hjerne og sansefysiologi. "*John Bertelsen: Har desværre forsømt over halvdelen af timerne, hvorfor sammenhænge i problem stillinger må svigte. I de få timer J.B. har været til stede, har han ofte vist interesse for og forståelse af den biologiske emnebehandling, men noget kontinuerligt grundlag er der ikke skabt.*"

Optagelses notat (Landsarkivet for Sjælland m.m. A)

I musik er det igen de pæne formuleringer, medens der i faget "Manuelt arbejde" hvor Ruth Højbjerg-Pedersen underviser i tegning og Hildegard Ødegaard i "Lerarbejde og værdiløst materiale" bare konstateres at "*John Bertelsen. Interesseret og gode evner.*"

Praktikken skal i følge undervisningsplanerne være på 15 timer om ugen og er placeret om formiddagen eller mere præcist inden kl 15 hvor elever skal på seminarieret til den teoretiske undervisning. Det første sted John Bertelsen er i praktik er i Københavns Kommunebiblioteks børneafdeling. Han er der fra oktober 1940 og et halv år frem og er der 8 timer om ugen. Biblioteket oplyser at han deltager "*i den daglige ekspedition og arbejdet selvstændigt med bogmateriale*". Det næste sted Bertelsen kommer i praktik er i Saxoly på Vesterbro. Saxoly har både en vuggestue, børnehave og fritidshjem afd. Jonas arbejder med en mindre gruppe skolebørn og lederen Justesen skriver i udtalelsen at "*han er en fornøjelig og vågen ung mand med gode evner og særlige anlæg for fritidshjem arbejdet.*" Torben Gregersen er i øvrigt seminarierets kontantlære til praktikstedet.

I 1941 er John Bertelsen også i praktik Børnehaven ved Skolen på la. Coursvej. Lederen Kiehn skriver i en længere og rosende udtalelse bl.a. at

" Det har været en særlig fornøjelse at have J.B. i børnehaven. Børnene var meget interesserede og meget optaget af, at have en mand i børnehaven og de holdt af ham, dels fordi han altid med godt humør var med på, at der skulle ske noget og dels fordi han aldrig sparede nogen ulejlighed for at hjælpe dem på en måde, så de var glade. J.B. arbejdede godt selvstændigt med børn i grupper og er i stand til at holde børnenes arbejdslyst ved lige." (Landsarkivet for Sjælland m.m. A)

Det sidste sted Bertelsen er i praktik er i O.H. Bærentzen fritidshjem, her arbejder han med en gruppe på 12- 16 år og det oplyses at han klarer syning og andet håndarbejde. Thyra Nielsen der er leder både af fritidshjemmet og Montessori børnehaven på Amsterdamsvej skriver i sin udtalelse at

" John Bertelsen viste stor interesse for arbejdet blandt børnene. De holdt af ham, og han færdedes iblandt med et godt humør, og han havde en storartet, kammeratlig nåde at tage dem på samtidig med at de respekterede ham. Han er hurtig og ordentlig til sit arbejde, betænksom, omgængelig og villig. Han havde gode ideer til børnenes beskæftigelse og var i det hele taget en flittig og fornøjelig elev." (Landsarkivet for Sjælland m.m. A).

Det har ikke været muligt at finde materiale om hvorledes John Bertelsen selv opfattede sin seminarieretid. Dog findes der et enkelt sted, hvor han omtaler psykologiundervisningen, og de psykoanalytiske teoriers betydning for hans arbejde: "*Under min uddannelse gav Skoleinspektør Sofie Riffbjerg mig en opgave, det var Karl Groos "Das Spiel als Katharis. Jeg tror aldrig at jeg har været så glad for et skriftlig arbejde, og gang på gang har jeg under mit arbejde på skrammellegepladsen med taknemmelighed tænkt på Karl Groos og Sofie Riffbjerg, fordi de åbnede mine øjne for legen som psykisk renselse"* (Bertelsen, 1953). Karl Gross (1861-1946) er en tysk psykolog der indenfor pædagogikken, især understreger legens betydning som ubevist selvudvikling, et forberedelsesstadium til det virkelige livs kampe og problemer (Thomsen, 1964).

PÆDAGOG UNDER BESÆTTELSEN.

John Bertelsen startede sit arbejde på Skrammellegepladsen i Emdrup medens Danmark var besat af tyskerne. Desværre findes der ikke i mit materiale nogen uddybende beskrivelse af hvordan han personligt oplevede besættelsens indflydelse på det pædagogiske arbejde og det at være pædagog i denne tid. Der er forbavsende nok heller ikke mange skildringer af dette, i den historiske pædagogiske litteratur. "Dansk Pædagogisk- Historisk Forening" har dog i sin skriftserie et par

beskrivelser. Karen Skytte fortæller i en af foreningens hæfter om sin tid i Christiansbjergs børnehave. Børnehaven lå en i landsby tæt på Århus. Tøjsituationen var lige så elendig som brændelsituation. De manglede de mest elementære ting såsom sytråd og elastik. Børnene kom f. eks. med papirsejlgarn om bukserne for at holde dem oppe. Huller og laser var dagligdags syn. Sæberationeringen sammen med gas- og elrationeringen gav en meget lav hygiejne, samt et uløseligt luseproblem. Alle var befængt med lus. Men besættelsen fremavlede også positive ting. Der manglede alting - legetøj inklusive - men man mødte overalt en fantastisk imødekommenhed. Familie og venner med forbindelse til en arbejdsplads hjalp, hvor de kunne. Sække, f. eks. med tændstikæsker og træstumper, blev afleveret i børnehaven, og børnene udviste en utrolig opfindsomhed med hensyn til at udnytte det såkaldt værdiløse materiale. Om sit personlige dilemma som pædagog, moder og som engageret i modstanden mod besættelsesmagten skriver Karen Skytte:

“ Dels skulle jeg værre den, der gav mine børnehave- og egne børn den fornødne tryghed, dels skulle jeg selv bekæmpe den angst og modvilje, jeg gennem min opdragelse havde fået imod at gøre de ting, modstandsbevægelsen var nødt til at opfordre os til at gøre, i fald modstandskampen skulle lykkes!” (Skytte, 199? s.12)

I et ikke offentliggjort interview med Viola Kiehn fortæller den mangeårige leder af Grønnegades Børnehave i Næstved om sin oplevelse af besættelsestiden, og hvordan det var at være pædagog i denne tid:

“Forholdene blev stadig værre under besættelsen. Vi var udgået for alt. Om vinteren frøs børnene, fordi vi ikke havde tilstrækkeligt med brændsel. Tøj, mad, alt manglede. Jeg blev leder af børnehaven 1. april 1944, men allerede en måneds tid senere, måtte jeg gøre mig usynlig for danske og tyske myndigheder. I efteråret samme år vendte jeg tilbage fra illegalitet, og de sidste 7-8 måneder af krigen var jeg atter leder. Det var i en periode, hvor forældrene blev mere og mere bange for naboskabet med kasernen, som hvad dag det skulle være kunne få en ladning bomber fra engelske fly, eller blive saboteret af danske modstandsfolk. Helt galt blev det da tyskerne lavede store huller i plankeværket ind til det område, hvor børnene legede. Svære maskingeværer, der pegede lige på børnene og de voksne var et uhyggeligt syn, som naturligvis skræmte forældrene.” (Arbejder Bevægelsens Arkiv.)

Det er som sagt ikke meget John Bertelsen skriver om vilkårene under krigen, dens betydning for arbejdet på skrammellegepladsen og det at være pædagog i denne tid. I forbindelse med at han tager sin afsked på legepladsen, reflekterer han dog en smule over dette. Han konstaterer, at for legepladsen var det en hård tid. Indskrænkninger og forbud dominerede hele tilværelsen, og det var næsten umuligt at skaffe materialer og værktøj til børnene og tidspunktet var ikke gunstigt for et forsøg som skrammellegepladsen. På det personlige plan siger han ” *Gennem krigen, havde den (skrammellegepladsen) været et lyspunkt i min tilværelse - et sted, hvor vi forsøgte at skabe noget nyt trods det kaos, som vi befandt os i*” (Bertelsen, 1952)

LOVGIVNING OG TILSKUDS MULIGHEDER.

Da skrammellegepladsen starter i sommeren 1943, er der ikke megen lovgivning at henholde sig til omkring oprettelse og tilskud til denne type af legeplads eller institution.

Den var et afsnit i "Byplanloven af 1938" der forpligtede kommunerne til "at sikre byens beboere arealer til rekreation, fritidsliv og leg". Loven har dog ingen større virkning eller effekt, i forhold til at sikre oprettelse af legepladser. Københavns kommune vedtager dog i 1939 sin egen "byggelov"

hvor det blev pligtigt at der "ved Beboelsesbygninger skal der sikres Opholdsareal for Beboerne, samt et tilstrækkeligt stort frit areal alene til Opholdssted og legeplads for Børn" (Siegumfeldt, 1988)

I forhold til tilskud til oprettelse og drift af skrammellegepladser, er der ingen muligheder i forhold til lovgivningen og myndighederne. Skrammellegepladsen måtte derfor i de første år leve på den økonomi boligselskabet stillede til rådighed, og de penge man selv kunne skaffe via fester, papirindsamling og lignende. I Skrammellegepladsen arkiv kan man se at det eks. kostede 12.000 kr. at indrette pladsen, og at driftsudgifterne de første år var fra ca. 9.000 til 12.000 kr. (Emdrup Skrammellegeplads arkiv B)

I 1959 bliver skrammellegepladsen selvejende institutionen og får derved et tilskud på 80 % af driften fra stat og kommune. Dette 80 % tilskud var der dog ikke hjemmel til i lovgivning af 1951. Denne fastsatte daginstitutionstilskuddet til 40 % fra staten og 30 % fra kommunen. Københavns kommune yder derfor et yderligere tilskud fra sin rådighedsfond. Først med "Børne- og Ungdomsforsorgs loven" i 1964 gennemføres en bestemmelse om legesteder og andre socialpædagogiske tilbud, kan opnå et tilskud svarende til hvad andre anerkendte daginstitutioner kan få. (Sørensen, 1950).

OMVERDENENS HOLDNING.

Omverdenen er ikke altid skrammellegepladsen venligt stemt, bl.a. giver "standardlegepladsens" "skaber" Hans Dragehjem i en artikel i "Gartnerbladet", i 1944, skrammellegeplads ideen det glatte lag. Han skriver:

"Den traditionelle Legeplads, der formes i kontakt med Barnets lyst og Trang, som f. eks Standardlegepladsen den lader sig ikke lokke af nogen ensidig Ideologi eller panik forsøg. Man har f. eks. ment, at børn finder det sjovt at grave en skakt i indtil 4 meter ned i jorden under en pædagogisk Legeonkels ledelse. Man gør forsøg på at bilde Børn ind, at det er at lege (Siegumfeldt, 1988)

Men også i det omkringliggende boligområde er skrammellegepladsen ikke altid lige populær. Den er for rodet og farlig. Børnene bliver svinet til når de kommer på pladsen. John Bertelsen fortæller om reaktionerne i boligområdet:

"Desværre møder vi nogen Modstand. En del forældre syntes ikke om, at Børnene griser sig til. De vil hellere have at de smaa er pæne at se på, end at de faar Lov til at udvikle sig i Frihed m.m(..). De Børn, jeg har den største Glæde af er dem fra de "Børnerige familier". De er i reglen ikke så fint klædt på og faar lov at tumle sig" (Havelund, 1945)

Og i forbindelse med en klage over at legepladsen ikke ser fin nok ud, svarer John Bertelsen:

" Hertil skal jeg blot bemærke: Til tider kan børnene forme legepladsen, så den er monumental og æstetisk for voksnes øjne - til andre tider ligner den set med voksne øjne en svinesti, men børns leg er nu ikke det, som voksne ser; men det, som barnet oplever, og således som jeg opfatter min stilling, er legepladsens øjeblikkelige udseende ikke bestemt af mig, men i så stor udstrækning som muligt af børnenes virksomhed." (Bertelsen, 1952)

Modstanden og mangel på materiale, specielt i krigsårene, gør flere gange en lukning aktuelt, men en fælles indsats fra børn, forældre og andre når hver gang at forhindre dette. Det hjælper da også at skrammellegepladsen er ved at blive både national og international kendt. Emdrup

Skrammellegepladsen bliver i de følgende år inspiration til oprettelsen af skrammellegepladser i Sverige, England og USA.

1946 et år efter krigens ophør begyndte interessen blandt børnene at falde. Besøgene gik ned og det var særligt de yngre årgange som udeblev. Det trak op til alvorlig krise på skrammellegepladsen. I følge den senere leder Agnete Vestereg, er en af grundene pladsens dårlige økonomi, en anden lederen John Bertelsen sygdom, der gjorde det nødvendigt for ham at opgive arbejdet.

Hvad den egentlige begrundelse er for at John Bertelsen opgiver sit arbejde på skrammellegepladsen er der i materialet flere forskellige og modstridende forklaringer på. Jonas giver selv en anden begrundelse, end sygdom, for sin beslutning om at søge sin afsked fra Skrammellegepladsen i Emdrup: *“I foråret 1947 tog jeg min afsked som leder af skrammellegepladsen, da betingelserne for en fortsat udvikling af arbejdet, efter min mening ikke var til stede”*. (Bertelsen, 1952)

Hvorvidt den ene eller anden forklaring på grunden til John Bertelsens afsked er den rigtige, er jeg ikke istand til at vurdere. C. Th. Sørensen, der kom meget på pladsen i de år John Bertelsen var leder, støtter forklaringen om sygdom. *“ Når denne lille plet jord i Emdrup nu er en verdensberømt ting, så er det resultatet af „Jonas” utrættelige og uegennyttige arbejde, et slid der måske har kostet hans helbred*. (Sørensen 1950). I et interview med “Aktuelt” i 1977, året før han dør, er det da også sygdom som John Bertelsen forklarer sin afsked med byggelegeplads med, men sygdom som resultat af krigen og ikke arbejdet på legepladsen: *“Jeg kørte skrammellegepladsen tre et halv år, og måtte så opgive, fordi mit helbred var dårligt. Jeg havde ikke regnet med, krigen havde mærket mig så hårdt, men det var en realitet.”* (Bresseman, 1977).

Desværre blev John Bertelsens liv efter skrammellegepladsen præget af sygdom og “nedture”, måske som resultat af krigen og tyskernes tortur. Vibeke Bistrup, der selv deltog i modstandsbevægelsen, siger at hun oplevet mange af de gamle modstandsfolk blive syge fysisk og psykisk (Bidstrup, 1994 interview). John Bertelsen bliver skilt fra Agnete Vestereg og har til sin død i 1978, et omflakkende liv og sygdomspræget liv. Efter årene i Emdrup får han en kort ansættelse på Skrammellegepladsen ved Bispebjerg Hospitals Børnepsykriatiske afdeling. Han er i en periode ansat ved “Barnebyen” i Sko i Sverige. I 1952 bliver han syg igen, og må ernære sig ved at sy marokkopuder. Efter at være blevet rask bliver han ansat som leder af “Politiets Ungdomsklub” i Valdemarsgade og senere som underviser på sit gamle seminarium Kursus for Småbørnslærerinder. Han bliver gift igen, og er i starten af 60'erne assistent på Skrammellegepladsen på Sønderlundsvej i Herlev. Senere bliver han ansat i forvaltningen i Københavns kommune, og på den Sociale Højskole. Det sidste sted, hvor jeg i materialet har kunne finde ham, er som lærer på Ebberødgård - hvor han for øvrigt tager initiativ til en byggelegeplads, hvor hans fader Henry Bertelsen får det daglige opsyn (Holbæk Amts Venstreblad, 1971). Han får herudover udgivet et par bøger - “Trolde I æsken” 1954 og ”Børn Bygger” i 1958 “. Men han er en bitter mand, fortæller folk der har truffet ham, og som det også fremgår af en artikel i Aktuelt, på hans 60 års fødselsdag.(Bresseman n 1971 & samtaler m/ Zhale 1994, Thomassen 1994 og Petersen 1995.) Heri udtrykker Bertelsen sin bitterhed på denne måde:

“ Jeg anklager samfundet for at have ødelagt min livslykke og mit helbred gennem de seneste 32 år, fordi det udleverede mig som gidsel til tyskerne under krigen. Jeg er siden blevet erklæret 100 % invalid, og er blevet tildelt dobbelt hædersgave fra staten. Men det er småpenge, når man tænker på, at jeg bare kan sidde i min lejlighed dag efter dag og kikke ud, uden at kunne røre mig.”(Bresseman, 1977).

AGNETE VESTEREG - EMDRUP SKRAMMELLEGEPLADS NÆSTE LEDER.

Tilbage til skrammellegepladsen i 1946 og de vanskeligheder pladsen er i. Bestyrelsen for boligselskabet er bl.a. bekymret for det lave børnefremmøde, og nedsætter derfor et "kontroludvalg" bestående af beboerne der skulle afgøre pladsens fortsatte eksistens. Thomas Sigsgaards, der er pladsen venligt stemt, er medlem af udvalget, og de beslutter da også at prøve en sæson til. Der bliver søgt en ny leder, og stillingen bliver besat med børnehavepædagogen Agnete Vestereg.

Agnete Vestereg er født den 2. juni 1912 i Hillerødgade på Nørrebro i København. Hun har efter eget udsagn en "stabil" barndom. Faderen er tjenestemand, hvad der virkeligt betød sikkerhed i ansættelsen på den tid. Han er vognstyrer på sporvogns linie 7. Agnete får sin skolegang på Hillerødgades Skole, og forlader denne som 16 årig, med mellemskoleeksamen. Hun drømmer om at blive dekoratør, men det sætter moderen sig imod. Moderens planer er, at Agnete skal være børnehavelærerinde, og hun bliver derfor i sommeren 1928 indmeldt som elev på Sofus Bakkes Seminarium i Hjortøgade. Det senere Frøbelseminariet. (Vestereg - interview)

Frøbelseminariet kan datere sin start tilbage til 1885, hvor Hedevig Bagger gennemførte henholdsvis 3-ugers, 3-måneders og halvårs kurser for unge kvinder med interesse for børnehavesagen. (Sigsgaard, 1985). Seminariet bygger, som det fremgår af navnet, på Friedrich Frøbel pædagogiske teori, der i meget forenklet form kan beskrives således: Mennesket bærer det guddommelige i sig. Opdragelsen skal forløse dette. Dette sker gennem barnets fri virksomhed, og først og fremmest legen. Frøbel udviklede på denne baggrund legetøj, legegaver, bolde, kugle, og terninger der skulle repræsentere naturens grundformer og skulle gives til barnet successivt. Men også sanglege spillede en stor rolle, og skulle symbolisere den sociale samhørighed (Frøbel, 1980)

Bag dannelsen af seminariet stod en kreds af personer der i høj grad var sammenfaldende med repræsentantskabet i foreningen "De Samvirkende Frøbel Foreninger". Det var udover ægteparret Bagger, folk fra hoffet og socialdemokrater, bl.a. 4 folketingsmedlemmer. Uddannelsen på Frøbelseminariet blev fra 1915 formelt 2 årig, men optog kun få studerende. Gennemsnittet af optagene pr. år var i 1900 til 1915 5 elever. Først i 1928, det år Agnete starter på seminariet, når tallet op på 13. Dette har formodentlig betydet, at undervisningen var præget af tæt kontakt mellem lærer og elever. (Boelskov, 1985).

I 1928 var Agnete Vestereg, som sagt, startet på "Frøbelseminariet". Hedvig Bakke er død (i 1926) og hendes 76 årige mand Sofus Bakke er blevet forstander. Han er på dette tidspunkt næsten blind. Agnete husker undervisningen indeholdt en gennemgang af Roussau, Pestalozi og Frøbels teorier. Der blev læst op af teorierne og eleverne skulle skrive det hele ned. Den samlede undervisningsplan så således ud: 1.) Dansk, Diktion og Stil Modersmaalet i tale og fortælling. 2.) Sundhedslære. Lokalets Hygiejne, Samariterhjælp. 3.) Pædagogikkens Historie i Enkeltskildringer og i Tilknytning til Kulturhistorie. 4.)Frøbel historisk. Frøbel metodik. 5.) lagttagelsesundervisning. 6) Kridtning og Farvelære. 7.) Lærerindens Pligter. 8.) Samfundslære. 9.) Praktiske Øvelser. (Boelskov, 1985)

I løbet af et par år sker der en betragtelig udvikling af seminariet, der bliver mere og mere præget af reformpædagogiske teorier i undervisningen. I 1932 holder Sofie Ribbjerg foredrag på "Frøbelseminariet". Fordraget handler om Adler, og i 1935 meddeler Sofus Bagge, at han vil undervise i den Adlerske retning af individualpsykologien. Disse ændringer tager yderligere fart i 1937 da Jens Sigsgaard overtager psykologiundervisningen.(Boelskov, 1985) Men alt dette sker efter at Agnete Vestereg, som 18 årig afslutter sin uddannelse i 1930 på "Frøbelseminariet" (Beretning om de sammenvirkende Frøbelske institutioner, 1935).

Efter uddannelsen får Agnete deltidsarbejde Nyborgvejs Børnebibliotek, og går samtidigt på en del kurser - bl.a. på "Sløjdskolen" der også dengang lå på Værnedamvej. Lysten til at bruge hænder er stor, og hun har ikke glemt drømmen om at blive dekoratør.

På det private plan sker der det at hun møder John Bertelsen. De bliver, som fortalt i andet sammenhæng, gift og får i 1936 en pige der bliver døbt Lisbet. Samtidig får de en lejlighed i det byggeri, hvor skrammellegepladsen senere kommer til at ligge - Emdrupvej 33.

Hun er i nogle år ansat i Valdemarsgades fritidshjem. Fritidshjemmet er oprette på et kristent grundlag, og forsøger at præge børnene religiøst. Agnete protesterer derfor til kommunen over det hun syntes er religiøs indoktrinering, men får besked om at så kan hun da bare holde op. Dette gør hun så, og står nu arbejdsløs. Da hun er fagligt organiseret hos de kommunale arbejdsmænd og kvinder, får hun tilbudt rengøringsarbejde. I 1940, ved krigens start, bliver Agnete ansat i St. Peters Strædes Fritidshjem, hvor hun er til 1943 - året hvor Jonas starter på Skrammellegepladsen. Herefter får hun ansættelse i Børnegården i Utterslev - ved Tomsgårdsvej

I foråret 1947 afløser hun som sagt Jonas som leder af Emdrup Skrammellegeplads. Dette personskift betød ifølge flere af skrammellegepladsens støtter, at stedet ændrede karakter og at en del af det gamle idegrundlag blev svigtet. C. Th. Sørensen der fostrede ideen om skrammellegepladsen, og som kom meget på pladsen, medens John Bertelsen var leder, formulerer sig om dette i bladet "Boligen", i 1950. Han tager udgangspunkt i diskussionen om nødvendigheden af voksenopsyn på skrammellegepladserne og siger:

"Er det med andre ord muligt at nøjes med langt mindre opsyn på en skrammellegeplads? Jeg vil tro det. „Jonas” (John Bertelsen) var vel altid til stede på pladsen, men han greb mindst muligt ind i hvad der skete. Han var til rådighed med hjælp, hævdede visse ordensregler, legede med, men lod vist nok initiativet komme fra det lille folk selv. Fru Agnete Vestereg synes mere at se gerningen som skolemæssig, således at det er den ledendes opgave at sætte børnene i gang." Sørensen forsætter " Jeg er lidt ked af at der efterhånden kommer så mange permanente ting på pladsen, der bygges huse, indrettes en betonstøbt sandlegeplads " Sørensen slutter dog af med en "ydmyg" refleksion omkring sin kritik " den, der kun gav en tanke form, bør nok være meget forsigtig med at kritisere dem, der ser en livsgerning i arbejdet." (Sørensen, 1950)

Ændringerne i skrammellegepladsens pædagogiske principper skildres også af Ingelise Flensborg i bogen " At lære og være" (1990.) Ingelise har selv være barn på legepladsen. Hvornår fremgår desværre ikke af skildringen, men jeg gætter på, at det har været på at det har været i slutningen af 50'erne eller i starten af 60'erne. Agnete Vestereg har været leder i mange år på dette tidspunkt og skildringen er således ikke knyttet til lederskiftet. Ingelise fortæller at:

"For en del år siden kom jeg en dag forbi pladsen, og fik lyst til at kigge ind. Jeg passerede en masse pænt påklædte børn, der spillede bold på den store plæne, på vejen ned for at finde vores gamle jordstykke. Jeg blev meget overrasket over at se, at vort hus stod der endnu 20 år efter. Det var en fast regel, at husene skulle pilles ned hvert efterår. Og at brædderne skulle befris for søm, så de var klar til næste års byggeri. Det sidste år jeg var på pladsen, fik vi godt nok lov til at lade vort hus stå vinteren over, men næste år var jeg blevet for stor (14 år) og havde fået andre interesser, så jeg kom ikke på pladsen længere. Jeg gik hen til den nærmeste fritidspædagog. Han stod der, hvor hønsegården havde været, og jeg spurgte nysgerrigt, om der ikke blev bygget nye huse hvert forår? - Joh, en gang imellem bygger vi nogle, svarede han. - I, spurgte jeg, - er det ikke børnene, der bygger? - Nej, svarede han, - det kan de da ikke finde ud af." (Flensborg, 1990. S 177 - 178)

Kritikken af stilændringen følges også op af andre, oven i købet i forbindelse med Emdrup skrammellegeplads 20 års fødselsdag i 1963. Dagbladet Politiken er til stede og snakker bl.a. med Agnete Vestereg, Inge Oldenburg og C. Th. Sørensen. Artiklen har overskriften "På 20-års dagen for den verdensberømte skrammellegeplads i Emdrup konstaterer man, at det er den ikke mere - Den har udviklet sig fra kaos til velfærdsstat" Agnete Vestereg citeres for at sige. "Vi er langt fra skrammeltiden. Legepladsen er groet fra kaos og anarki ind i mere og mere ordnede tilstande". Artiklens forfatter, som jeg desværre ikke har kunne identificere, ser legepladsen "som en køn og frodig udgave af kolonihave-forening for børn " Inger Oldenburg udtaler til bladets spørgsmål om dette er en skrammellegeplads? " Man må se i øjnene at ideen skrammellegepladser kan udvikle sig ad to linier. Denne er den ene." Artiklens skribent slutter artiklens med følgende svada:

"Men der er også et behov for en legeplads, hvor børnene er sig selv, hvor de ikke straks møder velfærdsstatens sikkerhed (...) Må jeg melde mig som tilhænger af også rigtigt deciderede skrammellegepladser. Med tønder gamle barnevogne og cykelstel, krøllede søm og udstrakt frihed til at lave af det hvad man har lyst.(...) Lad os ikke glemme værdien af det værdiløse. Der er så mange muligheder i kaos. Og lad os ikke for den kønne, frodige verdensberømte legeplads i Emdrup glemme den rigtige skrammellegeplads, der spænder børnenes fantasi mere end en borgerlig velfærdsstat med ordentlig renovationsvæsen ellers gør" (Politiken, 1963)

Men hvad siger Agnete Vestereg til kritikken af at Emdrup ikke længere er en skrammellegeplads, og at pladsen har forladt det oprindelige idegrundlag.

"Hvis folk har et helt andet begreb om Skrammellegepladsen kan man ikke bebrejde dem det. For der har altid været talt om Skrammellegepladsen, som et sted hvor børn kunne rode og regere som de ville. (...) Det ærgrer mig hver gang jeg ser skrammellegepladsen brugt som eksempel på hvor billigt en legeplads kan oprettes, fordi børnene kan klare sig selv og der næsten intet personale behøves. Det kan børnene ikke. Da jeg kom hertil for 17 år siden havde pladsen endnu ikke fundet sin form og børnene var stridbare, skændtes og om deres legetøj (...) og så måtte man være en meget dårlig pædagog for ikke at se hvad det måtte føre til: At legestederne måtte opdeles, og at børnene trængte til de voksnes bistand for at få gavn af deres ophold på pladsen." (Politiken, 1963)

Leif Nielsen, leder af Ellekilde Byggelegeplads fra 1965, har helt sin egen forklaring på de forandringer Emdrup Skrammellegeplads undergik i årene efter John Bertelsens. Leif var i 1956-57 ansat på Emdrup som altnuligmand og vedligeholdte bl.a. jordvoldene omkring legepladsen. Dette foregik som sort arbejde, og var med til at financiere hans senere uddannelse som fritidspædagog. Under seminarietiden var han i 13 ugers praktik hos Agnete i Emdrup, men havde også mødt John Bertelsen under sin forpraktik på skrammellegepladsen på Sønderlundsvej i Herlev. Her var Bertelsen assistent.

Leif Niensens ser udviklingen og forandringerne af den pædagogiske praksis på Emdrup Skrammellegeplads, som sammenhængende med de to aktørers - Agnete Vesteregs og John Bertelsens - forskellige personligheder og færdigheder. Om John Bertelsen (Jonas) siger han, at han havde nogle

"fantastiske talegaver, men ta' på en hammer - der var ikke nogen der var mere upraktisk en Jonas, han havde ikke en pind praktisk sans. Han kunne side ved bordet og tegne og fortælle hvorledes det hele skulle være -men fik han fat i tre stykker træ så faldt det hele fra

hinanden. Det var imponerende at han kunne havde alle de ideer, uden han selv kunne realiserede dem, men han var pragtfuld, et rigtigt livstykke.” (Nielsen, 1994 interview)

Om Agnete Vestereg, som Leif opfatter som Bertelsens diametrale modsætning, siger han:

“Agnete var knagende dygtig, og når hun var så stramtandet som nogen syntes hun var, var det fordi det skulle klappe. Hun havde et økonomisk pres hele tiden. Hun passede virkelig på sine ting der ude. Nå hun havde lavet en eller anden opgave så sluttede den altid med noget - Alt blev pillet ned i november måned, og alle startede igen med at bygge det op i marts måned - bygge deres huse og gøre haver klar. Alt dette kulminerede Sct. Hans aften hvor Nete havde organiseret at der kom en 5 - 6.000 mennesker til festen - hun havde fået lavet et teater stykke. Haver og huse blev brugt af forældre under festen de var rigtig smukseret. Men pengene kommer til at styre det hele - der skulle altid skaffes penge. (Nielsen, 1994 interview)

INTERVIEW MED AGNETE VESTEREG.

Når Agnete Vestereg, der i dag er 83 år, ser tilbage på de år hvor hendes daværende mand John Bertelsen (Jonas) var leder af Emdrup Skrammellegeplads, er det med megen kritik og nogen bitterhed. Hun kom på pladsen i disse år, og gav med jævne mellemrum en hånd med og overtog som sagt pladsen, efter at Jonas stoppede i slutningen af 1946. Det har ikke været muligt for mig i tolkningen af det interview, jeg laver med Agnete, at skille de personlige og faglige uoverensstemmelser, der var mellem de to. Disse glider formentlig også sammen, når begivenheder skal rationaliseres, her næsten 50 år efter af Agnete. En umiddelbar forudsætning for at kunne forstå det Agnete i interviewet siger om Jonas, og om de første år på skrammellegepladsen, er oplysningen om at de bliver skilt efter krigen, og efter at Jonas er holdt op på byggelegepladsen. Agnetes bitterhed forstærkedes måske af, at hun resten af sit lange arbejdsliv må slås for at få del i æren for Emdrup Skrammellegepladsen.

Agnetes kritik er som sagt en blanding af personlige og faglige indvendinger. Hun siger bl.a. at Jonas aldrig skulle have været pædagog - han var en drømmer uden praktisk og organisatorisk sans og burde måske have været forfatter - Han var charmerende, men en distanceblænder. Herudover har hun en række mere konkrete kritikpunkter, såsom at Jonas betragtede omverden som legepladsens fjende, og derfor sjældent talte med forældrene. De store sommerfester som pladsen blev berømt for, var i de første år derfor også arrangeret af boligforeningen, og ikke af Jonas. Engang imellem forsvandt han fra legepladsen, og når Agnete bebrejdede ham det sagde han “*der var jo ingen børn*”. Noget andet der irriterede hende var, at de unge fra Skrammellegepladsen kom i deres hjem så godt som hver aften, og at der blev drukket.

I efteråret 1947 holder John Bertelsen som sagt op. Om han er syg - som C. Th. Sørensen begrundet hans afgang - eller mangler udfordringer - som han selv begrundet det - eller tingene bare er ved at falde fra hinanden, må stå hen i det uvisse - Agnete giver intet svar. Men det står fast, at i efteråret 46 er bestyrelsen for boligselskabet indstillet på at lukke pladsen. Men gode kræfter i bestyrelse bl.a. Thomas Sigsgaard får afværget dette, og man bliver enig om at ansætte Agnete som nye leder og give pladsen en prøvetid på et år.

Skrammellegepladsen lå med masser af rod da den åbner igen i 1947. Bjørn Andreasen dukkede op og tilbyder sin hjælp på pladsen, som frivillig. Han arbejder på dette tidspunkt i en nærliggende forretning, men bliver fra nu af en uvurderlig hjælp. Han bliver på et senere tidspunkt skrammellegepladsens kasserer.

Agnetes forhold til Dansk Legepladsselskab er ret anstrengt. Hun mener ikke at DLS nogensinde har hjulpet Emdrup Skrammellegeplads. Hun hævder i øvrigt aldrig at have været medlem af foreningen. C. Th. Sørensen så hun ikke meget til, på trods af at han dog var kommet en del på pladsen i Jonas tid. Derimod kom Jens Sigsgaard en del på pladsen for at iagttage børnene, men henvendte sig kun sjældent til Agnete.

Agnete deltog, på trods af påstanden om at hun ikke var medlem, i et internationalt legepladsseminar i Stockholm, som repræsentant for DLS. Seminariet titel var "Playground Activities, Objectives and Leadership" og havde deltagere fra 10 lande. Fra Danmark deltager ud over Agnete stadsgartner Jacob Bergmann, inspektør fra børne og ungdomsforsorgen Christine Søby, arkitekt Max Sigumfeldt og Jens Sigsgaard. John Bertelsen skulle have været med, måske fordi han sad i DLS bestyrelse, men selskabet erkendte, i følge Agnete, at det var hende der havde lavet det store arbejde på Emdrup skrammellegeplads. Hun følte sig dog underlegen, og dårligt til mode under kongressen. For det første kunne hun ikke sprog, og for det andet følte hun, at andre tog æren for det arbejde hun lavede. Jens Sigsgaard og Lady Allan tilhørte sammen med nogle få andre den toneangivende inderkreds. En kreds som Agnete ikke følte hun tilhørte. Agnete fortæller, at på et tidspunkt, en sen aften, smed Lady Allan sin blomsterkrans, som hun havde båret om halsen over til Agnete: Det var formodentlig ment som en slags "*søsterskab erklæring*", men Agnete siger: "*Havde hun tænkt sig jeg skulle gå rundt med hendes gamle brugte blomsterkrans.*"

Agnete siger om Emdrup Skrammellegeplads i dag: "*Jeg kommer der ikke. Jeg syntes ikke om udviklingen*". Det hun ikke syntes om er, at der er kommet en fritidshjems afdeling, at der er for meget personale, at der ikke er ordentlig styr på praktiske. Det er Agnetes holdning, at byggelegepladserne og ideen generelt er blevet ødelagt af medarbejdere, der ikke er hundrede procent engageret, og ødelagt af for meget bureaukrati. (Vestereg, 1995 interview)

ØJEBLIKSSKILDRING AF EMDRUP SKRAMMELLEGEPLADS I 1943 - 53

Det har af gode grunde været umuligt at skildre Emdrup skrammellegeplads set med børnenes øjne. Der findes kun nogle få børnekommentarer i materialet, og disse er udvalgt af John Bertelsen i forbindelse med en præsentation af pladsen og dens pædagogik. Det vil sige at de på samme måde som megen andet, der påberåber sig at være skrevet ud fra et børneperspektiv, er en voksen konstruktion. Jeg har bl.a. derfor valgt eller måtte "nøjes" med to voksne beskrivelser af deres barndom på skrammellegepladsen. (Tell & Tell, 1995 interview)

Alice og Jørgen Tell har været børn på Emdrup Skrammellegeplads i 40'erne. Jørgen er født i 1937, og kommer på legepladsen fra dens start i 1943. Alice er født 1940, og startede som 6 årig på pladsen. Alice er i dag medhjælper i en SF'er og Jørgen er folkeskolelærer.

Alice fortæller at hendes far og mor er ud af en arbejderfamilie, og altid havde drømt om at komme hen et sted hvor der var varmt vand og centralvarme. Det blev der så mulighed for, da de fik tilbudt en lejlighed i Emdrup Vænge. Familien bestod på dette tidspunkt af 2 voksne og 3 børn, men i løbet af nogle år blev det til i alt 6 børn. Det var fra boligselskabet side tænkt at hver anden række af boligblokkene skulle være for børnerige familier, og hver anden kun skulle huse familier med 2 til 3 børn. Alices familie blev imidlertid upopulære, da de ved en fejltagelse havnede i række med de få børn - hos de finere familier som hun siger det. Familien havde som sagt glædet sig til varmt vand og central varme, men da krigen kom, blev der lukket for det varme vand og gassen. Så alle bekvemmeligheder fik de først glæde af efter krigen.

Kvarteret var børnerigt, og der var gang i den. Ofte kom der politi med "salatfadet", fordi der var nogle unge mennesker, der enten havde lavet kriminalitet, eller var kommet for tidligt sammen med piger, og derfor skulle af sted på børnehjem. Hulerne på Skrammellegepladsen blev ofte brugt af de unge til at gemme sig, når de var efterlyst af politiet. Der foregik mange andre ting. Vi så meget op til de store drenge, når de drillede viceværten, bl.a. ved at brænde juletræer af så folk ikke kunne komme hjem nytårsaften. Viseværten kom hver aften kl. 8, for da skulle alle børn være inde. Der lå en lille butik ovre i havekolonien, og hver uge kom "salatfadet", og så styrtede vi efter det for at se den ballade der kunne være. Alice kan også huske den tumult der var, da to døre i Emdrup blev skudt ind af modstandsbevægelsen, der skulle havde fat i nogle tyskervenlige beboere. Der lå en bondegård op ad Vænget. - Alle havde æbletræer i de små haver, men de smagte bedre når vi kunne stjæle bondemandens blommer og æbler.

Når jeg kom ind på legepladsen, fortæller Alice, var min første oplevelse, lugten af lokummerne indenfor porten. Jeg var lidt bange for dem, men ellers var jeg glad for at komme på pladsen. Jeg var ikke den store bygger, det var mest de store drenge der byggede husene. Det jeg bedst kunne lide var, når man hjemmefra havde fået havregryn og sukker med, og man på den gamle stegepande over bålet i hulen lavede karamel. Det stank i hulen af jord, men man lagde aviser på jorden og guldtæppe ovenpå. Så sad man der i sin egen hule, og havde ristet sine havregryn, eller havde lavet noget med smør og sukker der brændte på, men det smagte pragtfuldt.

Vi savede også puslespil ud med en lille løvsav og malede dem. Malingen havde man selv med hjemme fra. Agnete havde ikke ret mange materialer. Når det regnede stimlede vi sammen under halvtaget. Så lavede Agnete te i store gryder. Hun så jo godt ud Agnete - rigtig godt. Hun havde det smukkeste hår - sådan en rigtig Rita Haywood type. Hun havde også en figur som en skuespiller, var sød og gik rundt i lange bukser og ternet skjorte. Det var vi som børn meget fascineret af, nok fordi det ikke var almindeligt for kvinder på den tid. Så vi så op til hende. Jeg har aldrig hørt hende skælde ud. Jeg var aldrig bange for hende. Hun var der altid om hun var syg eller ej. Men hun udstråede respekt. Hun kunne bare pege hvis hun ville havde store drenge ned fra tårnet. Men ellers var det store drenge, der byggende huse med rigtige søm, man havde respekt for. Det var også dem der optrådte hvert år på plænen, til den store St. Hans fest.

Vi samlede aviser hver onsdag, og solgte dem oppe på Lyngbyvej i Likør Stræde. Alle spritterne holdt til der, og de stank være en man kunne forestille sig. Der solgte vi aviserne og fik 5 øre kiloet. De store drenge havde et nummer med nogle jernplader, som de lagde mellem aviserne så de vejede mere. Vi afleverede alle pengene til Agnete, selv om hun ikke havde tjek på hvor meget vi havde fået ved salget. Det var imponerende da vi ikke fik lommepenge som i dag. Jeg fik 55 øre om ugen, og det var hvad en biografbillet kostede.

Det var spændende tid med de mange besøg. Jeg havde jo aldrig set en neger "live". Der kom japanere, ja alle veje fra og fotograferede en.

Jørgen kom som sagt på pladsen allerede i 1943. Hans storebror Charles var en af de "rødder" der kom privat hos Jonas og Agnete. De var temmeligt vidtløftige og var bl.a. i kربولage med politiet, men Jonas kunne tage den værste brod af dem. De holdt dog op med at komme i hjemmet da Jonas forsvandt fra skrammellegepladsen. Broderen mener, at Jonas skulle havde æren for skrammellegepladsen, og at han var blevet behandlet for dårligt, bl.a. i forbindelse med at han holdt op.

Jørgen mener også at pladsen langsomt har ændret sig efter at Agnete overtog lederposten. Vi kom der i nogle år frem til 1964, og kunne iagttage den forandring der fandt sted. Det kom nærmest til at

ligne små kolonihavehuse. Jørgen sammenligner dette med oplevelser af pladsen de første år. Der var jordhuler og murstenshuler. Murstenene var bare lagt oven på hinanden, og når man ikke syntes det var skægt kunne man splitte dem ad og bygge et nyt. En hule var af mursten, og et trætag og der skulle der altid være et bålsted, så man kunne stege forskellige ting. Det var kun de ældste der bygge rigtige træhuse, og som også byggede det store tårn på 12 m. Alt blev revet ned om efteråret, og skulle så bygges op igen til foråret.

Da jeg så skrammelegepladsen sidste gang for 25 år siden, siger Jørgen, oplevede jeg at den lignede en kopi af voksenverden, og det brød jeg mig ikke så meget om. Hvor imod den tidligere, i Jonas tid, var noget med fantasi. Den var måske ikke så pæn, men Jonas havde en ide om, at skabe et sted hvor børn kunne være og selv bestemme, hvorimod Agnete hellere ville styre. Der blev da også lavet nogle skarpere regler osv.

Om grunden til at tingene ændrer sig på legepladsen, siger Jørgen: Jeg tror også at det var Agnete der begyndte at lave om på legepladsen. Hun var stolt af den, og det startede med at vise huse - de flotteste - godt kunne få lov at stå vinteren over, selv om vi normalt rev alt ned. Dertil kom snakken om at legepladsen var farlig - hele sikkerhedsdiskussionen. Derefter skulle alt være sikkerhedsmæssigt i orden. Agnetes force var at samle unger bl.a. oppe under halvtaget, hvor der var et par store borde. Der kunne man så stå og male med vandfarver. Det var hun god til, men det var lige som to forskellige verdener, når man taler om Jonas og Agnete.

EFTERKRIGSTIDEN. (1945 - 1960)

Krigen er slut, og nu vil der komme nye tider. Dette er den almindelige opfattelse i den danske befolkning. Der dannes en befrielsesregering, med lige dele repræsentanter fra modstandsbevægelsen og fra de politiske partier. Danmarks Kommunistiske Parti og Socialdemokratiet indleder forhandlinger om en sammenslutning af de to partier. Det skal imidlertid snart blive hverdag igen, hvor dagliglivets problemer atter trænger sig på.

Levevilkårene bliver ikke bedre de første år efter krigen, snare tværtimod. Der var knaphed på mange varer, og rationaliseringsordningerne varede helt frem til 1953. Økonomien kom dog langsomt i gang, og selv om der var stor arbejdsløshed de første år - 13 % -, så faldt denne dog en smule frem til 1950. (Sigsgaard, 1995). Der kommer et stigende antal kvinder på arbejdsmarkedet. Fra 1940 til 49 stiger den kvindelige arbejdsstyrke med 9,2 %, hvoraf det meste af stigningen ligger efter krigen. Dette medfører dog kun en mindre udbygning af daginstitutionsområdet. Dækningsgraden for børnehaverområdet stiger fra 1946 og frem til 1956 fra 5,6 % til 8,3 % (Korremann, 1977). I 1949 er der på landsplan kun 2.624 vuggestuepladser, 19.597 børnehaverpladser og 4.504 pladser på fritidshjem. (Henriksen mfl., 1974)

På trods af den relative lille udbygning af daginstitutionsområdet, stiger kravene til at få uddannet personale i vuggestuer og børnehaver. Dette medfører oprettelse af flere seminarier under krigen, og i den efterfølgende periode. Før krigen i 1933 er Jysk Børnehaveseminarium i Århus blevet oprettet og under krigen, i 1940, få vi Nordisk Montessori Seminarium i København og i 1944 Socialpædagogisk Seminarium også i Århus. Efter krigen i 1951 bliver Odense Børnehaver Seminarium oprettet, året efter starter Åbenrå Børnehaver seminarium, og i 1956 får også Ålborg sit børnehaveseminarium.

Men som tidligere sagt var der optimisme de første år efter krigen, også blandt de folk som interesserede sig for legepladssagen. Kort efter krigens ophør, udarbejdede arkitekt Max Siegumfeldt et programudkast for legepladser, der skulle nu skabes fornyelse på dette område.

Legepladsprogrammet blev præsenteret i tidsskriftet "Havekunst" og indeholder en sønderlemmede kritik af de eksisterende legepladser.

"Jeg tror at den legeplads som børnene selv former gennem deres leg - naar vel og mærke de rent areal- og terrænmæssige forudsætninger er i orden - er nok saa rigtig som den alverdens kloge mænd og kvinder kan ræsonnere sig til. (...). Man fandt paa at ville lære børnene at lege, og det man lærte dem var i virkeligheden efterligninger af de voksnes form for leg. Boldspil, sanglege og sportslege konstrueret af voksne og under de voksnes instruktion og fra den dag man indførte denne ordnede leg har legepladserne direkte eller indirekte været behersket af de voksnes legepladsideer og legepladspåhit (...) Legepladspåhit, der navnlig har givet sig udtryk i de forskellige legeapparater - gode eller mindre gode - har alle det tilfælles at de kun giver børnene en rent passiv morskab.(...) Det er stadigvæk børnenes aktive leg det gælder om at understøtte, fordi legen er et udtryk for barnets inderste væsen" (Sigumfeldt, 1945)

DISKUSSIONERNE I KØBENHAVNS BORGERREPRÆSENTATION

Optimismen slår også igennem når det gælder diskussionerne om skrammellegepladser. Forslag om at oprette den slags legepladser er flere gange på tale bl.a. Københavns Borgerrepræsentation. På mødet d. 28. juni 1945 foreslår Grete Sundby

"lad os faa nogle skrammellegepladser som dem (den) ude i Emdrup, hvor Børnene kan bruge deres kræfter. De er ganske vist ikke så kønne, som de friserede legepladser med pæne rabatter, hvor Børnene ikke må gå, men der er langt sundere for børnene, for Børnenes Initiativ og Fantasi. "

Den socialdemokratiske borgmester for 4. magistrat Arne Sundbo erklærer sig enig i dette og siger "Jeg giver ganske Fru Sundby ret i at det er den ideelle legeplads" (Københavns Borgerrepræsentations forhandlinger 1945/46 spalte 405). En lignende debat tages på næste møde i november. I denne debat slår Grete Sundby endnu et slag for skrammellegepladsen. Hun siger:

" Jeg må indtrængende henstille til Borgmester Sundbo, at de fremtidige Legepladser for større Børn bliver anlagt som Skrammellegepladser, da det i opdragelsesmæssig Henseende er den Form, der giver Børnene det største udbytte. Skrammellegepladser kræver ganske vist et pædagogisk Tilsyn, og de vil blive dyrere end de nuværende, men det er forkert at tage økonomiske Hensyn, hvor det gælder Børnenes aandelige og legemlige Sundhed." "(Københavns Borgerrepræsentations forhandlinger 1945/46 spalte 1012). Borgmester Arne Sundbo svarer: "Fru Sundby var inde på den tanke, at alle Legepladser burde være Skrammellegepladser. Det er en Tanke jeg ganske deler. (...) vi der ved, hvordan Børnene kan lide at være saadan et Sted, er ganske enige om, at det er den bedste Form for legeplads, man overhovedet kan få. Det vanskelige ved Skrammellegepladser er ikke saa meget det, fru Sundby nævnte, at de fordrer pædagogisk tilsyn; det bør der ogsaa være på andre pladser; nej, det vanskelige er, at de helst skal være saa store, at der virkelig kan være, baade en Del Skrammel og Plads til Børnene. De kan ikke laves inden for de samme Rammer som en Legeplads med Gynger og Vipper. Men det er mit Haab, at vi faar arealer dertil, Saaledes at Kommunen kan oprettes adskilles Skrammellegepladser." (KBH. Borgerrepræsentations forhandlinger 1945/46 spalte 1014)

Men på trods af de store ord og den erklærede velvilje, giver det sig ikke udtryk i nogle konkrete resultater i form af nye skrammellegepladser i København, eller i det øvrige land. Det nok rigtigt som

Ninck de Coninck-Smith skriver at *"Efterkrigstidens generationer af byplanlæggere og pædagoger tog skrammellegepladsen til deres hjerter"* (Coninck-Smith, 1995 s.4), men også at dette ikke var nok til at myndighederne også så det som en hjertesag, når økonomiske initiativer skulle tages. Vi skal helt frem til 1960 før Danmarks får sin anden officielt anerkendte skrammellegeplads - Kolding Skrammellegeplads, og først midt i 60'erne slår skrammellegepladsen eller byggelegepladserne, som de nu hedder, afgørende igennem. Perioden fra krigens slutning og frem til 60'erne, er dog præget af en række mindre initiativer og forsøg på at oprette skrammellegepladser.

DE TRE SKRAMMELLEGEPLADSER I 45 - 48.

Kilderne er ganske vist lidt usikre om denne periode, men i følge disse ser de næste skrammellegepladser dagens lys i 1947 og 48. I forbindelse med Bispebjerg Hospital børnepsykiatriske afdeling oprettes der en skrammellegeplads, og en privat forening ved navn "Ungvirke" tager ligeledes initiativ til at starte en tilsvarende plads ved Knippelsbro i København. I 1948 etableres der i Århus på Peter Fabervej en skrammellegeplads. De to første initiativer er private og modtager ikke tilskud udefra, medens legepladsen i Århus finansieres af det kommunale parkvæsnet (Arbejderbevægelsens Arkiv B).

Om Skrammellegepladsen på Peter Fabersvej i Århus oplyser kommunen i 1967, at legepladsen

"som har været i drift hvert år siden 1948, ikke er anerkendt af direktoratet som tilskudsberettiget. Pladsen er kun åben i sommerferieperioden, og den ledes af en studerende, der skønnes at have de nødvendige forudsætninger. Udgifter til byggematerialer m.v. afholdes af parkvæsenet i forbindelse med de øvrige udgifter til legepladser m.v. Det er almindeligt, at pladsen besøges af 15-20 byggehold, hver på 4-5 børn, og når sæsonen slutter, foretages præmieuddeling, ligesom der udfærdiges byggeattester til samtlige byggerier på pladsen." (Arbejderbevægelsens Arkiv. B)

I øvrigt får pladsen efter 1967 en omtumlet skæbne og bliver bl.a. lukket i flere omgange, senest i 1994. Medens dette skrives kæmper en gruppe forældre fra boligområdet for at få pladsen åbnet igen. Det tidligste jeg ellers kunne finde om legepladsen på Peter Fabersvej, er en artikel i "Tidens tegn" fra 1959. Denne fortæller om et besøg fra et udvalg fra Kolding Kommune, der skal undersøge mulighederne for at oprette en skrammellegeplads. Legepladsen er dog lukket, under deres besøg i september måned. Folk fra Århus kommunes fortæller, at den i anlæg ikke har kostet meget og at driften ud over løn til et pædagogisk tilsyn også er til at overse. Anlægget som de kalder pladsen, er en mark og noget gammel værktøj og materialer fra stadsingeniørens område (Tidens Tegn 1959a.).

Skrammellegepladsen på Bispebjergs Børnepsykiatriske afdeling findes beskrevet i en artikel i fagbladet "Dansk Fritidshjemsråd" 1954. Beskriveren er fritidshjems lærer Georg Broe der omkring 1950(?) arbejdede et års tid på pladsen.

"Den var indrettet for børn med adfærdsstyrrelser, indlagt observation på Bispebjerg Hospital børnepsykiatriske afdeling i København. Selve pladsen var omgivet af en kraftig hæk, så børnene ikke følte sig generet af uvedkommende. Midt på pladsen lå et lille træhus, nærmest et hyggeligt lysthus. Det var redskabsskuret, hvor spader, skovle, river og hakker var hængt op på kroge. I et stort værktøjsskab havde vi hamre, søm, knibtænger, save og snitteknive. De ledige byggematerialer var anbragt langs med en af hækkene i en ganske bestemt orden. Hvert materiale lå i en bunke for sig: Mursten, bjælker, brædder, grene, kviste, jernplader, ståltråd, døre osv. Selve pladsen skiftede udseende fra dag til dag. Nye

huse skød og de gamle blev jævnlige lavet om og forbedret. Der blev rejst udkigsmaster og tårne med flag og antenner. Bygværkerne blev omgivet af smukke hegn, flettet af grene og kviste. Flere gange blev der indrettet manege og lavet cirkusforestillinger. Andre dage blev en del af nybyggerpladsen ryddet og planeret til sportsplads hvor der afvikledes sportskonkurrencer. Omkring en tredjedel af nybyggerpladsen bevarede dog nogenlunde permanent det samme ansigt en hel sommer igennem. Her var der nemlig anlagt en række velpassede haver med frodigt voksende urter og blomster. Børnene elskede denne legeplads. Mange kunne gå og tumle med materialer og redskaberne lige fra klokken 8 morgenen til kl. 17 om aftenen i ugevis. Selv de vanskeligste af afdelingens børn faldt hurtigt til rette i disse omgivelser, og så længe de arbejdede på nybyggerpladsen, var der så godt som ingen konflikter med dem.” (Broe 1994)

Foreningens “Ungvirke” skrammellegeplads ved Knippelsbro har det været svært at finde materiale om. Oplysningen om dens oprettelse og eksistens i 1947 stammer fra en artikel, John Bertelsen skriver i bogen ”Opdragelse og undervisning i Danmark” (Bertelsen 1948). I bogen bringes også et foto af legepladsen. Et andet billede af det som foreløbigt må betegnes som Danmarks anden skrammellegeplads findes i bladet “Danmarks Forældreforening.” Nr. 2 fra marts 1947 (Vidriksen 1947). Det har ikke på nuværende tidspunkt været muligt at finde yderligere oplysninger om Skrammellegepladsen ved Knippelsbro, hverken i Dansk Legepladsselskab arkiv, i København kommunens arkiv eller i Københavns Borgerrepræsentations Bibliotek.

HULEBYEN I BREDE.

Først ca. 10 år efter, i 1957, sker der noget nyt og spændende på skrammellegepladsfronten. Hulebyen i Brede etableres. I de 12 år der er gået siden krigen er der sket mange ting i Danmark. Der har været en stor afvandring fra land til byerne og det har formodentlig også haft en indflydelse på arbejdsløsheden, der i 1957 er på 10-11 %. Økonomien er på mange måder gået i stå, hvilket har betydet dårlige vilkår for arbejderne. Disse forringelser af livsvilkårene medførte omfattende arbejdskampe, hvor bl.a. 200.000 mennesker i 1956 demonstrerede mod et indgreb i overenskomsterne. I slutningen af 40'erne er den kolde krig startet og som resultat af en tilrettelagt presse og politiker hetz om et forventet angreb fra Sovjetunionen bryder Danmark sin neutralitetspolitik og tilslutter sig Nato. Den kolde krig får en betydelig effekt på det kulturelle klima i Danmark. I 1956 besætter Sovjet Ungarn, og det sammen med N. S. Hrustjov afsløringer på den 20. Partikongres i SUKP, af Stalins grusomheder medfører en splittelse af den danske venstrefløj. SF bliver dannet. På daginstitutionsområdet er udbygningen næsten gået i stå. Dækningsprocenten stiger kun 1 % fra 1956 til 60, dette sker samtidigt med at antallet af udearbejdende kvinder falder med 20.000 i perioden 1950 til 60. (Henriksen mf. 1974 & Korremann 1977b).

Men tilbage til hulebyen. I Brede ved Åbrinken overlader grundejerforeningen et areal til områdets børn til hulebyggeri. Der vælges et "byråd " bestående af børn, der overtager ansvaret for hulebyen. En forælder tilknyttes som sekretær og ulønnet hjælper. Havearkitekter Erik Mygind står som initiativtager til samarbejdet mellem grundejerforening og børnene.

Han er da også min kilde til beskrivelser af Hulebyen, og kommer i øvrigt, et par år efter, til at spille en stor rolle i Dansk Legepladsselskab. Han fortæller i nogle artikler i “Havekunst” og “Unge Pædagoger” om legepladsens oprettelse, indretning og drift. (Mygind, 1959 & 1960 a & 1960 b).

Åbrinken er et rækkehuskompleks på ca. 200 lejemål der støder ned til Mølleådalens i Virum, der ligger i Københavns nordlige omegn.

Mygind fortæller, at der her i slutningen af 50'erne var et livligt hulebyggeri, men at indbyrdes bandekrige mellem børnene, betød at hulerne ofte blev ødelagt. Der var i byggeriet en del bekymring over dette, bl.a. fordi børnene brugte flitsbuer i deres kampe. For at få bueskydning bandlyst, blev der oprettet en pagt mellem grundejerforeningen og de store drenge om, at bueskydning aldrig mere må finde sted, til gengæld skulle grundejerforeningen yde hjælp til køb af materialer til hulebygning.

Erik Mygind, der boede i kvarteret, administrerede grundejerforeningens ca. 2,5 ha. store friareal. Et stort afsides liggende areal, som beboerne ikke havde penge til at anlægge på en gang, og

“en bestyrelse af forældre, der så, at skov og mose ikke er en universallegeplads, førte i foråret 1957 til, at børnene erobrede det ingenmandsland tilbage, som de i årtusinder har haft brugsretten til. De fik lov til at bygge huler på en mark. I løbet af et par måneder voksede der under den »byfred«, som kun en »øvrighed« kan skaffe, et mærkeligt, lille samfund op - en by af huler, der nu to år efter består af ca. 35 små hytter, beboet af 70 - 100 børn.” (Mygind, 1959)

Hulebyen hviler økonomisk i sig selv med et årligt budget på ca. 3.000 kr. Der ydes ikke tilskud fra kommune eller stat, men byen får hø af kommunen, vejmaterialer af vognmænd og gartnere og kasser og andet træ af gode venner. Pengene skaffes ved at samle aviser og vinflasker, ved overskud fra fester m.m. *“Borgerne (børnene) betaler ikke skat (kontingent), når de hjælper med offentligt arbejde som avisindsamling o. lign.” (Mygind, 1959)*

Hulebyen i Brede er interessant på flere måder. Først fremmes fordi det er børnenes plads, eller borgernes som de kaldes her. Den så og sige vokset ud af deres lege og hulebyggeri i Ådalen. For det andet, er der ikke ansat nogen voksen leder - helt i pagt med C. Th. Sørensens tanker om at *“et sådan opsyn dog ikke (er) nødvendigt”*. Erik Mygind fungerer dog som voksenkontakt, og som en slags sekretær, men kommer ikke på pladsen hver dag. Dette betyder at styringen af legepladsens hverdag hviler på børnene. For det tredje, er der dyr - bl.a. høns, en ged, kaniner - i hulebyen. Noget der ellers først bliver almindeligt på legepladserne midt i 60'erne.

Både som ideal, men også af nødvendighed bliver børnenes deltagelse i organiseringen og beslutningsprocessen i virksomheden i Hulebyen det bærende. Der vælges et byråd blandt byens borgere for et halvt år ad gangen. Byrådet, der består af i alt 5 børn, vælger en sekretær, en af borgernes forældre. Han sørger for indkøb af byggematerialer og regnskab og for en gang imellem at få andre voksne til at hjælpe med oprydning, bjergning af hø, bundtning af aviser, indkøb til fester m.v. . Der holdes regelmæssige byrådsmøder og disse er åbne for alle borgere.

I følge Mygind, er beslutningskonstruktionen dog ikke uden problemer. Der er ofte stridigheder og ballade, men man forhandler sig til rette,

“vi indkalder til byrådsmøde, hvor der vælges en dirigent, og hvor de stridende parter kan redegøre for sagen og blive dømt af rådet. Tit ender et rådsmøde med, at der vælges et nyt byråd - et halvt år i vor by er som fire i den store by. På en måned eller tre ændres en borger fra dreng til yngling og er ude i et voldsomt sjæleligt opgør, som driver ham ud i opposition mod alt hvad der er barneleg. Hulebyen gennemlever gang på gang disse kriser, hvor en eller flere store drenge vil drive den øvrige by med ud i forskellige udskejelser, som truer med at undergrave hulebyens moral og drive os ud i anarki. Så en dag har de raset ud - der er væltet et par gamle huler - nogle er blevet drillet og forulempet - det må påtales - alle glæder sig til et rigtigt rådsmøde og til at få det overstået og komme i gang med nye opgaver” (Mygind, 1960 a).

Mygind konstaterer dog i en erfaringsopsamling i 1960, at det er en forudsætning for pladsens fortsatte virke "at der ansættes en leder med den konkrete opgave at holde styr på byen, skaffe materialer m.v., og som har bemyndigelse til på længere sigt at trække en pædagogisk linie op, som muliggør en stadig fornyelse af det skabende arbejde." (Mygind, 1960 a b).

En artikel i dagbladet "Dagens Nyheder" anskueliggør dilemmaet eller modsætningsforholdet mellem selvforvaltningsidealet og udviklingen i Hulebyens 3 år. Bladet taler med Jørn, der er 13 år og for tiden er medlem af byrådet. Samtalen foregår i Jørns hytte og handler om den seneste udvikling i Hulebyen:

"De har jo nok set; at der ikke sådan er aller-renest uden for på byens gader, det er fordi, vi sommetider ikke gider at påtage os hvervet med oprydning og gadefejning. I begyndelsen gik det meget godt med de offentlige arbejder, men i den senere tid snyder flere og flere fra de fælles hverv. Sådan gik det også med gederne, vi engang havde. Det var søde dyr, men hvem gad passe dem? Til sidst blev de solgt, og nu er der kun en tilbage, og den er ikke byens ejendom, men tilhører en pige, som sørger for den. Ligesådan med gartneriarbejder. I sin tid tjente vi penge ved at ordne nogle bede i gartneriet ved siden af. Det skete om aftenen, og når vi var færdige, gik vi alle op i byen og holdt stort lejrball og drak te. Også denne offentlige virksomhed er næsten holdt op." (Dagens Nyheder, 1959)

På trods af problemerne overlever Hulebyen nogle år endnu.

BØRNEJORD I VRÅ.

Året efter, i 1958, sker der atter noget på skrammellegeplads fronten. Baggrunden er, at der ikke er nogen legeplads i byen Vrå, der ligger i Vendsyssel. En gruppe forældre rejser diskussionen om nødvendigheden af at skabe en sådan samlingssted for børnene og et lokalt ægtepar, skoleinspektør Jens og Anna Jørgensen beslutter at skænke byens børn et stykke jord til formålet. Den eneste klausul på gaven var at jorden var børnenes og deres alene (Berlinske Tidende 1960). Den juridiske problematik i denne overdragelse klaredes ved at stifte en selvejende institution med navnet "Børnenes jord", hvori der i vedtægterne understregedes børnenes beslutningsret. En selvbestaltet gruppe af forældre påtog sig at sætte dette projekt i gang og indkaldte byens børn til et møde på biblioteket.

Carl Schanberg, der selv boede i Vrå, fortæller i sin bog "Børnenes jord" om møder, hvor der var fuldt hus, og hvor børn og unge sad i vindueskarme og på gulvet.

"Der blev snakket. Blev spurgt om, hvad området skulle bruges til. Det første svar var - Byggelegeplads. Det var oplagt. Mange af børnene havde hørt om byggelegepladser. Nogle havde set dem andre steder i landet. Nogen havde set glimt i TV: Et område, hvor man kunne bygge som aldrig før. Vel havde enkelte prøvet der hjemme bag huset - men her var muligheder for at bygge sammen med andre. - En fodboldbane, mente nogle drenge. Kommunen havde et fint stadion, men det var her som de fleste steder: Børnene måtte ikke være på det lokale stadion udenfor træningstiderne. Derfor havde mange benyttet gader som træningsbane. Andre havde benyttet gårde, med det resultat, at en del ruder. . . . Altså også fodboldbane - hvor man kunne komme når som helst. - Kan der ikke også blive noget til de mindste, spurgte en pige, måske ud fra erfaring om, at hvis de store skulle på byggelegeplads, så ville de få at vide, at de skulle tage den mindste med, se efter hende. Altså om muligt også en småbørnsplads." (Schanberg, 1969 s.23)

Ved fælles hjælp i det lille samfund lykkedes det også at få bygget et hus på grunden. En arkitekt laver uden betaling en tegning, og beboere lægger arbejdskraft til opførelsen af huset. Kommunen lover at stille sikkerhed på 25.000 kr. over en periode på 2 år. Inventar og materialer til hus og legeplads skræbes også sammen ved hjælpsomhed fra de lokale.

Der bliver ikke ansat nogen pædagoger, eller andet personale, men forskellige personer fra Vrå stiller på skift deres arbejdskraft til rådighed. Dette betyder bl.a. at børnene er alene på pladsen en del af dagen, men det fungerer udmærket i følge Schanberg. Man konstaterer efter 2 år at man i store træk ikke kender til begrebet hærværk. En forklaring på dette er i følge Schanberg at “*at børnene solidariserer sig. De ved, hvem der bidrog. De ved, hvem der tog et nap med. De hjalp selv til. De ved, hvor mange oplevelser, man får ud af det. Og det, man får lov til at være med til at skabe, ødelægger man ikke...*” (Schanberg, 1969 s.67)

Brede og Vrå er eksempel på private initiativer hvor der kun er en meget lille moralsk eller økonomisk opbakning fra myndighedernes side. Dette er karakteristisk for årene fra den første skrammellegeplads start frem til 60'erne. Et andet eksempel på den kommunale tilbageholdenhed beskrives i Ekstra Bladet i april 1959. Bladet har en samtale med fritidshjemsleder John Ovesen der bor i rækkehus bebyggelse i Vesterbo i Lille Værlose. Forældrene i bebyggelsen kæmper for en skrammellegeplads der blev oprettet i foråret 1958. Problemet er at få den åbnet igen i 1959, da der skal være penge bl.a. til leder og drift. Ovesen fortæller avisen at lovens giver mulighed for at få statsstøtte på 45 %, Dette forudsætter at kommune giver 35 % og forælder 20 %. Lejerforeningen bakker op om skrammellegepladsen. Men kommune skal tage et økonomisk initiativ for at statsstøtten kan gives og de tøver.

DANSK LEGEPLADSSKAB.

50'erne er præget af de store børneårgange fra fyrrerne. Daginstitutioner har hverken kapacitet eller var forberedt på at tage imod disse mange børn. Ud over daginstitution tilbudet, er der specielt i storbyerne ikke mange tilbud om en betryggende fritid. “*Dette gjaldt ikke mindst legepladsvirksomheden, der uden tvivl var den mest forsømte gren af forsorgsarbejdet.*” (Sigumfeldt 1984)

Tilskyndet af presset på daginstitutionsområdet indså myndighederne, at der måtte gøres noget for at forbedre de eksisterende forhold, herunder også legepladsernes. I 1958 fremkom socialstyrelsen med “ændring af lov om offentlig forsorg”, som bl.a. indeholdt bestemmelsen om, at der til legesteder, der opfylder kravet om en rimelig standard og som dækker et socialpædagogisk behov, kan ydes et tilsvarende tilskud fra det offentlige, som til andre forebyggende institutioner. Emdrup Skrammellegeplads er en af de første legepladser der får glæde af dette. Også inden for byggesektoren sker der noget. Bestemmelserne i bygningsregulativet om reservering og disponering af friarealer ved nye bebyggelser - særlige opholdsarealer beregnede for børns leg blev strammet op.

Som skildret i afsnittet om Københavns Borgerrepræsentation var der allerede umiddelbart efter krigen en velvilje omkring den alternative legepladsform Emdrup Skrammellegeplads var repræsentant for. Dette udmyndtede sig dog ikke i konkrete initiativer. Legepladsen havde nu opnået en vis anerkendelse i offentligheden, og var uden for landets grænser ganske berømt. I slutningen af 1950'erne, havde de pædagogiske ideer omkring legepladserne fået en langt større udbredelse. I

brede kredse talte man nu om legepladsernes "pædagogiske værdi", og blandt beboerne i boligområderne begyndte man at stille krav til at friarealer skulle have værdi for børnenes fritid. I 1959 tog en kreds af særligt legepladsinteresserede initiativ til at udbrede kendskabet til legens udviklende værdi i almindelighed, og til skrammellegepladsernes særlige kreative muligheder i særdeleshed, og dannede Dansk Legepladsselskab. (Sigumfeldt, 1984)

Max Sigumfeldt tilhørte denne særlige kreds af legepladsinteresserede, og han fortæller om sin egen og andres rolle omkring dannelsen af Legepladsselskabet.

"Lige efter krigen var jeg i Stockholm og arbejdede hos stadstrådgårdsarkitekt Holger Blom og her lærte jeg meget om den kommunale parkleg, hvor man bl.a. gjorde meget for familierne som helhed med fysiske aktiviteter, leg og underholdning.(...) Da jeg kom hjem igen, underviste jeg bl.a. hos Jens Sigsgaard på Frøbelseminariet og vi talte om legepladser. Det endte med, at Jens og jeg og flere andre var interesseret i at arbejde videre med de ideer som Finn Trier og C. Th. Sørensen havde sat i gang med skrammellegepladsen," (Nielsen 1986).

Ved et uformelt møde hos havearkitekterne Agnete og Erik Mygind på Åbrinken i Virum blev det besluttet at danne en legepladsorganisation eller et selskab. De tilstedeværende var foruden ægteparret Mygind, seminarieforsøger Jens Sigsgaard, børnehavelærer John Bertelsen og hans kone børnehavelærerinde Birgit Bertelsen samt arkitekterne Karen Klixbull og Max Sigumfeldt.

Man vedtog i følge Max Sigumfeldt, enstemmigt at rette henvendelse til havearkitekt og professor C. Th. Sørensen, om at være selskabets formand. Det var Sørensen, der sin bog "Parkpolitik i Sogn og Købstad fra 1931", for første gang præsenterede begrebet skrammellegeplads og som for mange stod som denne legepladsforms skaber. Han accepterede med glæde opfordringen, og på den stiftende generalforsamling i Dansk Byplanslaboratorium lokaler i København d. 24/1 1959 så Dansk Legepladsselskab sin start. Bestyrelsen fik følgende sammensætning: C. Th. Sørensen (formand) Jens Sigsgaard (sekretær) Erik Mygind (kasserer) John Bertelsen og Max Sigumfeldt.

Selskabets første formålsformulering blev: "*Selskabets navn er Dansk Legepladsselskab, og dets formål er at virke for bedre legemuligheder for børn, specielt for den legepladsform, der kendes under betegnelser som skrammellegeplads, huleby, byggelegeplads o.l., og som giver mulighed for at udvikle børnenes skabende evner*". (Dansk Legepladsselskab arkiv E). Det bør bemærkes at selskabet i sin første målsætning koncentrerer sine kræfter om at fremme skrammellegepladsideen. Dvs. vælger side i de to retninger som legepladssagen bevæger sig. (Jævnfør Max Sigumfeldt i afsnittet om legepladsbevægelsen). Selskabet får dog på et senere tidspunkt en bredere målformulering.

C. Th. Sørensen ønskede, at legepladsselskabet fra begyndelsen markerede sig stærkt som en sammenslutning af legepladsinteresserede, der seriøst arbejdede for en forbedring af børns legevilkår. Vejen til dette mente han var dels at det blev et selskab (Et selskab forstås i dette sammenhæng som en lukket forum), dels at man havde en optagelsesprocedure, der krævedes anbefaling af mindst to bestyrelsesmedlemmer for at blive optaget. Dette betød at selskabets medlemmer blev en lille eksklusiv kreds. Et kig på selskabets første medlemsliste viser da også at der i 1959 bare var 10 medlemmer, og at dette i 1960 kun steg til 23. Af dem var de 7 arkitekter, 9 der arbejdede inden for den pædagogiske verden - daginstitutioner, seminarier m.m. -, en enkelt cand. psyk., en programmerarbejder ved Danmark Radio og 5 uoplyste. (Dansk Legepladsselskabs arkiv. A). De nævnte bestemmelser sammen med en bestemmelse om, at der kun kunne optages personlige medlemmer, viste sig på længere sigt at være alt for snævre og faldt derfor bort efter en årrække.

Den opgave legepladsselskabet havde engageret sig i, krævede at man fik kontakt med og indhøstede erfaringer fra tilsvarende virksomheder i andre lande. Det blev derfor på et bestyrelsesmøde den 14/12 1960, vedtaget at afholde en international konference om legepladsproblemer i København i maj 1961. På dette møde blev det internationale legepladsselskab "International Play Association" dannet.

Dansk Legeplads Selskabs vignet. Tegnet af Ib Spang Olsen i 1963

SKRAMMELLEGEPLADSER I UDLANDET.

Som tidligere omtalt inspirerer Skrammellegepladsen i Emdrup til, at man internationalt tog ideen op, og fra 1946 oprettedes en række skrammellegepladser i andre lande. Inspirationen fik man bl.a. ved besøg på pladsen i Emdrup, der i de første år efter krigen modtager en række udenlandske delegationer. Eksempelvis den engelske havearkitekt Lady Allan of Hurtwood og den tidligere præsidentfrue Mrs. Roosevelt. Mrs. Roosevelt skrev efter besøget en artikel om legepladsen i "Det Bedste" der udkom på en række sprog. En artikel i udenrigsministeriets tidsskrift "The Foreign Office Journal" skrevet af Agnete Vestereg har sikkert også haft sin betydning for udbredelsen af skrammellegepladsideen internationalt. (Vestereg 1949)

I en artikel i Arkitekternes månedshæfte 1952 refereres til skrammellegepladser i Sverige, England og USA. (Bertelsen 1952). I Sverige var der skrammellegepladser i Stockholm, Norrköping og Örebro. Pladsen i Norrköping, der er kommunal blev åbnet i 1946. Den er på 10.000 m², og er åben fra begyndelsen af maj til slutningen af september. Der er en legepladsleder og en assistent. Aldersgruppen er 7-14 år og det gennemsnitlige fremmøde er på 90 børn dagligt. Udover kasserede biler findes der byggematerialer og værktøj og det er tilladt at grave i jorden på pladsen. I Stockholm findes der 3 "Bygglekpladser", for børn over 6 år. Legepladserne er forsynet med gamle udrangerede flyvemaskiner, sporvogne m.v., men har også redskaber og byggematerialer. Børnene leder selv pladserne og vælger en borgmester blandt sig. I England blev ideen præsenteret af Lady Allen of Hurtwood i november 1946. Lady Allen foreslog, at indrette skrammellegepladser (junk plan grobund) på udbombede arealer i London. Samme år åbnede de to første pladser, i Camberwell i den sydøstlige og Morden i den sydvestlige del af London. I 1949 sikrede "The Bernhard Baron Settlement" sig et udbombet område i Fastend til en skrammellegeplads. Pladsen var ryddet og plan, og sorteret sten og træmateriale fra de bombede huse skulle anvendes til børnenes leg og byggeri. (Bertelsen 1958 a og b). I efteråret 1949 åbnede en skrammellegeplads (The Yard) i Minneapolis. Pladsen var det første år åben om vinteren men blev senere lukket fra oktober til april. Der er indrettet 180 grunde af hver ca. 20 m² til børnenes byggeri. Desuden er der et værktøjsdepot, der er indrettet i en kasseret påhængsvogn. Børnene skiftes til at være depotbestyrer, og ud over de

sædvanlige skrammellegepladsaktiviteter udgiver og skriver børnene også et blad. Om den første tid på pladsen skrives der:

“ Lige efter pladsens åbning var hvert barn for sig selv. Tømmerstablerne forsvandt som dug for solen. Børnene tog alt, hvad de kunne slæbe, (...) Nogle gemte værktøj og materialer på hemmelige skjulesteder. Alle ønskede at bygge den flotteste hytte på den korteste tid. Arbejdet var sjusket. Da tømmeret var sluppet op, huggede man materialer fra hinandens halvfærdige hytter. Så blev der ballade. Men allerede i løbet af få dage var børnene søgt sammen i grupper. Værktøj og søm kom frem fra skjulestederne. Individualister, som kun ville bygge for sig selv, opfordrede andre til at være med.” (Bertelsen, 1952)

I et interview i forbindelse med Dansk Legepladsselskab stiftelse konstaterer Max Sigumfeldt *“Det er ejendommeligt at se, hvordan det, der begyndte i Danmark, nu blomstrer i en række andre lande”*. Sigumfeldt refererer til, at England har en form for skrammellegeplads. Sverige ligeledes, Tyskland, USA og Schweiz har deres former for skrammellegeplads. I Schweiz har de i følge Sigumfeldt en særlig spændende udvikling.

” I dag har man jo legecentre i Zürich (...) De blev kaldt det romantiske Robinson-Spielplaze, men er blevet udbygget til noget meget mere, end de var i starten. Før de tog fat, rejste folk fra Zürich på studierejse, også til København, hvor de så paa Skrammellegepladsen. Og så rejste de hjem og lavede deres første Robinson - Spielplatz, der uden tvivl var stærkt inspireret af vor skrammellegeplads.(Skrammellegepladsen i Emdrup) (Berlinske Aftenavis, 1959).

Det er i det samme interview, at skrammellegepladsen udnævnes til at være *“ Danmarks største bidrag til verdenspædagogikken siden Grundvig”*. Sigumfeldt mener, at formuleringen må stamme fra Jens Sigsgaard, der da også formulerer sig på samme vis i sin bog *“Folkebørnehaver og socialpædagogik”* (Sigsgaard, 1977). Ud over Grundvig bringer Sigsgaard også Kold ind i dette sammenhæng. Udsagnet bliver i eftertiden til en *“myte”* om at Skrammellegepladsen i Emdrup, ikke bare er det største bidrag til verdenspædagogikken osv., men også er den første skrammellegeplads i verden. Dette fremgår af utallige avisartikler, og er også den almindelige opfattelse i byggelegepladskredse, herunder i Dansk Legepladsselskab. Det har været interessant, at undersøge om påstanden holder. Det skal på forhånd understreges at formuleringen ikke kan tillægges hverken Jens Sigsgaard eller Max Sigumfeldt - de viste bedre.

I forhold til *“myten om verdens første skrammellegeplads”* kan i hvert tilfælde tages 4 *“forbehold”*:

- 1) Man kan vel sige, måske lidt banalt, at børnenes egne hulebyggeri på div. øde områder, er de første skrammellegeplads. John Bertelsen har bl.a. i en artikel i *Vore Børn* fra 1944 skildret de lege og hulebygningsmuligheder, han selv som barn havde på Nørre Fælled. (Bertelsen, 1944). Men det er jo nok ikke det myteskaberne mente, når de talte om verdens først skrammellegeplads.
- 2) Mere interessant i dette sammenhæng er, at Helga Schwede i sit speciale: *“ Et eksempel på småbørnsopdragelsens professionalisering i tiden indtil 1935”* (1993) omtaler en Frøbelinspireret skole i Keilhau Tyskland, hvor man allerede i 1820'erne havde skrammellegeplads lignende aktiviteter. *“Op ad bjergsiderne havde børnene ”Anlagen” eller ”Buden”, selvbyggede huse som vore dages byggelegepladser, hvor de holdt til i grupper, kunne tilberede primitive spiser og the og invitere lærere og kammerater på besøg i deres fritid.”* (Schwede, 1993 s. 62).

- 3) Jens Sigsgaard har i sin bog "Børnekultur og pædagoguddannelsen" fra 1985 en beskrivelse af, at der allerede ved århundredskiftet, i forbindelse med "Pestalozzi-Frøbel Haus" i Berlin, på et tilknyttet fritidshjem, var en skrammellegeplads - "vildnislegeplads". Der var gamle brædder, mursten, skiffer osv. som børnene kunne bygge og lege med. (Sigsgaard, 1985).
- 4) C. Th. Sørensen refererer i "Byplan" i 1950 til et kursus i England om Junk Play grounds hvor, en lærerinde fortalte om en skrammellegeplads, hun havde i forbindelse med underskolen i Yorkshire. Det var omkring 1920. Legepladsen var på en hektar jord og børnene brugte den i den første time af skoledagen. Der var muligheder for at lege med gamle tønder, træstammer, kasser osv. (Sørensen, 1950).

SAMMENFATNING, ANALYSE OG DISKUSSION.

Materiale fra skrammellegepladsernes tidlige historie er nu fremlagt. I denne fremstilling har jeg selvfølgelig ikke kunne udgå en vis tolkning. For på trods af, at jeg påstår at materialet skal tegne bredt, har det selvfølgelig været nødvendigt at foretaget en udvælgelse af stoffet. I denne udvælgelse vil der nødvendigvis, bevist eller ubevist, være nogle forhåndsantagelser der gør, at noget materialet af mig betragtes som vigtigere end andet. Jeg har dog forsøgt at forholde mig åben over for hvad materialet kunne vise. Den mere "beviste" tolkning der selvfølgelig kan findes i præsentationen af materialet, er foregået på et "common sense" niveau.

Jeg vil nu sammenstille materialet med nogle forskellige teorivinkler eller perspektiver. Ikke fordi dette nødvendigvis vil "afsløre" sandheden om legepladsernes udvikling, men for at se om det kan belyse og rejse nogle spændende spørgsmål.

I den teoretiske refleksion vil jeg inddrage nogle pædagogisk didaktiske overvejelser om skrammellegepladsens virksomhed. Jeg vil se på nøglepersonernes betydning for skrammellegepladsernes funktion i et livshistorisk perspektiv og til slut vurdere min påstand om, "At den samfundsmæssige nødvendig ikke er til stede for skrammellegepladsen oprettelse i 1943, og at baggrunden for dens eksistens må ses i som resultat af ideer og stærke personlighedens rolle" ud fra et materialistisk perspektiv.

SKRAMMELLEGEPLADSERNES PÆDAGOGIK.

Der har altid blandt pædagogerne på skrammellegepladserne og byggelegepladserne været den opfattelse, at der fandtes en særlig skrammellegepladspædagogik - "skrammologi". Det er denne pædagogik, og i den udformning den havde på Emdrup Skrammellegeplads, som jeg i det følgende vil forsøge at sætte i perspektiv.

På trods af denne påstand om en særlig skrammellegepladspædagogik, er det et problem at relatere denne til konkrete teoridannelser både af psykologisk og pædagogisk art. Dette er der mange grunde til. For det første er teoridannelse hverken på det psykologiske eller pædagogiske felt særligt udviklet i 30'erne og 40'erne. For det andet gør John Bertelsen - skrammologi begrebets skaber - det til en dyd, ikke at inddrage teorier i refleksionen omkring det der foregår på skrammellegepladsen. Dette er i sig selv interessant i en periode, hvor bl.a. Monteressori inspirerer til en videnskabeliggørelse af arbejdet med børn, og at psykologien bl.a. på Kursus for Småbørnslærere formidles under betegnelsen "anvendt psykologi". Skrammologien skal ses som en praksis, siger Jonas. Det er dog svært at vurdere denne praksis, fordi beskrivelserne er præget af, at de ofte havde det formål, at overbevise en ikke altid venlig stemt omverden om skrammellegepladsens fortræffelighed. Dette vanskeliggør selvfølgelig også et forsøg på at se et

sammenhæng mellem praksis og de eksisterende teoridannelser. Problemet forstærkes måske af, som Ellen Nørgaard og Spæt Henriksen siger det, at: *“Reformpædagogerne var lærere og pædagoger, de var ikke teoretikere. Og de havde heller ikke særlig mange steder at gå hen for at drøfte teoriernes didaktiske konsekvenser - i al fald ikke i Danmark i mellemkrigstiden”*. (Henriksen & Nørgaard 1988). John Bertelsen situation er set i dette lys unik, som eneste ansatte på landets eneste skrammellegeplads.

Man kan også vælge at se på dette problem på en anden måde. At den pædagogiske praksis sjældent alene er grundet i en bevist refleksion af didaktisk pædagogisk karakter, og derfor også skal forstås ud fra andre perspektiver. Mere om dette senere. Men efter at havde taget disse forbehold, vil jeg dog, ud fra de eksisterede beskrivelser af skrammellegepladsen, pege på nogle holdninger og refleksioner om barnet og dets udvikling, og om det produktive eller frie skabende arbejde, legen og den voksnes/pædagogens rolle. Nogle holdninger og refleksioner, som på mange måder refererer til den reformpædagogiske bevægelse og Kursus for Småbørnslærere.

Reformpædagogikken

John Bertelsen, Emdrup Skrammellegeplads første leder, er “barn” af den danske reformpædagogiske bevægelse. En del af sin pædagogiske inspiration får han gennem sin uddannelse på det seminarium - Kursus for Småbørnslærere - som i 30'erne og 40'erne er samlingsstedet for de lærere der efter at havde lidt nederlag på skoleområdet forsøger at fremme deres reformbestræbelser på daginstitutionsområdet.

Hvad er det så for en bevægelse, hvorfor opstår den og på hvilken måde vil de reformere den pædagogik som var rådende i disse år? Spæt Henriksen og Ellen Nørgaard hævder i et forsøg på at indkredse dette, at der er tre definitioner der bliver stående, når man studerer reformpædagogikken. *“De angriber reformpædagogikken fra hver sin side, eller for at sige det på en anden måde: de siger hver for sig noget karakteristisk og tilsammen indkredses det for reformpædagogikken centrale.”* (Henriksen & Nørgaard 1988 S.119).

Den første er hentet hos Amerikaneren Lawrence Cremin, der i sin bog: *“The Transformation of the School”*, New York 1964 hævder at reformpædagogikken opstod i de tidlige industrisamfund, i forbindelse med nød og voldsomme sociale modsætninger. Der opstod i denne forbindelse mange reformbestræbelser og reformpædagogikken kan ses som et politisk reformønske inden for det uddannelsesmæssige og opdragelsesmæssige område.

Den anden definition er hentet hos Grue-Sørensen der i *“Leksikon for opdragere”* fra 1953 skriver, at reformpædagogik er de teorier og planer for opdragelsen, der forsøger at gennemføre mere eller mindre gennemgribende forandringer i den herskende opdragelse og oftest med det mål at ville gøre den mindre autoritær, mindre bestemt ved tradition, mindre streng i sine midler. Det centrale i Grue - Sørensens måde at se reformpædagogikken på er, ifølge Nørgaard og Henriksen, at han tager *“udgangspunkt i ideen om et naturligt barn eller et uspoleret barn, og for det andet den civilisationskritik der ligger i at beskytte barnet mod kulturens og civilisationens krav”* (1988 s. 120).

Den tredje definition stammer fra tyskeren Theodor Wilhelm der i sin bog: *“Pædagogik der Gegenwart”*, Stuttgart 1967, hævder *“at den tyske reformpædagogik opstod som en reaktion på den tyske skole, der var en massefabrik, præget af stoffet og læreren.”* (1988 s.120) Denne måde at se på reformpædagogikken indeholder stadig i følge Nørgaard og Henriksen både en civilisationskritik og en praktisk reform politik som er bundet til den konkrete skolepraksis og skolepolitik.

Disse definitioner er selvfølgelig idealtypiske - Dvs. de er et forsøg på at se nogle **linier** i den mangfoldighed af teoriudviklinger, didaktiske overvejelser og praksis, som den reformpædagogiske bevægelse både i udlandet og i Danmark repræsenterede. Når jeg i det følgende tager udgangspunkt i disse definitioner, og i en refleksion over den danske reform pædagogik og dens

konsekvenser for de didaktiske overvejelser og følgende praksis på skrammellegepladsen, er det selvfølgelig med den fare for, at dette bliver for "fjernt fra virkeligheden" og meget lidt "skrammologisk".

Min første overvejelse omkring er den tidlige reformpædagogiske bevægelse i Danmark i 20'erne 30'erne. Man kan måske om denne sige, at både Grue-Sørensens definition "om at tage udgangspunkt i det naturlige barn og beskytte dette mod civilisation krav" og Wilhelms definition af reformbevægelsen "som i højere grad bundet til en konkret skolepolitik og praksis", er relevante. Reformbevægelsen har i disse år en bredde, også politisk, som er baseret på et fælles humanistisk syn på barnet, og den nye skole man ønskede at skabe. Ellen Nørgård taler om tre grupperinger, som til en hvis grad havde det samme syn på barnet. "*Alle tre grupper mente, at barnet burde havde større muligheder for udvikling og udfoldelse, end de fik i den almindelige skole*" (1977 s 236).

Men de negative erfaringer med skoleforsøgene, bl.a. med "de frie klasse i Vanløse", splittede bevægelse og betød en radikaliserings af dele af den, også i politisk forstand. En del af lærerne i kredsens omkring Den Frie Skole udmelder sig, og de der blev tilbage, fandt sammen med tidens kulturradikale. Kredsens nye "projekt" efter de mislykkedes skoleforsøg bliver Kursus for Småbørnslærere hvor man har megen glæde af den omtalte alliance med folk - specielt kunstnere - fra den kulturradikale bevægelse. De kulturradikale var, selv om de var en broget flok, fælles om en civilisation eller kapitalisme kritik og et menneske syn. - "*Mennesket er godt, men hæmmes i sin udvikling af det borgerlige samfunds kultur*". "Bevægelsen" var herud over båret af en fremtidstro, og for mange en socialistisk utopi. Kulturen var kampmidlet, men også solidaritet med arbejderklassen spillede en stor rolle.

Man kan sige, at gennem denne alliance blev reformpædagogikken forbundet med en politisk- og socialbevægelsen på samme måde som Lawrence Cremin beskriver det.

Det er der dog historisk ikke noget nyt i, at der opstår sammenhænge mellem samfundsændrende bevægelser og pædagogikken. Som psykologen og den tidligere venstreanarkist Finn Ejner Madsen formulerede det i forbindelse med en diskussion af den Proletariske Lørdagsskoles pædagogik, har

"revolutionære eller brede folkelige bevægelser i almindelighed haft en pædagogisk fløj. Før den franske revolution skrev Rousseau Emile." Den samme strømning enlige danske Dr. Dampe bedrev mellem 1816 og sin arrestation i 1820 bl.a., praktisk pædagogik. Midt i det samme århundrede skabte bondebevægelsen med Christen Kold sin pædagogik. Den socialdemokratiske arbejderbevægelse, som efterhånden afløste bondebevægelsen, var og forblev ejendommeligt kulturløs. Men da Tysklands kommunistiske Parti opstod efter den første imperialistiske verdenskrig, ledede Edwin Hoernle en praktisk pædagogik for partiet. Samtidigt virkede Makarenko i det efterrevolutionære Sovjetunionen" (Madsen, 1978)

Til Madsens opremsning kunne også tilføjes, at i 1920 oprettede østrigeren Otto Kanitz et børnehjem hvor der eksperimenteredes med socialistisk og kollektiv opdragelse. (Kanitz, 1976). Dette var sammenhængende med den revolutionære bølge, der med inspiration fra Oktoberrevolutionen i 1917 i Sovjetunionen, gik over Tyskland og Østrig og til en hvis grad også Danmark i disse år. (Når jeg taler om revolutionær bevægelse eller bølge i Danmark tænker jeg på perioden omkring stormen på Børsen i 1918 og frem til generalstrejken i forbindelse med påskekrisen i 1920 (Nørlund, 1966).

John Bertelsen på Emdrup Skrammellegeplads var heller ikke i tvivl om sammenhængen mellem pædagogikken og en samfundspolitisk stillingtagen. Som forklaring på hvorfor han valgte at blive pædagog siger han "*Da menneskelighed, børn og socialisme hænger nøje sammen begyndte jeg*

på Borup Højskole og fik en(...) pædagoguddannelse ” (Bresseman, 1977). Og på trods af at det er vanskeligt at finde særligt mange politisk markante udtalelser i John Bertelsens artikler personificerede han på mange måder denne syntese mellem pædagogisk og samfundsmæssig politisk stillingtagen - Pædagog, modstandsmand og medlem af arbejderpartiet DKP.

Den omtalte radikaliseringsbetød dog ikke, at udformningen af de pædagogiske principper og praksis blev den sammen i kredsen omkring Kursus for Småbørnslærerinder. Nogle lagde vægt på arbejdsskolen og det frie produktive arbejde. Andre på kunstopdragelsen og barnets selvudfoldelse, selvstændighed og legen.

Det frie produktive arbejde

Friedrich Engels havde i 1875-76 defineret arbejdet som mennesket oprindelige hovedvirksomhed og som det der historisk har skabt mennesket. Gennem arbejdet bearbejder mennesket naturen for at opfylde sine behov. Dette forudsatte fremstillingen og brugen af redskaber og at mennesket indgik i kollektive virksomhedsformer. I denne proces udvikledes også den menneskelige bevidsthed. Det vil sige, at det var igennem arbejdet, at mennesket skabte sin selv. Arbejdet blev derfor ud fra denne betragtning eksistentiel og skabende. (Engels, 1976 og Marx, 1976). Over for denne bestemmelse af det oprindelige arbejde hvor mennesket gennem arbejdet udvikler sit væsen, står den kapitalistiske produktion, hvor arbejdet er blevet et nødvendigt onde - et lønarbejde. Mennesket sælger sin arbejdskraft til ejeren af produktionsmidlerne, som en forudsætning for at få en løn til livets opretholdelse. Denne proces betød i følge Karl Max fremmedgørelse i forhold til arbejdet og tingsliggørelse af de menneskelige relationer. (Marx, 1971)

Det var ønsket om at give arbejdet sin oprindelige værdi tilbage, der var drivkraften når mange reformpædagoger talte om det fri arbejde eller det frie produktive arbejde. Dette ønske og dets indflydelse på den pædagogiske tænkning skal forstås ud fra følgende betragtninger fremført af Georg Christensen, der i 1947 afløste Sofie Ribbjerg som forstander på Kursus for Småbørnslærerinder, - *“Hvilke mål opdragelsen end sætter sig, og hvilke midler den vælger, kan de aldrig begrundes ud fra pædagogikken alene. I sidste instans må de udledes af kulturidealer og etiske principper”* (Nielsen, 1990b.).

Man kan ud fra dette synspunkt sige, at den produktive arbejdespædagogik var en del af en bred kulturkritisk og antikapitalistisk bevægelse. Egon Mathiesen - maler og forfatter og underviser på Kursus for Småbørnslærerinder sagde det på den måde:

“Pædagoger arbejder på langt sigt (...) når de indfører det frie arbejde. Virkningerne af den frie produktion vil række ud i samfundet engang på samme måde som disciplinær opdragelse har gjort det og i flere stater gør det igen. Det passer ikke i den kapitalistiske politik, at mennesket bevares som et frit individ. Der er en vekselvirkning mellem frit, selvstændigt arbejde i børnehaver og skoler og demokratisk udvikling (Nielsen, 1990b.).

De danske reformpædagoger modtager i deres udvikling af det produktive arbejdes pædagogik inspiration mange steder fra. Der er lignende bevægelser andre steder i Europa, i USA og i Sovjet.

I Frankrig arbejder socialisten Celestin Freinet (1896 - 1966) på at reformere skolen ud fra den opfattelse af, at barnet udvikler sig gennem egne erfaringer erhvervet i samarbejde med andre. I denne erfaringsproces er arbejdet et af de bærende principper. I Freinets opfattelse af arbejdet forbindes produktet med udviklinger af færdighed. I dette arbejde, som skal være reelt arbejde og ikke 'som om' arbejde, udvikles børnenes evner til at planlægge, de udvikler færdigheder, evner til at vælge og arbejde selvstændigt, men også at samarbejde.

Men Freinet er kritisk over for en del af den internationale reformpædagogiske bevægelse, heri også folk der tager udgangspunkt i arbejderskoleprincippet. Freinet kritiserer for det første mange reformpædagogers manglende forståelse for samspillet mellem børn og voksen og mellem barn og samfund, og den deraf følgende holdning, at når bare det rigtige miljø er tilrettelagt skal barnet evner nok udvikle sig. For det andet, er han kritisk over for bl.a. de pædagoger, der vægter den kollektive opdragelse på en sådan måde at barnets individualitet tilsidesættes og dets reelle medindflydelse ikke er til stede. Den sidste kritik er bl.a. i følge Spæt Henriksen udtryk for oplevelser han har, da han i 1925 i Moskva møder Krupskaja og Blonskij. (Henriksen, 1989)

P. Blonskij P (1884 - 1941) er en sovjetisk pædagog, der virker efter revolutionen i 1917. Blonskij ville gennem at oprette enhedsskolen og med vægt på produktivt arbejde, opdrage til den virkelighed barnet siden hen skal leve i. Nadesjda Krupskaja, (1869 - 1939) er ligeledes sovjetisk pædagog og gift med Lenin. Krupskaja er mest kendt for sit arbejde med at udvikle børnehavepædagogikken og børnehavebarnets opdragelse som led i en opdragelse af det kollektive menneske og arbejdet med forholdet mellem fri leg og opdragelse til arbejdet (Krupskaja, 1976). Det er interessant i forhold til skildringer af Freinet's kritik af den sovjetiske pædagogiks holdning til kollektivet og individualiteten, at Blonskij og Krupskaja i de samme år bliver kraftigt kritiseret af Anton Makarenko for i for høj grad at være præget af den vestlige reformpædagogik. (Jeg vil i forbindelse med Hudegrunden beskrive Anton Makarenko's pædagogik) (Brostrøm, 1978).

Men også i USA og i Tyskland er der pædagoger der formulerer tanker om det frie arbejdes betydning for opdragelse af børn og unge. John Dewey (1859 - 1952) amerikansk pædagog med socialistiske utopier er i sin pædagogiske refleksion tæt på Freinet. Erfaringer er det centrale begreb i hans pædagogiske filosofi. Han går stærkt ind for indførelse af manuelt arbejde i skolen, men viden og færdigheder skal tilegnes i situationer, hvor de reelt skal anvendes. Dewey ønsker at omskabe skolen til en slags minisamfund med arbejdsprocesser, der rummer intellektuelle og sociale perspektiver. Skolen skulle bl.a. opdrage til demokrati. (Jensen, 1995 og Bentzon, 1989)

Georg Kerschensteiner (1854-1932) var født i München og uddannet lærer. Den rigtige skole skulle i følge Kerschensteiner være en arbejdsskole. Dette betød, at eleverne skulle arbejde selvstændigt med både åndelige og manuelle fag. Det skulle barnet, fordi det fra naturens side var aktivt, men også fordi arbejdsprocessen dannede og formede barnet på den bedste måde. Gennem arbejdsprocessen ville barnet desuden få udviklet sin indsigt, forståelse og viden og fremmed betænkning og arbejdsglæde. Arbejdet skulle foregå i grupper, i et arbejdsfællesskab der ville fremme barnets sociale opdragelse. Kerschensteiners havde ikke, i følge Ellen Nørgaard, nogen særlig stærk afstandtagen fra det omgivende samfund. Det var først og fremmest skolen, han ville ændre og dette medførte da også at han bliver mest populær blandt lærere uden for Den frie skole. (Nørgaard, 1977)

På Emdrup Skrammellegeplads formulerer John Bertelsen sig på en sådan måde, at det kunne tyde på, at han deler synspunkterne om det produktive arbejdes betydningen i opdragelsesprocessen. *"Skal man med få ord sige noget om skrammellegepladsens betydning, så må det blive dette, at den frigøre de produktive kræfter i børnene"* (Bertelsen 1953) Han siger videre andet sted at: *"Det moderne samfund har mere end nogensinde brug for mennesker som har bevaret deres evne til konstruktiv skaben og selvstændighed indtakt."* (Bertelsen, 1961). *"Skrammellegepladsens værdi ligger da også i, hvad vi kalder produktiv skaben (at skabe noget gennem en aktiv, personlig indsats) Det er skrammellegepladsens fornemme formål at stille så mange muligheder for produktiv skaben til rådighed for børnene som vel muligt. Af disse muligheder kan nævnes skrammel, værktøj, musikinstrumenter, osv."* (Svendborg Avis, 1958)

Sammenfattende kan man måske sige, at med arbejderskoletænkningen eller "det frie produktive arbejde" forbinder mange af disse reformpædagoger (dog ikke alle) kritikken af det kapitalistiske samfund og de socialistiske utopi med en pædagogisk didaktik, der har det formål at give opdragelsen sin plads som en del af en samfundsforandrende og revolutionær bevægelse.

Omformningen eller pragmatikken.

Men det volder problemer i kredsen på Seminariet for Småbørns pædagoger, når denne tænkning skal reflekteres didaktisk i forhold til det pædagogiske arbejde med børnehavebørn og børn i fritidshjem og på skrammellegepladser. Dette er der mange grunde til. For det første er det ikke alle lærerne på seminariet, der har den socialistiske utopi og dermed bliver også målet for den pædagogiske virksomhed forskellig (på trods af den frigørelse af det naturlige barn man eller er enige om). For det andet er arbejdsskolens pædagogiske ide præget af skole og undervisning tænkning, eller præges af det Herman Giesecke (1985) kalder intentionelle lærerprocesser. Dette står i modsætning til børnehaver og skrammellegepladser m.m. - hvor den funktionelle læring i praksis spiller en langt større rolle. For det tredje er legen, som via Rousseau og Frøbel er en fast forankret del af børnehavetraditionen, stort set fraværende i arbejderskoletænkningen. (Det er den for øvrigt også hos Montessori) Flere grunde kunne nævnes, bl.a. er den psykoanalytiske- og æstetiske opfattelse, som er stærk på seminariet i disse år, en hindring for en direkte overtagelse af arbejderskoletænkningen.

Min pointe er, at der på seminariet syntes at foregå en sammensmeltning og omformning af forskellige temaer i mødet med den praktiske pædagogiske virkelighed. Bl.a. i de didaktiske diskussioner omkring indholdet i elevernes praktik. En pragmativering som også kan ses på skrammellegepladsen - ja, som er selve kernen i "skrammologien".

"Der blev hurtigt vendt op og ned på alle pædagogiske og beskæftigelsesmæssige ideer, det blev alt sammen til skrammologi, og videnskaben blev skabt med hænderne af gammelt skrammel. Mursten, brædder og betonrør var de mest elementære dele, og den som kunne få mest ud af materialerne var skrammolog, og det som han lavede skrammologisk. Navnet kom af sig selv, en dag da børnene kiggede på deres værk, blev skrammel og psykologi til skrammologi, og så var videnskaben opstået og havde fået et navn." (Bertelsen 1952)

På seminariet slår pragmativeringen bl.a. igennem som en sammensmeltning af begrebet produktive arbejde med de kunstneriske og æstetiske fag. Tora Raknes, studerende og senere lærer på Kursus for Småbørnslærere, giver i en artikel i 1947 en nærmere definition hvad hun mener som ligger i begrebet produktivt arbejde:

"Naar vi derfor taler om produktivt arbejde i børnehaven, tænker vi på den fri leg med alle de materialer, som giver barnet den største mulighed for at skabe noget, der er udtryk for dets personlighed. Først og fremmest leg med maling, ler, papir, saks og klister og alt muligt "værdiløst materiale", desuden sang og rytmik. Men for at svare til hvad vi forstår ved "produktivt arbejde", maa denne leg være fri, uden forskrifter og byggende på børnenes eget initiativ". (Raknes, 1947 s.8)

I den didaktiske refleksion hos John Bertelsen på skrammellegepladsen, bliver det til en sammensmeltning af det produktive arbejde og legen med lysten og friheden som en forudsætning.

"For barnet er der ingen grænser mellem leg og arbejde. Arbejdet er leg og legen er samtidigt arbejde.(...). Der er folk som mener, at børn gerne vil arbejde i deres legetid, det vil de vel også, hvis arbejdet er en leg underordnet den primære legs betingelser, det vil sige,

at børnene kun bliver ved med virksomheden, så længe de har lyst dertil. Udtrykt i al enkelhed er forholdet vel nærmest dette - at børn elsker at lege, at de arbejder. (John Bertelsen 1961)

Legen.

Som det fremgår af ovenstående er det for småbørnspædagogen John Bertelsen legen, der skal være det bærende i barnets udvikling. Det produktive eller frie skabende arbejde underordnes eller opfattes som en del af legen. På den måde er Jonas også barn af den danske børnehavetradition og dennes forhold til legen.

Denne tradition har været præget af mange forskellige opfattelser og teorien om børns leg. Historisk står den først fremmest i gæld til det 19. århundrede. Det var ifølge Benny Schytte i dette århundrede, at voksne begyndte mere systematisk at beskæftige sig med børns leg. (Schytte 1994 og Grue - Sørensen 1966) Men allerede 1762 udkom Rousseau's berømte bog Emile, som handler om det naturlige barn og en understregning af legen, som et vigtigt led i formningen af barnet. Rousseau tillagde legemsøvelser i naturen stor betydning og hans bog afspejler et nyt natursyn, nemlig naturalismen, som vandt frem i midten af 1700-tallet. (Korsgaard, 1982).

En af de personer, som får stor indflydelse på småbørnspædagogikken i Danmark er som tidligere nævnt tyskeren Friedrich Frøbel, som oprettede den første børnehave i 1840. Frøbel er bl.a. inspireret af Rousseau og mener at børnehaven skulle styrke børnenes legeme, øve deres sanser og gøre dem bekendt med natur og menneskelivet. (Sigsgaard, 1978). Udeområdet i børnehaven skulle foruden haver også indrettes med en legeplads. (Wulff, 1969). Sidst i århundredet kommer de frøbelske ideer til Danmark. Holdningen til at der skulle skabes gode udendørs legemuligheder for børnene blev bl.a. overtaget af Sofus Bagger. I følge Jens Sigsgaard kom dette tydeligt frem i "*Sofus Baggers interesse for legepladser, skolehaver og ferierudflugter. I den første folkebørnehave på Enghave plads omgikkes børnene høns, ænder og gæs, gravede i jorden osv.*" (Sigsgaard, 1978 s. 115).

John Bertelsen har i sin opfattelse af legens betydning for barnets udvikling og opdragelse nogle referencer til psykoanalysen, men også til Rousseau og socialdarwinisternes holdninger til legen som læring og til de tidlige reformpædagogers opfattelse af barnets leg som det primitive stadie i livet. Han siger om legen, som tidligere citeret, at:

"Det skal blot understreges at Legen er en saa væsentlig Bestand i Barnets Udvikling, saa kun meget hæmmende faktorer saasom uforstaaende Opdragere og slette Legevilkaar, i nogen grad kan reducere Barnets Trang til at lege(..) Gang paa Gang er man Vidne til, at begrænsede eller manglende legemuligheder medfører, at Børn bliver sjæleligt forkrøblet eller omsætter deres Legebehov og Energi i Beskæftigelse der er negativ for dem selv og for samfundet(..) Legen er Barnets Erfarings og Oplevelsesomraade, det er gennem legen, at barnet skal faa Udløsning for sin Fantasi og Energi, og skal udvikle sig saavel fysisk som psykisk samt lære at tilpasse sig socialt(..) Legen er ogsaa Rekreatiomsområde for Børnene, hvor de kan afslappe og afreagere (..) Paa hvilken måde Børnene nu leger, saa er det hævet over en hver tvivl, at det er gennem legen udviklingen og opdragelsen til Arbejde og det Liv der venter naar de bliver voksne" (Bertelsen 1948 s.45-46)

John Bertelsen ser i dette citat først og fremmest legen som en del af barnenaturen. En frigørelse af denne natur, som jo var reformpædagogikkens projekt, betød da også frihed for legen uden "hæmmende faktorer såsom uforstående opdragere og slettet legevilkår". Konsekvensen af de hæmmende faktorer var et forkrøblet barnesind. Set ud fra et psykoanalytisk perspektiv betyder indgreb i barnets leg, at det tvinges til at fortrænge sine driftimpulser, med de konsekvenser det kan

få i form af fortrængninger, neuroser osv. (Freud, 1975) Men det er også i legene, børnene kan afreagere. John Bertelsen skriver et andet sted, "at når der udvikledes tryghed og tillid mellem ham og børnene blev der også frit løb for aggressioner og legende aktiviteter" (Bertelsen, 1953). I forlængelse af synspunkt takker John Bertelsen Sofie Ribbjerg for at hun satte ham ind den i tyske psykolog Karl Gross tanker om "som psykisk renselse" (Bertelsen, 1953). Freud betragtede destruktionsdrift og aggressivitet som en disposition i mennesket og enhver form for hæmning af drift tilfredsstillelsen vil fremkalde skyldfølelse.(Freud, 1975).

Men John Bertelsen ser også legen som opdragelse eller læring til arbejdet og livet som voksen. Et synspunkt som han deler med C. Th. Sørensen, der mener at " *man kan ikke blive en god arkitekt uden at havde bygget hule som barn, og geniale konstruktioner kan kun den skabe, som har lært sig at tænke udogmatisk ved målrettet leg.* (Anderson & Høyer, 1993 s.20).

Ning de Coninck-Smith skildrer denne opfattelse af legen som læring i et oplæg på DGI's konference om "'Mere leg i hverdagen". Hun siger, at allerede Rousseau og siden socialdarwinisterne (bl.a Spencer) mente, at leg var læring. I den forstand at barnet herigennem trænede og udviklede sine sanser gennem sin medfødte nysgerrighed og virketrang. Systematiseringen og udvidelse af dette program skyldes det 20. århundredes pædagoger som John Dewey, Maria Montessorri og Jean Piaget. For dem var legen barnets måde at lære sig at leve og blive voksen på. (Coninck-Smith, 1993)

I en anden beskrivelse af børnenes konkrete leg på skrammellegepladsen, ser det ud til at John Bertelsen tager udgangspunkt i de tidligste reformpædagogiske ideer. Ideerne tog udgangspunkt i den menneskelige udviklingsproces, hvor mennesket fra fosterstadiet og livet igennem bevægede sig gennem en række udviklingstrin, svarende til dem, som racen havde gennemgået siden tidernes morgen - biologisme. Barnet var lig de racer, hvis udvikling var stoppet på et primitivt stadie - som de vilde og legen er et instinkt og en primitiv måde at komme af med energi på. (Coninck-Smith, 1993) John Bertelsen siger det på denne måde: " *Det er en kendt sag, at børn er primitive, de elsker at lege urmennesker, som drager på togt fra over- eller underjordiske huler.* (Bertelsen, 1952)

Pædagogens rolle og demokratiet.

Ønsket om at frigøre barnenaturen, det psykoanalytiske udgangspunkt og den antiautoritære ånd betød også, at den voksnes/pædagogens rolle måtte forstås på en ny måde. Som tidligere refereret i empirien siger Bertelsen:

Jeg er ganske vist ansat som leder, men på en skrammellegeplads er det ikke ensbetydende med, at jeg skal lede og organisere udefra. (...) Initiativet må komme fra børnene selv (...) Jeg kan og vil ikke lære børnene noget, jeg kan støtte dem i deres skabende leg og arbejde, således at de udfolder noget, der for det meste bliver hæmmet i hjem og skole. Jeg tror, det er meget vigtigt, at lederen ikke er alt for „dygtig“, men at han står på samme forsøgsstadium som børnene selv; på denne måde overlades initiativet i højere grad til børnene, og man kommer ikke så let til at gøre drastiske indgreb i deres legerverden.(Bertelsen 1952)

John Bertelsen definerer en voksenrolle på skrammellegepladsen, som efter min mening er en syntese af hans antiautoritære holdninger og den psykoanalytiske opfattelse af, at barnets ideelle opvækst uden hæmninger af driftudfoldelsen og dermed også uden hæmninger fra den voksnes side. Et synspunkt på voksenrolle som var i pagt med hvad den svenske pædagog Ellen Key (1849 - 1927) formulerede i bogen "Barnets århundrede". "Det var skolen opgave at overflødiggøre sig selv og dermed også den styrende lærer eller pædagog. (Key,1902). Dette synspunkt blev dog ikke delt af alle reformpædagoger. Man gik ikke entydigt ind for den frie vækst eller frie opdragelse, men i

højere grad en dialektik mellem barnet frihed på denne side og den voksne - pædagogens/ lærernes ansvar som medstyre og inspirator på den anden side (Jerlang, 1989). Det sidste var også den tankegang, der prægede arbejds-skole pædagogikken.

Der var dog på Seminariet for Småbørnslærere nogle der støttede opfattelse af den "frie vækst" og en bestemt voksenrolle i dette sammenhæng. Inger Kristine Mortensen, en af de få undervisere som også arbejdede i en børnehave, skriver om pædagogens opgave: *"Det er pædagogens Opgave at tilrettelægge et Miljø, hvori der findes alle de Elementer, som Børnene kan tænkes at have Brug for i deres leg eller Arbejde. De vil hver ud fra deres Instinkt vælge det, de har Trang til."* (Mortensen, 1947 s.5).

I en senere sammenhæng beskriver John Bertelsen dog sin rolle med nogle flere nuancer. I denne beskrivelse indgår også elementer af indgriben og regulering af børnenes liv på skrammellegepladsen.

"Jeg var skafferen og formidleren - en ældre ven - der på visse områder havde lidt flere erfaringer, og lidt større overblik en dem. I nogle tilfælde måtte jeg tage børnene lidt ved hånden - i andre bremse af hensyn til helheden og den verden som vi nu engang skulle leve i. Legepladsen var børnenes egen byggelegeplads, ganske vist med en voksen leder, men som tiden gik, overtog de mere og mere ansvaret for deres leg og beskæftigelse(...). Nu og da forsvandt jeg for børnene og lagde mig i det høje græs i legepladsens fjerneste hjørne for at lytte til legens pulsslag" (Bertelsen, 1958 s.31).

C. Th. Sørensen tanker om skrammellegepladsen var som tidligere beskrevet at *"børnene her skulle være suveræne"*. Det skulle være deres legeplads, hvor de voksne ikke havde noget at gøre. Bertelsen fastholdt denne ide om, at det primært var børnenes plads, og at det som sagt definerede en bestemt voksenrolle, men også nødvendigheden af demokrati for at få dagligdagen til at fungere. Bertelsens demokratiopfattelse og demokratipraksis på legepladsen, har givet et sammenhæng med hans livshistorie. Oplevelserne i barndommen, det antiautoritære miljø på seminariet, deltagelsen i modstandskampen og de politiske holdninger udgør til sammen en basis, der for ham måtte have sine konsekvenser også i hans pædagogiske arbejde.

Det sidste ligger i forlængelse af mine betragtninger i starten af afsnittet, hvor jeg hævder at den pædagogiske praksis sjældent alene er grundet i en bevist refleksion af didaktisk pædagogisk karakter. At der måske i stedet for kan tales om nogle grundliggende betragtninger eller værdier, som er sammenhængende med de samfundsmæssige betingelser og liv, der indlejres via personers/pædagogens opvækst som livshistoriske erfaringer og meningsgørelse. Dette er mit afsæt til næste afsnit, hvor jeg vil se på hovedpersonernes livshistorie og dennes betydning for skrammellegepladsens virksomhed.

LIVSHISTORIENS BETYDNING.

Der er i materialet nogle beskrivelser af C. Th. Sørensen, John Bertelsen og Agnete Vesteregs barndom, ungdomsliv, uddannelse m.m. Jeg vil i forhold til disse beskrivelser prøve at se på hvad det er de har med i "rygsækken". Rygsækken bruges som metafor af Bent Olsen i afhandlingen "Viden i pædagogisk uddannelse og arbejde" (1995) for at skildre betydningen af den viden, kompetencer, indstillinger og lignende, der med rødder tilbage i til barndommen og livshistorien,

bringes med sig bl.a. i det pædagogiske arbejde og i den professionelle voksenrolle. Bent Olsen siger om livshistorien og dens betydning:

“Uden at gå ind i nærmere redegørelser herfor, antages det, at pædagogens egen livshistorie har væsentlig betydning for de indstillinger, væremåder osv., der hentes ind i det pædagogiske arbejde. Klassetilhørsforhold, familiemæssig livsform, sociale og emotionelle relationer i opvækstfamilien, naboskaber og venskaber, skolesocialiseringen og flere forhold endnu, antages altså at have stor betydning for, hvordan man tænker og handler; hvordan personlighed og identitet i det hele taget bliver til. Dele af disse processer er og forbliver ubevidste, mens andre lader sig rekonstruere. Bestemte oplevelser fra f.eks. barndommen sorteres frem af erindringen og tillægges større eller mindre betydning af den” (Olsen 1994 s. 33)

Denne måde at skildre livshistoriens betydning på har reference til psykoanalysen, og til den socialpsykologiske teori om hverdagsbevidstheden. Begrebet hverdagsbevidsthed blev udviklet i slutningen af 60'erne og i begyndelsen af 70'erne af bl.a. af Thomas Leithauser. Teorien står i gæld til Alfred Lorenzer, der udvikler en socialiseringsteori der betoner hvorledes den voksne i deres tidlige relationer til barnet viderefører den samfundsmæssige undertrykkelse. Men Liethausers begreb hverdagsbevidsthed, er en teori om den bevidsthedsform, der fungerer hos voksne mennesker, når de skal opfatte og reagerer på det undertrykkende, opsplittede og usammenhængende hverdagsliv. I menneskers livshistorie bliver disse tilværelsesvilkår inderliggjode, får karakter af selvtvang og opfattes derfor som “naturlige”. Nye oplevelser, konfrontationer med det ukendte mødes med en virkelighedsredigering som reducerer det til allerede kendte fænomener, således at de ikke kommer til at virke angstfremkaldende hos individet. Hverdagsbevidstheden gør os derfor i stand til at handle rutinemæssigt i vores dagligdag uden at anfægte dennes praksis eller rutinernes meningsfyldthed. (Cederstrøm mf., 1989)

Da hverdagsbevidsthed teorien som sagt er overvejende socialpsykologisk, kan man efter min mening med fordel medtænke andre socialiserings teorier med et kulturteoretisk eller et sociologisk udgangspunkt, i en livshistorisk diskussion. Eks. vis Bourdieu teori om “habitus” og Berger og Luckmanns om “hverdagsviden”.

Pierre Bourdieu bruger begrebet habitus for at skildre hvorledes mennesket tilegner sig og udvikler kompetencer, viden og kunnen, adfærd, følelser og holdninger med videre. Habitus udgør en slags kropsliggørelse af vore objektive livsvilkår. Alle de påvirkninger, vi udsættes for sociale erfaringer, selvskabte som påførte, bevidste som ubevidste, sproglige som kropslige, holdninger, moral og normer - indoptage og lagres i “kroppen” og bliver til vores habitus. Habitus virker i form af dispositioner, der bestemmer vores måde at tænke og handle på, uden at vi er os det bevidst. Dispositionerne giver individet en orientering, der forudbestemmer en række reaktioner på forskellige situationer. Langt de fleste handlinger foretages ikke bevidst og er ofte vanskelige for individet at forklare. (Jerlang 1995 og Callevert 1992)

Berger og Luckmanns videnssociologibegreb “hverdagsviden” tager udgangspunkt i menneskers oplevelser i hverdagen. De danner mønstre ved gentagelser, og bliver objektiviseret, institutionaliseret og derved bliver det til en uproblematisk hverdagsforståelse - sådan er virkeligheden. En virkelighedsopfattelse, som er svær at bryde, og som danner værn mod irritationer udefra, og dermed medføre at det er svært at etablere ny erkendelse. (Berger & Luckmann, 1990)

Men tilbage til Bent Olsen, der peger på tre forskellige typer af handleberedskab, der trækkes med over i det pædagogiske arbejde, qua livshistorien. For det første tyder det på, siger Olsen, at personlighedstræk, produceret i den tidlige opvækst, kommer til at spille en meget betydningsfuld

rolle for ens pædagogiske indstillinger og pædagogiske praksis. Man kan eksempelvis tale om en medbragt ballast i form af "retfærdighedssansen" og "fighterånden". Personlighedstrækkenes gennemslagskraft, vil imidlertid afhænge af, hvor megen strukturel modstand ens personlige indstillinger kommer op imod. For det andet viser et livshistorisk udviklet handleberedskab sig som en norm. Hvis du eks. vis har fået lov til at "eksperimentere" i dit tidlige liv vil det dukke op som en personlig og ubevist rettesnor. Og endelig for det tredje får dagligdagspraktiske erfaringer også overføringsværdi. (Olsen, 1994).

Materialet.

Beskrivelserne af mine nøglepersoner er lavet på baggrund af dokumentarisk materiale, andre personers beretninger og hovedpersonernes egne beskrivelser af deres liv eller episoder i det. Ud fra et hverdagsbevidsthedsperspektiv er spørgsmålet om man overhovedet kan fæstne lid til de personlige beretninger. Det antages her, at et subjekts omgang med sin livshistorie er en form for "redigering". Rekonstruktion og vurdering af bestemte livserfaringer undergår gradvise forvandlinger med tiden, ligesom dele heraf fortrænges under opvæksten, og bliver umiddelbart utilgængelig for refleksion.

Bent Olsen opererede dog også med den antagelse, at livshistoriske tildragelser til en hvis grad lader sig rekonstruere gennem en subjektiv bearbejdning af erfaringer, og i en dialog med sig selv og andre. Udfra dette opererer han med to former for betydningen af livshistorien. For det første, indstillinger, værdier, færdigheder mv., med det hidtidige barndoms-, ungdoms- og voksenliv som kilde, der ikke nødvendigvis er reflekteret. For det andet, et niveau hvor livshistorien reflekteres og udvikles til mere eller mindre stabile antagelser om betydninger, årsagssammenhænge etc. (1994). Et sådan standpunkt vil dog under alle omstændigheder betyde, at de personlige beretningers troværdighed som kildemateriale i den historiske forskning er afhængig af i hvilken grad det kan sammenstilles med andet materiale. Dette har jeg da også forsøgt.

Jeg vil i det følgende forsøge at sammenstille teori og empiri. Jeg har imidlertid to problemer: For det første er teorierne svære at afgrænse empirisk. For det andet er materialets karakter ikke af en sådan beskaffenhed, at en sådan analyse ville kunne lade sig gøre uden problemer. Jeg vil derfor væsentlig forholde mig til barndommens og opvækstens betydning for handlinger og holdninger i voksenlivet, eller som Olsen kalder det handleberedskabet. Medens begreber som fortrængninger, redigeringer, objektivisering osv. kun vil spille en sekundær rolle. Ligeledes vil alt hvad der kan opfattes som konklusioner kun være antydninger og mulige tolkninger.

C. Th. Sørensen.

C. Th. Sørensens barndom var som tidligere beskrevet præget af fattigdom, og af faderens sygdom og død . Men på trods af dette betegner han selv sine år i hjemmet i Roskilde som lykkelige. Det er først og fremmest haven og hønsene og jordbærrene i køkkenhaven han mindes med glæde. Skoletiden er en hård tid for ham, fordi han bliver drillet, men som en reaktion mod dette forsøger han at skabe sin egen verden langt væk fra de andre drenges drillerier med bøger, jordbærdyrkning og dværghøns. Hans interesse for havedyrkning har sikkert også indflydelse på, at han efter at været kommet ud af skolen som 14 årig, får arbejde som gartnerdreng. Som voksen slår disse barndomsoplevelser igennem som bl.a. holdningen til at "*bondemiljøet og landlivets aktiviteter gav en særlig god grobund for børns kreative evner, og at også voksne med intellektuel beskæftigelse kunne havde glæde af dette i deres fritid* ". Dette betyder også at Sørensen på et tidspunkt foreslår, at der i byernes nærhed skulle laves parceludstyknings, hvor en familie kunne

have plads til at holde de dyr, som man ikke må have i byen, og til at dyrke et stykke jord. (Høyer & Anderson, 1993) Med også med ideen om skrammellegeplads, griber Sørensen tilbage i sin barndom for at hente løsningen på storbybørnenes dårlige legemuligheder.

Efter at havde været i lærer som gartner komme han i en slags mesterlærer, som havearkitekt hos Erstad-Jørgensen i København. Jørgensen optræder som en slags personlig mæcen, og det kunne godt se ud som han kommer til at optræde som en slags fadererstatning for Sørensen. Dette skal ses i sammenhæng med at hans biologiske fader døde allerede da han var 4 år.

Ud over oplæringen som havearkitekt, får han som sidegevinst adgang til hovedstadens offentlige biblioteker. Tidligere havde han jo søgt kompensation for barndommens svaghed og drillerierne i bøgerne, og nu oplevede han at han var kommet til selve "visdommens kilde". I 1919 bliver han gift, og i 1922 får han sin egen tegnestue. I disse år bliver han af omgivelserne betragtet som en vred ung mand der oven i købet forekommer at være utilladeligt ambitiøs på egne og havekunstens vegne. Ambitioner, der giver ham problemer i form at han støder folk fra sig. Det betyder, at han ikke får så mange opgaver at han kan leve af det. Men Sørensen har igen det held, at der er en ældre kollega, der kunne se hans talenter og påtager sig den rolle at rådgive og støtte ham. En rolle som han selv senere skal komme til at spille for John Bertelsen.

Ud fra et livshistorisk perspektiv kan man sige, at Sørensen med baggrund i sine barndoms- og opvæksterfaringer udvikler sine grundholdninger bl.a. til børn og deres udvikling. Han udvikler en social bevidsthed ud fra oplevelsen af de fattige opvækstvilkår. Han fik skærpet sin retfærdighedssans og udvikler en indsigt og følsomhed over for børns behov ud fra sine egne oplevelser af at være den forfulgte i kammeratskabsgruppen. Hans opvækst på landet med de legemuligheder det indebar, betød at han fik en stor forståelse for, hvad børn mistede af udfoldelsesmuligheder ved urbaniseringer af storbyerne.

John Bertelsen.

Der er en række lighedspunkter mellem C. Th. Sørensens og John Bertelsens opvækst. Selvom der er ca. 20 år mellem dem, og har en opvækst på henholdsvis landet og i storbyen. Også John Bertelsen, har haft en svær og omskiftelig, men oplevelsesrig barndom og ungdom. Oplevelser der syntes at præge John Bertelsen og få indflydelse på hans arbejde som pædagog. De fattige opvækstvilkår i hjemmet på Nørrebro og oplevelsen af undertrykkelsen af almindelige mennesker udvikler en social indignation, en oprørstrang mod autoriteterne og interesse for de svageste i samfundet herunder også børnene. Politisk betyder det også at han tager stilling, og erklærer at han er socialist. Men også barndommens lege synes at få betydning for hans senere virke og holdninger til arbejdet på skrammellegepladsen. Utallige gange henviser han i sine senere artikler til barndommens lege sammen med kammeraterne på Nørre Fælled, hvor det var muligt at bygge huler af forhåndenværende materialer, og hvor man kunne udfolde sig uden voksenopsyn. John Bertelsens holdninger til at skrammellegepladsen er børnenes plads, og at det er den voksnes opgave at understøtte dette, kan uden de store problemer refereres til oplevelserne og erfaringerne på fælleden.

Men også hans optagelse på Kursus for Småbørnslærerinder, kommer til at spille en rolle i hans personlighedsudvikling. Den antiautoritære og kreative stil som seminariet praktiserer, bliver en brik der passer smukt ind i det puslespil, som barndommens oplevelser har lagt de første brikker til. Næsten som en logisk forlængelse af barndoms og seminarieoplevelserne, er John Bertelsen samtidigt med at han studerer, gået ind i det illegale arbejde mod den tyske besættelsesmagt.

Der er som sagt mange lighedstræk i mellem Jonas og Sørensens opvækst, og den måde det slår igennem som personlighedstræk hos dem begge. Den sociale harme, opgøret med dogmatikken

eller autoriteterne, den reformpædagogiske tankegang og de kulturradikale ideer. Derfor bliver "mødet" mellem de to, efter min mening, også afgørende for at skrammellegepladsens ideer realiseres. Jonas har, ifølge mine kilder eller materiale, ikke truffet Sørensen før han bliver ansat som leder på skrammellegepladsen. Han har dog stiftet bekendtskab med dennes ideer via læsning af bogen "Parkpolitik i Sogn og Købstad". C. Th. Sørensen kommer meget på Skrammellegepladsen i de første år, og er meget begejstret for Jonas og hans arbejde. Sørensens formuleringer om Jonas er af en sådan karakter, at man kunne tolke dem som resultat af en fader søn lignende relation. Dette er interessant af to grunde. For det første, fordi også Sørensen i sin opvækst indgår i lignende relationer, måske som resultat af faderens tidlige død. Jonas fader er ikke død, men han har et ret anstrengt forhold til ham. For det andet, betyder dette nære forhold, at C. Th. Sørensen bliver den person som John Bertelsen kan hente støtte hos også i de perioder hvor byggelegepladsen står overfor angreb udefra.

I 1946 slutter John Bertelsen sit arbejde på skrammellegepladsen, og året efter bliver hans daværende kone Agnete Vestereg ansat som ny leder. I følge mange af støtterne ændrer legepladsen karakter de kommende år. Der er da også mellem John Bertelsen og Agnete Vestereg forskellige opfattelser af, hvordan en skrammellegepladspædagogik skal udformes.

Hvis vi i analysen af uenigheden fastholder "*at pædagogens egen livshistorie har væsentlig betydning for de indstillinger, væremåder osv. der hentes ind i det pædagogiske arbejde*" så er Agnetes opvækst og livsforløb interessant. Ligeledes vil en sammenstilling af John Bertelsens og Agnete Vesteregs forskellige opvækstbetingelser være relevant.

Agnete Vestereg

Agnete Vestereg er født i 1912 på Nørrebro, ligesom John Bertelsen. Hun kommer fra en relativ "pæn" familie. Faderen er vognstyrer og tjenestemand og moderen hjemmegående. Agnete Vestereg har efter eget udsagn en stabil barndom. Hun går som 16 årig ud af mellemskolen med eksamen. Agnete drømmer om at blive dekoratør, da hun har "hænderne godt skruet på" og er kreativ, men moderen bestemmer at hun skal uddannes som børnehavelærerinde. Og det bliver hun så, på Frøbelseminariet i 1928 til 1930. Seminariet er i disse år endnu ikke præget af den reformpædagogiske tanke, og står på mange måder i modsætning til "Kursus for småbørnslærerinder", der starter sin virksomhed i det år Agnete starter på sine studier. Undervisningsformen er "gammeldags" og præget af katederundervisning. Efter seminarietiden har Agnete en række jobs, fortrinsvis på fritidshjem. På det private plan møder hun John Bertelsen. De bliver gift og får et barn, men bliver skilt i slutningen af 50'erne.

En sammenstilling af John Bertelsens og Agnete Vesteregs livshistorier, deres opvækst, ungdom og uddannelse osv., viser mange forskelligheder og modsætninger. De vokser begge op på Nørrebro, men hvor Jonas barndomsår er præget af fattigdom og sygdom, er Agnetes præget af "stabilitet". Socialt er Jonas ud af en proletarfamilie, hvor Agnetes familie baggrund er funktionærens. Jonas må forlade skolen efter det 13 år for at komme i skrædderlære, hvor Agnete slutter skolen med en mellemskoleeksamen. Agnete kommer på det "etablerede" Frøbelseminarium, med sine lidt gammeldags undervisningsformer og funderingen i den danske Frøbeltradition. Jonas kommer ti år senere på det "oprørske" Kursus for Småbørnslærerinder, hvor undervisningen i sin form og indhold er antiautoritær og præget af den nye psykologi og det skabende arbejde. Jonas bliver partipolitisk engageret i DKP og deltager i modstandsbevægelsen. Agnete er, ifølge egne oplysninger, ikke politisk aktiv hverken i et parti eller andre steder, selv om omgivelserne tror det.

Det er ud fra et livshistorisk perspektiv nærliggende at pege på, at den forskellige praksis og uenighed omkring skrammellegepladsens pædagogik mellem Agnete Vestereg og John Bertelsen er grundet i den forskellighed, der er i deres barndom og opvækst. Forskelligheden har udmyntet sig i

forskellige grundholdninger og handleberedskaber. Som tidligere beskrevet består "uenigheden" bl.a. i brugen af forhåndenværende materialer - såkaldt skrammel, omfanget af rammer for børnenes leg, og i hvilken grad den voksne skal være styrende. Det er også interessant i dette sammenhæng, at folk der kender de to karakteriserer Jonas som en "drømmer og teoretiker" og Agnete som en "praktiker og organisator"

Sammenfatning: Jeg har i dette afsnit bl.a. peget på at det er "mødet" mellem John Bertelsen og C. Th. Sørensen der synes at være den faktor der er bestemmende for at skrammellegeplads ideen realiseres, og at den særlige skrammellegepladspædagogik udvikles. Skrammologien - eller sagt på en anden måde, at med ansættelsen af Jonas bliver den utopi Sørensen har formuleret om børnenes frie leg på skrammellegepladsen, realiseret og får en praksis. En praksis, der tyder på et åndsfællesskab mellem de to. Et åndsfællesskab der med baggrund i dette afsnits betragtninger, kan forstås ud fra visse ligheder i deres opvækstmiljø og personlighedsformning.

I forhold til det skift der sker i den pædagogiske praksis på Emdrup Skrammellegeplads i forbindelse med John Bertelsens ophør og med ansættelsen af Agnete Vestereg, kan der også med en vis rimelighed anvendes en livshistorisk forståelse. Denne vil så handle om forskellene i de to aktørers tidlige barndomsoplevelser, familiernes sociale baggrund, seminarieuddannelsen, arbejds erfaringer etc. Som Olsen påpeger, betyder forskellige livshistorie også forskellig handleberedskaber.

Men det skal til slut igen understreges, at formålet kun var at antyde eller præsentere nogle tolkninger, der ikke skulle gøre det ud for at være den fulde sandhed.

DEN MATERIELLE NØDVENDIGHED.

Jeg påstår i min indledning "At den samfundsmæssige nødvendig ikke er til stede før skrammellegepladsen oprettelse i 1943, og at baggrunden for dens eksistens må ses som resultat af ideer og stærke personligheders rolle". Når jeg taler om en samfundsmæssigt nødvendighed refererer det til en materialistisk forståelse af forholdet mellem samfund og mennesker og deres tanker og handlinger.

I følge "Politikens Filosofiske Leksikon" (Lübcke 1993) stammer ordret "materialisme" fra latin - materia - der betyder materiale eller stof. Den materialistiske tradition i filosofien kan føres tilbage til Demokrit og Epikur. Engels formulerer, med baggrund i denne materialistiske tradition og inspireret af Hegels idealistiske dialektik, den dialektiske materialisme.

Den dialektiske materialisme er den filosofiske baggrund for den historiske materialisme. Karl Marx var den første teoretiker, og han tog udgangspunkt i, at samfundets produktivkræfter dvs. redskaber, maskiner, arbejdskraft m.m. og produktionsforholdene dvs. ejendomsforholdet, arbejdets organisering og udbyttes fordeling, tilsammen udgør samfundets økonomiske og materielle basis. Denne basis er af grundlæggende betydning for, hvorledes en række andre forhold i samfundet kommer til at fungere.

De andre forhold - overbygningen - er i denne forståelse eks. vis statsmagten, retsvæsenet og en række af samfundets andre institutioner bl.a. skole og daginstitutioner, med den kultur, de holdninger og teorier de repræsenterer. (Sørensen, 1962 & Marx, 1971) Forbindelsen mellem basis og overbygning skal forstås som et dialektisk forhold. Ud fra en sådan tankegang skal oprettelsen af de pædagogiske institutioner - herunder skrammellegepladser - og fremkomsten af forskellige pædagogiske teorier ses sammenhængende med produktivkræfternes udvikling og nødvendigheden i forhold til den samfundsmæssige udvikling. Teoriens problem ligger i brugen af dialektikken. Hvor meget vægt skal basis tillægges i forhold til overbygningen, i hvilken grad kan

overbygningens slå dialektisk tilbage på basis og forandre denne. Denne materialistiske opfattelse står i modsætning til en idealistisk, der lidt groft sagt "mener" at den menneskelige bevidsthed er bestemmende for samfundets opståen og udvikling.

Menneskets bevidsthed og handlinger er i den materialistiske forståelse altså skabt af ydre faktorer - de materielle betingelser dvs. samfundsforholdene, økonomien osv. Karl Marx siger i "Tæser om Feuerbach", at menneskets væsen er indbegrebet af samfundsforholdene. (Marx 1976). Men hertil skal tilføjes, at for det første er samfundet i sig selv menneskeskabt, og for det andet kan mennesket ændre samfundet, dersom betingelserne herfor er til stede.

I denne forbindelse tales om objektive og subjektive betingelser som forudsætning for samfundsmæssige ændringer. De objektive betingelser er forbundet med udviklingen i samfundets basis og de subjektive med overbygninger - bl.a. den menneskelige bevidsthed og handlingsberedskab. Tilstedeværelse af subjektive betingelser ses som en forudsætning for at de objektive føre til forandringer. Det vil sige at mennesker "erkender" (bevist eller ubevist) den samfundsmæssige nødvendighed og ønsker at handle ud fra denne.

Et eksempel på en materialistisk tilgang, kan man finde hos Grete Korremann i bogen "Børnehaver og socialisering" Korremann gør sig, i sin undersøgelse af danske børnehaver, til talsmand for det synspunkt, at børnehavernes udvikling skal ses som en konsekvens af lønarbejderfamiliens opståen i forbindelse med industrialiseringen gennembrud. Hun siger at: "*børnehavernes udvikling op til 1960 har tydeligt vist at børnehaven lige fra begyndelsen har været tæt knyttet til arbejdsmarkedet og har fungeret som en mekanisme i reguleringen af den kvindelige arbejdskraft*" (1977a. s.46) og videre: "*Kravene til den kollektive børnepasning har altså sin oprindelse i den samfundsmæssige produktionsproces og i familiens reproduktionsformer*" (1977a. s.130). I dette sammenhæng vil de objektive betingelser for udbygningen af børnehaverne være de nye produktionskrav, der opstod i forbindelsen med den gryende industrialisering. Og de subjektive betingelser, at der blandt politikere, myndigheder og befolkning var en forståelse for nødvendigheden og et ønske om at handle i forhold til denne - altså at bygge de nye børnehaver. Korremanns konkrete synspunkt kan selvfølgelig godt diskuteres, specielt hvis man tænker på de første Frøbelbørnehaver. Det er imidlertid ikke mit ærinde. Formålet var blot at præsentere tænkningen.

Den popularitet som teorien om den historiske materialisme har haft, har været stærk faldende i takt med de socialistiske landes sammenbrud. Det historiske misbrug af teorien, bl.a. i Sovjets historieskrivning kan nok ikke "bebrejdes" selve teorien. Den er blevet brugt dogmatisk og uden at dialektikken har spillet den rolle, som den af Karl Marx var tiltænkt. En lignende dogmatik kunne også ses i kapitallogikken i 70'erne. Men ifølge Anne Knudsen (1994) har teorien spillet en rolle som inspiration for andre teorier, der også leder efter mønstre og bagvedliggende forklaringer på samfund og struktur, og de samfundsmæssige uligheder, magtforhold og konflikter.

Men tilbage til skrammellegepladsens historie. Kan der i 1930- 40- 50'erne findes et sammenhæng mellem de produktionsmæssige og samfundsmæssige forhold og daginstitutionernes, legepladsernes og specielt skrammellegepladsernes udvikling.

Jeg skriver i indledningen, at jeg i min historiske undersøgelse vil se på skrammellegepladserne både defineret som legeplads og som daginstitution. Det giver imidlertid ikke den store mening at se på Emdrup Skrammellegeplads i 1943-45 som en legeplads der løser datidens daginstitutionsopgaver. Der er ganske vist, til forskel fra de fleste andre legepladser, ansat en pædagog uddannet på et børnehaveseminarium, men der er ikke meget der tyder på, at John Bertelsen påtager sig "*den kollektive børnepasning*" (Korremann, 1977a. & 1977b.). Jeg vælger

derfor, at betragte Emdrup Skrammellegeplads i 40'erne som en legeplads, på trods af de mange tanker John Bertelsens gjorde sig om opdragelse (og socialisering).

Så skal vi fastholde søgningen efter en materiel nødvendighed eller objektive samfundsmæssige betingelser bag skrammellegepladsernes tidlige historie, så må det når det gælder de tidligste år ske ud fra et legepladsperspektiv. Ning de Coninck-Smith anlægger et sådant perspektiv, når hun beskriver, at det med storbyens udvikling bliver nødvendigt at holde børnene væk fra gader, torv og stræder. Coninck-Smith, taler om legepladserne og herunder også skrammellegepladserne, som en del af en ghettoisering af legen. Oprettelse af ghettoer for legen opstod som en nødvendighed på grund af den øgede urbanisering af bymiljøet (1993). Hun siger endvidere at "*Forandringerne i børns fysiske miljø i byen var også et produkt af et politisk, juridisk og ideologisk ønske om at bringe orden byens udvikling og børnenes liv*" (1990). Man kan sige at Coninck-Smith definerer den materielle nødvendighed eller de objektive betingelser for legepladserne med storbyernes udvikling. De subjektive betingelser fremstår i dette sammenhæng, som den forståelse der hersker blandt myndigheder og befolkning for disse legepladsers rolle som værested for børnene.

Men der er ikke meget der tyder på, at der i netop 40'erne skulle være en særlig udvikling af de samfundsmæssige forhold, der nødvendiggør et kvantitativt spring i oprettelsen af legepladser. For ikke at tale om et kvalitativt spring, som oprettelsen af skrammellegepladser må siges at være. Der er ganske vist en stigende interesse for, at diskutere børns forhold og almindelig bekymring for børns sikkerhed i forbindelse med krigens vilkår. Men der er ikke nogen særlig aktiviteter i forhold til oprettelse af legepladser, hverken af den almindelige eller af Emdrups slags. Skrammellegepladsen møder da også nogen modstand både blandt legepladsfolk, men også i boligområdet og forbliver en enlig svale i mange år. Der er ganske vist nogle mindre forsøg på at oprette lignende pladser i 1947-48 og København Borgerrepræsentation forsøger lige efter krigen at bakke skrammellegepladsidéen op, og foreslår oprettelse af flere pladser. Men som mange af de planer som efterkrigens optimisme giver anledning til, bliver disse heller ikke til noget. Benny Schytte siger da også, i sin undersøgelse af legepladssagen som social bevægelse, at springet i legepladsudviklingen foregår for første gang umiddelbart før århundredeskiftet og næste gang i slutningen af 50'erne og i 60'erne. (Schytte, 1994).

Først i forbindelse med daginstitutionens områdets udbygning i midten af 60'erne, får vi et større antal skrammellegepladser. Grunden til daginstitutionens udbygning er, som bl.a. understreget af Korreman, at kvinderne i forbindelse med industrialiseringen, massivt er kommet på arbejdsmarkedet, og der derfor er brug for dagpasning af børnene.

Efter at have konstateret, at det ikke umiddelbart er muligt at se om den materielle nødvendighed (de objektive betingelser) er til stede for oprettelsen og udviklingen af skrammellegepladsen. Og at de subjektive betingelser, i form af krav og forståelse i større kredse i befolkningen for denne legepladstype heller ikke er til stede. Da er det nærliggende, at se min påstand om at skrammellegepladsens oprettelse og overlevelse opstod som et "resultat af ideer og stærke personligheders rolle".

Ideernes og personlighedernes rolle.

Allerede de første marxistiske teoretikere beskæftigede sig med det grundlæggende samfundsfilosofiske problem - personlighedens rolle i historien. Den revolutionære russiske skribent Georgij Valentinovitj Plekanoif skrev i 1898 "*En stor mand er ikke stor, fordi hans personlige egenskaber giver store historiske begivenheder et individuelt præg, men fordi han har egenskaber der gør ham mest egnet til at tjene sin tids store samfundsbehov.*" (Plekanoif 1958 s. 6) Plekanoif ser således personen og personligheden som determineret af, og som redskab for samfundets historiske udvikling.

En mere dialektisk opfattelse af forholdet mellem samfund, historien og personligheden præsenteres af Stig Brostrøm i bogen om "Pædagogernes personlighed". "*For i sin enkelthed er det jo sådan, at mennesket ikke blot er offer for omverdenens tryk, men samtidig virker aktivt ind på omgivelserne. Herigennem forandrer mennesket ikke blot omgivelserne men også sig selv.*" (Brostrøm 1988 s.14). Psykologen Niels Engelsted fastholder denne dialektik i sin forståelse af forholdet mellem personlighed og omverdens nødvendighed "*Ethvert menneskes liv er vidnesbyrd om, hvordan historien blev skabt af mennesker og mennesker blev skabt af historien. Nogle mennesker befinder sig imidlertid så tæt på begivenhedernes centrum, at de kommer til at personificere deres samtidshistorie.*" (Engelsted 1992 s. 7-8).

Men både Brostrøm og Engelsted fastholder det grundlæggende, at de materielle betingelser, dvs. samfundsforholdene, økonomien osv. skaber mennesket bevidsthed. Dette betyder at ideernes opståen og personers indoptagelse af disse er nøje forbundet med det eksisterende samfund udvikling behov - de objektive betingelser. Jeg har tidligere beskrevet, at der ifølge denne tænkning er forudsætningerne for at der sker samfundsmæssige ændringer - eks. vis i form af at pædagogisk nytænkning slår igennem - at objektive behov eller betingelser modsvares at de subjektive behov eller betingelser er til stede. Det vil sige at forandringer først får gennembrud når begge forudsætninger er til stede. Dette betyder på den anden side at ideer begrundet i de objektive betingelser eller nødvendigheder godt kan opstå, men som sagt får de først deres gennemslag når de subjektive betingelser også er til stede.

Den tyske marxistiske filosof Ernst Bloch siger, at utopier af og til dukker op i historiens forløb, men først kommer til udfoldelse, når de samfundsmæssige betingelser er til stede" (Henriksen & Nørgaard, 1988). Man kan vælge at se skrammellegepladsideen og den reformpædagogiske bevægelse som en sådan utopi. Det materiale jeg har præsenteret viser, at der ud over at være et sammenhæng mellem skrammellegepladsens oprettelse og legepladssagen, også er et sammenhæng mellem den reformpædagogiske bevægelse og kulturradikalismen.

Havearkitekten C. Th. Sørensen og børnehavelæreren John Bertelsen personificerer, via deres liv og gerninger, disse sammenhæng.

C. Th. Sørensen, der som en social bevist havearkitekt, allerede i 1931 havde gjort sig sine tanker om børn og legepladser, og som hele sit liv sloges for legepladssagen og som på sit fagområde havde et inspirerende samarbejde med de kulturradikale arkitekter, bl.a. Edvard Heiberg.

John Bertelsen, uddannet på Kursus for Småbørnslærere, hvor de reformpædagogiske frontkæmpere udfoldede deres virksomhed, og hvor en række af de kulturradikale personligheder underviser. Han er medlem af DKP og han deltager i modstandsbevægelsen, som begge havde deres tilknytning til den kulturradikale bevægelse. DKP, hvor en række af de kulturradikale personligheder var medlemmer og som ifølge Morten Thing af pragmatiske grunde lod disse mennesker formulere partiets kulturpolitik (1994). Modstandsbevægelsen, der på mange måder havde sine rødder og ideologi i den anti-nazisme som prægede 30'ernes kulturradikalbevægelse.

Den reformpædagogiske bevægelse.

Er det i sammenhængen mellem skrammellegepladsen og den reformpædagogiske bevægelse (og måske også den kulturradikale bevægelse), man kan finde den objektive begrundelse for skrammellegepladsens opståen? Hvorledes ser det ud, hvis vi ser på de samfundsmæssige betingelser for den reformpædagogiske bevægelse? Niels Rosendal Jensen beskriver i sin bog "Pædagogik - historie og fremtid" reformpædagogikken samfundsmæssige baggrund. Reformpædagogikken var i følge Jensen en protestbevægelse mod den voksende materialisme i

kapitalismen, Den betydeligste variant af denne protest var den kulturkritiske bevægelse, som vendte sig mod den kapitalistiske foretagsomhed og dens katastrofale menneskelige og naturmæssige følger. Den først fase af reformpædagogikken bestod i at gøre op med bestående tilstande ved at underkaste dem voldsomme kritik og fremsætte tanker om ny opdragelse. Den anden fase blev retningen yderligere klarlagt af den første verdens krig, der blev taget som bevis for den eksisterende kultur sidst krampetrækninger. Jensen hævder, at “ *denne stormflod lever ikke i et tomrum. Den har betydelige samfundsmæssige påvirkninger og tilskyndelser i form af krisen (i 20'erne og 30'erne)*” (Jensen, 1987 s. 61).

Dette synspunkt, hvor reformpædagogikken ses sammenhængende med ændringer og kriser i samfundet, deles også af den tidligere citerede amerikaner Lawrence Cremin. Han hævder at reformpædagogikken opstod i de tidlige industrisamfund, i forbindelse med nød og voldsomme sociale modsætninger. Der opstod i denne forbindelse mange reformbestrebelse og reformpædagogikken kan ses som et politisk reformønske inden for det uddannelsesmæssige og opdragelsesmæssige område. Det sidste standpunkt indeholder også den pointe, at nye ideer ofte opstår i forbindelse med bevægelser der materialiserer nødvendigheden af forandringer.

I det refererede ses den objektive og materielle begrundelse for den reformpædagogiske bevægelse i forandringer og kriser i 1920–30'ernes kapitalistiske samfund. Det vil imidlertid ud fra et historisk materialistisk udgangspunkt være en fejltagelse, at tale om at de subjektive betingelser for bevægelsens gennemslag var til stede hverken i Danmark eller i udlandet. Dette kan i Danmark bl.a. aflæses af, at på trods af at de kulturradikale og reformpædagoger på mange måder prægede tidens debat, var det det mere de borgerlige normer og holdninger der prægede den almindelige offentlighed. Det betød at den reformpædagogiske bevægelse ikke havde den store succes med en række skoleforsøg og kun på daginstitutionsområdet havde et begrænset gennemslag.

Man kan måske, inspireret af ovennævnte og som et mindre sidespring, beskrive sammenhængen mellem reformbevægelsen og skrammellegepladsen på samme måde som Peter Wivel skildrer skolen og borgerskabet i bogen “Slaveanstalten”.

“Tiden fra 1814 til gennemførelsen af den fredelige danske “revolution” i 1948 viser interessante tendenser i debatten om skolen. Skolen er ikke på nogen måde nødvendig for produktionen i det danske samfund. Men borgerskabet, der som sit politiske mål har enevælden afskaffelse. ønsker at bruge skolen som Jefferson havde skitseret det til en gennemgående demokratisering af samfundet.” (Wivel 1972, s. 12)

Skrammellegepladsen, men også Kursus for Småbørnslærere, kan hvis vi paralleliserer med det Wivel skriver, ses som en spydspids i den kulturradikale og reformpædagogiske bevægelses kamp for et nyt barnesyn. Dette barnesyn får dog først sit gennemslag og fortrinsvis på daginstitutions område i 60'erne.

Sammenfattende kan man se den første skrammellegeplads som en del af en objektiv begrundet reformpædagogisk bevægelse. Men en reformbevægelse hvor de subjektive betingelser, i form af almindelig opbakning fra befolkning, ikke var til stede. Dermed bliver tilstedeværelsen af stærke personer som kunne fastholde og realisere ideerne, vigtig. Set ud fra et sådant perspektiv bliver det “tilfældige møde” mellem John Bertelsen og C. Th. Sørensen alt afgørende. Det er forudsætningen for at skrammellegepladsen opstår og dens “pædagogik” bliver udviklet og overlever i en tid hvor forudsætningerne som sagt ikke er til stede. Med det tilfældige møde mener jeg, at det netop er C. Th. Sørensen der er havearkitekt på Emdrupbyggeriet og John Bertelsen der bliver ansat på skrammellegepladsen. I denne sammenhæng bliver det også ekstremt vigtigt hvad de har med i “rygsækken” af personlige holdninger, ideer og handleberedskab. (se afsnit om livshistorie). Men

også Agnete Vesteregs rolle som leder efter 1947 skal efter min mening ses i lyset af nødvendigheden af stærke personligheder. Uden hendes indsats havde Emdrup Skrammellegeplads næppe overlevet frem til i dag.

2. DEL

SKRAMMELLEGEPLADSERNES GENNEMBRUD - 1960 TIL 1975.

INDLEDNING.

I denne del beskrive skrammellegepladserne gennembrud i årene fra 1960 til ca. 1975. Den første kommunale skrammellegeplads i Kolding. Forskellige legepladskampagner og diskussioner om pladserne berettigelse. I den forbindelse beskrives også diskussionen om skrammellegepladserne skal skifte navn til byggelegepladser. Socialt Boligbyggeris byggelegepladser og dyrenes indtog på legepladserne. Byggelegepladspersonalets kamp for regler og normer for indretning og arbejdsforhold. Ungdomsoprøret og de politiske byggelegepladser. Til sidst karakteriseres byggelegepladserne i denne periode ud fra et pædagogisk didaktisk perspektiv og udviklingen på pladserne ses i forhold til Habermas teori om systemets kolonialisering af livsverdenen.

SKRAMMELLEGEPLADSER ELLER BYGGELEGEPLADSERNE.

I det kommende årti eksploderer skrammellegepladserne i antal. Dette sker samtidigt og formodentlig sammenhængende med at daginstitutionerne får sit endelige gennemslag. De første 90 år af daginstitutionernes historie har været præget af en meget svag udbygning. Men nu sker der en kraftig forøgelse af antallet af institutioner.

Perioden var økonomisk og sociale præget af vækst på mange områder. Arbejdsløsheden faldt fra 9-10 % i 57-58 til 2-4 % i 60'erne. Den samlede beskæftigelse voksede med 20.000-25.000 personer om året i denne periode. Det var dels de store fødselsårge fra krigen, der nu trådte ind på arbejdsmarkedet, dels gifte kvinder og endelig afvandringen fra landbruget. Antallet af beskæftigede indenfor landbruget faldt stadig, og modsat steg antallet af industriarbejdere indtil midten af 60'erne. Den økonomiske vækst i perioden skyldes kun i ringe grad væksten i arbejdsstyrken. Antallet af beskæftigede voksede ganske vist, men samtidig faldt arbejdstiden fra 45 timer ugentlig i 1958 til 41 3/4 timer ugentlig i 1970. Produktionen steg med ca. 60 % i løbet af tiåret. Dette kunne kun lade sig gøre, fordi den manuelle arbejdskraft i stadig stigende grad blev erstattet af maskiner. Denne ændring af produktionsstrukturen stiller nye krav. Dels opstår der behov for at arbejdskraften skal være mere kvalificeret, og dels opstår der behov for en større mængde administrerende og planlæggende personale. Dette giver sig bl.a. udslag i en kraftig udbygning af uddannelsesvæsenet og af daginstitutionernes virksomhed. (Henriksen mfl., 1974).

Men det var jo byggelegepladserne det skulle handle om. Som tidligere beskrevet kommer der i 1958 en vigtig ændring af forsorsloven, der gav mulighed for at yde tilskud til legesteder, som

havde en rimelig standard, og som dækker et socialpædagogisk behov. I 1964 følges dette op med en ny lovgivning - Lov om børne- og ungdomsforsorg af 4. juni 1964. Loven sidestiller skrammellegepladserne, eller byggelegepladserne som de fleste nu vælger at kalde dem, med de øvrige institutioner hvad angår økonomisk tilskud fra stat og kommune.

“Legesteder kan ifølge loven anerkendes som tilskudsberettiget institution. Til tilskudsberettigede institutioner ydes fuld dækning af udgifter til husleje, til forrentning og afdrag af lån i fast ejendom, der er godkendt af socialministeriet, og til skatter, afgifter, forsikringer og vedligeholdelse vedrørende fast ejendom. Staten dækker 4/7 og den stedlige kommune 3/7 (...) Til legepladsers øvrige driftsudgifter ydes tilskud fra staten med 45 % og 35 % fra den stedlige kommune (...) Legepladser kan drives som selvejende institutioner af kommuner og anerkendte foreninger for børne og ungdomsforsorgen”

Denne lovgivning er medvirkende årsag til at der for alvor kommer gang i oprettelsen af skrammellegepladser eller byggelegepladser. Udviklinger i antallet af skrammellegepladser omtales af direktør for Børne og ungdomsforsorgen Holger Horsten i 1968, ved Emdrup Skrammellegeplads 25 års jubilæum. Han siger: "at siden april 65 er antallet af anerkendte skrammellegepladser steget fra 2 til 11". Fire år senere, i 1972, viser en registrering i Dansk Legeplads Selskab, at der nu er 51 statsanerkendte byggelegepladser (Horsten, 1968 & Dansk Legeplads Selskabs arkiv D).

KOLDING SKRAMMELLEGEPLADS.

Hvis vi tager udgangspunkt i tiårsskiftet, så viser en gennemgangen af avisudklippene fra 1959 og 1960 da også en stigende landsomfattende interesse for skrammellegepladsen. Der diskuteres i mange forældrekrede behovet for at oprette disse pladser. Det mest spændende er dog de mange eksempler på, at børnene tager sagen i egen hånd og selv organiserer hulebyer eller skrammellegepladser. Men selv om der også i aviserne er eksempler på kommunale diskussioner om oprettelse af skrammellegepladser, sker dette kun i et enkelt tilfælde - i Kolding.

Kolding Skrammellegeplads, på Knud Hansensvej, bliver landets første kommunale skrammellegeplads, men den bliver også en prøve på om lovgivningen om statsstøtte til socialpædagogiske legepladser kan bruges til noget i praksis.

Det hele startes af 4 kvindelige medlemmer af Kolding byråd - Asta Laursen (konservativ) Børnehavelærerinde Henny Jensen (socialdemokratiet), Sundhedsplejerske Ida Jørgensen (radikal) og Elisabeth Eff (konservativ). De havde fundet sammen i ønsket om at Kolding skulle have en skrammellegeplads. Der var gjort et stort forarbejde og de havde bl.a. været i København og set Emdrup Skrammellegeplads og Hulebyen i Brede. Ligeledes havde de fundet et areal i Kolding som kunne anvendes til formålet. (Kryger, 1962)

På byrådsmødet d. 22. juni 1959 rejste de 4 kvinder forslaget om at etablerer legepladsen. Asta Laursen siger, ifølge Kolding Folkeblad:

” Først skal der selvfølgelig udpeges en plads, og vi har ment, at den må kunne findes på et at kommunens egne arealer. Dernæst skal pladsen indhegnes forsvarligt, men derudover skulle det ikke være absolut paakrævet med flere udgifter. Det skrammel, der skal findes på pladsen, skulle næppe behøve at koste noget. Det skal være gamle bilvrug, kasseret bygningsmateriel, gamle brædder og bjælker, værkstedsaffald osv., alt sammen ting, som kan være med til at udløse børnenes fantasi, skabertrang og konstruktive evner, når de får lov til at tumle med dem.”

(Kolding Folkeblad, 1959).

Omkring personale eller tilsyn på pladsen siger Fru Laursen, og refererer til besøget i København: *“Vi besøgte ogsaa den snart verdens berømte skrammellegeplads i Emdrup. Hvis vi skal bruge den som forbillede, skal der knyttes en pædagogisk leder til pladsen”* (Kolding folkeblad, 1959).

Der er ikke udelukkende begejstring for forslaget i byrådet. Det anbefales, at hvis legepladsen skal anlægges, så bør det ikke ske i nærheden af offentlig vej eller et eksisterende byggeri. Også i forhold til ansættelse af en pædagog som leder er der anfægtelser - hvad vil en sådan koste? Redaktør Berrens fra Venstre er dog mere bekymret for det ansvar kommunen påtager sig ved at lave en sådan legeplads. Han siger:

“Jeg forstod på Fru Laursen, at hun ikke mente, at fast leder eller opsyn var afgjort nødvendig, men når det offentlige indretter en sådan plads, påtager det sig også et ansvar for, at børnene ikke kommer til skade under opholdet. Naar de skal grave huler, tømres med gamle brædder og slå søm i samt tumle med gamle bilvrag, kan der godt ske et og andet. Der kan blive tale om et meget betydeligt ansvar for det offentlige.”(Kolding Folkeblad, 1959)

Men muligheden for at få statsstøtte til skrammellegepladsen, i kraft af lovgivningen fra 1958, taler dog positivt for projektet og det ender da også med, at der nedsættes et udvalg, der skal undersøge *“mulighederne for placering og etablering af skrammellegepladsen og fremkomme med en indstilling til byrådet herom”*. Udvalget ser på to skrammellegepladser - Emdrup (nok engang) og Peter Fabersvej i Århus - og finder også et egnet areal i Kolding, på ca. 4.400 m². I november måned vedtager byrådet, forslaget om skrammellegepladsen, med alle stemmer mod 3. (Tidens Tegn 1959). Vedtagelsen sker dog under forudsætning af, at der ydes tilskud fra staten. Den 12. februar 1960 foreligger den endelige godkendelse fra socialministeriet. En børnehavelærerinde - Ruth Speedtsberg - ansættes som leder.

Starten er ikke let for den nyansatte leder, idet legepladsen blev åbnet endnu før læhus, opsynsrum og de sanitære forhold var i orden. Der var kun en af kommunens arbejdsvogne at opholde sig i. Denne start er og bliver den traditionelle model for mange skrammellegepladser - en bar mark med en arbejdsvogn eller skurvogn. Men i følge Kryger er der mange børn allerede den første dag, og de kommer trofast hver dag, så snart skolen var forbi. Skrammellegepladsen havde noget værktøj, bl.a. hamre, økser, skovle, spader, små trillebøre, river m.m. og en del firmaer i byen leverede gratis materialer, f. eks. trækasser, maling og pensler mv.

Børnene gik hurtigt i gang med at grave huler i jorden, men snart blev jordhulerne forladt, og så begyndte de at bygge hytter.

“Der var behov for uanede mængder af søm og hamre, og det kneb for lederen at få dem samlet om aftenen, når værktøjet skulle tælles op, fordi børnene gerne ville gemme dem til næste dag for at være sikker på at have både søm og hammer, når de kom igen. Der var også stor lyst til at tænde bål overalt på pladsen, men det måtte der selvfølgelig sættes system i, så lederen gav dem anvisning på, hvor der måtte være en stor fælles bålplads, så hun let kunne overse det. (...) Man opdagede snart, at der også var behov for at holde legepladsen åben under opsyn om aftenen, så længe det var lyst.” (Kryger 1962)

Ud over ungernes huse og jordhuler er der også indrettet 87 små haver, hvor der er radiser, gulerødder, ærter og blomster. Og for dem der ikke gider det, er der en gammel fiskerbåd man kan lege i. Den nye leder - Ruth Speedtsberg - fortæller til Jyllands Posten om legepladsen:

“ Her er ingen gynger eller vipper paa pladsen - kun skrammel, og det er børnene glade for. De har behov for at faa lov til at hamre og banke og selv lave tingene. Jeg syntes, det maa være sundt for dem at haandtere værktøj og arbejde med jorden (Jyllands Posten, 1960a.).

I sommeren 1961 blev der i henhold til bestemmelserne i vedtægten for legepladsen indbudt til et møde, så der kunne vælges forældrerepræsentanter til legepladsens bestyrelse.

Skrammellegepladsen inspirerer også børnene fra andre boligområder i Kolding, til at stille krav om flere legepladser af denne karakter. Behovet viste sig bl.a. ved en besigtigelse af et ubebygget område kommunen havde købt. Her havde børnene fra nogle større karreer i nærheden gravet og bygget 10-12 huler, og i øvrigt benyttet området som legeplads og tumleplads.

LEGEPLADSKAMPAGNEN.

I dagene fra d. 8. til d.14. april 1962 afholder Dansk Legepladsselskab i samarbejde med Børnehave- og Fritidshjemseminariernes Fællesråd, Landsrådet for Fritidshjemselever, Dansk børnehaveråd, Dansk Fritidshjemsråd og Forebyggende Børneværn en landsdækkende legepladsuge.

„Børn er hulemennesker - har en ægte, primitive fornemmelse af hulens værdi. Børn vil bygge huse, alle ønsker de noget med tag på, der er deres. Børn vil efterligne de voksnes arbejde - de vil bygge - save - hamre - grave - forme - skabe.” Citatet er hentet fra den pjecesom arrangørerne sender ud til daginstitutioner, seminarier, kommunalbestyrelser og forskellige organisationer som oplæg til ugen. *”Vi må give børnene et sted, der er deres, et sted, hvor barnets naturlige aktivitetstrang kan få fuld udfoldelse, hvor børnene kan lære materialerne at kende ved selvvirksomhed. Hvad hjælper det os, at vi kan nå månen, hvis vi ikke formår at give vore børn de allerbedst livsbetingelser, lade dem opleve tingene inderste væsen gennem skabende leg?”* skrives der videre i pjecen. Det fremgår implicit af dette, at skrammellegepladsen er den legepladsform der fokuseres på, og når det overordnede mål med ugen formuleres som *“ at udbrede kendskabet til pædagogernes synspunkt med hensyn til fremtidige legepladser.”* så er det et synspunkt der indeholder megen sympati med skrammellegeplads ideen (Berlinske Tidende, 1962a.).

Der bliver hele landet over afholdt arrangementer på de offentlige legepladser, der indrettes interimistiske skrammellegepladser, der holdes foredrag, der arrangeres en plakatkonkurrence og en prisopgave. På Københavns rådhus er der en udstilling om børns legemuligheder og daglige foredrag bl.a. med Thomas Sigsgaard og C. Th. Sørensen. Ugen sluttes af med en stor fest i Rådhushallen hvor bl.a. Tove Ditlevsen læser op og Aase Zieler og Ove Sprogø optræder (Berlinske Tidende, 1962b.). Erik Mygind er i Århus og taler om “Skrammellegepladsens udformning og dets muligheder i det moderne samfund.” og forskellige institutioner afholder et optog til rådhuset. Der oprettes interimistiske skrammellegepladser i Herning, Holte, i Kongens Have og på Filtergrunden ved Sct. Jørgens Sø i København. I Odense bliver der åbnet hele 4 skrammellegepladser. Legepladsugen bliver også anledning til at mange rejser krav og diskussioner om nødvendigheden af en skrammellegeplads i netop deres by. Dette sker i Roskilde, Hedehusene, Hvidovre, Søllerød og i Silkeborg, hvor der også er et optog til rådhuset. I Esbjerg overdrager boligforeningen ved Freja Parken, inspireret af legepladsugen, et jordstykke til børnene i kvarteret til skrammellegeplads. (Dansk Legepladsselskabs arkiv F).

Danmarks Radio går aktivt ind i legepladsugen, og i en daglig udsendelse under titlen “ Legepladsen i søgelys” belyses temaet fra forskellige synsvinkler: - den lovmæssige, den pædagogiske, den administrative, den byplanmæssige, den lægelige, den kommunale, den politiske og den alment

menneskelige. Blandt dem, der deltager i udsendelserne er direktør Holger Horsten fra Børne og Ungdomsforsorgen - formand for Dansk Kvindesamfund Lis Groes, småbørnspædagog Inger Kristine Mortensen, og selvfølgelig John Bertelsen. Endvidere laver Elith Nørreholm en "aktuel rapport" fra Kolding skrammellegeplads (Berlinske Tidende, 1962b.).

Legepladsugen får et stort medie gennemslag specielt i landets aviser, og får sat mange diskussioner i gang omkring skrammellegepladserne og deres idegrundlag. En dokumentation for det har jeg fået ved at gennemgå dagbladene fra februar, marts og april måned 1962. I den periode er der i alt 43 artikler i landets dagblade, hvor legepladsugen er nævnt. Legepladsugen er formodentlig også den største enkeltindsats, og den største succes i Dansk Legepladsselskabs foreløbige historie.

Nu skal det ovenstående ikke tages til indtægt for, at alle var positive over for skrammellegepladsen. I den sidste halvdel af 1960'erne er der i dagbladene en diskussion, hvor mange kritiske røster hæver sig mod den "trivielle" råben på skrammellegepladserne, når der blev diskuteret legepladsproblemer. Poul Jarmer som er tilsynsførende legepladsleder i København opfordrer til, at man i stedet "*at råbe vi skal have flere skrammellegepladser*" lader psykologer og andre se på, om man ikke kan udvikle de eksisterende legepladser med deres faste redskaber. (Aktuelt, 1960). Børnehjemforstander I. C. Søe gør sig i Jylland Posten til talsmand for, at skrammellegepladsen altid kun vil være en billig erstatning for barnets liv på landet og i naturen (Jyllands Posten, 1960b). I Ringsted spørges 5 af byens "ledende" personer om deres syn på skrammellegepladserne. De 2 erklærer sig positive. 2 ved ikke rigtigt og den sidste syntes "*det er en afskrækkende tanke.*" (Ringsted Folketidende, 1960)

Men også når ideer om en skrammellegeplads skal realiseres, er der kritik og protester. I 1964 protesterer en halv snes villaejere over den nystartede skrammellegeplads på Rødegårdsvej i Odense. De protesterer "*over støj fra legepladsen og kræver den nedlagt omgående*" (Fyns Stiftidende, 1964). Kommunen afviser dog protesten.

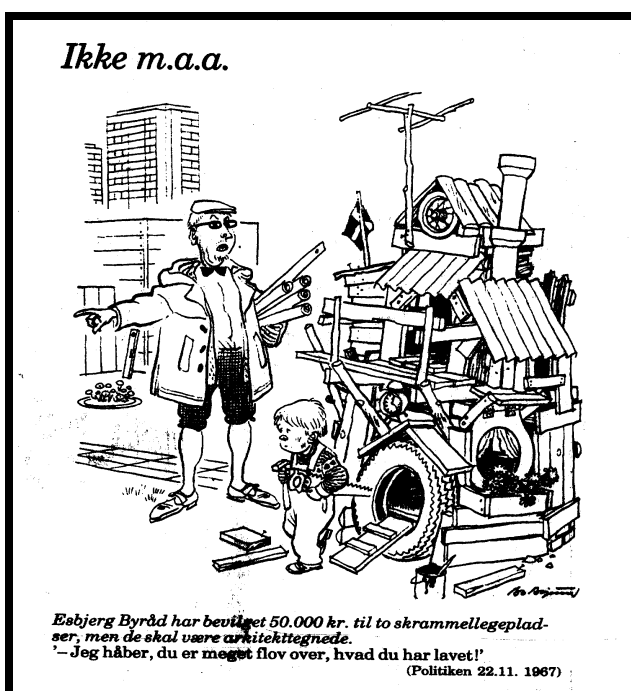
SKRAMMELLEGEPLADS ELLER BYGGELEGEPLADS.

I midten af 60'erne opstår der en diskussion om skrammellegepladserne stadig skal hedde skrammellegeplads, eller om navnet byggelegeplads er en mere passende betegnelse. I juni 1964 bliver Agnete Vestereg interviewet til Politikken. Overskriften på artiklen er "*Nu hedder det byggelegeplads*" og indledes med at "*Det vil utvivlsomt overraske de fleste, at Skrammellegeplads i Emdrup (...) ikke længere er en skrammellegeplads. Nu er det en byggelegeplads - med tryk på at bygge*" (1964) Hvis vi havde holdt os til den oprindelige ide, som institutionen åbnede på, ville der overhovedet ikke have været nogen legeplads her i dag, siger Agnete Vestereg

" Under krigen, var store dele af det danske samfund så og sige baseret på brugte ting. Det var en dyd at kunne få noget ud af ting, som andre havde kasseret. (...) Sådan er det ikke længere. Børnene har i hvert fald ikke samme indstilling længere over for skrammel som dengang - og den romantiske forestilling om, at bare de får lov at boltre sig i det, så skaber de selv noget godt og værdifuldt er vitterligt kun en forestilling." Agnete forsætter: " De kan nok huske fra dengang, at børnene skulle afreagere. Det troede vi, de gjorde - og det må vel være en slags undskyldning for os. „I skramlet bor børnenes drømme", sagde man, Gas! Vi har lært, at den "frie" form hurtigt går over i en destruktiv proces - hvorimod et sundt, konstruktivt miljø udmærket kan skabes efter en organiseret og veltilrettelagt, voksen indsats." (Politikken 1964).

Paradoksalt nok betyder dette ikke, at skrammellegepladsen i Emdrup formelt skifter navn. Den hedder også i dag skrammellegeplads, på trods af at den nu er blevet sammenlagt med et fritidshjem.

Alle er dog ikke enige i disse betragtninger. Hulebysforkæmperen arkitekten Erik Mygind, siger til BT i oktober 1965, at han ser en fare i at man skifter navn til byggelegeplads og fastholder at det rigtige navn er skrammellegeplads, som C. Th. Sørensen i sin tid kaldte sin ide. Han siger videre: "Byggelegeplads antyder noget organiseret, noget regelret, som ikke med harmonerer det uregerlige, børns leg skulle være" (BT, 1965).

Slaget er dog tabt, og i de kommende år bliver det betegnelsen byggelegeplads, man bruger. Navnet er dog allerede taget i anvendelse i 1964, med oprettelsen af Rødovre Byggelegeplads som stadsarkitekten Børge Lorentzen er en af initiativtagerne til. For Lorentzen er der da også et sammenhæng mellem navnet og de aktiviteter og den pædagogiske stil der skal være på pladsen. Han fortæller om dette til Rødovre Avis:

" Vi vil etablere små "rigtige" byggeselskaber bestående af grupper af børn på 5 til 6. Byggegrundene bliver udmatrikuleret i størrelsen 5 x 6 m. Vi vil halvere den rigtige landsbygge lov og kræve en afstand af 1,25 m. til naboskel. (...) Børnene skal være med til at planlægge husene. Allerbedst er det selvfølgelig, hvis de kommer med rigtige

tegninger, men det er ingen betingelse." (Rødovre Avis, 1964).

Også i dagspressen slår det nye navn igennem, og i de næste 20 - 30 år er det "byggelegepladser" og ikke skrammellegepladser, man opretter. Bl.a. kommer alle de 7 legepladser som Socialt Boligbyggeri oprettede i perioden 1967 til 72 til at hedde byggelegepladser, selvom initiativtageren forstander Jørgen Andersen egentligt hellere ville kalde dem "Aktiv Legepladser". I dag er der nok et navneskift i gang, præget af tidens udvikling. Fritidscentre er den nyeste betegnelse for det, der i gamle dage hed skrammellegepladser. Navneskiftet er bl.a. begrundet med de sammenlægninger der finder sted med enten klubber eller fritidshjem, men er nok også udtryk for en ændre holdning til institutionsformens funktion.

S.B.B.U.

I 1967 etablerer SBBU - (Foreningen) Socialt BoligByggeri's Ungdomsklubber - sin første byggelegeplads, og over en kort årrække oprettes der yderligt 6. (SBBU 1974). SBBU - har sit udspring i Foreningen Socialt Boligbyggeri (FSB). I et skrift fra foreningen i 1987 fortælles om hvorfor, og hvordan arbejdet med børn og unge bliver taget op.

“Initiativet til dette klubarbejde blev taget af SBBU's mangeårige forstander Jørgen Andersen, der som beboer i bebyggelsen Klokkergården i midten af 1940'erne forsøgte at begrænse konflikterne mellem voksne beboere og unge arbejdsdrengene og lærlinge ved at starte håndbold og andre organiserede fritidsaktiviteter. Da det viste sig, at dette fritidsarbejde engagerede de unge så meget, at der blev mindre hærværk på ejendommene blev initiativet støttet af boligselskabets ledelse.” (SBBU 1987).

Holdningerne bag arbejdet med de unge var, at hvis de blev mødt med tillid, ville de påtage sig et medansvar for aktiviteterne. Herudover skulle der være et formål med tilbudene til de unge ellers, mente man, ellers ville de hurtigt blive trætte af klublivet. Den omtalte Jørgen Andersen kommer til at spille en stor rolle i byggelegepladsernes udvikling, og er også i mange år medlem af Dansk Legeplads Selskab bestyrelse.

I slutningen af 60'erne udvider SBBU sin fritidsvirksomhed for børn og unge ved at oprette en række byggelegepladser. Tingbjerg Byggelegeplads, der ligger i det store byggeri “Tingbjerg” der har over 7000 beboere, åbner 1. april 1967 og i de følgende 5 år åbner SBBU yderligere 6 legepladser i København og omegn. Torvegårdens Byggelegeplads i Herlev åbner 1. Maj 1968. Lundebjerg Byggelegeplads i Skovlunde i april 1970. Virkefeltets Byggelegeplads i Brønshøj i april 1971 og i 1972 i april og maj åbner Skolevangens Byggelegeplads i Brønshøj, Nygårdsparkens Byggelegeplads i Rødovre og Rymarksvænge Byggelegeplads i Hellerup (SBBU 1974).

Disse byggelegepladser er til forskel fra de legepladser vi tidligere har set på, allerede fra starten indrettet med pæne indendørsfaciliteter - en mente den traditionelle byggelegeplads start med en skurvogn, og har ud over lederen også ansat flere assistenter og medhjælpere. Der er qua deres etableringsbaggrund et tæt samarbejde med det omkringliggende boligområde. I SBBU argumenterer man for dette sammenhæng som noget særligt for FSB ejendommenes fritids- og beboerarbejde, og understreger også vigtigheden af at der er ansat professionelt personale.

“Blandt de mange aktiviteter, der er startet (...) ,har byggelegepladserne fået en særlig status. Andre (...) har forsøgt at udvikle denne særlige institutionstype, men ingen andre har så målbevidst arbejdet på at integrere byggelegepladsernes særlige aktivitetstilbud i boligkvarterene. Byggelegepladserne har vist sig at være et ideelt supplement både lidt ældre og nyere etagebebyggelser. (...)Byggelegepladserne lægger i højere grad end andre institutioner op til et tæt engagement fra forældrene. På denne måde er byggelegepladserne blevet et væsentligt og integreret indslag i det sociale liv i FSB's ejendomme. (...) Når både byggelegepladserne og de øvrige SBB-aktiviteter er blevet så stabile elementer i det sociale liv, hænger det sammen med, at de mange frivillige beboeraktivister støttes af professionelle klubpædagoger. Socialt Boligbyggeri er det eneste boligselskab, der har ansat flere pædagoger end ejendomsfunktionærer. Men beboerne i FSB's ejendomme har til gengæld heller ikke i samme omfang som andre boligselskaber oplevet stadige afbræk i beboeraktiviteter, fordi de mest aktive flyttede eller fik andre interesser. Den særlige sociale indsats i FSB har også givet færre problemer med hærværk og ungdomsbander.” (SBBU, 1987)

DYRENE PÅ BYGGELEGEPLADSERNE.

Men også på et andet område tilføjer SBBU Byggelegeplads traditionen noget nyt - dyrene. Der er dyr, ja mange dyr på disse legepladser. I Dansk Legeplads Selskabs bog “Byggelegepladser i Danmark” fortæller den første af SBBU's byggelegepladser - Tingbjerg - om deres dyrehold. Dette

består af heste, æsler, får, geder, hunde, kaniner, høns, ænder, kalkuner samt diverse fugle og fisk - i alt ca. 300 dyr

Begrundelsen for de mange dyr er, at på byggelegepladser kan børnene opleve den kontakt med levende dyr, som husordensbestemmelser ellers hindrer børn i at opnå. Storbybørnene får på den måde, via byggelegepladsen også del i de oplevelser, som ellers kun provinsbyernes børn og unge har muligheder for. I november 1967 beder Tingbjerg Københavns Borgerrepræsentation om at tage stilling til, om det almindelige forbud mod husdyr hold skal ophæves. Dette sker i sammenhæng med at der blandt legepladsinteresserede er en bevægelse i gang for at få ophævet forbudet, så det kan tillades at holde heste og kalve og andre husdyr på de københavnske legepladser. *“Vi kan jo ikke have malkekøer på legepladsen, så en kalv, børnene har haft hele sommeren, har vi nu måttet levere tilbage til bondemanden “ fortæller ungdomsforstander Jørgen Andersen “Kalven var ellers en ideel legekammerat, og vi kunne se den lægge sig til hvile i sandkassen og 6 - 7 børn lægge sig til at sove til middag sammen med den.” (Politiken, 1967)*

Skrammellegepladserne har da også tidligere haft dyr, men slet ikke i den målestok vi nu ser det. Det er dog nok lidt uretfærdigt at tilskrive SBBU hele æren for denne nye udvikling af byggelegepladsernes tilbud. Stadsarkitekten i Rødovre Børge T. Lorentzen gør et stort arbejde for at få dyrene accepteret som en naturlig del af livet på byggelegepladsen. Han er en af initiativtagerne til Rødovre Byggelegeplads bliver oprettet i 1964, og som da også undervejs får masser af dyr. Ligeledes udgiver Lorentzen i årene efter et par pjecer om børn, dyr og leg. I den først af dem skriver han at:

“ Det er værdifuldt for børn et omgås dyr; det har der været skrevet om af mange. Det er mange menneskers mening, at kontakten mellem børn og dyr giver de unge en følelse af glæde, større forståelse for andre levende væsener og deres behov, fremmer den naturlige, positive holdning over for andre osv., hvilket alt sammen i vore dage er af større betydning end nogensinde (Dansk Legeplads Selskabs arkiv G).

Der skal dog nævnes, at der allerede i 1963 på Skrammellegepladsen i Ålborg - Skydebanevej - er 150 dyr. Dette er et særsyn på dette tidspunkt og det volder da også problemer, da legepladsen skal lukke for vinteren og der skal findes andre steder til dyrene. (Ålborg Stiltiende, 1963)

I årene herefter får flere og flere af byggelegepladserne dyr. Det er dog en forskellighed hvilke dyr den enkelte legeplads satser på. Nogle gør meget ud af større dyr, og bl.a. heste bliver meget populære, medens andre holder sig til de mindre som eks. vis høns, kaniner osv. I DLS bog “ Byggelegepladser i Danmark” oplyser de fleste af de repræsenterede legepladser at de har dyrehold af den ene eller anden slags.

Det er i øvrigt den omtalte Lorentzen, der midt i 60'erne anbefaler byggefirmaer, at oprette midlertidige byggelegepladser i forbindelse med byggepladser. Dette skulle sikre at børnene ikke benytter denne farlige arbejdsplads som legested. Dette bliver dog, så vidt jeg ved, kun realiseret i få tilfælde. Et af disse er i Stenløse i 1971 hvor entreprenørfirmaet Jespersen og Søn A/S stiller en plads plus materialer til børnenes rådighed, i 3 år. Betingelsen er, at børnene selv søger for at de og deres kammerater ikke forvilder sig ind på byggepladsen. Ifølge Berlinske Tidende lever børnene op til disse krav. (Berlinske Tidende, 1971)

LEGEPLADSFRAKTIONEN.

Fra skrammellegepladsernes start er der en tradition for at personalet var fagligt organiseret. Tilbage i 1945 var det "Dansk Fritidshjemsforening" John Bertelsen og Agnete Vestereg var medlem af. De skrev begge flittigt i foreningens blad "Appel" og Jonas var i en kort periode også dets redaktør. (Appel, 1946) Det var dog gennem alle årene vanskeligt at få de forskellige faglige sammenslutninger til at interessere sig for skrammellegeplads/byggelegeplads medarbejdernes arbejdsvilkår. Grunden til dette har nok været at denne medarbejdergruppe altid udgjorde et ubetydeligt mindretal.

Tania Ørum fortæller i bogen "Medens de voksne arbejder" hvorledes situationen så ud for pædagogernes faglige organisationer i slutninger af 60'erne. "

"Der er stadig ikke nogen faglig enhedsorganisation for samtlige pædagoger i slutningen af 60'erne. Udbygningen og homogeniseringen af daginstitutionsområdet, der f. eks. efterhånden forvandlede vuggestuerne fra barneplejerskernes domæne, hvor netop plejen, ro, orden og renlighed dominerede, og hvor lederen skulle være uddannet sygeplejerske, til pædagogiske institutioner på linie med børnehaverne - førte efterhånden også til en stigende fælles interessebevidsthed. I 1972 tilkæmper BUPF (Børne- og Ungdomsforsorgens Personaleforbund) sig således ligeløn for alle pædagogassistenter i daginstitutionerne, mens vuggestuepersonalet hidtil havde været lavere lønnet. Og fra 1. januar 1973 sammensluttes enkeltorganisationerne under BUPF i BUPL (Børne- og Ungdoms Pædagogernes Landsforbund), der samler alle uddannede vuggestue-, børnehave- og fritidspædagoger. Udenfor bliver kun de kommunalt ansatte uddannede pædagoger i København, som er organiseret i LFS. (Landsforeningen for Socialpædagoger)." (Ørum, 1977 s.295)

Den 25. november 1967 stifter en række byggelegepladsmedarbejdere en legepladsfraktion. Blandt deltagerne er Agnete Vestereg fra Emdrup, Ruth Bergqvist fra Ellekilde i Ballerup, og Ester Rasmussen fra Rødovre Byggelegeplads. De legepladsansatte bliver efter nogen diskussion enige om at de hører under FAF - Foreningen af fritidspædagoger. Et alternativ til FAF er Dansk Klublederforening, men da man ikke på byggelegepladserne definerer sin virksomhed som klublignende fravælges dette. (Arbejderbevægelsens Arkiv A)

Fraktionen mener at hovedopgaven er, at få et statsligt legepladscirkulære, der fastsætter minimumskrav for legepladsers indretning, husstørrelse og personalenormering. Et forslag til et sådant cirkulære sendes til fagforeninger, der opfordres til at forhandle dette med Eva Gredal, der på dette tidspunkt er socialminister. Kravene er bl.a.: Der skal være min. 3 pædagoger og 1 medhjælper pr. 30 børn. Udendørsareal på min. 3.000 m² eller min. 28 m² pr. barn. Indendørsfaciliteter i form af hus på min. 285 m² eller min. 2.5 m² pr. Barn. Det går imidlertid langsomt med forhandlingerne, og i 1970 truer legepladsfraktionen i frustration med at nedlægge sig selv. Frustrationen er også udtryk for en oplevelse af, at den faglige organisation ikke tilstrækkeligt helhjertet kæmper for sagen. Det bliver dog kun ved truslen om nedlæggelse i denne omgang.

I 1972 meddeler socialministeren Eva Gredal, at der er nedsat et udvalg omkring ændring af "Vejledning i projektering af daginstitutioner", og at arbejdet med et selvstændigt legepladscirkulære af den grund indstilles. Et halv år senere skriver Gertrud Berg, der er formand for Børne og Ungdomsforsorgens Personaleforbund, at man ikke kan gøre mere ved sagen. Så vidt det kan ses af materialer - breve og referater, der befinder sig på Arbejderbevægelsens arkiv, går fraktionen herefter langsomt i opløsning. (Arbejderbevægelsens Arkiv A)

I 1977 prøver byggelegepladser igen at interessere den faglige organisation for deres problemer. Dette forgår nu i BUPL, og resultatet bliver at der nedsættes et legepladsudvalg. Udvalget kommer til at bestå af byggelegepladsansatte og en repræsentant for BUPL's forretningsudvalg. Udvalgets kommissorium er nu at udarbejde en målsætning for BUPL's arbejde med standard og normer, og medarbejderdemokrati på byggelegepladserne. Der kommer imidlertid ikke noget særligt ud af udvalgets arbejde, og i maj 1982 nedlægges det. Begrundelsen for at nedlæggelsen er fra BUPL's side strukturel, - man mener at arbejdsopgaver bedre kan varetages af det pædagogiske udvalg organisationen har (Arbejderbevægelsens Arkiv B).

BØGER - FILM OG ANDET FRA PERIODEN.

Byggelegeplads ideologien bliver i 60'erne og 70'erne præsenteret for den "almindelige" dansker via dag- og ugepressen, men også bøger og dokumentarfilm kommer til at spille en rolle i denne formidling.

I 1958 udgiver Dansk Gasbeton og Rockwool bogen "Børn bygger". Forfatteren er John Bertelsen (Bertelsen, 1958). Bogen er opbygget som en gennemgang af hulebyggeriets historie, og slutter med en beskrivelse af Emdrup Skrammellegeplads. Jonas fortæller i et interview med Vejle Amt avis, at han for at få den rette rytme i bogen har allieret sig med en "hulekommission" bestående af nogle københavnere. De har ydet sit væsentligste bidrag til tekst og tegninger i bogen. Kommissionen får i bogen de sidste ord med en erklæring om "at vi altid har bygget huler, fordi det er sjovt, og det bliver vi ved med" underskrevet af Leif, Sture, Henning, John og Jackie. (Bertelsen 1958a. s.35) Bogen får pæne anmeldelser i Fagbladet "Dansk Fritidshjemsråd" (1959), Vejle Amts Avis (1959) og af C.C. Kragh-Müller i Socialdemokraten (1959.)

I 1963 er John Bertelsen igen på banen. Kolding Skrammellegeplads producerer en 12 minutters film om deres legeplads efter et oplæg fra Jonas, og drejebog af Einar Pippenbring og Gunnar Oxlund. Filmens handler om en familie, som flytter fra et ældre kvarter op i de nye blokke omkring legepladsen, og man følger hvorledes forbud og vedtægter spærrer børnenes adgang til legemulighederne. Græsset må ikke betrædes, der må ikke spilles bold i gården osv. Alt dette kan de derimod på skrammellegepladsen, og det er vidunderligt at se, hvad ungerne får ud af brædestumper, papirsække, gamle biller og alt muligt andet skrammel, siger instruktøren Einar Pippenling i følge Jysk Tidende (1967).

I 1966 laver den senere spillefilminstruktør Sune Lund Sørensen (kendt for bl.a. filmatiseringer af Dan Turéll krimi) og Peter Roos en kortfilm om skrammellegepladser. Filmen er på 12 min. og udlejes af Statens Filmcentral. I følge Sjællandsposten:

"formår instruktøren at tegne et smukt billede af børnenes leg på skrammellegepladsen. Han skildrer nøgternt, men med pædagogisk finfølelse børnenes verden, og gennem deres leg med materialer deres forhold til de voksnes verden. De kasserede materialer fra de voksnes verden bliver for børnene til værdier af stor betydning og man ser, hvor galde og stolte de er ved at se tingene vokse frem under deres hænder" (Sjællandsposten, 1967).

Filmen får i de følgende år flere priser ved forskellige dokumentarfilmfestivaler.

D. 5. august 1967 starter en børneserie i Danmark Radios TV med titlen "Tonakkatekutlis folk". Den sendes over fire lørdage i den gode sendetid - om eftermiddagen. Kaj Himmelstrup, der ud over at være forfatter også har sin daglige gang på en lilleskole, har skrevet manuskriptet. Filmmanuskriptet bliver omarbejdet og udkommer senere på året som bog. Serien og bogens handling består i at nogle børn i et nyt boligområde selv har lavet sig en byggelegeplads, men da der skal ligge en parkeringsplads på stedet trues legepladsen med nedrivning. Efter en hård kamp mod forældre, boligfolk og myndigheder få de dog lov til at beholde deres legeplads. (Himmelstrup, 1967). Serien får en massiv presseomtale og inspirerer mange børn i den følgende tid til at lave deres egne byggelegepladser. Kolding Folkeblad har i starten af september en samtale med fem børn, der inspireret af serien har startet en byggelegeplads. De fortæller at de havde set udsendelsen i fjernsynet, og efter en fælles snak gik de med nogen betænkning til Borgmesteren i Kolding. "*Vi kunne godt tænke os at have et sted, hvor vi kunne være hver dag og bygge huler*" siger Susanne "*Men vi syntes nu ikke at vi kunne gå sådan lige til borgmesteren*". Men de gør det, og historien ender med at det får et areal på 2.500 m² til at bygge huler på. (Kolding Folkeblad, 1967). Børn i boligkvarteret Østerbro i Vejle starter deres egen byggelegeplads, og vælger en borgmester blandt børnene. Også her sker det i følge børnene efter at de har set Himmelstrups serie. (Vejle Amt Folkeblad, 1967). Skive Folkeblad (1967) og Sjælland Tidende (1967) skriver om tilsvarende børneinitiativer. TV serien "Tonakkatekutlis folk" fører også til at der rejses spørgsmål om børns legemuligheder i Folketinget. Spørgsmålet er fra Peter Kampp fra Socialistisk Folkeparti til boligministeren og lyder:

"Vil ministeren foranledige, at bygningsreglementets bestemmelser om opholds- og legearealer for børn snarest tages op til revision, så der skabes lige så klare regler til sikring af gode legemuligheder for børnene, som i øjeblikket findes til sikring af bilers parkeringsmuligheder?" (Berlinske Tidende, 1967)

I forbindelse med debatten omkring den påståede politiske indoktrinering af børnene på Hudegrundens Byggelegeplads bliver der, i et samarbejde mellem pædagogerne på pladsen og instruktøren Niels Vest, Ebbe Priesler og Peter Saks, produceret en film på 45 min. Filmen "Hudegrunden" får premiere i 1972, og er finansieret af Statens Filmcentral. Udover at skildre byggelegepladsens hverdag, indeholder filmen også interview med en række borgere fra Vesterbro om livet i kvarteret. Men dens hovedformål er at skildre sammenhængen mellem pædagogisk arbejde, og de sociale og politiske forhold.

Dansk Legepladsselskab udgiver i 1981, med støtte fra Kulturministeriet, en bog om byggelegepladser. Bogen er redigeret af Max Sigumfeldt, og ca. 20 byggelegepladser beskriver i kort form deres oprindelse, formål, aktiviteter, dyrehold m.m. (Sigumfeldt, 1981). Sigumfeldt skriver i indledningen, at:

"Byggelegepladsen af i dag er derfor noget andet og mere end den oprindelige Emdrup legeplads. En byggelegeplads er imidlertid ikke en færdig ting - det må den aldrig blive - den er en levende organisme, hvis eneste faste bestanddele er deres indgrænsning, dens kontor, evt. indendørs aktivitetsrum, dyrestalde, toiletter og lignende stationære anlæg. Og det er indenfor og omkring disse anlæg, at børnenes legeintuition og spontanitet i samleg med legepladspersonalet, og under dets ansvar skaber de mange forskellige aktiviteter, der giver legepladsen sin særlige karakter og atmosfære." (Sigumfeldt, 1981 s.5)

Samme år i 1981 er der premiere på Dansk Legeplads Selskabs film "Børns ret til at lege". Filmens instruktør er Erling Wolter og Statens Filmcentral står for udlejningen. Den fortæller i korte klip om en række byggelegepladsers hverdag. - Børn der hamrer skæve træhuse sammen, spiser snobrød, klapper kaniner, snakker, griner og leger.

DE "POLITISKE" BYGGELEGEPLADSER. (1970 - 74)

HØJKONJEKTUREN OG UNGDOMSOPRØRET.

I slutningen af 60'erne er landets økonomi domineret af højkonjunktoren. Den økonomiske vækst kræver forældrene ud på arbejdsmarked, og en mere tidssvarende uddannelse af arbejdskraften. De nye tider kræver fornyelse af det danske samfund. Det er nødvendigt at få gjort op med gamle og forældede strukturer og livsformer. De unge er de hurtigste til at opfatte disse krav, og gør da også oprør mod den autoritære kultur der dominerer. Det er dog vigtigt at understrege at det i slutningen af 60'erne kun handler om mindre grupper af unge, og at ungdomsoprøret gennemslag først kommer op i 70'erne. Disse grupper af unge søger efter andre måder at leve på. De klæder sig anderledes, taler anderledes, og i modsætningen til de unge i 50'erne er de også politisk aktive. Dette udtrykker de gennem demonstrationer mod atomvåben, Verdensbanken og i starten af 70'erne mod amerikanernes krig i Vietnam. Der laves oprør og besættelser på uddannelsesinstitutionerne og det kollektive bliver for disse unge både en ny ledelsesform og en samlivsform. Alt dette slår selvfølgelig også igennem i den pædagogiske verden.

I August 1967 kørte to unge lærere et vognlæs brædder ind på den Københavnske skole Korsagerskolen i Brønshøj, og lossede det af midt i skolegården. Øverst på bræddebunken er der et stort skilt med påskriften: "Til børn og lærere fra Unge Pædagoger" De to lærere Bo Dan Andersen og Søren Hansen fortæller, at aktionen var et forsøg på at sætte fokus på danske skolegårde, som efter Unge Pædagogers mening var alt for triste og kedelige. De opfordrer derfor skolen til bl.a. at lave en skrammellegeplads i et hjørne af skolegården. Initiativet bliver dog ikke modtaget i den venlige ånd, det er givet. Skoleinspektør Chr. Gundelach er sur, og mener at det er en provokation, og at de unge lærere kunne havde ringet først og havde spurgt om lov. Han siger videre, at sådan et læs brædder midt i skolegården er til stor gene for skolens dagligdag, og at " *man ikke skal gøre skolegården til center for beskæftigelsesterapi. Hvad kan eleverne nå i et frikvarter? Det er nok muligt, man kan gøre legepladserne (skolens) mere attraktive, men det koster penge.*" (Ekstrabladet, 1967). Børnene på skolen er dog ikke af samme mening. Da det ringer ud til frikvarter stormer ungerne ud, og kravler op på bræddebjergene hujende og begejstret. " *Det er skidefint det her. (...) Får vi lov til at beholde det. Vi kan få en masse skæg*" (Ekstra Bladet, 1967). På samme måde som efter Tv-serien "Tonakkatekutlis folk" giver denne aktion også anledning til spørgsmål i Folketinget. Erik Sigsgaard fra VS stillede flg. spørgsmål til undervisningsministeren: " *Påtænker ministeren initiativer med henblik på forbedrede legepladsforhold i folkeskolerne?*" (Schytte, 1994)

Men også andre grupper laver aktioner i disse år. I lang de fleste tilfælde var der tale om mindre former for aktioner, hvor enten børn eller forældre i et lokalområde ønskede at oprette en legeplads. I 1968 laver en gruppe pædagogstuderende og studerende ved arkitektskolen i København aktioner på børnehjælpsdagen d. 16. maj. Målet er: " *at åbne for en ny debat om børns trivsels muligheder - at påpege alternative muligheder gennem pædagogisk indsats - og at understrege børnehjælpsdagen uhjælpelige almisserform og børnefjendske karakter.*" I et brev til forskellige grupper og personer beder gruppen om moralsk og økonomisk støtte. Til Jens og Kirsten Sigsgaard skriver studerende

ved Kunst Akademiet Palle Nielsen “ *Jeg ved ikke om I kan acceptere denne form for udenomsparlamentarisk arbejde! Men vi mener, at en holdningsændring hos befolkningen over for børnenes udfoldelsesret er en nødvendig forudsætning for, at det etablerede autoritære system vil investere i trivsel.*” (Dansk Legepladsselskabs arkiv C). Hvorvidt de fik penge ud af ægteparret Sigsgaard vides ikke, men aktionerne blev da gennemført. Aktuelt skriver af hovedparten af aktioner blev modtaget med venlighed. (Aktuelt, 1968)

På Christianshavn afleverede omkring 50 studerende klokken 9 om morgenen - på børnehjælpsdagen - en total ombygget legeplads til kvarterets børn. Pladsen var blevet malet, og der var materialer så børnene kunne bygge deres egne huse. Der blev bagt æbleskiver og snobrød, opført teater, med børnene som skuespillere. Stadsgartnerens folk, der kom for at stoppe “halløjet”, blev fordrevet af børnene, og i den efterfølgende forhandling med kommunen, blev det aftalt, at pladsen kunne fungere på denne måde i en uge, og at der ville blive oprette en skrammellegeplads i umiddelbar nærhed. Så let gik det ikke alle steder. Ved Enghavepladsens legeplads blev 12 pædagogstuderende anholdt og i Store Kongensgade og i Ryesgade var der også arrestationer af flere af de aktionerende (Aktuelt, 1968).

I Nærum skete der også noget. På en ubebygget grund ved byens torv, var der natten til børnehjælpsdagen læsset materialer af til en skrammelby, og børnene gik om dagen i gang med at hamre, save og bygge huler. Børn var lykkelige for deres nye legeplads, og forældre var glade for at der nu var et sted, hvor deres børn kunne være i fritiden. Søllerød kommune og Dansk Almennyttigt Boligselskab der ejede grunden ønsker den imidlertid ryddet, ikke fordi det principielt var imod skrammellegepladser, men på grund af den måde den var etableret. Boligselskabet havde for øvrigt ganske kort tid før denne begivenhed udsendt en pjeces om skrammellegepladser. Der var dog her noget modstand blandt beboerne, hvilket viste sig da der skulle samles underskifter ind for bevarelse af pladsen. Kun 7 skrev under, og et af argumenterne var at “*skrammellegepladser var så grimme.*” (Berlinske Tidende, 1968).

Den uvilje og manglende opbakning bag oprettelsen af skrammellegepladser og byggelegepladser kunne også ses andre steder. Ofte affødte det heftige diskussioner ved kommunalbestyrelsesmøder, i beboerbestyrelser, i lokal presse og dagblade mellem modstandere der klagede over støj og larm fra børnenes hamren og banken, og legepladserne udseende og tilhængere som anså de traditionelle legepladser for kedelige og uinteressante (Schytte, 1994). Dette sker bl.a., på Langeland hvor Syd Langelands Kommune ville placere en byggelegeplads i nærheden af et villakvarter. Folk er bange for larm og skræmmende effekter på legepladsen, siger lærer Ole Jensen, der ellers selv er tilhænger af pladsen, til Langelands Folkeblad. “*Jeg regner med at hvis legepladsen bliver placeret som planlagt, så vil det betyde en værdiforringelse af vore huse med omkring 20 til 30.000 kr.*” udtaler Tømrer Ejner Hansen samstemmende med en række andre villaejere. Dog er der to skoleelever, der udtaler positivt sig til bladet. (Langelands Folkeblad, 1971)

Generelt må man dog sige, at det er de positive vinde der på landsplan blæser omkring byggelegepladserne. Den meget presseomtale og aktionerne gør sin virkning. Ja, selv Færøerne få sin første skrammellegeplads, i Thorshavn (Kristeligt Dagblad, 1971).

I slutningen af 60'erne, og i forlængelse af det omtalte ungdomsoprør, opstod der en lang række såkaldte “alternative” institutioner. På døgninstitutionsområdet var det skolehjemmet Fjordhøj ved Frederiksværk. Blandt daginstitutionerne var det bl.a. Røde Roses børnehaver på Nørrebro, Børnehaven Todesgade ligeledes på Nørrebro, børnehaven Nordstjernen på Østerbro, Røde Møllegårds Børnehave på Amager, Fosgårdens Børnehave i Albertslund, alle i København og omegn. (Udtrykket “alternativ institutioner” stammer fra en bog - “Noget om alternativ socialpædagogik” - som nogle af disse institutioner udgav i 1973.(Lindboe 1973). Også blandt

byggelegepladserne var der alternative institutioner. Hudegrundens Byggelegeplads på Vesterbro, Ellemarkens Byggelegeplads i Køge og Byggeren på Nørrebro. Der var selvfølgelig også institutioner af den slags i andre storbyer, men dem har forfatteren ikke et nærmere kendskab til eller haft tid til at undersøge. Det der kendetegner disse institutioner er, at de alle har deres rødder i enten lokale beboeraktioner, i slumstormerbevægelsen eller andre græsrodsbevægelse. De betragter arbejdet på institutionerne og med børnene, ud fra et politisk og socialistisk perspektiv. Herud over var de fleste af dem kollektive i deres ledelsesform.

Hvad angår de 3 byggelegepladser, som jeg i det følgende vil gøre lidt mere ud af, er det også interessant at de alle tre bliver lukket af myndighederne. Men det vender vi tilbage til.

HUDEGRUNDEN.

“Hudegrundens byggelegeplads blev i juli 1970 startet af en arkitektgruppe, pædagoger og beboere på Vesterbro. Pladsen blev anerkendt som pædagogisk legested af Københavns kommune i november 1970. (...) Byggelegepladsens areal er ca. 2800 m². Pladsen er normeret til 100 børn i alderen 6-18 år. Og har åben fra 9,30-21.00. Fredag dog til 23.00 og i Weekenden fra 10.00 -16.00. Personalenormeringen er 9 assistenter.- 5 medhjælper - 1 1/2 køkken og 2 rengøring.” (Henriksen, Ole Schultze privat arkiv A).

Således præsenterede legepladsen sig, i et brev til Københavns kommune. Hudegrunden var min arbejdsplads fra starten i 1970 til midt i 1980, og det vil altså sige, at jeg selv er en del af dens historie. Det er vigtigt at få understreget dette, da mit tilhørsforhold til institutionen selvfølgelig giver mig nogle vanskeligheder i forhold til at få den fornødne afstand til historien. Men jeg har alligevel valgt at tage dette afsnit med, fordi jeg synes det er en vigtig del af byggelegepladsernes historie. For at holde min subjektivitet i ave, støtter jeg mig på et righoldigt arkiv fra institutionen.

Men tilbage til beskrivelse af institutionens start. En beskrivelse, som er lavet ud fra mine erindringer, men understøttet af en beskrivelse, der blev lavet af institutionen i 1971 (Henriksens arkiv) og en pjeces BUPL udgav i 1972 med titlen “ En sag om marxistisk pædagogik” (Knoblauch, 1972).

Byggelegepladsen blev til på opfordring af en gruppe slumstormere (i nutidens terminologi Bz'ere), der i foråret 1970 havde besat en gammel kommunal ejendom på hjørnet af Dannebrogsgade og Mautæusgade. Slumstormerbevægelsen er en af de antiparlamentariske bevægelser, der med rødderne i ungdomsoprøret vokser sig stærk i slutningen af 60'erne og starten af 70'erne. Det der starter som boligbesættelser, fortrinsvis i gamle kondemnerede ejendomme, udvikler sig til en politisk slagkraftig bevægelse, med stærk støtte i dele af befolkningen, og noget som politikerne må tage hensyn til. Men i dette tiårsskift er det fortrinsvis ved politimæssig indsats problemerne med husbesættelserne løses ved. Det omtalte område og ejendommen blev kaldt Hudegrunden og Hudegården, efter et gammel hudegarveri der tidligere lå der. Hudegården er en af de første ejendomme, der bliver besat som en egentlig politisk aktion. Dens beliggenhed på Vesterbro gjorde den velegnet til aktionscenter og for lokale aktiviteter (Skousen & Hansen, 1978). Slumstormerne havde oprettet en udflytterbørnehave, og en beboercafe i ejendommen. Formålet var at komme i kontakt med kvarterets befolkning, og få dem til at bruge Hudegrunden som deres eget område. Dette speciales forfatter og en anden pædagogstuderende - Sven Petersen - blev kontaktet af slumstormerne, og spurgt om vi kunne hjælpe til med at oprette en byggelegeplads på det område der var blevet skabt, da den gamle hudecentral blevet revet ned. Arbejdet med etableringen af

byggelegepladsen var 14 dage gammelt, da politiet en tidlig morgen, i juni 1970 ryddede ejendommen og smed slumstormerne ud. Arbejdet med opstarten af byggelegepladsen fortsatte imidlertid på trods af politiindgrebet.

Via Vesterbros kommunistiske kandidat til borgerrepræsentationen Jørgen Tved, blev der taget kontakt til overborgmester Urban Hansen og ideen om en kommunal byggelegeplads blev fremlagt. Urban Hansen tog med glæde imod forslaget, da hverken han eller 3. magistrat havde nogen som helst ide om hvad, de kunne bruges pladsen til, og løbet af få dage blev der arrangeret et møde med embedsmændene i Direktoratet for Børne- og Ungdomsinstitutioner i København. På mødet blev de nødvendige faciliteter bevilgede, såsom den traditionelle skurvogn, værktøj samt løn til to medarbejdere. Legepladsen får dog senere en pavillon bygning på omkring 130 m², der suppleres med et lejemål i en mindre butik i Dannebrogsgade. Personalegruppen bliver også i løbet af et par år betragtelig større, end de to den består af fra starten. Bl.a. fremgår det af planlægningsmaterialet til høstfesten i september 1972, at der er 18 på arbejde den dag. Dette hænger dog sammen med at byggelegepladsen i løbet af 1971 har fået aftensklub, med hvad det betød af ekstra personale. Men der var ofte betydeligt flere voksne tilstede i kraft af frivillige hjælpere. Eks. vis folk fra en arkitektgruppe der blev samarbejdet med, politiske sympatisører og andre folk fra kvarteret.

Legepladsen kom i gang, og blev drevet som en åben og aldersintegreret institution. Åben på den måde, at børnene og de unge frit kunne komme og gå som de havde lyst til - eller sagt med den formelle terminologi - uden kontrolleret pasning. Integreret på den måde, at børnene ikke fordeler sig efter alder, men efter ønske om at deltage i de forskellige aktiviteter. Børnene havde et medlemskab og betalte et kontingent på 20 kr., men da pladsen altid var åben og børnene ikke blev smidt ud, var der ikke mange der betalte. Dette bekymrede dog ikke pædagogerne, der var af den opfattelse "*at den åbne institutionsform betød at et stort antal børn der ikke ville kunne begå sig i andre institutioner med en traditionelle struktur kom på legepladsen. Dette skyldes bl.a. den "selvstændighed" børnene har opnået ved "livet på gaden" samt deres og forældrenes angst for institutioner, og andre kommunale og statslige autoriteter.*" (Henriksens arkiv A)

I et brev til Borgerrepræsentationen i september 1970 anmodede institutionen om et budget til et dagligt måltid varmt mad til børnene. Der argumenteres for, at mange af børnenes ernæringstilstand var ringe, og da en stor del af børnene var børn af enlige fædre eller mødre, kunne man aflaste disse ved en madordning. Ønsket blev imødekommet, og der blev bevilget penge til at servere et dagligt varmt måltid mad plus frugt, te, brød m. m.

Legepladsen var i de første år præget af de traditionelle byggelegepladsaktiviteter. Der var hulebygeri, bål og der var da også nogle dyr - to gedebukke og nogle kaniner. Pladsen var rimelig stor i betragtning af, at den kun lå få minutters gang fra Rådhuspladsen og havde også Vesterbros højeste kælkebakke. Bakken blev skabt af mursten og andre nedrivningsmaterialer fra Hudegården. Indendørs var der aktiviteter som fotoarbejde, træ- og metalarbejde, motorlære, ler, male, stof og silketryk osv. Her ud over blev der dyrket sport som cykling, boldspil, svømning. Men ellers var det de store fester og kolonierne som prægede livet på byggelegepladsen. Fester der var åbne for alle i kvarteret, og bl.a. foregik i samarbejde med Vesterbro Lokalforsamling og Teaterbutikken. Kolonier blev afholdt hver sommer bl.a. til en gård i Søndervig, som blev udlånt af Studenter Settlementet, til Thy lejren og til Norge for at klatre i bjerge.

På trods af samarbejdet med slumstormerne, var det helt andre steder personalegruppen på institutionen havde sin politiske sympati. Den danske venstrefløj var i disse år præget af en række grupperinger, og på tre såkaldte "politiske" byggelegepladser var det specielt 3 politiske grupper eller partier der spillede en rolle. Danmarks Kommunistiske Parti, Venstre Socialister og Kommunistisk Arbejder Parti. Det kan ud fra en nutidig betragtning forsvare at partitilknytningen kom

til at spille en rolle. Det betød da heller ikke at alle medarbejderne var medlem af et parti, men at nogle var det, og disse ofte var de toneangivende. De første medarbejdere på Hudegrunden var medlemmer af DKP, og havde mødt hinanden som studerende i Pædagogstuderende Landsråd (PL). Her havde de været med til udmanøvreret de socialdemokrater og SF'ere der tidligere havde magten i rådet. PL formulerede sig i disse år som en del af den "revolutionære" venstrefløj, meget i modsætning til fagets forskellige faglige organisationer, der var markant socialdemokratiske. Det var erfaringer fra dette arbejde der kom til at præge Hudegrundens Byggelegeplads i de første år.

Målsætningen.

Det var almindeligt i starten af 70'erne at såkaldt "beviste" daginstitutioner havde nedskrevne målsætninger, som var stærkt præget af samfundskritiske holdninger. Hudegrundens målsætning var ingen undtagelse, hvilket frem går af dette uddrag:

" At beskæftige sig med opdragelse kræver stadig stillingtagen, ikke blot til praktiskpædagogiske spørgsmål, men samfundet i sin helhed, idet opdragelsen ikke kan løsrives fra hele samfundet. Opdrageren kan ikke forholde sig neutralt til den virkelighed barnet lever i, men må vælge mellem raffinerede former for tilpasning og indordning, eller være på barnets parti imod det nuværende samfund." (Henriksens arkiv B og Knoblauch, 1972)

"Målsætningen", en sag på omkring 10 sider er paradoksalt nok, i samfundsanalysen, inspireret af formuleringer fra Venstre Socialisternes partiprogram. Paradoksalt i forhold til at medarbejderne tilhørsforhold til DKP, men formuleringer herfra blev opfattet som værende for "vattede". Hele opbygningen af skriftet er præget af basisoverbygningstænkningen fra den marxistiske tradition. Først en analyse af de samfundsmæssige forhold nationalt og internationalt, og herefter en skildring af pædagogens rolle, de pædagogiske mål og børnenes vilkår på Vesterbro osv. Jeg vil i denne beskrivelse koncentrere mig om de formuleringer der er i målsætningen om pædagogens rolle i samfundet, og byggelegepladsens mål. Om pædagogens rolle skriver medarbejderne på Hudegrunden:

" Pædagoger og grupper, man ikke i det daglige omtaler som arbejdere, men som i realiteten er det, idet næsten alle på samme måde er tvunget til at sælge deres arbejdskraft, er uden indflydelse på det produktionsapparat, de er sat til at betjene. Disse grupper befinder sig i en dobbeltstilling, da de samtidig med at blive udbyttet af den herskende klasse må optræde som denne klasses administratorer. Pædagogens opgave som administrator af det nuværende samfundssystem er:

- at "passe" børnene så forældrene kan deltage i produktionsprocessen, og deraf følgende udbytning.*
- at tilpasse barnet til det nuværende samfunds økonomiske, sociale og kulturelle normer*
- at medvirke til en tilpasning af barnets forældre, ved udelukkende at oplyse dem om den hjælp, samfundet yder, men ikke om den reelle årsag til hjælpen og den samfundsstruktur, som har gjort det nødvendigt at frigøre forældrene arbejdskraft til produktionslivet." (Henriksens arkiv B og Knoblauch 1972)*

Som modvægt, eller alternativ til det Hudegrundens medarbejdere beskriver som "pædagogernes rolle som administratorer af den herskende klasses interesser" formuleres mål og midler for byggelegepladsens virksomhed.

- *Det er byggelegepladsens mål at fremme børnenes klassebevidsthed, og styrke dem i kampen mod det kapitalistiske samfund med henblik på folkets endelige overtagelse af produktionsmidlerne. Dette kan bl.a. ske gennem:*
- *at lære børnene at forsvare sig mod manipulation og indoktrinering, og kunne beherske en klassebevidst agitation. Agitationer indebærer kendskab til og beherskelse af forskellige udtryksformer: tale, skrive, fortælle, fotografer, filme, spille osv.*
- *at lære børnene, at kapitalismen forsvare sig med vold af enhver art, fra skjult undertrykkelse til åben krig.*
- *at lære børnene færdigheder og kendskab i anvendelsen af forskellige organisationsformer.*
- *Igennem vores egen kollektive struktur at vise børnene alternative samværs- og funktionsmuligheder.” (Henriksens arkiv B og Knoblauch, 1972)*

På trods af det patetiske sprog - sådan skrev man nu i de kredse dengang - udtrykker disse formuleringer de politiske holdninger, der var i den største del af personalegruppen. Men målsætningen kom nu aldrig til at spille den rolle som den var tiltænkt. Dette diskuteres på en selvkritisk seance på en personaleweekend i 1974. Det konstateres at målsætningen blev skabt i den første kamptid, i sommeren 1970 og bærer præg af det. Målsætningen bærer også præg af det tidligere samarbejde i P.L. Bl.a. var afsnittene: "Samfundsanalyse", "Pædagogernes rolle" og "det faglige program" tidligere skrevet til PL. Handlingsprogrammet var for det meste vedkommende "lånt" fra den Proletariske Friskole. Målsætningen, siges der på mødet, kom derfor aldrig til at spille en væsentlig rolle som handlingsvejledning for arbejdet på byggelegepladsen. Målsætningens væsentligste rolle har været at blive brugt til at informere ansøgere til stillinger og seminarier m.m. og om de politiske holdninger, der var institutionens. Målsætningen, siges der, manglede sammenhæng med det daglige arbejde, og det ses bedst af den aldrig er blevet redigeret og videreudviklet.

På et område syntes målsætningens formulering dog at spille en rolle som handlevejledende. Det siges i målsætningen at:

“Vi vil ikke pakke tingene ind i vat for børnene for at skåne dem. Vi vil lære dem kritisk at vurdere deres egne betingelser og reaktioner set i samfundssammenhæng (...). På baggrund af denne kritiske indstilling vil vi også lære dem at handle med alle nødvendige midler. Det sker bl.a. ved at deltage sammen med dem i demonstrationer, lade dem deltage i aktioner og hjælpe dem med at formulere sig i de ting de kæmper for. Vi bruger ikke børnene i vores kamp for ændringer, vi kæmper sammen med dem. (Henriksens arkiv B og Knoblauch 1972)

Jeg skal ikke her forholde mig til om de læreprocesser formuleringen lægger op til lykkedes, men forholde mig til de midler målformuleringen anbefaler nemlig deltagelse i demonstrationer og aktioner. Hudegrunden deltager i mange demonstrationer og aktioner i disse år, og der altid var børn og ofte forældre med. Specielt deltagelsen i DKP's 1. Maj demonstration blev en årlig tradition. Men også de mange antiamerikanske demonstrationer i Vietnams krigsår havde deltagelse fra institutionen. I august 1971 besatte pædagoger og børnene ejendommen til et nedlagt skinkekogeri i Ingerslevgade, og indrettede en midlertidigt legeplads, og det såkaldte "Proletariske seminarium" i lokalerne. Børnene deltog nok først og fremmest fordi, det også var fest og "ballade", men vel også fordi der i kvarteret og blandt forældrene var opbakning til det der foregik på byggelegepladsen. Det kan måske i dag forekomme uforståeligt, men man skal nok tænke på at først i 70'erne var stemningen blandt folk på Vesterbro stærkt venstreorienteret. Dette kan bl.a. aflæses af resultaterne ved kommune- og folketingsvalgene i disse år.

Kollektivet.

Helt i tidens ånd bliver de voksnes arbejde på byggelegepladsen organiseret i en kollektivform. Omkring arbejdsområderne dannes grupper, hvor man vælger sig til efter interesse. Husudvalg - pladsudvalg - administrationsudvalg osv. Disse grupper er ikke faste, og der bliver til stadighed skiftet ud i grupperne, med det formål at alle skal have indblik i så mange af byggelegepladsens funktioner som muligt. De overordnede beslutninger træffes på et ugentligt personalemøde, hvor alle er til stede, og hver mand/kvinde har 1 stemme. Dette er også vilkårene for den officielle leder og stedfortræder som institutionen har. Byggelegepladsen har udad til valgt at havde en formel ledelsesstruktur, fordi der i 1970 ikke eksisterede nogle muligheder for at få et kollektiv godkendt af myndighederne. Ledelsen blev valgt ved lodtrækning, og som konsekvens af dette samles al løn udover grundlønnen i en solidaritetsfond, der bliver brugt til "revolutionære" formål, såsom faglige kampe, partistøtte til DKP (og senere også VS), avisen Land og Folk, månedsvis økonomisk støtte til Vietnamkomiteen, støtte til lokale grupper bl.a. kvartersrådet mv.

Der argumenteres også for den kollektive ide's betydning i pædagogikken.

"Når man går ind for et kollektivt (socialistisk) samfund, hvor alle har lige ret og muligheder, er det nødvendigt at praktisere det så vidt, det er muligt, i den daglige kamp. Bl.a. på den måde kan børnene indse nødvendigheden af et kollektivt samfund. Det at lære børnene at fungere i en gruppe, er i det hele taget centralt placeret i vores arbejde med dem. Det borgerlige samfunds individualistiske opdragelse med alles kamp mod alle, konkurrence mentaliteten og det enkelte individs manglende tro på sig selv og sine evner, ønsker vi af al magt at bekæmpe, Vi vil lære dem fællesskabet, hvor alle hjælper alle. Derfor opmuntrer vi og giver mulighed for alle aktiviteter, der lærer børnene at fungere i gruppen." (Henriksens arkiv B og Knoblauch, 1972)

Disse formuleringer var inspireret af Makarenkos teorier om kollektivopdragelse. Der blev da også afholdt studiekredse hvor kollektivets forskellige faser, disciplinens lavere og højere former, fordringerne og kollektivets perspektiver blev gennemgået og diskuteret, og alle blev opfordret til at læse Makarenkos "Vejen til livet" (1973)

Den marxistiske pædagog.

I november 71 brød helvede løs. Byggelegepladsen havde en ledig stilling, og satte derfor en annonce i fagbladet Børn & Unge:

Hudegrundens Byggelegeplads.

I. november bliver en pædagogstilling ledig. Den eventuelle ansøger skal være uddannet pædagog. Kun en marxist, der anerkender institutionens målsætning og vil arbejde aktivt ud herfra, vil blive optaget i vores kollektiv. Løn rammen er 6/8. Al løn derudover går til vores solidaritetsfond.

Annoncens ordlyd når ad omveje den politiske arbejdsgiver socialborgmester Børge H. Jensen, der reagerer ved et indlæg i Børn og Unge:

" det (er) naturligvis uacceptabelt, at der averteres efter medarbejdere med en bestemt ideologisk holdning. Hvilken personlig opfattelse medarbejderne har, blander administrationen sig ikke i, og det gør jeg heller ikke. Selv hvis vi kender den, betragter vi den som en privat sag, så længe de pågældende også gør det. Men det er klart tilkendegivet

princip, at "missionerende" virksomhed ikke tolereres inden for vore institutioner, lige meget om det er en religiøs eller en politisk ideologi, der er tale om.." (Børn og Unge 1971)

I det samme nr. af Børn og Unge svarer pædagerne fra Hudegrunden Børge H Jensen.

" Vi mener, at denne sammenblanding allerede sker i alle daginstitutioner, da et samfunds pædagogik er et resultat af dette samfunds økonomiske, sociale og kulturelle forhold. (..) Dette land har en række børnehave- og fritidshjemsseminarer, der på udmærket måde varetager det borgerlige kapitalistiske samfunds ideologiserings-opgave over for kommende medarbejdere i daginstitutionerne. Kunne man for øvrigt tænke sig en pædagog, der gennem sit daglige samvær med børnene kan undgå at påvirke eller overføre egne holdninger til disse? Spørgsmålet er så pædagogens valg mellem at påvirke børnene med det borgerlige kapitalistiske samfunds menneskefjendske normer og idealer, eller til det kollektive samfunds (det socialistiske) mål om menneskelig lighed. Foreslår Børge H., at vi søger en holdningsløs pædagog? For at finde mening med vort pædagogiske arbejde på Vesterbro, og for ikke kun at virke og fungere som lappeskrædder, har vi måttet opstille en række principper for arbejdet med børnene. Disse indeholder bl.a. kravet om en holdning til de dårlige boligforhold, skoleforhold og indtægtsmuligheder, der er almindelige på Vesterbro, og endvidere en holdning til disse tings sammenhæng med en bestemt magtstruktur i samfundet - privatejendomsretten til produktionsmidlerne. Dette skåret ud i pap: Når lille Johnny kommer med fede aggressioner, er det ikke nok at stikke ham en klump ler i hånden for at aflede disse, man er efter vores mening nød til at tage stilling til Johnnys totalsituation, og årsagen til denne, der er familiens dårlige boligforhold, økonomiske situation, Johnnys overfyldte skole osv. For en pædagog, der ønsker at forandre Johnnys forhold til det bedre, er totalvurderingen og den politiske stillingtagen, og en deraf følgende aktiv handling nødvendig" Brevet slutes af med en personlig finte til Borgmesteren " I øvrigt er vi mildt forbavsede over dit, Børge H., lidt anstrengte forhold til marxismen, da du jo trods alt er medlem af et parti, der kalder sig socialistisk, Dette parti sendte ved sin grundlæggelse et brev til Karl Marx, hvori man titulerede ham "DEN STORE MESTER". Med socialistisk hilsen." (Børn og Unge 1971).

Så er ballet åbnet, og i de kommende måneder debatterer pressen forholdet. Specielt læserbrevsspalterne er i en række borgerlige blade fyldt med reaktioner mod denne "indoktrinering". En nærmere redegørelse for denne debat kan læses i Børn og Unges debat pjece fra 1972 " En sag om marxistisk pædagogik"(Knoblauch, 1972).

Den 15. december kommer "sagen" til behandling i Folketinget. Det konservative medlem oberstinde Gerda Møller udtrykte sin ængstelse for børnenes samvær med de marxistiske pædager. På det direkte spørgsmål om det lovlige i annonceringen efter marxistiske medarbejdere svarede Eva Gredal: " at der ikke i opslag af stillinger måtte averteres efter medarbejdere med en bestemt personlig holdning, det gælder både politiske og religiøst." - Jeg går ud fra, fortsatte socialministeren, "at fru Gerda Møller også vender sig imod en annonce i et andet nummer af Børn og Unge. Her averteres efter en medarbejder med en positiv indstilling til kristendommen". (Folketingets forhandlinger 1971-72). Gerda Møller svarede ikke på denne finte, men erklærede at hun ikke mente at have pligt til at svare på spørgsmål fra ministeren.

På trods af den første kraftige reaktion løber sagen ud i sandet. Det kunne se ud som at myndigheder, både de kommunale og statslige, helst ser sagen glemt. Institutionen hører i hvert tilfælde ikke mere til denne sag, hverken fra borgmesteren eller kommunens embedsmænd.

Men der kommer en anden runde eller omgang. Den 18. Maj 1972 blev der arrangeret en Vietnamdag på Hudegrunden, med deltagelse af repræsentanter fra Sydvietnams Provisoriske Revolutionsregering. Målet med det var *“at børnene skulle opleve de vietnamesere, som de til hverdag ser og hører på TV udråbt som fæle kommunister som venlige børneglade mennesker. Være samme med dem et par timer, og bl.a. se deres glæde over solidaritetstilkendegivelsen.”* (Børn og Unge 1972). Men arrangementet var også en reaktion på, at Københavns kommune tilbød de kommunale institutioner at komme på besøg på de amerikanske krigsskibe, der på dette tidspunkt lå ved Langelinie. I følge en artikel som pædagogerne skriver til “Børn og Unge” starter dagen med at børnene og de voksne udsmykkede lokalerne med blomster, bøgegrene, plakater og politiske paroler. Endvidere indøvede man FNL's kampsang “Befri Syden» samt »Internationale”

Lidt over en måned efter Vietnamarrangementet stiller Gerda Møller igen spørgsmål til socialminister Eva Gredal om Hudegrunden. Også denne gang “glider” ministeren af på spørgsmålet, men lover dog at der skal blive givet en påtale til medarbejderne på legepladsen, og oplyser i øvrigt at hun arbejder på en vejledning for daginstitutioner, hvor “indoktrineringsproblemet” vil blive taget op. Der er interessant, at hverken den nævnte “skideballe” bliver givet, eller den lovende vejledning udsendt. De to sager bliver imidlertid startskuddet til en indoktrineringsdebat, som også på et tidspunkt kommer til at handle om folkeskolen.

Men ud over indoktrineringsdebatten, bliver sagerne også anledning til, at der på venstrefløjens startes en debat om “det kan lade sig gøre at drive marxistisk pædagogik i et kapitalistisk samfund.” Harald Rasmussen der har fået en pædagogisk doktorgrad ved Humboldt universitetet i Østberlin indleder på en personaleweekend på Hudegrunden i juni 1972 med ordrene: *“Som det fremgår i min artikel i Børn & Unge er jeg ikke overbevist om, at det altid lykkes for jer at drive marxistisk pædagogik på Hudegrunden.”* Hovedsynspunktet i oplægget er, at det kun i begrænset omfang er muligt at praktisere en pædagogik, der går så radikalt imod “de herskende tanker”. Et forsøg på dette vil på et tidspunkt medføre repressalier fra magthavernes side, måske lukning. (Henriksens arkiv C). På personaleweekenden i april 1973 lever diskussionen stadig. Temaet er nu, om det muligt at praktiserer kollektiv opdragelse på en daginstitution

Det er væsentlig her at understrege, at der ikke på dette tidspunkt er tale om en pædagogik der tager udgangspunkt i en marxistisk eller en sovjetisk psykologisk. Vi taler her om 1971 - 72 dvs. **det** er før Stig Brostrøm, Harald Rasmussen, Agnete Diderichsen, Vagn Rabøl og andre rigtigt får startet debatten omkring den marxistiske psykologi/pædagogik. Derimod er der tale om pædagoger der på det politiske pædagogiske plan taler om solidaritet med arbejderklassen, og har en socialistisk utopi. Det er som Ejler Johansen siger det *“ ikke noget besynderligt i at den marxistiske pædagog kommer før den marxistiske pædagogik”* (Johansen, 1977).

Flytning og lukning.

I 1974 bliver Hudegrundens byggelegeplads flyttet fra Dannebrogsgade til Eskildsgade. Dette sker fordi kommune skal bruge grunden til et socialcenter. Det nye kvarter der ligger tæt på hovedbanegården er ikke særligt børnerigt, hvilke selvfølgelig får konsekvenser for børnetallet. Samtidigt har de første 4 år været omkostningsfyldte for personalegruppen. Kravene om et total engagement, hvor arbejdstider og andre lønarbejderbeskyttende regler ikke var noget man talte om, tærede på folks kræfter. Herudover strammes de økonomiske forhold i Københavns kommune, hvilket betød nedskæringer på personalefronten og i driften - bl.a. mister man bevillingen til bespisning sidst i 70'erne. Flere fra personalegruppen “flygter” over i fagligt arbejde. - dvs. blev ansat i Landsforeningen af Socialpædagoger og andre holder op. I 1984 beslutter Københavns kommune at lukke institutionen. Dette fremkalder en flere ugers lang besættelse af institutionen fra forældrenes side inden kommune til sidst får sin vilje.

Hudegrunden Byggelegeplads fik dog trods alt en 14 årig levetid. En vigtig og måske lidt upåagtet forudsætning for at alt dette kunne lade sig gøre, var en speciel situation hos arbejdsgiveren i 3. magistrat i Københavns kommune. Direktøren var den nu af døde Henrik Jespersen, en "gammel" socialdemokrat med svaghed for røde faner og anti-autoritær optræden. Jespersen blev institutionsbeskytter imod de mange angreb, der selvfølgelig kom fra andre embedsmænd, og under sagerne omkring "den Marxistiske pædagog" og "FLN besøget". Også fra kommunal- og landspolitikere. Henrik Jespersen "beskyttelse" var en ikke uvæsentlig årsag til at Hudegrunden "overlevede" de to andre "socialistiske byggelegepladser" - Byggeren på Nørrebro og Ellemarken.

ELLEMARKE

"Den 6. januar 1973 indrykkede personalet på Ellemarkens byggelegeplads en annonce i Dagbladet Østsjællands Folkeblad, hvor de opfordrede alle til at støtte protesten mod USA's krigsforbrydelser. Den 8. januar 1973 udsendes en ny revideret udgave af personalets fortolkning af institutionens målsætning. (...) Den 16. januar 1973 (er der) bestyrelsesmøde, som resulterede i at en pædagog (lederen) blev fyret og fire fik en advarsel." (Henriksens arkiv D)

Sådan præsenterer personalet på Ellemarken Byggelegeplads sagen der førte til deres firing. Dette sker i en piratudgave af Børn og Unge som en gruppe sympatiserede pædagoger - bl.a. folk fra Hudegrunden - fremstillede som protest mod at fagforeningen (BUPL) ikke ville skrive om det der skete på legepladsen i Køge. Der er mange paralleller i det der sker på Ellemarkens Byggelegeplads, og det der skete på Hudegrunden i disse år. Forskellen er måske at der i Køge "er lavere til loftet" hvad angår plads til venstrefløjstyringer, end der er i Københavns kommune.

Byggelegepladsen blev åbnet i september 1971, og ligger i forbindelse med et af DAB's byggerier - Ellemarken i Køge. Her bor ca. 4.000 mennesker. Institutionen er normeret til at modtage 200 børn i alderen 6-14 år og er i følge pædagogerne "defineret som en åben pædagogisk institution". Det vil sige uden den "kontrollerede pasning" som man eks. vis har på fritidshjemmene. Der er i forbindelse med legepladsen en bygning på ca. 300 m2 som indeholder værksteder og opholdsrum. Foran huset er der et areal med fliser på omkring 1.000 m2., hvor institutionen har indrettet det de kalder "Folkets Plads". Dvs. et areal, hvor der udover aktivitetsmuligheder for børnene er åbent for alle i kvarteret, også for ikke medlemmer. Her holdes festerne osv. Herudover er selve byggelegepladsen på ca. 2.000 m2. Her forsøges, i følge pædagogerne, med en "anarkistisk struktur". "Det betyder at vi ikke har fjernet alle konfliktobjekterne, men vil lade børnene arbejde sig igennem disse. Således at det miljø børnene skaber på byggelegepladsen er deres eget." (Lindboe, 1973 s. 56)

Der er ansat i alt 9 voksne på byggelegepladsen, heraf de 5 uddannede pædagoger. 3 af pædagogerne har været med til at starte institutionen. Om baggrunden for dette siger den formelle leder Freddy Henriksen:

"Vi var til at begynde med, tre pædagoger der igennem vore tidligere job, havde oplevet en masse uhyrligheder, og efterhånden var rigtig godt trætte af lappeskrædderrollen. Vi blev enige om at skaffe os et nyt udgangspunkt. Vi ville 1. Arbejde sammen, 2. Arbejde i så frie og gode rammer som muligt, 3. selv kunne tilrettelægge miljøet. Denne mulighed opstod da lederstillingen på en ny byggelegeplads blev opslået ledig. Vi indsendte en samlet ansøgning hvor vi tilkendegav at vi ville udvikle en kollektiv institution." (Lindboe, 1973 s.54)

Men tilbage til sagen omkring fyringerne. I januar 73 er der i Dagbladet Roskilde et interview med Freddy Henriksen, hvori han uddyber den målsætning der er en af årsagerne til fyringerne. Han

siger bl.a. at de på byggelegepladsen ” som modvægt til samfundets struktur har valgt en kollektiv struktur, og en antiautoritær omgangsform for at fremme et fælles eget socialistisk samfund, der bygger på gensidig hjælp, på kollektivt samarbejde og på den enkeltes indsats for fællesskabet.” (Dagbladet Roskilde 1973)

Det er denne målsætning sammen med en annonce i Dagbladet Roskilde d. 6. januar, hvori pædagogerne opfordre folk til at støtte protesterne mod USA's krigsforbrydelser, der er begrundelsen for at bestyrelsen skrider til fyringerne. Annoncen er i bladet samme dag som pædagoger samler underskifter ind imod USA's krigsførelse i Vietnam på Torvet i Køge.

Det er vigtigt for en forståelse af sagen, og den måde der reageres på over for pædagogerne, kort at redegøre for bestyrelseskonstruktionen. Institutionen er selvejende og har derfor en bestyrelse. På grund af forbindelsen til boligforeningen DAB, er 4 af bestyrelsesmedlemmer herfra udpeget. 3 medlemmer er udpeget af kommunalbestyrelsen. Dette er bl.a. borgmesteren og socialudvalgsformanden. De sidste 3 medlemmer vælges blandt forældre fra byens institutioner. Herudover har institutionen sit eget forældreråd.

Socialstyrelsen bliver på et tidspunkt draget ind i sagen, og i et svar til det socialdemokratiske folketingsmedlem Mogens Camre skildrer socialminister Eva Gredal styrelsens opfattelse af sagen.

:"I forbindelse med oprettelsen af en "socialarbejdernes basisgruppe" på initiativ af pædagogerne med Freddy Henriksen, fik bestyrelsen for byggelegepladsen den opfattelse, at pædagogerne ønskede at stille sig i modsætning til byggelegepladsens lovligt valgte bestyrelse. Bestyrelsen drøftede spørgsmålet den 23. marts 1972 med Freddy Henriksen, og der opnåedes her enighed om, at al bestyrelsesrelevant information fremover skulle tilsendes forretningsførelsen, inden eventuelle aktiviteter blev sat i gang, således at bestyrelsen kunne tage stilling. Den 18. Maj 1972 udsendte pædagogerne et forslag med politisk indhold til fortolkning af byggelegepladsens målsætning, uden at bestyrelsen forud var blevet informeret. Dette medførte, at bestyrelsen på et møde den 12. juni 1972 vedtog at give Freddy Henriksen en advarsel, idet den pålagde ham og personalet hverken i skrift eller tale at give udtryk for nogen politisk eller religiøs opfattelse i relation til institutionen. (...) I januar 1973 udsendte pædagogerne en pjeces med titlen "Pædagogernes forslag til fortolkning af byggelegepladsens målsætning", der havde et klart politisk indhold. Pjecen, der blev udsendt uden at bestyrelsen var blevet inddraget i sagen, blev i hvert fald delvis betalt af institutionen. Endvidere indrykkede pædagogerne den 6. januar 1973 en annonce i Dagbladet med et politisk indhold, men således at annoncen blev betalt af pædagogerne selv. Derefter besluttede bestyrelsen at afskedige Freddy Henriksen, samtidig med at den besluttede at give de øvrige ansatte i normerede stillinger advarsel om hverken i skrift eller tale at give udtryk for nogen bestemt politisk eller religiøs opfattelse set i relation til institutionen." (Arbejderbevægelsens arkiv C)

Gredal siger konkluderende: ” På baggrund af det oplyste (...) finder jeg ikke at man kan kritisere bestyrelsen for at have afskediget Freddy Henriksen.” Men hun fortsætter:

“Lad mig endelig til sidst sige, at jeg ikke kan frigøre mig for en fornemmelse af, at denne sag aldrig burde være opstået, og at den i hvert fald burde være ordnet på stedet, og klaret på et meget tidligere tidspunkt. Dette kunne efter min opfattelse være sket, hvis der fra begge parter side var blevet udvist den fornødne smidighed”

Legepladsens forældre bakker pædagoger op under hele sagen. BT har 18. januar en samtale med Ulla Nordmark fra forældrerådet, der fortæller at de har besøgt 76 % af forældrene med børn på legepladsen, og de har alle skrevet under på at de går ind for pædagogernes arbejde og synspunkter. (BT, 1973)

Borgmester Åge Sund, der sidder i Ellemarkens byggelegeplads bestyrelse, udtaler i marts måned til Aktuelt: "to (der er nu 3) pædagoger skal afskediges. Men det er min opfattelse, at de heller ikke er bedre værd (Aktuelt, 1973). Sådan bliver det da også, men desværre medfører sagen også at byggelegepladsen lukkes.

BYGGEREN PÅ NØRREBRO.

Der er mange lighedstræk mellem etableringen af Hudegrundens Byggelegeplads og Byggelegepladsen på Nørrebro - (i det følgende omtalt ved sit "kælenavn" - Byggeren). Først og fremmest i deres fælles baggrund, som en del af kampen for en anden sanerings og bolig politik end den der praktiseres i København i 70'erne, men også på den basis de begge har på den politiske venstrefløj. På Hudegrunden er det DKP de fleste er medlem af, mens det på Nørrebro Byggeren er KAP og VS.

Saneringen på Nørrebro starter i slutningen af 60'erne, og rammer fortrinsvis de allertætteste kvarterer omkring Blågårdsplads. Saneringen af spekulationsbyggeriet fra det forrige århundrede efterlod store tomme grunde i kvarteret. Kommunens hensigt med denne den sorte firkant var i og for sig god nok. Man ønskede at skabe et nyt kvarter med moderne faciliteter og boliger for kvarterets beboere. Beboerne oplevede dog at der ikke blev taget hensyn til dem. De var bange for at alt for meget blev revet ned, og at de nye lejligheder der skulle bygges ikke var til at betale.

I 1972 blev den nedslidte karré mellem Stengade, Baggesensgade, Slotsgade og Prins Jørgens Gade revet ned, og i juni 1973 godkendte Borgerrepræsentationen et skitseprojekt til det nye byggeri. Men byggeprojektet trækker ud, og tomten blev i mellemtiden omdannet til parkeringsplads. Stig Albinus skildrer i bogen " Syv års kamp for Byggeren" hvorledes initiativet til at lave en byggelegeplads, på dette område, opstår.

" En sommersøndag i juni 1973 holdt Nørrebros Beboeraktion fest på tomten. Midt under festen kørte en lastbil ind på grunden med brædder, søm og værktøj. I løbet af søndagen rejste beboerne en byggelegeplads for kvarteret børn. Den fik navnet Firkantens Byggelegeplads, i daglig omtale Byggeren blev hurtigt en yndet legeplads blandt kvarterets børn. (Albinus, 1980 s. 4)

Efter pres fra forældre og Nørrebros Beboeraktion, anerkendte København kommune i maj 1974 Byggeren som kommunal institution, men det understreges at den er midlertidig, og må vige når dette endelige byggeri iværksættes. Pladsen har fra starter ansat 1 pædagog og 1/2 medhjælper, og efter nogle turbulente forhandlinger får man den obligatoriske skurvogn placeret på den 4.000 m2 store grund. (Information 1974)

Det planlagte byggeri lider imidlertid skibsbrud. I sommeren 1975 afviser boligminister Helge Nielsen at give byggeriet sin godkendelse bl.a. fordi udnyttelsesgraden er for stor. Byggeprojektets fallit skabte ro omkring Byggeren, og man fik nu etableret sig. Der var nu ansat 6 medarbejdere, og man fik en mindre pavillonbygning stillet til rådighed. De var 40 børn som betalte kontingent, men til dagligt blev Byggeren brugt af omkring 100 børn. En registrering i oktober 1979 viste, at 185 børn havde brugt pladsen i denne måned, heraf 60 indvandrede børn.

Folkene bag byggelegepladsen beskrivelser det de havde opnået, på denne måde:

“ Byggeren havde nu indtaget en plads i beboernes bevidsthed som et symbol på styrken i beboernes eget initiativ. Det var lykkedes at etablere et fristed og et åndehul i det tæt bebyggede kvarter. Og man havde været i stand til at stikke en kæp i hjulet på et stort byggeprojekt til adskillige millioner. For kvarterets børn blev byggelegepladsen en uundværlig del af dagligdagen. Kvarteret var og er stadig væk - stærkt underforsynet med friarealer og grønne områder. Institutionerne i kvarteret vuggestuer, børnehaver og fritidshjem har små indendørsarealer og meget ringe udenomsarealer, da alle institutionerne ligger i de tæt bebyggede boligkarreer. Byggeren blev et tiltrængt supplement for kvarterets mange institutioner, der i dagtimerne flittigt besøgte pladsen.” (Albinus, 1980 s. 5)

Kommunen havde imidlertid ikke opgivet planerne om et boligbyggeri på grunden. I februar 1977 fremlagde overborgmester Egon Weidekamp sit projekt om en samlet fornyelse af indre Nørrebro. Det fremgik af dette at overborgmesteren ønsker de centrale tomter udbygget med bolig- og friareal uden en byggelegeplads.

Den første konfrontation kom omkring børnehaven Todesgade. Saneringsplanen betød at den skulle lukke hvad borgerrepræsentationen da også vedtog i juni 1977. På institutionens sidste åbningsdag den 5. august 1977 blev den besat af folk fra Nørrebro Beboeraktion, der krævede den blev bevaret. 10 dage efter forsøger kommunens håndværkere, beskyttet af 300 politibetjente, at fjerne institutionen, men mere end 1000 beboere forhindrer dette. Det lykkedes dog kommunen, efter at beboere og forældre har holdt institutionen besat et par måneder, at få lukket den.

I februar meddeler kommunen at byggelegepladsers areal skal halveres for at give plads til Kooperativ Byggeindustri's nye byggeri. Resten af Byggeren kan få lov til at blive liggende til i starten af 1981. Dette siger medarbejdere og forældre nej til, men mandag den 24. marts møder kommunen op for at halvere Byggeren. Dette bliver dog stoppet af en fysisk blokade. Kommunens institutionsafdeling pålægger nu medarbejderne at flytte deres arbejde med børnene til en gymnastiksal i Gartnergade. Medarbejderne nægter dette, hvorefter de bliver fyret.

Tirsdag den 29. april gennemfører kommunen en totalrydning af Byggeren. Politiet har spærret området af, og da vognmændene forsøger at køre de smadrede legeredskaber og bygninger væk, danner flere tusinde beboere blokader hen over kvarterets gader. Det kommer til voldsomme sammenstød mellem politi og beboere. Omkring 70 mennesker arresteres og 14 isolationsfængsles. Da der er faldet mere ro over kvarteret, går beboere og børn i gang med at genopbygge byggeren, og i løbet af aftenen rejser der sig en splinterny legeplads.

Lørdag den 3. maj udspiller det sidste kapitel i Byggerens historie. Stig Albinus fortæller om dette:

“ Ved 13-tiden ruller pludselig 34 tunge lastbiler med grab og tre bulldozerne ind i område. Kvarteret spærres langsomt af. (...) Kvarteret eksploderer i vrede (...) Hele eftermiddagen og langt ud på aftenen er der sammenstimlet mellem tusind betjente og flere tusind demonstrerende. Politistyrkerne driver folk frem og tilbage i gaderne med brug af knipler ”
(Albinus, 1980 s. 10)

Torsdag den 8. Maj vedtager Borgerrepræsentationen at flytte Byggelegepladsen til et område på Kapelvej, hvor der i forvejen ligger en offentlig legeplads. Socialdemokrater, konservative og kommunister stemmer for. SF og VS går imod med henvisning til, at Byggeren derved flyttes uden

for Firkantens centrum og langt væk for mindre børn, og at der ikke er lovet de fyrede medarbejdere genansættelse på den nye byggelegeplads.

SAMMENFATNING, ANALYSE OG DISKUSSION.

BYGGELEGEPLADSERNES PÆDAGOGIK.

I dette afsnit diskutere de didaktiske og pædagogiske overvejelser der var på byggelegepladserne i årene fra 1960 og til midt i 70'erne. Disses sammenhæng med forskellige teoridannelse og pædagogiske retninger.

Byggelegepladser gennembrud er tidsmæssigt sammenfaldende med at reformpædagogikken slår afgørende igennem på daginstitutionsområdet. Reformpædagogikken bliver i sin udformning på daginstitutionsområdet, med et dårligt dækkende udtryk betegnet som vækstpædagogikken. Gennembruddet skyldes i følge Stig Brostrøm, at den samfundsmæssige udvikling i 60'erne var, præget af høj produktivitet og et deraf følgende stort behov for arbejdskraft. Dette skabte stor optimisme i befolkningen og dette var måske baggrunden for, at de pædagogiske eksperimenter fik lette vilkår. (1983). Denne optimisme, var måske også baggrunden for at byggelegepladsen, som et alternativ eller supplement til daginstitutioner og legepladser, får sit gennembrud.

Reformpædagogikken eller vækstpædagogikken havde, som jeg tidligere har beskrevet, sit udgangspunkt i kulturradikalismen og "Seminarieret for Småbørnslærere". Hvor det tidligere var Montessori og psykoanalysen m.m. der var de store inspirationskilder, blev det i starten af 60'erne A. S. Neill med bogen "Summerhill-skolen" (1959) og C.C. Kragh-Muller med bøgerne "I morgen er for sent" (1963) og "Opdragelsesproblemer" (1964). Grundantagelsen var stadig at barnet har alle muligheder i sig. Pædagerne skulle blot sørge for det rigtige miljø, så skulle barnet nok udvikle sig gennem sang og leg og skabende virksomhed.

Som det fremgik af den pædagogiske analyse af den første skrammellegeplads var der et indiskutabelt sammenhæng mellem den reformpædagogiske bølge i Danmark og "skrammologien". De mange nye byggelegepladser bliver da også oprettet med pædagogiske intentioner, der er i pagt med 60'ernes reformpædagogik. Hvilket bl.a. fremgår af de formuleringer Dansk Legepladsselskab og en række seminarier og andre bruger da man i 1962 afholder en kampagne for bl.a. flere byggelegepladser.

"Vi må give børnene et sted, der er deres, et sted, hvor barnets naturlige aktivitetstrang kan få fuld udfoldelse, hvor børnene kan lære materialerne at kende ved selvvirksomhed. Hvad hjælper det os, at vi kan nå månen, hvis vi ikke formår at give vore børn de allerbedste livsbetingelser, lade dem opleve tingene inderste væsen gennem skabende leg?" (Berlinske Tidende 1962)

Den konkrete pædagogiks udformning på den enkelte byggelegeplads blev selvfølgelig præget af de pædager der var ansat der, men også af de funktioner byggelegepladser fik i kraft af forskellige oprettelsesbaggrunde. Eks. vis som en del af et boligområdets børne og ungdoms politik, eller som en kommunal bestyrelses ønske om at supplere daginstitutioner med en alternativ institutionsform.

Den "nye reformpædagogik" bliver dog kritiseret for en nedtoning af de samfundsmæssige perspektiver. I det sammenhæng går kritikken af byggelegepladserne på, at de er endt i en ren aktivitetspædagogik. Dette skal forstås som at byggelegepladser står for en pædagogik, der bygger på barnets spontane selvvirksomhed og praktisk og skabende arbejde, men at dette opfattes, som

en proces der er målet i sig selv. De forholder sig ikke, mener kritikerne, til de samfundsmæssige betingelser, og har ikke noget frigørende perspektiv i forhold samfundets undertrykkelse af børnene (Brostrøm, 1983).

Byggelegepladser formulerer i disse år deres "ideologi" under overskriften "jord, ild og vand". Dette skal forstås som at legepladsernes aktiviteter skal kunne defineres indenfor disse såkaldte naturlige elementer. Ud over at have baggrund i den oldgræske filosofi, har begrebet også rødder i det naturalistiske synspunkt og i Rousseaus tænkning. Men ideologien slår kun delvist igennem. Man holder nemlig i denne samme periode op med at grave jordhuler af sikkerheds grunde, og på grund af bedre huse er der også opstået en række indendørsaktiviteter der trækker børnene væk fra udendørslivet. Byggelegepladserne er dog stadig præget af børnenes husbyggeri. Bålstederne bliver ofte brugt, og der bliver da også nogle steder gravet kanaler og leget med vand. (Det har ikke været muligt for mig nøjagtigt at tidsplacere, hvornår man første gang på byggelegepladserne begynder at tale om "jord, ild og vand". Formuleringerne stammer ikke fra John Bertelsen)

De pædagogiske retninger

Men reformpædagogikken kommer ikke til at stå alene. I 60'erne er det reform- eller vækstpædagogikken der er den alt dominerende pædagogiske retning på daginstitutionsområdet, men i 70'ernes opstår der flere konkurrerende pædagogiske retninger eller teorier.

I begyndelsen af 70'erne dukker betegnelsen marxistisk pædagogik op. I 1972 præsenteres ved en række foredragsaftener, arrangeret af kommunistiske pædagoger, grundlaget for det, der senere kaldes den strukturerede pædagogik. 70'erne var præget af en begyndende økonomisk krise og nedskæringer på det sociale område, herunder også daginstitutionsområde. Det var en periode med hetz mod pædagogerne fra mange sider. Blandt pædagogerne var der et behov for, at kunne legitimere det pædagogiske arbejde som nødvendigt og kvalificerede. Der var behov for en tydeligere struktur, og en højere grad af, at forholde sig til mål, midler og metoder. Også ønsket om solidaritet med arbejderklassens børn spillede en rolle i forhold til at etablere en mere bevidst pædagogik. (Jerlang 89). Grundantagelsen i den strukturerede pædagogik er den, at barnets udvikling måtte forstås som en gensidig vekselvirkning mellem på den ene side barnets fysiologiske og psykologiske strukturer, og på den anden side de ydre faktorer. Det er barnets aktive handlen, der grundlæggende forbinder de ydre og indre faktorer. Men dette betyder ikke, at barnets udvikler sig af sig selv. Pædagoger, børnegruppe og de sociale strukturs organisationsformerne i institutioner tilkendes en afgørende rolle."(Michelsen, 1982). Det teoretiske/psykologiske grundlag hentes i høj grad fra Sovjetpsykologien. Navne som Leonstjev og Vigotsky kan nævnes, og på dansk grund Agnete Diderichsen, Harald Rasmussen og Stig Brostrøm.

En anden retning der spillede en rolle var den frigørende pædagogik eller erfaringspædagogik, der får sit gennemslag i midten af 70'erne. Erfaringspædagogikken, eller den frigørende pædagogik, er forbundet med den kritiske tænkning, der bl.a. refererer til navne som Oscar Negt, Thomas Ziehe og Jurgen Habermas, og står i teoretisk gæld til Marx og Freud. Erfaringsbegrebet er et afgørende udgangspunkt. Børnene skal producere deres egne erfaringer. Pædagogens rolle er, at planlægge, iagttage og understøtte børnene. Kritisk holdning, dialog, selvforvaltning og frigørelse er centrale elementer i pædagogikken. Der er dog nogle fællestræk mellem den strukturerede pædagogik, og

den frigørende. Begge tager udgangspunkt i en kritik af det moderne kapitalistiske samfund. Børnene skal derfor ikke bare undersøge virkeligheden, de skal også lære at forandre den.

Skildringer af de forskellige pædagogiske retninger er selvfølgelig et overgreb overfor både teori og datidens praksis. Forstået på den måde, at disse er en slags konstruktion. Men det er i forbindelse med tiden fra 60'erne til i et stykke ind i starten af 80'erne vigtigt, at understrege at disse retninger blev opfattet som reelt eksisterende. Ikke kun som teorier, men også som en realiseret praksis. Der blev på denne baggrund udkæmpet mange slag på personalemøderne og andre steder mellem tilhængerne af de forskellige retninger og deres meningsindhold. Karen Nielsen skildrer det i bogen "Tid til at være - tid til at blive." *Disse mange pædagogiske retninger har ikke eksisteret fredeligt side om side. (...) Striden mellem de pædagogiske retninger har i mange personalegrupper på den ene side givet sig udtryk i direkte uenighed, på den anden side i mismod og usikkerhed: I hvilken retning skal vi gå?* (Nielsen 1983 s 41). Specielt de "strukturerede" og de "kritiske" havde det dårligt med hverandre. De strukturerede blev beskyldt for at være indlæringsprægede, for styrende og overgribende over for børnenes behov og interesser. Omvendt blev de kritiske beskyldt for, at være den nye tids vækstpædagoger, og de rene idealister i filosofisk forstand. Disse uenigheder blev ikke mindre af, at de også var begrundet i partipolitiske forskellige tilhørsforhold. De strukturerede var fortrinsvis organiseret i DKP, og de kritiske i VS eller i KAP.

Også på byggelegepladsernes personalemøder diskuteres disse retninger, men de får dog ikke den store indflydelse her. Det skyldes efter min mening to ting. For det første er der på byggelegepladserne qua den skrammologiske tradition eller kultur en afstandtagen overfor for alt for megen teoretisering. For det andet er de anarkistiske organisationsformer pladserne praktiserer, en direkte modsætning til ønsket om mere struktur, som blandt andet den "strukturende pædagogik" står for. Det spiller formodentlig også en rolle, at børnene kommer på byggelegepladserne af "lyst" og derfor også kan forlade den, hvis alt for megen voksenstruktur er dem imod.

Nej, kritikken af reformpædagogikken manglende samfundsperspektiv udmøntes ikke på byggelegepladserne i en tilslutning til den ene eller anden ny pædagogiske retning, men bl.a. i at de "politiske byggelegepladser" opstår. Der er selvfølgelig en række andre årsager til at disse opstår, som skildret i afsnittet om "de politiske byggelegepladser", men jeg vil i det afsnit kun forholde mig til de pædagogiske begrundelser. Da det er Hudegrundens Byggelegeplads jeg har mest materiale om, vil de følgende betragtninger fortrinsvis tage udgangspunkt heri.

Som beskrevet havde de tre byggelegepladser, som jeg omtaler som de politiske, deres rødder i henholdsvis slumstormerbevægelsen, boligbevægelsen og forskellige venstreorienterede strømninger i starten af 70'erne. Det vil sige at de, på sammen måde som den radikaliserede del af den reformpædagogiske bevægelse i 30'erne og 40'erne, var en del af en politisk rørelse der ønsker at ændre eller reformere uretfærdigheder i den bestående samfundsorden.

"At beskæftige sig med opdragelse kræver stadig stillingtagen, ikke blot til praktiskpædagogiske spørgsmål, men samfundet i sin helhed, idet opdragelsen ikke kan løsrydes fra hele samfundet." (Henriksens arkiv B og Knoblauch 1972)

Med disse formuleringer forsøger Hudegrunden at forbinde de politiske holdninger med de pædagogiske og didaktiske refleksioner.

Kanitz.

Denne tradition for at forbinde en samfundspolitisk stillingtagen med pædagogikken er måske stærkest af alle tegnet af østrigeren Kanitz (1894 - 1940). Han er født i Wien i 1894 og opretter bl.a. i 1920 et børnehjem, hvor der eksperimenteredes med socialistisk og kollektiv opdragelse og er en

af de ledende kræfter bag den socialistiske "Kinderfreunde" bevægelse. (Kanitz 1976). Kanitz synspunkter om hvorledes en socialistisk opdragelse af arbejderklassens børn skulle se ud udkommer i 1976 på dansk i bogen "Proletarbarnet i det borgerlige samfund" (1976) og det er fra denne bog Kanitz i det følgende er citeret.

Der er forbavsende mange lighedstræk i det grundsyn på opdragelsen som Kanitz er talsmand for i 20'erne og 30'erne og det Hudegrundens pædagoger formulerer i 70'erne. Ja næsten ned til de konkrete formuleringer.

Først og fremmest er det selvfølgelig i ønsket om at forbinde opdragelsen af børnene med den politiske utopi som hos Kanitz formulerer som "*demokratiet og det klasseløse samfund*" og som på Hudegrunden beskrives som "*det kollektive samfund - det socialistiske*" (Kanitz s 113 & Henriksens arkiv B & Knoblauch 1972).

Forbindelse mellem opdragelsen og det politiske mål har både hos Kanitz og hos Hudegrunden den konsekvens, at pædagogerne og pædagogikken ikke længere kan forholdet sig neutral. Når Hudegrundens pædagoger taler om at:

"Opdrageren kan ikke forholde sig neutralt til den virkelighed barnet lever i, men må vælge mellem raffinerede former for tilpasning og indordning, eller være på barnets parti imod det nuværende samfund" og forsætter ordrene: "*Kunne man for øvrigt tænke sig en pædagog, der gennem sit daglige samvær med børnene kan undgå at påvirke eller overføre egne holdninger til disse. Spørgsmålet er så pædagogens valg mellem at påvirke børnene med det borgerlige kapitalistiske samfunds menneskefjendske normer og idealer, eller til det kollektive samfunds (det socialistiske) mål om menneskelig lighed.*" (Børn og Unge 1971)

Så siger Kanitz at:

"Den socialistiske opdrager skal erkende det umulige i en neutral opdragelse og det farlige i en påstået neutral opdragelse. Opdragelsen som sådan findes ikke; vi kan kun vælge mellem borgerlig og socialistisk opdragelse. (s. 131) I forhold til spørgsmålet om pædagogerne ikke bør på virke børnene siger Kanitz "*Den er umulig fordi enhver opdrager virker med sit forbillede ved sin livsførelse.*" (1976 s 133)

Men forkastelsen af neutraliteten og valget af det socialistiske mål for samfundsudviklinger må ud fra disse opfattelser også få konsekvenser for de didaktiske og metodiske overvejelser. Kanitz tager et psykologisk udgangspunkt i de "*unge mennesker sjælelige strukturer*" når han skal skildre principper for den socialistiske opdragelse. Han skriver:

"Det første krav til en socialistisk opdragelse er at opdrage børnene til solidaritet. Vore børns verdensanskuelse skal være bestemt ud fra følelsen af solidaritet. Børnene skal ikke blot knyttes følelsesmæssigt til den socialistiske kamps mål dvs. til det solidariske samfund; børnene skal også knyttes følelsesmæssigt til selve kampen: derfor skal der opbygges en klassefølelse. Så snart børnenes åndelige modenhed tillader det, skal den socialistiske følelsesorienterede skoling følges op af en forstandsorienteret; dvs. en opdragelse af børnene til at tænke sociologisk og derved til at opbygge en klassebevidsthed." (1976 s.120)

Pædagogerne på Hudegrunden har ikke de samme psykologiske (og sociologiske) refleksion, når de skal formulere vejen til målet - "*at fremme børnenes klassebevidsthed og styrke dem i kampen mod det kapitalistiske samfund*". Deres didaktiske overvejelser er i højere grad læringsorienteret.

“Vi vil ikke pakke tingene ind i vat for børnene for at skåne dem. Vi vil lære dem kritisk at vurdere deres egne betingelser og reaktioner set i samfundssammenhæng (...). På baggrund af denne kritiske indstilling vil vi også lære dem at handle med alle nødvendige midler. Det sker bl.a. ved at deltage sammen med dem i demonstrationer, lade dem deltage i aktioner og hjælpe dem med at formulere sig i de ting de kæmper for (Henriksens arkiv B og Knoblauch 1972)

Der er dog også holdninger, hvor i der ikke er nogen større sammenfald mellem Kanitz og Hudegrundens pædagoger. Kanitz ser børnenes undertrykkelse i det kapitalistiske samfund som en undertrykkelse fra samfundet, men også fra familien og forældresiden. På Hudegrunden har de ikke reflekteret over denne dimension af undertrykkelsen, og ser barnet og forældrene som værende i den samme situation, udsat for den samme form for undertrykkelse. Det sidste betyder selvfølgelig også, at man ikke får reflekteret over pædagogernes magt og undertrykkelse af barnet. Denne manglende refleksion over de voksnes rolle (herunder også pædagogernes) gør det måske også lettere for Hudegrundens pædagoger at fast holde parolen “ *Vi bruger ikke børnene i vores kamp for ændringer, vi kæmper sammen med dem.* ” (Henriksens arkiv B og Knoblauch 1972).

Den forbavelse jeg udtrykte i starten over sammenfaldet mellem Kanitz socialistiske opdragelse og Hudegrunden forsøg på at praktisere noget tilsvarende er bl.a. begrundet i at pædagogerne ikke kendte eller havde læst Kanitz. Han bliver som sagt først oversat til dansk i 1976. Den tyske udgave bliver udgivet i 1970, men man kan læse hans artikler fra omkring starten af 20'erne. Men Hudegrundens pædagoger har som sagt ikke læst ham, og derfor kan man selvfølgelig ikke tale om nogen direkte inspiration. Sammenhængen imellem Kanitz og Hudegrundens opdragelseseksperimenter skal derimod forstås ud fra en sammenstilling af den samfundsmæssige situation i henholdsvis 20 – 30'ernes Østrig og 60'ernes Danmark..

Makarenko.

Så skal vi tale om en direkte inspiration for Hudegrundens pædagoger, så var det gennem læsningen af Makarenkos teorier om kollektiv opdragelsen. Som tidligere citeret mente man på Hudegrunden at:

“Når man går ind for et kollektivt (socialistisk) samfund, hvor alle har lige ret og muligheder, er det nødvendigt at praktisere det så vidt, det er muligt, i den daglige kamp. Bl.a. på den måde kan børnene indse nødvendigheden af et kollektivt samfund. Det at lære børnene at fungere i en gruppe, er i det hele taget centralt placeret i vores arbejde med dem..”
(Henriksens arkiv B og Knoblauch 1972)

Disse refleksioner er baggrunden for at der på Hudegrunden bliver afholdt studiekredse i Makarenkos “metoder” til kollektiv opdragelse, og at Karen Lykke Poulsen oversættelse af “Vejen til livet” (Makarenko, 1956) bliver læst. Studiekreds indgik i et længere skolingsforløb, der også indeholder studie af den dialektiske materialisme og politisk økonomi. ((Henriksens arkiv E) I forbindelse med den pædagogiske del af skoling inviteres forskellige oplægsholdere udefra, der kunne bidrage til diskussionerne. Dette var bl.a. Harald Rasmussen og Stig Brostrøm.

Anton Makarenko (1888 - 1939) var pædagog/lærer i Sovjetunionen før og efter revolutionen i 1917 og er bl.a. forstander for Gorkij og Dsjersjinskij kolonierne - børnehjem for omstrejfende og kriminelle drenge i 20'ernes og 30'ernes Sovjet. Makarenko var en meget populær på dag- og døgninstitutionsområdet i Danmark i 60'erne og 70erne.

Makarenkos pædagogiske mål var at opdrage de kriminelle drenge til at blive gode borgere i det ny Sovjet efter revolutionen. Det vil sige at det handler om at udvikle en socialistisk bevidsthed. I forhold til dette mål har Makarenko en række didaktiske og metodiske betragtninger. Udgangspunktet var ikke at det var de enkelte børn der var noget galt med, men deres forhold til andre børn, voksne og samfundet. Det vil sige, at for Makarenko var det forholdet mellem det enkelte barn og de gruppesammenhæng de indgik - kollektivet - der var pædagogisk interessant..

Makarenko definerer kollektiv som: *“en fri gruppe mennesker der er forbundet gennem en enhedsmæssig handling og et enhedsmæssigt mål, det er en organiseret gruppe med ledende organer, med disciplin og ansvarlighed. Kollektivet er en social organisme i et sundt menneskeligt samfund”.* (Brostrøm 1978)

Som tidligere nævnt er der på Hudegrunden en diskussion bl.a. startet af Harald Rasmussen, om det er muligt at *“opbygge en række socialistiske orienterede institutioner uden arbejderklassen har erobret magten”.* (Henriksens arkiv C) Denne diskussion skifter nu karakter og kommer til at handle om hvorvidt det er muligt at overføre Makarenkos kollektivopdragelse til en dansk daginstitution. (Man definerer sig selv som en daginstitution).

Spørgsmålet pædagogerne stiller hinanden er:

“Kan det overhovedet lade sig gøre at skabe denne følelse af fællesskab hos børnene - har det barske Vesterbromiljø ikke allerede sat for dybe spor? De lever i et miljø, hvor man kun kan overleve, hvis man er stærk nok - i et miljø præget af, at man ikke skal stole på andre, man bliver bare snydt - i et miljø hvor “smågangstere”, narko, porno er dagligdagen. Vi er ikke i den samme situation som Makarenko, hvor han havde børnene hele døgnet rundt og derigennem havde større muligheder i sit opdragelsesarbejde. Arbejdet i Gorkij-kolonien blev intenst og børnene lærte at forstå betydningen af et fællesskab, vidste at det var op til dem om kolonien forsat skulle eksistere. Kan vi overhovedet nå længere end til en spæd begyndelse.” (Henriksens arkiv F)

Svaret på dette bliver *“at vi kun i begrænset omfang har muligheder for at lave en kollektiv opdragelse”.* Begrænsninger forstås af pædagogerne som væsentlig begrundet i at være en daginstitution, og ikke så meget i om det kan lade sig gøre at omforme en teori om opdragelse af “det socialistiske menneske” til opdragelsen i det kapitalistiske samfund af “proletarbørn.”

Der er i materialet referater af en række detaljerede diskussioner af Makarenko didaktiske og metodiske principper for den kollektive opdragelse. Diskussioner om udvikling af “disciplinens” forskellige trin, nødvendigheden af at stille “fordringer” for at udvikle børnekollektivet, “perspektivernes” betydning for udviklingen af børnenes bevidsthed om det kollektive og hvorledes disse “metoder” kan omsættes og bruges i den praktiske pædagogik på byggelegepladsen. Det vil imidlertid være at gå for vidt at beskrive disse i dette sammenhæng.

Sammenfattende kan man sige, at byggelegepladserne i denne periode bevæger sig i to forskellige retninger. Den ene retning er præget af reformpædagogikken eller vækstpædagogikken - der i disse år får sit endelige gennemslag på institutionsområdet. Men denne pædagogik fremtræder nu i en udformning, hvor den ikke længere har den samme samfundspolitiske orientering som tidligere. Dette betyder da også, lidt groft sagt, at de nye byggelegepladser bliver præget af aktivitetspædagogik. Den anden retning, som jeg har omtalt som de politiske byggelegepladser, er præget af ønsket om at forbinde det pædagogiske arbejde med det samfundspolitiske - den politiske utopi. Man kan også sige at de har fællestræk med den tidligste skrammellegepladsbevægelse i forhold til personligt og politisk engagement. Disse byggelegepladser henter deres inspiration fra

både pædagogikken - på Hudegrunden Makarenkos kollektivopdragelse - og fra de forskellige antiparlamentariske grupper og venstrefløjsbevægelser. De politiske byggelegepladser bliver dog kun en parentes i den pædagogiske historie og bliver som sagt nedlagt af myndighederne.

SYSTEMETS KOLONIALISERING AF BYGGELEGEPLADSERNES LIVSVERDEN.

Jeg skildrer i indledningen min opfattelse af hvorledes byggelegepladserne i disse år, er udsat for kraftige forandringer og at byggelegepladserne har mistet tidligere tiders originalitet, kraft og idealisme, så det i dag er svært at skelne dem fra den "normale" daginstitution. Min påstand var at denne udvikling skulle ses sammenhængende med: "at skrammellegepladsidéen og dens realisering i 30'erne og 40'erne var en del af legepladsbevægelsens kamp for bedre legemuligheder for børnene i storbyen. Men at skrammellegepladsen op igennem historien, specielt fra 60'erne og frem til i dag, har udviklet sig til at blive en del af daginstitutionsfeltet.

Jeg vil i det følgende bruge den tyske filosof Jürgen Habermas begreber om system og livsverden og tilhørende rationalitetsformer som teori perspektiv til min belysning af denne udvikling.

Rationalitets former.

Habermas taler om, at det sociale liv har to grundlæggende handletyper (Andersen 1992): Den målrationelle og den kommunikative handling. Tilsvarende findes to rationalitetsformer, der korresponderer med de respektive handletyper: Formålsrationalitet og kommunikativ rationalitet. Den målrationelle handling er karakteriseret ved, at en aktør - den der har magten til at handle - kalkulerer med hvilket midler, det vil være hensigtsmæssigt at bruge, når et eller andet mål skal nås. Habermas opdeler yderligere den formålsrationelle handlen i en strategisk og instrumentel handleform. Den strategiske handel er rettet mod det sociale, altså de målrettede kalkulationer hvor mennesker indgår. Den instrumentelle handlen er rettet mod de fysiske elementerne, som bygninger, værktøj osv. Denne type handlinger og rationalitet karakteriserer menneskers handlen inden for økonomi og politik. Andre områder inden for den menneskelige handlen - familien og fritidssfæren - er præget af den kommunikative. Denne form for handlen er båret af en fælles forståelse og horisont hos deltagerne. Dialogen er det bærende. Det er igennem den sproglige kommunikation aktørerne indgår i forpligtende sammenhænge. Forudsætningerne for at fælles handlinger finder sted er ikke alene baseret på sproget, men også på et fælles norm- og værdisystem.

De to handleformer - den målrationelle og den kommunikative handlen, og deres rationalitet skal forstås ud fra den moderne sen-kapitalistiske samfundsudvikling og beståen. I ethvert samfund må der løses en række nødvendige opgaver. Dette er skabelse af de økonomiske midler til livets opretholdelse og etablering af en hvis harmoni mellem samfundets medlemmer. Habermas taler i denne sammenhæng om, at der må ske en materiel og en symbolsk reproduktion. Begge opgaver bliver i de mindre udviklede samfund løst i nær tilknytning til hinanden. I det moderne "højt" udviklede samfund er løsningen af de to opgaver imidlertid blevet adskilt. Det skyldes, at der udvikles særlige økonomiske og politiske institutioner, som kan løse de materielle opgaver mere effektivt. Det er delsystemer som: Markedsmekanismen og statsbureaukratiet. Modsvarende dannes der i den resterende del af samfundet - livsverdenen- nye sociale institutioner, som er specialiseret til at løse den symbolske reproduktion: Kulturelle institutioner, politisk offentlighed og kernefamilien. (Gregersen, 1985). Det moderne samfund kan således opdeles i to forskellige sfærer: system og livsverden, som gensidigt påvirker hinanden, men som grundlæggende løser hver sin reproduktions opgave.

Livsverden.

Livsverdenen som begreb er forsøget på at indfange de subjektive sider af samfundet. Livsverdenen er en handlehorisont, en baggrundsviden, som vi alle handler og agerer ud fra. Men den er individuel i den forstand, at ingen har den samme handlehorisont eller livsverden. De forskellige livsverdener har alligevel et fælles grundlag, idet et samfunds kulturelle, sociale og moralske normer sætter sig igennem i den enkelte livsverden. Forudsætningen for at livsverdenens opgave som varetager af den symbolske reproduktion er at deltagerne har tilvejebragt ressourcerne mening, solidaritet og identitet. Oplevelsen af meningsfyldthed etableres med baggrund i et fælles kulturelt værdisystem, hvor igennem deltagerne fortolker verdenen i et vist fælles perspektiv. Solidariteten giver mulighed for orientering, socialt i samfundet. Solidariteten skabes via den sociale integration. Endelig etableres identitetsfølelsen igennem opdragelsen. (Gregersen, 1985). Menneskets livsverden er således det der gør det muligt at mennesket overhovedet kan handle og tale sammen. (Habermas ser også talen eller sproget som handling) Det er i den indbyrdes forståelse, der kan opstå i de situationer, hvor den kommunikative rationalitet skabes. En rationalitet som bæres af et forsøg på at realisere den kommunikative handlens gyldigheds krav: Sandhed, rigtighed og retfærdighed.

Systemet.

Det andet perspektiv, systemverdenen, kræver et skift, fra en fokusering på de menneskelige handlinger i livsverdenen (en deltager synsvinkel) over til at betragte samfundet udefra (en tilskuer synsvinkel). Samfundet anskues udefra som et selvregulerende system, der indeholder en materiel produktion og reproduktion. Dette finder primært sted indenfor økonomiske (markedsmekanismerne) og det politiske/administrative delsystem. Systemet reproduceres væsentligt igennem styringsmedier der er ordløse og anonyme - penge og magt. Denne verden domineres af instrumentel og strategisk handlen og rationalitet.

Kolonialiseringen af livsverdenen.

Habermas anvender, som tidligere beskrevet begreberne system og livsverden til at analysere det moderne kapitalistiske samfundsudvikling og mener at begge områder er nødvendige for opretholdelse og udvikling af samfundet. Problemerne i den senkapitalistiske udvikling er imidlertid at balancen imellem de to systemer forskubbes, og at systemet koloniserer livsverdenen. Dette betyder at den instrumentelle og strategiske handlen og rationalitet i stigende grad dominerer de kommunikative og dermed ødelægger væsentlige elementer i livsverdenen. Det kan også siges på den måde, at systemet forsøger at få den instrumentelle og strategiske rationalitet til at gælde for alle områder i livsverdenen. Således fortrænger livsverdenens egen rationale eller rationalitet. Systemets kolonisering af livsverdenen har i følge Habermas de konsekvenser, at aktørerne i livsverdenen i en stigende grad oplever kulturel meningsløshed, social usikkerhed og personligt identitetstab.

De pædagogiske institutioner som felt for systemets kolonisering af børnenes livsverden.

Ud fra en sådan forståelse kan nutidens byggelegeplads, daginstitutionen og skole placeres i et spændingsfelt mellem livsverden og system. Dette skal forstås på den måde, at institutionerne på den ene side, bidrager til livsverdenen ved at etablere rum for den kommunikative handlen, og på den anden side bidrager institutionerne til systemets koloniseringen gennem at operere med instrumentel og strategisk rationalitet.

De pædagogiske institutioner bidrag til at etablere livsverden består bl.a. i at være stedet og rummet, hvor en stor del af barnets hverdagsliv leves og opleves - samværet mellem andre mennesker, samværet børn og voksne og børn imellem - og igennem at tilstræbe og skabe rum for et

ligeværdigt samvær. Funktionerne i forhold til systemverdenen er at skabe social integration dvs. opdrage, socialisere, disciplinere og kvalificere til livet i produktions og samfundsliv.

Dobbeltheden i institutionernes funktion, som rum for børnenes livsverden, og samtidigt som bærer af systemet, er der i følge Habermas ikke nødvendigvis ikke noget forkert i. Institutionernes opgave som socialintegrator, at socialisere individerne til samfundet, er en hel nødvendig og legitim funktion. Problemerne opstår, når den omtalte balance mellem livsverdenens og systemetsfunktioner forskydes til fordel for systemintegrationen.

Man kan ud fra en sådan forståelse se på de første skrammellegepladser og deres rolle som et rum for børnenes livsverden. Et rum for samvær mellem børn og børn og voksne og rum hvor der tilstræbes at skabe et ligeværdigt samvær og udvikle en (børne)kultur. Det rum som C. Th. Sørensen er idegiveren til og som John Bertelsen bliver den der i 1943 realiserer på skrammellegepladsen i Emdrup er børnenes. Her kan de lege, bygge huler, grave i jorden, lave bål osv.. Utopien er at skabe et sted for børnene, hvor de gennem legen kan frigøre deres barnenatur og udfolde deres kreativitet. Alt sammen som erstatning for de muligheder bybørnene har mistet ved urbaniseringen. Der er kun en voksen på pladsen og han definerer ikke sin rolle som den traditionelt styrende, men en større og hjælpende kammerat.

Dette livsverdensperspektiv "fastholdes" også i 1957 og 1958 da der i henholdsvis Brede startede en huleby og i Vrå en skrammellegeplads. Det er begge initiativer der tager udgangspunkt i den oprindelige ide om skrammellegepladsen som børnenes plads. Begge er startet af forældre og beboere, men har givet børnene en høj grad af indflydelse på pladsernes drift. I Vrå står børnene oven i købet som ejere af legepladsen. Til forskel fra Emdrup er ikke noget fast opsyn, men den nødvendige kontakt varetages af områdets voksne på frivillig basis.

Det kunne ud fra et systemverdens perspektiv være interessant at se på den samfundsmæssige "interesse" i skrammellegepladserne, som jeg gjorde det i afsnittets basisoverbygning. Heri pegede jeg på, at der formodentlig ikke var nogle særlige samfunds (system) interesse i skrammellegepladserne i de første mange år. De spillede ingen særlig rolle som samfundsintegrator

På den anden side kan man selvfølgelig sige, at den ghettoisering og indhegning af børnenes leg, som oprettelsen af legepladserne og dermed også skrammellegepladserne betyder, er udtryk for systeminteresse. Men man kan næppe i denne sammenhæng tale om systemets kolonialisering af den del af livsverdenen skrammellegepladserne kan forstås som. Habermas ville nok i dette sammenhæng tale om balance mellem livsverdenens og systemverdenens opgaver.

Noget anderledes ser det imidlertid ud når vi ser på nutidens byggelegepladser med disse briller. Jeg skildrer i afsnittet hvorledes disse legepladser i nyere tid har udviklet sig. Her sammenfattet:

I 1960 ser vi den først kommunalt oprettede skrammellegeplads. Dette er bl.a. i kraft af at lovgivningen fra 1958 giver mulighed for stats- og kommunalt tilskud til legepladserne. I den sidste halvdel af 60'erne kommer der en række nye skrammellegepladser til. SBBU opretter den først sine 7 pladser. Rødovre og Bellahøj Skrammellegeplads starter og Ballerup får de to første af sine mange byggelegepladser. Men der er ikke kun omkring København udviklingen foregår. Også ude i landet sker der noget. Der kommer skrammel- eller byggelegepladser i Ålborg, Århus, Odense og i flere andre byer. Der kan i 1972 registrets 51 anerkende byggelegepladser og formodentligt et tilsvarende antal der ikke har opnået eller ikke vil have en sådan anerkendelse. Denne udvikling foregår samtidig og i sammenhæng med at daginstitutionsområdet udbygning nærmest er eksploderet. Her udoover ser vi at de nye skrammellegepladser, eller byggelegepladser som mange

nu kalder sig, bliver indrettet med pæne indendørsfaciliteter og relativt store personalegrupper. Medarbejdernes krav om statslige normer og standarder for byggelegepladserne er med til at fremme denne udvikling.

Til dette kan tilføjes, at i løbet af 80'erne og starten af 90'erne bliver byggelegepladserne i en række kommuner lagt sammen, enten med fritids- og ungdomsklubber eller fritidshjem og skolefritidsordninger. Der diskuteres i nogle kommuner om byggelegepladserne kan opretholde ikke at have fremmødekontrol. Ligeledes begynder så godt som alle kommuner at medregne byggelegepladserne, som en del af pasningsgarantien.

Man kunne om denne udvikling sige, at byggelegepladserne med udbygningen får en større samfundsmæssig betydning. At de integreres i det samlede institutions tilbud og i langt højere grad en tidligere accepteres som værende i stand til at løse den samfundsopgave, det er at tage sig af børn og unge. Ud fra en Habermas tænkning kan det også skildres som at byggelegepladsernes rolle som samfundsintegrator øges og at dette medfører en ændret balance i mellem system og livsverden.

Det er interessant i forhold til denne problemstilling at sammenligne byggelegepladserne og daginstitutionen med skolen. Man kan om skolen sige, at den opstår og får en funktion da opsplitningen mellem individ og samfund, system og livsverden for alvor bliver en realitet (Rasmussen, 1989). Byggelegepladserne og daginstitutionernes reelle historie er, sammenlignet med skolens forholdsvis kort. Som Henning Salling Olesen siger:

“institutionerne (er) først vokset frem og har fået sin nuværende betydning indenfor en forholdsvis nylig periode. (...) Den lange historiske tradition bag børnehaven skal jo heller ikke få en til at glemme, at institutions pasning som en normal del af børnelivet i de brede befolkninger kun går tilbage til 60'erne.” (Olesen, 1993).

Det må betyde, at de pædagogiske institutionernes, herunder byggelegepladserne, rolle som samfunds og system integrator var temmelig lille før denne tid, og at diskussionen omkring ubalancen mellem system og livsverden eller kolonialisering af de pædagogiske institutioners livsverden først bliver aktuel efter 60'erne.

Byggelegepladserne i Ballerup.

For at uddybe tesen om den ændrede balance mellem system og livsverden eller systemets stigende kolonialisering af byggelegepladsernes livsverden vil jeg inddrage materiale fra nogle interview jeg lavede med fem ledere fra byggelegepladser i Ballerup. Interviewene handler om de nutidige forhold på legepladserne og det vil sige at de behandler forhold og tendenser der ligger efter min undersøgelses periode - 1943 - 75 (Interview med 5 byggelegepladsledere fra Ballerup)

Ledere fortæller bl.a. om det offentlige moderniseringsprojekt og dets konsekvenser for byggelegepladser i Ballerup. De siger at den kommunale decentralisering paradoksalt har betydet et øget bureaukrati og større administrative opgaver. Der er bl.a. indført årnormer for medarbejdernes arbejdstid (svarende til lærernes ø-timer). Administrationen af denne er tidskrævende og det medfører også at der i personalegruppen bliver kamp om timeresurserne.

Som et mindre, men relevant sidespring kan jeg citere hvad J. Loftager i en kronik i Information siger om skolernes ø-timer: *“Jeg kan dårligt komme i tanke om et mere fuldgyldigt eksempel på det Habermas omtaler som systemets kolonialisering af livsverdenen.”* (Loftager, 1993)

Men tilbage til legeplads ederne. Lederne udtrykker at tidligere havde legepladserne mere selvstyre i modsætning til i dag hvor de kommunalt bestemte rammer og begrænsninger spiller en større rolle. I Habermas forstand er det systemverdenens strategiske handling og rationalitet der liggende bag moderniseringen af det offentlige og overgangen fra regelstyring til mål- og rammestyring af institutionerne. Dette betød ikke, hvad visse naive sjæle kunne tro, at styringen blev opgivet, men at den fik en anden karakter.

I den pædagogiske virksomhed slår den strategiske rationalitet igennem, som et ønske om at gøre det pædagogiske arbejde synligt og måleligt. Mål-middeltænkning synes i stor udstrækning at slå igennem i den pædagogiske tænkning og planlægning. I Ballerup kommune har man besluttet, at der på samme måde som på det øvrige institutionsområde, skal udarbejdes målsætninger for de kommunale byggelegepladser. Der er forskellige holdninger til dette blandt lederne. Nogle oplever det som en åndenævn fra kommunen og bestyrelsens side. *“Alt bliver vendt og drejet. Det gør mig lettere forvirret. Det hele er lidt for strømlinet. Hos os taler vi ikke så meget pædagogik på den måde. Det væsentligste er at være sammen med børnene og se at de har det godt”* siger en leder. En anden leder er glad for arbejdet med at formulere en målsætning og skulle arbejde efter en sådan. *“Vi har jo altid planlagt så jeg tror ikke de går ud over spontaniteten”* siger hun.

Et andet område hvor systemets logik og instrumentelle og strategiske rationalitet slår igennem, er i forbindelse med børnenes medlemskab og kontingentbetaling på byggelegepladserne. Som det fremgår af materialet betaler børnene ikke noget for at være medlem på de tidligste skrammellegepladser. Det gør man på alle byggelegepladser i dag og samtidig er inddrivelsen af kontingenter i de fleste kommuner blevet knyttet sammen med institutionernes bevilling til driften og til personalet aflønning. Flere af lederne i Ballerup udtrykker, at det er et pres altid at skulle dokumentere at der er indmeldte og betalende børn svarende til det normerede børnetal. Konsekvensen er, siger de, at kommer der ikke børn nok får institutionen mindre personaletimer og færre penge på budgettet.

Jeg omtalte tidligere, at så godt som alle kommuner medregner byggelegepladserne, som en del af pasningsgarantien. I Ballerup oplever lederne at byggelegepladser bliver brugt til at skaffe plads til børn der burde være på fritidshjem. Denne problematik hænger overordnet sammen med at de pædagogiske institutioner i forbindelse med den nye tids arbejdsdeling - forældrene på arbejdet (eller arbejdsløse), børnene i institution - er kommet til at spille en ny rolle i børnenes liv. Vi står på spring ind i en tid hvor daginstitutionerne bliver et sted, hvor alle børn skal tilbringe en væsentlig del af deres hverdagsliv. Dette betyder en udbygningsopgave af kolossalt omfang. Der skal skaffes institutionspladser til de ca. 25.000 børn der er på ventelisterne. I denne sammenhæng er byggelegepladsen kommer til at spille en rolle som en del af den pladsgaranti, der skal løse denne opgave. I Habermas' forstand er tankegangen bag denne udbygning præget af instrumental handling og rationalitet. En rationalitet som i og for sig er god nok. Det må selvfølgelig være samfundets opgave at etablere de nødvendige institutionspladser. Problemet er imidlertid at den instrumentelle rationalitet også indeholder, at udbygningen skal foregå efter en økonomisk logik. Flest mulige ny pladser til lavest mulige pris. Hermed får den systemverdenens instrumentelle rationalitet og handling en overgribende indflydelse på livet og kvaliteten i institutionerne og herunder også byggelegepladserne.

Sammenfattende kan man sige, at udviklingen af institutionernes (herunder byggelegepladsernes) samfundsmæssige betydning har “medført” at systemet har koloniseret institutionernes og børnenes livsverden. Dette er sammenhængende med udbygningen af daginstitutionerne og byggelegepladserne i 60'erne. Byggelegepladserne bliver i denne periode integreret i det samlede institutionstilbud, bl.a. fordi de i langt højere grad en tidligere, accepteres som værende i stand til at løse den samfundsopgave, det er at “passe” og institutionsopdrage børn og unge. Dette kan ud fra

Habermas perspektiv skildres, som at byggelegepladsernes rolle som samfundsintegrator øges, og at dette medføre en ændret balance i mellem system og livsverden.

I mere konkret form kan kolonialiseringen af institutionernes (byggelegepladsernes) livsverden og den følgende instrumentelle og strategiske rationalitet skildres som:

- 1) Fremmedbestemmelse af byggelegepladsernes virksomhed bl.a. i kraft af statslig og kommunal mål og rammestyring.
- 2) Indførelsen af administrative styre systemer som ø-timer/årsnormer med det resultat at personalets lønarbejderbevidsthed øges.
- 3) Nye og øgede administrative og økonomiske opgaver bl.a. omkring kontingent opkrævning og den kommunale pladsgaranti.
- 4) Stigende mål og middel tænkning i den pædagogiske virksomhed bl.a. som resultat af statens krav om at institutionerne og kommunerne skal udarbejde målsætninger og virksomhedsplaner. .

Men det skal også siges, at udviklingen er modsætningsfyldt, for samtidig ser vi, at der blandt mange forældre og pædagoger formuleres krav om, at børnene får tætte og nære oplevelser, livskvalitet i institutionernes hverdag og med- og selvbestemmelse. Projektet "Børn som medborgere" som bl.a. en af Ballerups byggelegepladser har deltaget i, er et eksempel på disse tendenser (Larsen & Larsen, 1992). Disse krav, kan måske ses som et forsøg på at genetablere livsverdenens kommunikative handlen og rationalitet.

Jeg skal selvfølgelig også i dette afsnit tage de sædvanlige forbehold i forhold til generalisering og tolkningen.

DE SIDSTE ORD.

Jeg har i afsnittene "Den materielle nødvendighed" og "Systemets kolonialisering af livsverden" antydte eller præsenterede tolkninger der lyder som følgende:

- 1) At der ikke i den samfundsmæssige og produktionsmæssige udvikling i 40'erne og 50'erne er en umiddelbar materiel eller objektiv begrundelse for at skrammellegepladsernes som legepladsform skal se dagens lys, men at der ud fra en vurdering af de subjektive baggrunde kan ses sammenhænge og inspiration fra den reformpædagogiske bevægelse, kulturradikalismen og legepladssagen. 2) At meget tyder på at realiseringen af skrammellegeplads ideen og udviklingen af den særlige pædagogik må ses som "resultatet" af det "tilfældige møde" mellem en fremsynet havearkitekt C. Th. Sørensen og småbørnspædagog John Bertelsen. 3) At skrammellegeplads som legepladsform ikke har noget gennemslag i mange år og først får det, da legepladserne har forladt meget af sit oprindelige idegrundlag og bl.a. derfor kan påtage sig daginstitutionens lignende opgaver. Det vil sige de bliver en del af daginstitutionstilbudet som det udvikler sig fra 60'erne.

Man kunne ud fra dette lidt provokerende og paradoksalt sammenfatte:

AT SKRAMMELLEGEPLAD- SERNE FØRST FÅR SIT GENNEMBRUD, DA DE IKKE LÆNGERE ER SKRAMMELLEGEPLADSER.

Et forbehold.

Man skal dog være opmærksom på at ovennævnte tolkning er relativ. Forstået på den måde, at den er baseret på en sammenligning af de tidligste skrammellegepladser med byggelegepladser i

60'erne og 70'erne (og i en mindre målestok også med nutidens). En af grundene til at jeg understreger dette er, at jeg på et studiebesøg i London, i april 1995, blev opmærksom på det paradoks, at hvis jeg sammenlignede de danske byggelegepladser med de engelske, så er der meget der tyder på at byggelegepladserne i Danmark relativt har bevaret betydeligt mere af deres oprindelige fremtrædelse og kultur. Nogle gange skal man langt væk for at kunne se det man er tæt på. Man skal kunne opleve andre kulturer for at kunne forstå sin egen.

Udviklingen af de engelske skrammellegepladser udviste en række ligheder, men også forskelle som på mange måder kan sætte situationen på de danske byggelegepladser i relief. Skrammellegepladserne i London blev som tidligere beskrevet startet efter inspiration fra Emdrup Skrammellegeplads, og fik et indhold og idegrundlag der svarende til dennes. Som konsekvens af ændrede vilkår i slutninger af 70'erne udviklede de tidligere Junk - Playgrounds sig i to forskellige retninger. En i retning af Adventur Playground, der er en legepladsform præget af naturlig bevoksning og selvbyggede legepladskonstruktioner, men uden børnenes husbyggeri og de andre udendørs aktiviteter vi kender fra danske byggelegepladser. Den anden retning er City Fams, der er en slags mini-dyrepark, hvor børn og forældre kan komme og opleve dyrene. Ingen af de to former for legepladser har bevaret megen af den vigtige skrammellegepladsfunktion, nemlig at være rum for børnenes eksperimenterende virksomhed omkring leg og skabende produktive aktiviteter. Specielt Adventure Playgrounds var i krise og stod for manges vedkommende, efter medarbejdernes mening, over for lukning i løbet af en årrække. Dette sidste er sammenhængende med at der i London blev satset meget på udbygninger af daginstitutionsområdet, og da legepladserne ikke efter myndighederne mening kunne spille en rolle i denne udvikling betød dette en begrænsning af de økonomiske ressourcer.

Som det fremgår af ovenstående, er det min opfattelse, at de omtalte Adventur Playground og City Farms som de fremtræder i dag har udviklet sig langt væk fra deres oprindelige i skrammellegepladsens idegrundlag og kultur. Samtidig konstaterer jeg også, at de danske byggelegepladser på trods af ændrede funktioner relativt set har bevaret dele af de oprindelige ideer og kultur. For mig at se kan der peges på flere grunde til dette paradoks. For det første er de tidligste danske skrammellegepladser i sin pædagogik og barnesyn tæt knyttet til reformpædagogikken og den kulturradikale tradition. En pædagogik og en tradition der viser sig bæredygtig og kommer til at præge daginstitutionsområdet helt frem til i dag. Det vil sige, at skrammellegepladsens ideologiske grundlag er i samklang med den bærende tradition i den danske daginstitution historie, hvilket er medvirkende årsag til gennembruddet i 60'erne. For det andet, og måske det vigtigste, betød det at byggelegepladserne fik sin materielle forankring som daginstitution - dvs. blev integreret som en del af det almindelige daginstitutionstilbud - på den ene side at byggelegepladserne skiftende karakter og på den anden side at man overlevede som institutionsform.

Bevarelse af værdier.

Jeg har i specialet været kritisk over for skrammellegepladsernes/byggelegepladsernes udvikling. Det skyldes flere ting. For det første at jeg selvfølgelig mener at udviklingen giver grund til at være det, men også at jeg i kraft af mit arbejde på denne type legepladser har oplevet at mange byggelegepladsmedarbejdere gør en indsats for at fastholde og udvikle denne unikke legepladsform. Så min kritiske holdning kunne, måske med en lidt fræk omskrivning af et Habemas citat, skildres med disse ord: "at kritik er den største form for respekt, man kan vise andres arbejde" (Habermas citatet lyder: "Bare metakritikk kan strekke til som æresbevisning for en kritisk filosofi". (Krogh, 1969)

Det kan vel ikke forbavse, efter at have læst specialet, at jeg mener at der er mange værdier fra skrammellegepladsernes (dermed også reformpædagogikkens) oprindelige idegrundlag og praksis som er værd at bevare eller genetablere. Her nævnt i en ustruktureret rækkefølge:

- Tillid og respekt for barnet som barn.
- Opfattelsen af barnet som ligeværdigt, med de konsekvenser de må have for voksen/pædagogrollen og børnedemokrati.
- At pædagogikken forbindelse med en samfunds og civilisations kritisk holdning og en samfundsmæssig utopi.
- Det frie produktive arbejde og forbindelsen mellem egenaktivitet og erfaring.
- Byggelegepladsen som rum for legeeksperimenter.
- Aldersintegrationen og arbejdsfællesskabet, med de muligheder det giver for en kultur overførelse mellem børnene og mellem børn og voksne.
- Udendørsaktiviteterne: Oplevelse af naturen og vejrliget - at grave i jorden, at bygge, at lave bål, at lege med vand osv.

Jeg mener, at man kan argumentere for bevarelsen af disse værdier og denne pædagogiske praksis både ud fra en nutidig kvalifikationstænkning, men også ud fra en frigørende tankegang. Jeg vil dog ikke yderligere argumentere for dette standpunkt og heller ikke inddrage betragtninger om skrammellegepladsen og dens pædagogikkens betydning i forhold til barnet og dets behov i det teknologiske informationssamfund. Dette må ske i en anden sammenhæng. Men man kan hævde at søgning efter værdier i den pædagogiske historie måske specielt vigtigt i en tid hvor områdets traditioner er i opbrud og pædagogikken er frisat i forhold til tidligere tidens tænkning.

Men skal idegrundlaget og praksis fastholdes eller udvikles, så skal de have nogle organisatoriske rammer, eller indgår i nogle institutionelle sammenhæng. Der tegner sig, efter min mening, tre muligheder for fremtidens udvikling af byggelegepladser.

1) At byggelegepladser, i forlængelse af de tendenser vi ser i dag, totalintegreres i daginstitutionsområde. Det vil i dette sammenhæng betyde, at det der tidligere var byggelegepladsens indhold nu bliver en aktivitetsform eller et tilbud blandt andre i eks. vis fritidscentre og fritidshjem.

2) At kommuner eller foreninger som Frie Børnehaver, SBBU eller andre ser en begrundelse for at oprette "rene" byggelegepladser. Det vil sige den byggelegepladsform som var den almindeligst i 60'erne og 70'erne, men som dog stadig kan ses i dag.

3) At byggelegepladser oprettede af grupper af børn og forældre som i vi så det i sin tid i Brede og Vrå. Det vil sige uden for det almindelige institutionssystem, og ikke underlagt de faglige og kommunale regler af forskellig slags.

Hvis man fremskriver de sidste ti års udvikling tyder meget på, at det bliver det første punkt der bliver realiseret. Men det har jo vist sig at lineære fremskrivninger af fortiden ikke giver noget kvalificeret bud på fremtiden. Så måske kommer det til at se anderledes ud.

Jeg vil derfor lade John Bertelsen får det sidste ord. Han formulerede i starten af 50'erne sine visioner om byggelegepladsernes fremtid.

" I fremtiden vil der sikkert blive tale om to former for skrammellegepladser, den ene form bliver muligvis som skrammellegepladsen i Emdrup er nu, med værksteder og leder, men da denne form måske blir for dyr i drift, og da det endvidere vil blive svært at skaffe ledere, som ikke forgriber sig på legepladsens ide, bliver der måske tale om skrammellegepladser som helt og holdent er børnenes. For 25 år siden kunne det lade sig gøre på resterne af Nørre Fælled, og siden da på mange ubebyggede grunde og på byggepladser, så noget sådant

kan sikkert lade sig gøre endnu, og måske blir det de helt rigtige skrammellegepladser.”
(Bertelsen, 1952).

PS. Der er i 1994 i følge “Håndbogen dag- og døgninstitutioner 94/95” 47 kommunalt anerkendte byggelegepladser i hele landet. (Christensen, 1994). Mange af disse figurerer dog i opgørelsen under navne som fritidscentre eller SFO'er.

Undersøgelsens afgrænsning, teori og metodik.

DEN EKSISTERENDE LITTERATUR OG FORSKNING.

Skrammellegepladsernes historie er kun sporadisk beskrevet og for det meste kun i form af korte artikler eller som ”sidespring” i anden historieskrivning og forskning. “ *Indsamling, forskning og formidling af daginstitutionernes og det pædagogiske arbejdes historie er på trods af de mange mennesker og ressourcer, der er og har været involveret i dette område, stort set ikke eksisterende*”.

siger Keld Folmer Nielsen i et oplæg på BUPLs seminar omkring dannelsen af et pædagogisk/historisk selskab. (Nielsen, 1990a. s. 6-7).

Disse ord om den manglende og ufuldstændige forskning på daginstitutionsområdet er også dækkende for det felt, som skrammellegepladsen/byggelegepladsen udgør. De følgende titler er da heller ikke et udvalg, men hvad der findes af litteratur med et rimeligt forskningsmæssigt indhold. Jens Sigsgaard bruger ca. 1/2 side i bogen "Folkebørnehaven og socialpædagogik" på skrammellegepladsernes historie (1978). Arkitekterne Sven-Ivar Anderson og Steen Høyer har i deres bog "C. Th. Sørensen - en havekunstner" afsat hele 4 sider til emnet (1993). Ning de Coninck-Smith (1993) og Jan Kampman (1994) har i lige så kort form givet hver deres bidrag til den omtalte historieskrivning. Undtagelsen er Benny Schytte, der i sit speciale i kultursociologi "Plads til leg" har en mere omfangsrig beskrivelse af skrammel- og byggelegepladsernes historie (1994).

Jeg skal her gennemgå den omtalte litteratur. Jens Sigsgaard forsøger i bogen "Folkebørnehaven og socialpædagogik" at skildre den kulturelle baggrund for "førskolepædagogikken". Med udgangspunkt i dokumentarisk tekstmateriale præsenteres samspillet mellem de ydre materielle betingelser og de pædagogiske ideer, som danner baggrund for Folkebørnehaven. Sigsgaard når i bogen rundt om bl.a. Comenius, Frøbel, Hedvig og Sofus Bagger mfl. I forhold til skrammellegepladsen tager han udgangspunkt i den pædagogiske historie og mener, at denne type legepladser har hentet inspiration fra Folkebørnehaven og Sofus Bagger. Han skriver:

"Skrammellegepladsen og i det hele taget bestræbelserne på at skabe gode udendørs legemuligheder for børn har vel også sin baggrund i den pædagogik, der prægede folkebørnehaven, og som kom så tydeligt frem i Sofus Baggers interesse for legepladser, skolehaver og ferieudflugter. I den første folkebørnehaven på Enghave Plads omgikkes børnene høns, ænder og gæs, gravede i jorden osv. Sagt i korthed gik alle de bestræbelser ud på at give børn i storbyen mere naturlige opvækstbetingelser." (1978 s. 115).

Jan Kampmann har på opdrag af pædagogernes fagforening - BUPL - set på forskning og litteratur om daginstitutionernes fysiske miljø, og dets betydning for børns opvækstmuligheder. Det kom der bogen "Barnet og det fysiske rum" ud af (Kampmann, 1994). Om byggelegepladsernes tidlige historie skriver han:

"Herhjemme var det bl.a. arkitekterne Dan Fink og havearkitekten C. Th. Sørensen, der var inspiration og senere også arkitekten Max Sigumfeldt.(..) Derudover er det typisk for denne diskussion (..), at den i høj grad foregår i form af et samarbejde mellem relativt praktisk orienterede fra det pædagogiske felt på den ene side og enkelte arkitekter, der udviser særlig interesse for børnesagen på den anden side." (1994 s.14),

Herudover fastholder Kampmann myten om, at Emdrup Skrammellegeplads er verdens første legeplads af sin art. Om skrammellegepladsernes senere historie siger han: "den mest vidtgående udvikling af byggelegeplads ideen (er) vel nok skabelsen af "Børnenes jord" i Vrå på Hjørring-egnen i slutningen af 60'erne" (1994 s. 14).

Benny Schytte giver i sit speciale i kultursociologi "Plads til leg" den første samlede beskrivelse af den danske legepladsbevægelses historie (1994). Schytte står dog i kraftig gæld til Max Sigumfeldt, der i utallige artikler og foredrag har givet sit bidrag til denne (bl.a. Sigumfeldt, 1988). Specialet er samtidigt på indeværende tidspunkt den kvantitative mest fyldestgørende skildring af skrammel- og byggelegepladsernes historie. Behandlingen af skrammellegepladsernes historie bærer dog præg af at være skrevet ud fra legepladsbevægelsens perspektiv, hvilket efter min mening betyder en optoning af arkitekternes rolle og en tilsvarende nedtoning af pædagogernes ditto. Schytte ser i

øvrigt kampen for flere og bedre legepladser, herunder skrammellegepladser, som en del af en større socialbevægelse.

Det forekommer mere naturligt, at arkitekterne Sven-Ivar Anderson og Steen Høyer i deres mindebog om C. Th. Sørensen "C. Th. Sørensen - en havearkitekt". - tillægger havearkitekten æren for oprettelsen af den første skrammellegeplads i Danmark. De skriver: "*Det, som Sørensen senere omtalte som denne løst formuleret tanke*" blev i 1940 (1943) realiseret i et anlæg, der nu betegnes som en vigtig opfindelse. Det drejer sig om skrammellegepladsen i Emdrup." (1993 s.18.) Bogen er i øvrigt en beskrivelse af Sørensens barndom, opvækst og store indsats som havearkitekt på mange af de funktionalistiske boligkomplekser i 30'erne, 40'erne og 50'erne - Ryparken, Bellahøj mf..

Det sidste bidrag til belysningen af skrammellegepladsens historie, som jeg skal omtale, er af Ning de Coninck-Smith. De Coninck-Smith har beskæftiget sig med børns legevilkår gennem historien, og i denne forbindelse holdt hun et foredrag på Dansk Gymnastik og Idræts (DGI) konference "Idrætslegepladser i 1993. Foredraget er udkommet på skrift i en rapport fra konferencen. Under overskriften "*Fra sandkasse til soppesøer og skrammellegepladser*" skriver hun:

" Legeplanlægningen - er i Danmark fra århundredeskiftet og indtil 1950'erne et produkt af ganske få mænd; fra skolelærer Hans Dragehjem (...) til byplanlæggeren Max Sigumfeldt og havearkitekten C. Th. Sørensen. (...)Hans Dragehjem, Max Sigumfeldt og C. Th. Sørensen ville langt hen af vejen det samme; de ville beskytte børnene imod byens farer og de ville bidrage til deres personlige og sociale udvikling - og dermed til samfundets forbedring. Definitionerne på, hvad der udgjorde storbyens farer, ændrede sig over tid, fra fattigdom og umoral til bilisme. Ligesom løsningsmodellerne også forandrede sig. I den sammenhæng har vi sandkassen, i den anden soppesøen og skrammellegepladsen; fælles for dem var for det første en tillid til at ændrede fysiske rammer producerer en anden menneskelig adfærd og for det andet, at samtlige initiativer resulterede i en indhegning af legepraksis, som har været kendt i hundrede af år, nemlig børns leg i gadens grus, i åer og kanaler og på ubebyggede arealer" (Coninck-Smith, 1993).

Der findes selvfølgelig ud over de nævnte bøger og artikler andre skrivelser omkring skrammellegepladser og byggelegepladserne, ofte i form af jubilæumsskrifter eller øjebliksbeskrivelse af legepladsernes virke. Bl.a. Max Sigumfeldt, John Bertelsen, Agnete Vestereg og Carl Scharnberg har skrevet en række artikler og bøger, som har en stor værdi som kildemateriale.

Det kan måske ikke forbavse, at jeg i den meget begrænsede litteratur savner uddybende undersøgelser af :

- 1) Pædagogikken og kulturen på de tidlige skrammellegepladser.
- 2) Pædagogerne og deres betydning for starten og udviklingen af skrammellegepladserne.
- 3) Skrammellegepladsernes baggrund i datidens pædagogiske strømninger og ideer.
- 4) De økonomiske, sociale og kulturelle sammenhæng de indgik i.

Men først og fremmest savner jeg en undersøgelse baseret på et større empirisk materiale.

SKRAMMELLEGEPLADSEN SOM LEGEPLADS ELLER DAGINSTITUTION?

Det er med lidt god vilje på trods af den kvantitative lille forskning om skrammellegepladserne muligt at finde en linie i denne. Jan Kampmann, Benny Schytte, Sven - Ivar Anderson og Steen Høyer og

Coninck-Smith tager alle udgangspunkt i betragtninger, der placerer skrammellegepladserne som en del af kampen for at skabe bedre legemuligheder for børn i storbyen. Det vil sige, at de betragter etableringen og udviklingen af skrammellegepladserne som værende forbundet med det, som man kalder legepladsbevægelsen og dennes kamp for at skabe flere og bedre legepladser. Hvorimod Jens Sigsgaard hævder, at skrammellegepladserne har sin inspiration fra den "pædagogik, der prægede folkebørnehaven". I kampen for oprettelsen af skrammellegepladserne betyder de forskellige udgangspunkter formodentlig ingenting, men i forhold til min undersøgelse rejser det et spørgsmål af metodisk karakter. Hvilken betydning har det for min undersøgelse at se på skrammel-/byggelegepladsen ud fra et legepladsperspektiv eller et daginstitutionsperspektiv? Fokuserer de to perspektiver på noget væsentligt forskelligt, og har de derfor også nogle tilsvarende blinde pletter?

Det er nok på sin plads her at definere, hvad jeg lægger i begreberne legeplads og daginstitution. I min definition af legepladsen refererer jeg til kultursociologen Benny Schytte, der i sit speciale "Plads til leg." som eksempler nævner småbørnslegepladser, nærlegepladser, byggelegepladser, standardlegepladser, offentlige legepladser, idrætslegepladser, naturlegepladser og institutionslegepladser. Han henviser til at selve ordet legeplads første gang blev officielt nævnt i Københavns Borgerrepræsentation i 1876. Schytte siger videre:

"Når der dengang blev diskuteret legeplads handlede det om at etablere en plads hvor børn frit kunne tumle sig uden at være på den egentlige gade. Det vil sige, at en legeplads dengang blev opfattet, som et afgrænset ikke-kommerciel udendørsområde etableret af voksne til brug for børns leg. Denne definition på en legeplads har mere eller mindre implicit lige siden været en almen opfattelse". (Schytte, 1994 s. 4)

Min definition af daginstitutionen tager udgangspunkt i "Cirkulære om dagtilbud for børn og unge efter bistandsloven" (cirkulære nr. 203 af 26. oktober 1990). Ifølge dette er daginstitutionen (dagtilbuddet) en fællesbetegnelse for vuggestuer, børnehaver og fritidshjem. Daginstitutionen tjener både et pasningsformål og udgør et socialt og pædagogisk tilbud. SFOer - skolefritidsordninger er underlagt skolelovgivningen, men har principielt det samme formål. De nævnte institutioner dækker et aldersspænd fra 0 til 10-14 år.

Men tilbage til spørgsmålet om betydningen af valg af perspektiv. Jeg opfatter det således, at forskning ud fra et legepladsperspektiv vægter de fysiske rammers betydning for børns leg, legepladsernes placering og indretning, og dens rolle og betydning for den samfundsmæssige socialisering og disciplinering. Planlæggere og arkitekter kommer, som det også fremgår af forskningen, til at spille en stor rolle i denne historie.

Et daginstitutioners perspektiv må efter min mening vægte daginstitutionernes idehistorie, pædagogikken, kulturen og dens betingelser. I dette perspektiv spiller de samfundsmæssige grundbetingelser og rammer selvfølgelig også en rolle, men det giver også mulighed for at placere pædagogerne i historien.

Jeg har i undersøgelsen valgt at se på skrammellegepladsens historie både ud fra et legepladsperspektiv og et daginstitutionsperspektiv. Dette hænger sammen med, at jeg påstår, at skrammellegepladsiden og dens realisering i 30'erne og 40'erne var en del af legepladsbevægelsens kamp for bedre legemuligheder for børnene i storbyen. Men at skrammellegepladsen op igennem historien, specielt fra 60'erne og frem til i dag, har udviklet sig til at blive en del af daginstitutionsfeltet, og med en række opgaver, som er almindelige på dette område.

HISTORIESYN OG TEORIPERSPEKTIVER.

Jeg er "opdraget" i den marxistiske tradition, og mit historiesyn er derfor præget af en materiel tilgang. Med dette mener jeg, at jeg gennem mange års politisk og faglig aktivitet på venstrefløjen og som deltager i politisk og filosofisk skoling har tilegnet mig en grundholdning til historien.

Det er derfor i tråd med denne grundholdning, at jeg i undersøgelsen tager udgangspunkt i en materialistisk historieopfattelse, eller som den også hedder i en marxistisk terminologi - den historiske materialisme. Denne historieopfattelse har som hovedtese, at produktivkræfter og produktionsforholdene tilsammen udgør samfundets økonomiske og materielle basis, og at denne basis er af grundlæggende betydning for, hvorledes en række andre forhold i samfundet kommer til at fungere. De andre forhold - overbygningen - er i denne forståelse f.eks. statsmagten, retsvæsenet og en række af samfundets andre institutioner bl.a. skole og daginstitutioner, med den kultur, de holdninger og teorier, som de repræsenterer (Sørensen, 1962). Ud fra en sådan tankegang skal oprettelsen af de pædagogiske institutioner og fremkomsten af forskellige pædagogiske teorier ses sammenhængende med produktivkræfternes udvikling og nødvendigheden i forhold til den samfundsmæssige udvikling.

Det giver imidlertid problemer for mig at fastholde en analyse af skrammellegepladsernes historie udelukkende baseret på et materielt grundlag. Det er umiddelbart svært at se den samfundsmæssige nødvendighed for skrammellegepladserne i 1943 ud fra en produktions- og samfundsmæssige betragtning. Mit materiale tyder ikke på, at en sådan nødvendighed er til stede, men at ideen så og sige var forud for sin tid. Forklaringsmodellen må efter min mening være en anden, eller i hvert tilfælde suppleres med en anden vinkel.

Denne supplerende vinkel kunne være den tyske filosof Jurgen Habermas teori om systemets kolonialisering af livsverdenen (Nørager 1993). Habermas forsøger i denne at forene en materiel og socialpsykologisk tænkning. Han videreudvikler den marxistiske basis og overbygnings tænkning og giver den en anden vinkel for at forstå den moderne samfundsudvikling. Begreberne er her system og livsverden, som repræsenterer forskellige funktioner og sfære i samfundsudviklingen. Systemet, hvis opgave det er at varetage statsbureaukratiet og markedsmekanismerne. Livsverdenen - den private sfære - er hverdagslivet med sin kultur, sin sociale integration og den personlige identitetsdannelse. Habermas pointe i forhold til den moderne tid er, at systemverdenen - statsbureaukratiet og markedsmekanismen trænger sig mere og mere ind på livsverdenen og så at sige kolonialisere den.

Det fremgår af ovenstående, at jeg har arbejdet ud fra den hypotese, at den samfundsmæssige nødvendig for skrammellegepladserne ikke var til stede i 40'erne og at baggrunden for deres eksistens bl.a. må ses som resultat af ideers betydning og stærke personligheders rolle.

BRUG AF TEORI.

Min brug af teori i undersøgelsen har været tværfaglig og kan beskrives med Heine Andersens ord om tværfagligt "projektarbejde.

"at man ud fra tilgængelige informationskilder skaffer sig et overblik over hvilke aspekter problemet rummer (...). Det vil være almindeligt, at man ikke kan finde en enkelt teori, der

kan rumme alle de aspekter, man vil have med - herved kommer det tværfaglige i projektet frem. Så er der behov for at anvende teorier fra forskellige fagområder og det lægger op til at forsøge at samarbejde dem gennem projektet. .” (Andersen 1981 s. 221).

Jeg har ud fra mit “overblik “over materialet og de problemer, det synes at indeholde, brugt teorierne på to planer. Det første plan har været en historisk teoretisk tilgang - skildret som mit historiesyn - historisk materialisme suppleret med Habermas system og livsverdens tænkning. Disse teorivinkler blev anvendt i undersøgelsen af skrammellegepladsernes opståen og udvikling, deres idegrundlag, pædagogikken og personlighedernes betydning og disse tings mulige sammenhæng med tidens kulturelle, sociale og økonomiske forhold. I forhold til skrammellegepladsernes pædagogik og pædagogernes rolle har jeg inddraget et didaktiske og livshistoriske perspektiv. Det andet plan har været præsentationen af teorier, som spillede en rolle for datidens pædagoger og andre i tiden. Det er f.eks. de pædagogiske og psykologiske teorier, der blev undervist i på seminarierne - Rousseau, Frøbel, Montessori m.fl. De teorier, som betød noget i datidens progressive miljøer bl.a. psykoanalysen. Det kan naturligvis diskuteres, hvorvidt teorier spiller en rolle som handlevejledende, specielt når vi taler om pædagogiske institutioner, både før og nu. Teorier på dette plan vil da også først og fremmest blive brugt til at skildre tidens ideer og vil primært indgå som empirisk materiale i undersøgelsen.

Min undersøgelse af skrammellegepladsernes historie kan, hvis den skal kategoriseres under det pædagogiske fagfelt, kaldes “historisk pædagogik”. Grue-Sørensen taler i denne sammenhæng om den “pædagogiske realitetshistorie” og den “pædagogiske idehistorie”. Emnet for den pædagogiske realitets historie beskriver Grue - Sørensen som:

“ kendsgerninger vedrørende opdragelse, undervisning og uddannelse. Hvordan er opdragelsen faktisk gået for sig? Hvilke midler har man benyttet sig af, belønning og straf, formaning, kappestrid - eller ingen specielle midler, hvilket ofte vil betyde, at eksemplet og forbillede har, måtte tjene som hovedmidlet. Hvilke institutioner har man haft til at varetage opdragelsen, enten i almindelighed eller specielle sider deraf? Hvor vidt udbredelse i samfundet har en given opdragelse haft” Om den pædagogiske idehistorie skriver Grue Sørensen at den “har til opgave at fremstille, hvad man har tænkt og ment om opdragelsens rette udførelse” (Grue - Sørensen 1974 s. 142 -143)

Grue-Sørensen siger videre, at hovedformen for en historisk pædagogik vil være den, at når man tegner et billede både af den pædagogiske virkelighed og dens tænkning skal forsøge at gøre “billedet så bredt og så helt som muligt”.(Grue-Sørensen 1974 s.144).

Ønsket om bredde og helhed har da også være det udgangspunkt jeg haft, når jeg undersøger og beskriver skrammellegepladserne gennem tiderne. Jeg erkender faren for, at et ikke særligt præcist afgrænset undersøgelsesfelt har vanskeliggjort operationaliseringen af mål og hypoteser. Men også at den al for præcise afgrænsning kan forhindre ny erkendelse på feltet, som brødrene Molin siger det i bogen “ Den tilrettelagte virkelighed.” (1988). Søs Bayer har et tilsvarende standpunkt i indledningen til “Veje og vildveje i et udviklingsarbejde” (1995).

“Pointen er, at ikke på forhånd skærer noget fra, men i højere grad forsøger at vedblive med at være åben. Det kan virke lidt tilfældigt og uoverskueligt, men der er en mening med galskaben. Meningen er, at intet kan forudses (man kan godt forsøge, men planer har nu mest symbolsk værdi) og det der måske kan forudses er formentlig ikke det interessante.”
(Bayer 1995. s.1)

Selv om Bayer i denne sammenhæng taler om og problematisere planlægningen af udviklingsarbejdet, har synspunktet også værdi i et historisk forskningssammenhæng. Så på trods af at jeg arbejder med en vis afgrænsning i form af hypoteser og historiesyn, ville jeg gerne fastholde åbenheden i forhold til materialet. Empirien blev således det bærende i min historieskrivning. Det sidste betyder også, at empirien fylder meget i opgaven, og at jeg i fremlæggelsen af denne har en udstrakt brug af citater. Dette gøres ud fra ønsket om at give fremstillingen en tidshistorisk autenticitet. Brugen af billedmateriale fra specielt perioden 1943 til 1950 og fra starten af 70'erne skal også være med til at fremme den sidstnævnte ambition.

METODE OG METODEPROBLEMER.

Grue- Sørensen anbefaler det kronologiske princip som metode i den pædagogiske historiske forskning. *“Det kronologiske princip, (...) må selvsagt være fremherskende, da det drejer sig om historie”* (Grue- Sørensen 1974 s. 144). Det er da også denne metode, som jeg har valgt som hovedstruktureringsprincip i min undersøgelse af skrammellegepladsernes historie. Jeg har ud fra dette princip samlet og gennemgået materiale fra 1931 til ca. 1973 og for at have mulighed for at sætte disse år i perspektiv har jeg også gennemgået en del materiale fra byggelegepladserne i dag. Men ud over dette har jeg også (inspireret af det materialistiske historiesyn og Peter Gundelachs beskrivelse af den historiske sociologi) samlet materiale om de kulturelle, sociale og økonomiske forhold. Som en del af dette har jeg set på daginstitutionernes forhold og udvikling i de samme perioder. Det samlede materiale er herefter blev sat kronologisk op med det formål at kunne analysere sammenhæng mellem de “sociale aktørers” samspil eller ikke samspil med de “sociale strukturer” (Gundelach 1988).

En kvalitativ undersøgelse.

Selv om ovenstående måske kunne indikere noget andet, må jeg understrege, at undersøgelsen i sin metodiske form primært er kvalitativ fremfor kvantitativ (Jensen 1991). Dette skyldes, at hovedformålet har været at vise det “særlige” og det “forskellige”. Materialeudvælgelsen har derfor kun i ringe omfang været foretaget ud fra repræsentative kriterier. Dette står ikke nødvendigvis i modsætning til en omhyggelig behandling og vurdering af kildematerialet. Det er forskelligartetheden i forholdene mellem skrammellegepladserne og deres idegrundlag og praksis, der er interessant for mig. Når det de repræsentative kriterier nedtones, bliver det tilsvarende vanskeligt at drage konklusioner i “positivistisk” forstand. Målet er da heller ikke at fortælle “sandheden” men at bidrage til den historiske pædagogiske refleksion i faggruppen.

Materialeindsamlingen.

Materialeindsamlingen har været et stort arbejde og til tider problemfyldt. Jeg har brugt mange dage og megen tid i Landsarkivet for Sjælland, Lolland - Falster og Bornholm, Arbejderbevægelses-, BUPLs- og Dansk Legeplads Selskabsarkiv (DLS). I DLS arkiv har jeg haft megen glæde af en udklipssamling fra dagblade fra perioden 1959 til 1989. Herudover har læsning af bøger, tidsskrifter og gennemgang af Københavns Borgerrepræsentationens forhandlinger fra 1943 frem til 1960 været en nødvendig del af materialeindsamlingen. Jeg har lavet interview med forskellige personer, der havde en viden om “fortiden” og med folk, der arbejder på nutidens byggelegepladser. Bl.a. med den mangeårige leder af Emdrup skrammellegeplads Agnete Vestereg. Undersøgelsen og indsamlingen af materiale har ikke været en rationel og lineær proces. Analyser og tolkninger har ofte måtte afbrydes for at skaffe mere materiale i forhold til spørgsmål, der opstod undervejs. Problemerne har bl.a. været at finde praksisbeskrivelser omkring de tidligste skrammellegepladser. Datidens pædagoger skrev ikke meget, og når det blev skrevet var det i højere grad beskrivelser af “bør” og ikke “er” (Weber, 1994). Altså beskrivelser af det der var vedkommendes mål i højere grad end det var beskrivelser af deres praksis.

Den kildekritiske virksomhed har også givet en del problemer. Dels fordi noget materialet har været svært at få fat på, og dels fordi det har voldt en del vanskeligheder at krydstjekke dette. Det er, på trods af disse vanskeligheder, lykkedes at få verificeret en del (men ikke alt) af materialet. Dette er ikke blevet lettere af at jeg er den første der forsøger at lave en større samlet beskrivelse af skrammellegepladser og byggelegepladserne. Det har i store træk betydet, at jeg ikke har haft nogle empirisk baserede beskrivelser, eller i kun ganske lidt at læne mig op af, eller tage afsæt fra. Senere forskning på området vil da formodentlig også kunne korrigere nogle af mine oplysninger.

Etiske overvejelser.

Undersøgelsen har også medført nogle etiske overvejelser. Overvejelserne har været i forbindelse med to afsnit i specialet - **Interview med Agnete Vestereg** og **Den første leder af Emdrup**. Den første overvejelse er omkring Agnete Vesteregs beskrivelser af sin forhenværende mand John Bertelsen. Denne beskrivelse kan være præget af en personlig bitterhed som formodentlig er resultat af samlivet, skilsmissen osv. Jeg kunne have undladt denne passage. Når jeg alligevel har valgt at bruge udsagnet, er det fordi den belyser den strid, der er foregået mellem ægteparret, om hvem der skulle have æren for Danmarks første skrammellegeplads. Den personlige modsætning mellem de to har måske også, på en eller anden måde, haft sin betydning for pædagogikken på Emdrup Skrammellegeplads efter John Bertelsens afgang. Den anden overvejelse er i forbindelse med en passage hvor Aksel Larsen fortæller Gestapo om John Bertelsens rolle i modstandskampen. Oplysninger stammer fra Gestapo's forhørsprotokol, hvis formuleringer den tyske kriminalkommissær Herman Span er ansvarlig for. Dette er udsagn man normalt ikke ville sætte sin lid til. På den anden side har ingen, heller ikke Aksel Larsen, sat spørgsmålstegn ved protokollens formuleringer. Grunden til at jeg bruger materialet er, at det belyser John Bertelsens indsats i modstandsbevægelsen, og at det ellers har været mere eller mindre umuligt at finde oplysninger om dette andre steder. Jeg har forsøgt både på Frihedsmuseet og i Rigsarkivet.

Validitet, reliabilitet og relevans.

Jeg har overvejet undersøgelsens validitet. Altså om det anvendte materiale er gyldigt eller anvendeligt i forhold til det jeg har, ville undersøge. Som sagt, har jeg har forsøgt at jeg at få så bredt et datamateriale som muligt, og har lavet krydstjek på dette. Materialet har i store træk været af 4 typer. 1) Historiske dokumenter i form af mødereferater, udtalelser, breve m.m 2) Avis og tidsskrift udklip 3) Litteratur faglig og skønlitteratur. 4) Interview.(se fortegnelsen over materialet i litteratur -, interview listen og bilagene A, B, C, D). Datamaterialets store omfang og forskellige karakter og den sammenstilling, der er foregået på de områder hvor det har været muligt, sikre en vis gyldighed. En diskussion om gyldigheden kan dog rejses i forhold til at der er få praksis beskrivelser og at der er en stor brug af avis artikler. Dette volder selvfølgelig problemer når bl.a. den praktiske pædagogiske virksomhed skal undersøges. Dette er specielt et problem for analysen af perioden fra 1960 til 73-75. (Det skal i forbindelse med interviewene bemærkes at disse er kvalitative, semi-strukturerede og for de fleste vedkommende optaget på bånd og delvist udskrevet.)

Reliabiliteten - pålideligheden af det enkelte data - har jeg tidligere været inde på. Pædagogernes tilbøjelighed i at beskrive ud fra mål og ikke realitet, er selvfølgelig en kilde der nedsætter materialets pålidelighed. Kildernes subjektivitet skal medtænkes i tolkningen, hvilket jeg har forsøgt at gøre.

På et område føler jeg mig dog sikker, og der er i forhold til undersøgelsens relevans. Jeg er den første der laver en større historisk undersøgelse af dette felt. Samtidig er byggelegepladserne i sin oprindelige form under afvikling enten ved sammenlægning med andre institutionstyper, eller ved direkte nedlæggelser. Jeg er overbevist om, at min undersøgelse kan bidrage til diskussionen om hvorvidt vi også i fremtiden skal have byggelegepladser, og på hvilket idemæssigt og pædagogisk grundlag de skal hvile på.

LITTERATUR:

A

Aktuelt (1960) "Om skrammellegepladser" 19/7-60.

Aktuelt (1968) " Børn hindre politiet i at ødelægge legeplads" 17/5-68

Aktuelt (1973) " Marxistisk byggelegeplads-ledere fyres. Borgmesteren: De er heller ikke bedre værd"
Dagbladet Aktuelt 12/3-73

Albinus, Stig (1980) "Syv års kamp for Byggeren" Politisk Revy og Informations Forlag.

Andersen. Peter & Kampmann, Jan (1988) "Vuggestuen hverdag og utopi" Munksgaard.

Andersen, Heine (1981)

"Projektarbejde" i Poul-Erik D. Jensens "Organisationsteoretiske modeller og perspektiver"
Samfundslitteratur.

Andersen, Heine (1992) "Sociologi" Reitzels forlag.

Anderson, Sven-Ingvar & Høyer, Steen (1993.) "C. TH. Sørensen - en havekunstner." Arkitektens
Forlag.

Andersen, Tage Revsgård (1981) "Et studie i RØDT, HVIDT OG BLÅT" Forlaget ZAS

"Appel" (1946) Dansk Fritidshjemforening .Fagblad nr. 5 1946

Arbejderbevægelsens Arkiv. Materiale fra BUPL deponeret i ABA.

A: Materiale fra Foreningen af Fritidspædagoger (FAF) om Legepladsfraktionen.

B. Breve og referater i forbindelse med legepladsudvalget i BUPL.

C: Brev fra Socialminister Eva Gredal til Mogens Camre af 27/6-73

D: Interview med Viola Kiehn af Leif Larsen 1985

B

Bayer, Søs (1995) " Veje og vildveje i et udviklingsarbejde" Rapport Ballerup

Bentzon, Adrian (1989) " J. Dewey" i Esben Jerlang " Selvforvaltning" Munksgaard

"Beretning om De Sammenvirkende Frøbelske Institutioner 1880 - 1935" (1935) Bianco Lunos
Bogtrykkeri.

Berlinske Aftenavis (1959) "Alvorlige mænd med sans for leg - dannede dansk legeplads selskab."
Interview med Max Siegumfeldt B.A. 25/2-59.

Berlinske Tidende (1962) " Hvor må børn være? 4/4-62

Berlinske Tidende (1962) "Legepladsen" 6/4-62

Berlinske Tidende (1967) " Flere byggelegepladser" 29/8-67

Berlinske Tidende (1968) " Skrammellegeplads blev ikke fjernet" 30/5-68

Berlinske Tidende (1970) " De har forkastet fritidsloven" 27/9-70

Berlinske Tidende (1971) "Byggelegeplads giver byggefirma arbejdsro" 14/9-71

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1990) " Den samfundsskabte virkelighed" Lindhart & Rinhof.

Bertelsen, John (1944 a) "Skrammellegepladsen i Emdrup" Artikel i "Vore børn" nr. 7 7/9-44 ,
Udgivet bl.a. af Dansk Frøbelforening.

Bertelsen , John (1944 b) "Dagligt liv paa Skrammellegepladsen." Kronik i Ekstra Bladet 20/11-1944

Bertelsen, John (1945) "På skrammellegepladsen." Artikel om Emdrup Skrammellegeplads og
interview med John Bertelsen i bladet "Børn" 9 årg. september 45. (s. 12-19)

Bertelsen, John (1948) "Legepladsens udvikling og deres betydning for bybørnene."
Afsnit i "Opdragelse og undervisning i Danmark." Einer Torsting.

Bertelsen, John (1952) "Skrammologi" Arkitekternes månedshæfte 54. Årgang -1952

Bertelsen, John (1953) "Skrammologiske betragtninger" Dansk pædagogisk Tidsskrift nr. 8/53

Bertelsen, John (1954) "Trolden i æsken" Gyldenlak.

Bertelsen, John (1957) "Et Engelsk - Dansk eventyr" Socialdemokraten 17/8- 57

Bertelsen. John (1958 a) "Børn bygger" Rockwool, Dansk Gasbeton Aktieselskab.

Bertelsen . John (1958 b) "Et Engelsk - Dansk eventyr" Dansk Fritidshjemråd nr. 3 -58

Bertelsen, John (1960) "Skrammologien breder sig" Læserbrev i "Tidens Tegn" Kolding d. 3/6-60.

Bertelsen, John (1961) "Børns leg er som boblende latter" Børnehaven nr 15 /61
Bertelsen, John (1978) "Parkpolitik i Sogn og Købstad" Anmeldelse af nyudgivelse af C. TH. Sørensens bog. Haven. 78. Årgang nr. 9 sep.
Boelskov, Jørgen (1985) "De fremherskende teorier på børnehaveseminarierne 1900 - 1950. Magisterkonferens Institut for Pædagogik. KU
Boldsen, Peter m.f. (1977)
"Pædagogernes uddannelse" i Tania Ørum "Mens de voksne arbejder" Tiderne Skifter.
Bresemann, Peter (1977) Interview med John Bertelsen i Aktuelt 13/5-77.
Broe, Georg (1954) "Nybyggeren - den rigtige legeplads" Artikel i "Dansk Fritidshjemråd" nr. 5 15/5-54
Brostrøm, Stig (1978) "Markarenkos kollektive opdragelse" Forlaget Børn og unge.
Brostrøm, Stig (1983) "Virksomhed og personlighedsudvikling" Forlaget Børn og unge.
Brostrøm, Stig (1988) "Pædagogernes personlighed" Semi-forlaget.
Brogstrøm, Stig (1993) Kompendium om videnskabsteori. Årskursus DLH.
BT (1964) " Idealer ødelægger tilværelsen for os" 7/11-64
BT (1973) "Fyret for at påvirke børn politisk, nu slås forældre for ham" Dagbladet BT 18/1-73
Børn og Unge (1971) "Marxistisk vildskud" nr. 39/71
Børn og Unge (1972) " Pædagogik og ideologi" nr. 21/72

C

Callevert, Staf (1992) "Kultur, pædagogik og videnskab, habitus begrebet hos Pierre Bourdieu" Akademisk Forlag.
Cederstrøm mf. (1989) " Skole og hverdagsbevidsthed" Gyldendal.
Christensen, Pernille (red.) (1994) "Håndbog - Dag- og Døgninstitutioner 94/95" Kroghs Forlag A/S
Coning-Smith, Ning de (1990) " Byplan set fra knæhøjde, 1830 - 1920" i "Seminar om børn og pædagoger i historien BUPL.
Coning-Smith, Ning de (1993) "Leg, legeteori og legepladser 1850 -1950" Oplæg på konferencen "Mere leg i hverdagen" Danmarks Gymnastik og Idrætsforening.
Coning-Smith, Ning de (1995) "Fra kunst og design til rum for børn" Kompan.

D

Dagbladet, Roskilde (1973) " Tog politiks standpunkt risikerer afskedigelse" 13/1-73
Dagens Nyheder (1959) "Børnebyen med eget byråd" 26/3-59
Dansk Fritidshjemråd (1959) "Børn Bygger" nr. 2, 15 februar 59 (s. 22-28)
Dansk Legepladsselskab Arkiv.

- A: Medlemsliste fra 1959 -60
- B: Oversigt over presseudklip v/ Jens Sigsgaard
- C: Referat fra aktivistmøde på Gladsaxe seminarium 2/5 - 68 og brev afsendt fra mødet.
- D: Registering af byggelegepladser i Danmark 1977.
- E: DLS Formålsformulering fra 1959.
- F: Journalistforbundet udklipsservise april til maj 1962.
- G: Lorentzens pjecer om "Børn og dyr" fra midt i 60`erne.

E

Ekstra Bladet (1967) "Aktion med et læs skrammel." 1/9-67
Elgstrøm, Kell mf. (1993) "Bybilleder - Mellem by og land" København
Engels, Friedrich (1976) "Naturens Dialektik" Sphinx & Nihil
Engelsted, Niels (1991) "Indledning" i Ib Nørlund "Den sociale samvittighed" Gyldendal.
Emdrup Skrammellegeplads arkiv

- A: Billeder
- B: Regnskaber og andet materiale.

F

Flensborg, Ingelise (1990) " Skolens udeareal - et være og lærested" i Nørgaard, Ellen (red) " At lære og være - i hvilke rammer" Kroghs Forlag.

Folketingets Forhandlinger (1971-72) nr. 9 71/72 spalte 1535 -1537

Freud, Sigmund (1975) " Kulturens byrde" Reitzel

Frøbel, Friedrich (1980) "Småbørnspædagogik" Nyt Nordisk Forlag.

Fyens Stiftidende (1964) "Beboer protest mod skrammellegeplads i Odense afvist" 15/7-64

G

Giesecke, Herman (1978) "Indføring i pædagogik" NNF

Gregersen, Thomas (1985) "Hagbermas' kritiske teori om velfærdsstaten" Grus nr. 16

Grue-Sørensen, K (1966) " Opdragelsens historie" Gyldendal

Grue-Sørensen, K (1974) "Almen pædagogik" Gjellerup.

Gundelach, Peter (1988) "Sociale bevægelser og samfundsændringer" Politica.

H

Hansen, Svend Aage & Henriksen, Ingrid (1980) "Velfærdsstaten 1940-78" Gyldendal.

Havelund, Hjalmar (1945) "Paa Skrammel-legepladsen" Artikel i "Børn" september 45.

Henriksen, Ole Schultze .Privat Arkiv

A: "Redegørelse for byggelegepladsens virke og fremtid" til Københavns kommune 15/8- 1973.

B: "Analyse af Hudegrundens situation" Oplæg til personalemøde fra slutningen af 1974 og målsætningen..

C: Manuskript til Harald Rasmussens oplæg "Kan man drive marxistisk pædagogik i et kapitalistisk samfund" 10/6- 1972

D: Pirat udgave af Børn og Unge fra januar 1973. Fremstillet af medarbejder på Hudegrunden og Ellemarkens byggelegeplads.

E: Materiale til studiekreds i dialektisk materialisme og politisk økonomi.

F: Oplæg til personaleweek-end d. 3 - 4/ 4 - 1975.

G: Billeder.

Henriksen, Ruth Nyhuus mf. (1974) " Arbejde - pædagogik - daginstitutioner." BUPL

Henriksen, Spæt & Nørgaard, Ellen (1988). "På skuldrene af reformpædagogikken" DPT 3/88

Henriksen, Spæt (1989) " C. Freinet" i Esben Jerlang" Selvforvaltning" Munksgaard.

Himmelstrup, Kaj (1967) "Tonakkatekutilis folk" Gyldendal.

Hjort, Stig Dankert (1989) "Sigurd Næsgaard" Gyldendal.

Holbæk Amts Venstreblad (1971) "Byggelegepladsen i Ruds Vedby" 1/2-71

Horsten, Holger (1968) " Indledning" i Jubilæumskrift "Emdrup Skrammellegeplads 1943 til 1968"

I

Information (1974) "Tre lokummer i et lille koldt skur til 40 børn"

Ingemann, Ruth (1994) "Kursus for Småbørnspædagoger" Opgave i alm. Pæd DLH (ikke offentliggjort)

J

Jacobsen, Kurt (1993) "Aksel Larsen - en politisk biografi" Vindrose.

Jensen, Mogens Kjær (1991) " Kvalitative metoder i anvendt samfundsforskning" SFI 91:1

Jensen, Niels Rosendal (1987) "Pædagogik - historie og fremtid" Forlaget Tiden.

Jensen, Niels Rosendal (1995) Foredrag på DLH om refompædagogikken april 95.

Jerlang, Esben (1989) "Selvforvaltning" Munksgaard.

Jerlang, Esben (1995) "Socialisation" I " 0 - 14" nr.3/95 Pædagogisk Forum.

Johansen, Ejler (red.) (1977) "Fritidspædagogik" Forlaget Børn og Unge.

Jyllands Posten (1960 a) " Kvinderne i Byraadet fik anlagt Skrammellegeplads" 12/6-60
Jyllands Posten (1960 b) "Hvor der er jord er der altid noget at lave" 20/7-60
Jysk Tidende (1967) "Skrammellegeplads bliver filmskueplads" 18/6-67

K

Kampmann, Jan (1994) "Barnets og det fysiske rum" Forlaget Børn og Unge.

Kanitz, Otto (1976) " Proletarbarnet i det borgerlige samfund" Fremad.

Key, Ellen (1902) "Barnets Aarhundrede"

Knoblauch, Allan (1972)

"En sag om marxistisk pædagogik? - eksemplet Hudegrundens Byggelegeplads" B & U Debat.

Knudsen, Anne & Wilken, Lisanne (1994) " Kulturelle verdener - kultur og kulturkonflikter i Europa".
Columbus.

Kolding Folkeblad (1959) "Byrådet undersøger forslag om en "skrammel-legeplads" 23/6-59

Kolding Folkeblad (1967) "Sådan får man en legeplads" 2/9-67

Korremann, Grete (1977 a) "Børnehaven og socialisering" Gyldendal.

Korremann, Grete (1977 b) "Hvorfor er der daginstitutioner" Afsnit i "Medens de voksne arbejder"
Red. Tania Ørum Tiderne Skifter.

Korsgaard, Ove (1982) "Kampen om kroppen" Gyldendal.

Kragh - Muller, C. C. (1963) "I morgen er det for sent" Rhodos.

Kragh - Muller, C. C. (1964) " Opdragelsesproblemer." Fremad.

Kristeligt Dagblad (1971) "Torshavn fik en skrammellegeplads" 11/3-71

Krogh, Thomas (1969) Forord i Habermas " Vitenskab som ideologi" Gyldendal Norsk.

Krupskaja, N.K. (1976) " Om førskole opdragelsen" Gyldendal.

Kryger, Frida (1962)

" Skrammellegepladsen i Kolding" Foredrag holdt ved Dansk Legepladsselskab generalforsamling april
62 Udgivet som Særtryk af "Forebyggende Børneværn nr. 6 -62

Krøyer, Bent (1989) "Københavns offentlige legepladser" Stadsingeniørens og stadsgartnerens
kontor.

L

Landsarkivet for Sjælland m.m.

Materiale om "Borups Højskoles Uddannelseskursus for Småbørnslærere"

A: Div. udtalelser fra 1940-42.

B: Holdlister fra 1940 - 42.

C: Raknes, Tora: Manu. til tale ved Seminariet for Småbørnslæreres 40 års
jubilæum.

Langelands Folkeblad (1971) " Væk med skrammellegepladsen" 28/4-71

Larsen, Hanne & Larsen, Maria (1992) " Lyt til børn " Kulturministeriets arbejdsgruppe om børn og
kultur.

Larsen, Helge & Bramsen, Bo (1944) "Hvem - Hvad - Hvor" Politiken.

Larsen, Leif & Clausen, Thomas (1994) "De forvarede" Gyldendal.

Lindboe, Ole (red.) (1973) "Noget om alternativ socialpædagogik" PLs forlag.

Loftager, T (1993) " Debattens elendighed" Information 5/3-93

Lubcke, Poul (1983) "Politikens filosofi leksikon" Politikens Forlag.

M

Madsen, Finn Ejnar (1978) " Den proletariske Lørdagsskole" I "Sådan kan man også undervise"
København

Marx, Karl (1971) "Kapitalen" 3. bog 2-3-4 Rhodos

Marx, Karl (1976) "Marx & Engels udvalgte skrifter" Forlaget T iden

Makarenko, Anton (1956) "Vejen til livet", Genudgivet i 1974 på Forlaget Tiden.

Michelsen, Vagn (1982) "Pædagogiske retninger" Høst og Søn.
Molin, Jan & Molin, Søren (1988) " Den iscenesatte virkelighed" Akademisk Forlag.
Morsing, Ole (1983) "Maria Benedicte Gregersen og progressiv pædagogik før og nu"
Kladde til artikel. Landsarkivet.
Mortensen, Inge Kristine (1947) "Smaa børns aktivitet" PPT. nr. 1/47
Muller, Grethe Kragh (1994) "Samspil og konflikter." Pædagogiks bogklub.
Mygind, Erik (1959) "Hulebyen-et legested" Særtryk af "Havekunst" nr.2/59.
Mygind, Erik (1960 a) "Hulebyen et forsøg - en beretning" Unge pædagoger nr. 2-3/60
Mygind, Erik (1960 b) "Hulebyen et forsøg - en beretning" Dansk Fritidshjemsråd nr. 9/60

N

Neill, A. S. (1959) " Summerhillskolen." H.C. Branner.
Nielsen, Karen (1983) " Tid til at være - tid til at blive" Malling.
Nielsen, Keld Folmer (1990 a) "Indledning" i Rapport fra "Seminar om børn og pædagoger i historien"
Red. Keld F Nielsen og Susan Weis BUPL
Nielsen, Keld Folmer (1990 b.) "Børn bliver voksne-færdig med dem. - Brudstykker af en kulturradikal
pædagogik." i "Skolestart" Børnehaveklasseforeningen. februar 90.
Nielsen, Keld Folmer (1992) "En børnehavepioners syn på børn, arbejde og uddannelse."
I Hans Vejleskov "Barnet - pædagogikken - forskningen" Dafolo Forlag.
Nielsen, Leif (1986) "Max har været med helt fra byggelegepladsernes fødsel"
Interview med Max Sigumfeldt i "Legepladsen" nr. 2 /86
Nørager, Troels (1993) "System og livsverden" Forlaget Anis.
Nørgaard, Ellen (1977) "Lille barn, hvis er du." Gyldendal.
Nørlund, Ib (1966) " Det knager i samfundets fuger og bånd" DKP

O

Olesen, Henning Salling (1993) i Weber, Kirsten " Tre i en" RUC
Olsen, Bent (1994) " Viden i pædagogisk uddannelse og arbejde" Manuskript til afhandling. (Er under
udgivelse med titlen "Kvalitet i pædagoguddannelsen og pædagogisk arbejde."

P

Plehanov, G V (1958) "Personlighedens rolle i historien" Tiden.
Politiken (1963) "Lille pige blev fundet brændt ihjel i en hule" 8/6-63
Politiken (1963) "Orden i skramlet" 23/9-63
Politiken (1964) " Nu hedder det bygge - legeplads" 21/6-64
Politiken (1967) "Lad os få dyr ud på børnenes legeplads" 17/11-67

R

Raknes, Tora (1947) " Det produktive arbejde i børnehaven." PPT nr. 1/47
Rasmussen, Anne-Lise (1989) " Betragtninger over tiden, skolen og daginstitutionerne"
Hovedfagsspeciale KU Institut for Pædagogik.
Reich, Wilhelm (1973) " Hvad er klassebevisethed" Rhodos.
Rifbjerg, Sofie (1966) "Træk af den moderne opdragelses historie." Gyldendal.
Ringsted Folketidende (1960) "Børn får dyre vaner, hvis de keder sig" 7/9-60
Rye, Olaf (1956) " Mørke magter" Tiden.
Rødovre Avis (1964) " I morgen åbnes den første bygge - lege - plads" 13/-64.

S

SBBU (1974) "Aktiv fritid i Foreningen Socialt Boligbyggeri."
25 års Jubilæumsskrift for "Institutionen. Foreningen Socialt Boligbyggeri Ungdomsklubber.
SBBU (1987) Institutionen. Foreningen Socialt Boligbyggeri Ungdomsklubber - SBBU gennem 40 år.

Schanberg, Carl (1969) "Børnenes Jord" Forlaget Aros
Schein, Edgar H. (1986) " Organisationskultur og ledelse" Valmuen
Scherfig, Hans (1975) " Idealister" Gyldendal.
Scherfig, Hans (1962) " Frydenholm" Gyldendal
Schwede, Helga (1993) " Et eksempel på småbørnsopdragelsens professionalisering i tiden intil 1935"
 Speciale fra DLH . Den pædagogiske kandidatuddannelse.
Schytte, Benny (1994.) "Plads til leg." Speciale på Institut for Kultursociologi. KU
Siegumfeldt, Max (1945) "Et legepladsprogram" Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift nr. 6
Siegumfeldt, Max (red.) (1981) "Byggelegepladser i Danmark" Dansk Legeplads Selskab.
Siegumfeldt, Max (1984) "Sådan startede "Dansk Legeplads Selskab"
 Artikel i D.L.S. nyt nr. 12/84 (Dansk Legepladselskabs blad)
Siegumfeldt, Max (1988)
 Foredrag om legepladsbevægelsen indspillet på video. Dansk Legeplads Selskab Arkiv.
Sigsgaard, Erik (1979) "Om børn og deres virkelighed - Set i perioden over 300 år." Hans Reitzel.
Sigsgaard, Erik (1995) "Om børn og deres virkelighed - Før og nu." Hans Reitzel.
Sigsgaard, Jens (1978) "Folkebørnehave og socialpædagogik" Forlaget Børn og unge.
Sigsgaard, Jens (1985) "Børnekultur og pædagoguddannelsen" Frøbelseminariet.
Sjællandsposten - Sorø & Holbæk (1967) "International succesfilm om legepladser" 15/9-67
Sjællands Tidende - Holbæk (1967) " Holbæk har en flot skrammellegeplads" 19/9-67
Skive Folkeblad (1967) " Per, Karl og Holger har hytter på hjernen" 16/9-67
 "Skrammellegepladsen i Emdrup 1943-1968." (1968) Jubilæumsskrift.
Skousen, Camilla & Hansen, Bente (1978) "Slumstorm" i "Dengang i 60`erne" Hansen, Bente mf.
 Informations forlag.
Skytte, Karen (199.. ?) "Kløverbladet - En børnehave under krigen"
 Dansk Pædagogisk - Historisk Forening Skriftserie A nr. 2
Socialdemokraten (1959) " "C.C. Kragh-Muller. 10/4-59
Span, Herman (1942) " Gestapoprotokol over afhøringerne af Aksel Larsen"
 i Tage Revsgård Andersen " en studie i RØDT, HVIDT OG BLÅT" Forlaget ZAC
Svenborg Avis (1958) " Om skammologi og skrammellegepladser" 4/6-58
Sørensen, C. Th. (1931) "Parkpolitik i Sogn og Købstad."Gyldendal.
Sørensen, C. Th. (1950) "Skrammellegepladsen" Særtryk af "Byplan" nr.1/50.
Sørensen, Villy (1962) "Karl Marx Økonomi Filosofi" Gyldendal.

T

Tidens Tegn (1959 a) "Angående legepladser kan Kolding lære noget i Århus" 19/9-59
Tidens Tegn (1959 b)
 "Kolding byråd vedtog at anlægge skrammellegeplads til 37.000 kr. " Dagbladet Tidens Tegn 10/11.59
Thing, Morten (1993) "Kommunisternes kultur- DKP og de intellektuelle 1918-1960" Tiderne Skrifter.
Thomsen, Henrik (1964) "Hvem tænkte hvad" Politikens Forlag.

V

Vejlø Amts Avis (1959) "Fra jordhule til huset" 7/4- 59.
Vejlø Amt Folkeblad (1967) "Alle tiders leg" 16/9-67
Vestereg, Agnete (1949) "Junk Playground - Succes of a Copenhagen experiment"
 Danish foreign office journal nr. 4 /1949
Vidriksen, Niels (1947) "Hvor må vi være? Artikel i "Danmarks Forældreforening." Nr. 2 marts 47.
 (Niels er 16 årig ung fra Emdrup Skrammellegeplads)

W

Weber, Max (1995) " Den protestantiske etik og kapitalismens ånd." Nansensgade Antikvariat.
Wivel, Peter (1972) " Slaveanstalten" Høst & Søn.

Wulff, Bertha (1969) " Friedrich Frøbel - hans liv og gerning" August Olsens Forlag.

Ø

Ørum Tania (red.) (1977) "Medens de voksne arbejder" Tiderne Skifter.

Å

Ålborg Stifttidende (1963) "150 små dyr overvintre på skrammellegepladsen" 1/10-63

INTERVIEW OG SAMTALER.

Interview med 5 byggelegepladsledere fra Ballerup kommune (1994) . Optaget på bånd. Semi-struktureret. Varighed ca. 3 t. i alt. Delvis udskrevet.

Nielsen, Leif (1994)

Leder af Ellekilde Byggelegeplads fra 1965. Optaget på bånd. Semi- struktureret. Varighed 2 t. Delvis udskrevet.

Tell, Alice & Jørgen (1994)

Daginstitutionens medhjælper og skolelærer. Tidligere børn på Emdrup skrammellegeplads i årene 1945 til 1952. Optaget på bånd . Semi-struktureret. Varighed 1 1/2 t. Delvis udskrevet.

Thomassen, Vilhjem (1994)

Seminarier lærer og tidligere bestyrelses medlem i Dansk legepladsselskab. Optaget på bånd. Semi-struktureret Varighed 1 time. Delvis udskrevet.

Vestereg, Agnete (1995) Leder af Emdrup Skrammellegeplads fra 1947 til 197..? Interview 4 timer .Håndskrevne notater.

Korte samtaler med: Zhale, Nille (1994) Tidligere lærer på Kursus. Samtale pr. Telefon notat. Bistrup, Vibeke (1994) Tidligere lærer på Kursus og leder af Årskursus for pædagoger. Samtale , notat.

Petersen, Helga (1995) Tidligere kasserer i Dansk Legepladsselskab. Samtale, notat. Forældre fra Peter Fabersvej . (1995) Notat.

Personregister - " SKRAMMELLEGEPLADSEN"

(Der er kun medtaget personer der optræder i empirisk sammenhæng.)

Adler, Alfred s. 32 -

Andersen, Bo Dan s. 75 -

Andersen, Jørgen s. 70 - 71 -

Andreasen, Bjørn s. 35

Bagger, Hedvig s. 24 - 32

Bagger, Sofus s. 2 - 32 - 53

Berg, Gertrud s. 73 -

Bergqvist, Ruth s. 72 -

Bergmann, Jacob s. 36 -

Bertelsen, Birgit s. 44 -

Bertelsen, Henry s. 31

Bertelsen, John s. 1 - 3 - 8 - 10 - 12 - 15 - 16 - 17 - 18 - 19 - 20 - 21 - 27 - 28 - 29 - 30 - 31 - 33 - 34 - 35 - 36 - 37 - 38 - 44 - 47 - 48 - 50 - 51 - 52 - 53 - 54 - 55 - 58 - 59 - 60 - 61 - 63 - 64 - 68 - 72 - 73 - 85 - 100.

Bistrup, Vibeke s. 31 -

Blonskij s. 51 -

Broe, Georg s. 40 -

Brostrøm, Stig s. 83 -

Buhl, Ole s. 10 -

Camre, Mogens s. 64 -

Christensen, Bernhard s.

Christensen, Georg s. 50 -

Comenius s. 2 -

Dewey, John s. 51 - 54 -

Diderichsen, Agnette s. 83 - 89 -

Ditlevsen, Tove s. 68 -

Dragehjelm, Hans s. 3 - 21 - 30

Eff, Elisabeth s. 66 -

Egebjerg, O de Hemmer s. 27

Engels, Friedrich s. 50 -

Fink, Dan s. 2 - 11 -

Freinet, Célestin s. 51 -

Freud, Sigmund s. 25 - 54 - 89 -

Fröbel, Friedrich s. 1 - 6 - 32 - 52 - 53 -

Gelsted, Otto s. 26

Gredal, Eva s. 72 - 82 - 84 - 85 -

Gregersen, Torben s. 28

Gross, Karl s. 28 - 54 -

Gross, Lis s. 68 -

Grundvig s. 1 - 46 -

Gundelach. Chr. s. 75 -

Habermas, Jurgen s. 89 -

Hansen, Søren s. 75 -

Hansen, Urban s. 77 -

Heiberg, Edvard s. 22

Herdal, Harald s. 27

Himmelstrup, Kaj s. 74 -

Henriksen, Freddy s. 84 - 85 -

Horsten, Holger s. 65 - 68 -

Hrustov, N.V. s. 41 -
Hurtwood, Lady Allan of s. 36 - 45 - 46 -

Jarmer, Poul s. 58 -
Jensen, Børge H s. 81 -
Jensen Henry s. 66 -
Jespersen, Henrik s. 83 -
Justesen s. 28
Jørgensen, Erstad s. 22
Jørgensen, Ida s. 66 -
Jørgensen, Jens & Anna s. 43

Kampp, Peter s. 74 -
Kanitz, Otto s. 49 -
Kaltoft, Helga s. 19
Karlsson, Villy s. 19
Kerschensteiner, Georg s. 51
Key, Ellen s. 54 -
Kiehn, Viola s. 28 - 29
Kirk, Hans s. 26 -
Klixbull, Karen s. 44 -
Kragh - Muller s. 73 - 87 -
Krupskaja, Nadesja s. 51 -
Kold s. 1 - 46 -

Larsen, Aksel s. 8 - 19 - 20
Laursen, Asta s. 66 -
Leontjev s. 89 -
Lorentzen, Børge s. 69 - 71 - 72 -

Marx, Karl s. 50 - 60 - 89 -
Makarenko, Anton s. 61 - 91 - 92 -
Mathiesen, Egon s. 50 -
Montessori, Maria s. 6 - 25 - 48 - 54 - 87 -
Mortensen, Inge Kristine s. 55 - 68 -
Mygind, Agnete s. 44 -
Mygind, Erik s. 41 - 42 - 44 - 68 - 69 -
Møller Kristensen, Sven s.
Møller, Gerda s. 82 -

Neill, A.S. s. 87 -
Negt, Oskar s. 89 -
Nielsen, Helge s. 86 -
Nielsen, Leif s. 34 -
Nielsen, Palle s. 75 -

Nielsen Thyra s. 28
Nørreholm, Elith s. 68 -
Næsgaard, Sigurd s. 23 - 25 - 26
Nørvig, Anne Marie s. 27

Olsen, Ib Spang s. 9 -
Oldenburg, Inger s. 33 - 34 -
Oxlund, Gunnar s. 73 -

Pedersen, Ruth Højgaard s. 28
Pestalozzi s. 25 - 32 -
Petersen, Herluf s. 27
Petersen, Sven s. 77 -
Piaget, Jean s. 54 -
Pippenbring, Einar s. 73 -
Poulsen, Karen Lykke s. 92 -
Priesler, Ebbe s. 74 -

Rabøl, Vagn s. 83 -
Raknes, Tora s. 26 - 52 -
Ramussen, Ester s. 72 -
Rasmussen, Harald s. 83 - 89 - 92 -
Reich, Wilhelm s. 25 - 26
Rifbjerg, Sofie s. 23 - 27 - 28 - 32 - 50 - 54 -
Roosevelt, Mrs. s. 45 -
Roos, Peter s. 73 -
Rousseau, Jean-Jacques s. 6 - 32 - 52 - 53 - 88 -

Saks, Peter s. 74 -
Schanberg, Carl s. 3 - 43 -
Scherfig, Hans s. 26
Siegumfeldt, Max s. 2 - 3 - 11 - 21 - 23 - 36 - 38 - 44 - 45 - 46 - 74 -
Sigsgaard, Jens s. 2 - 4 - 32 - 35 - 36 - 44 - 46 - 53 - 75 - 76 -
Sigsgaard, Kirsten s. 75 - 76 -
Sigsgaard, Thomas s. 15 - 32 - 68 -
Span, Herman s. 8 -
Speedtsberg, Ruth s. 67 -
Sprogø, Ove s. 68 -
Skytte, Karen s. 29 -
Sund, Åge s. 29 -
Sundbo, Arne s. 39 -
Sundby, Grete s. 39 -
Søby, Christine s. 36 -
Søe s. 68 -

Sørensen, C. Th. s. 2 - 3 - 10 - 11 - 16 - 17 - 18 - 21 - 22 - 23 - 26 - 31 - 33 - 35 - 42 - 44 - 45 - 47 - 54 - 55 - 57 - 58 - 59 - 63 - 64 - 68 - 69 - 95 -

Sørensen, Sune Lund s. 73 -

Trier, Finn s. 11

Tved, Jørgen s. 77 -

Vigotsky s. 89 -

Vest, Niels s. 74 -

Vestereg, Agnete s. 3 - 7 - 8 - 10 - 18 - 19 - 31 - 32 - 33 - 34 - 35 - 36 37 - 38 - 55 - 59 - 60 - 64 - 69 - 72 -

Wolter, Erling s. 75 -

Weidekamp, Egon s. 86 -

Wulf, Anna s. 24

Wulf, Bertha s. 24 -

Ziehe, Thomas s. 89 -

Zieler, Aase s. 68 -

Ødegaard, Hildegard s. 28

BIBLIOGRAFI

Bilag A

I de følgende 4 bibliografier vil det materiale jeg ikke er i besiddelse af være anmærket. Resten, det ikke anmærkede, har jeg enten i form af originaler eller kopiér.

Tema. John Bertelsen (f.1917 - d.1978)

Bertelsen John (1944) "Skrammellegepladsen i Emdrup" Artikel i "Vore Børn" bl.a. udgivet af Dansk Frøbelforening. 26 årgang nr. 7 sep. 1944 (s. 53-56)

Bertelsen , John (1944) "Dagligt liv paa Skrammellegepladsen." Kronik i Ekstra Bladet 20/11-1944 s.5-6-7

Bertelsen, John (1945) "På skrammellegepladsen." Artikel om Emdrup Skrammellegeplads og interview med John Bertelsen i bladet "Børn" 9 årg. september 45. (s. 12-19)

Vestereg, Agnete & Bertelsen, John (1946 ?) "Skrammellegepladsen" Manuskript, findes også i engelsk oversættelse. Emdrup Skrammellegeplads arkiv.

Bertelsen, John (1948) "Legepladsernes udvikling og deres betydning for bybørnene" Afsnit i "Opdragelse og undervisning i Danmark" Red. Einer Torsting. Alfred Jørgensens Forlag (Bind 1 s. 44-60)

Bertelsen, John (1948 - 49 ?) "Studenten" Novelle i politiken (også datoen er usikker.).

Bertelsen, John (1952) "Skrammologi" Arkitekternes månedshefte 1952 s.35-43

Bertelsen, John (1953) "International skrammologi" kronik i Information 25/5-53

Bertelsen John (1953) "Skrammologiske betragtninger" Artikel i Dansk Pædagogisk Tidsskrift 8/53. (s.395- 399)

Bertelsen John (1954) "Trolden i æsken" (Selvbiografisk barndoms skildring) Gyldendal.

Bertelsen, John (1957) "Et engelsk-dansk eventyr." Socialdemokraten 17/8-57
(også bragt i Dansk Fritidshjemråd nr. 3 1958)

Møller, Eva & Møller, Lars (1958)
"Om "skrammologi" og skrammellegepladser." Kronik, Svendborg Avis 4/7-58

Bertelsen John (1958) "Børn bygger" Rockwool, Dansk Gasbeton Aktieselskab.

Anmeldelse af bogen "Børn bygger." (1959)
Fagbladet "Dansk Fritidshjemråd" nr. 2, 15 februar 59 (s. 22-28)
Vejle Amts Avis 7/4-1959.
Socialdemokraten 10/4-1959 v/C.C. Kragh-Muller.

"Skrammologien breder sig" (1960) Læserbrev af John Bertelsen i "Tidens Tegn" Kolding. 3/6-60
"Også skrammellegeplads eller eventyrby i Ringsted." (1960)
Interview med John Bertelsen i Ringsted Folketidende 17/8-60

"Luk op for de nye legelommer" (1960) Artikel i Ekstrabladets "vinduet" af John Bertelsen 9/6-60

"Lad børnene på Nørrebro få et vikingeskib som sølegeplads på Sortedamssøen" (1961)
Artikel i Nørrebrobladet. Refererer til John Bertelsen oplevelser af legepladsbevægelsen i Sverige. 9/3-61

Bertelsen, John (1961) "Børns leg er som boblende latter" Børnehaven nr. ? /61

Bertelsen, John (1965) "Plads for barnet - det legende menneske" Skrive Folkeblad 7/8-65

Bertelsen, John (1965) "Plads for barnet ." Fyens Stiftidende 15/8-65

Bertelsen John (1975) "Om de voksnes indstilling til børns udendørsleg." Manuskript til radioforedrag (hvornår ?) og senere oplæg på BUPLs legepladskonference 19-19/1-1975.

"De spurgte, om jeg var homoseksuel, da jeg søgte pædagogstilling." (1977)
Interview med John Bertelsen i dagbladet "Aktuelt" 13 maj 77. (s. 12)

Bertelsen John (1978) "Parkpolitik i Sogn og Købstad" "Haven" (s. 425) 78.

Bibliografi.

Bilag B

Tema: C. Th. Sørensen og Skrammellegepladsen. (f. 1893 - d. 1979)

Sørensen, C. Th. (1931) "Parkpolitik i Sogn og Købstad" Dansk byplanlaboratorium/Gyldendal.
Genoptrykt i 1979 på Chr. Ejlers forlag.

*Sørensen, C. Th. (1942) "Haveanlæg og Legepladser." Boligen
Udgivet af Fællesorganisationen af danske Boligselskaber.

Sørensen, C. TH. (1950) "Skrammellegepladsen" i Byplan nr. 1 1950.

Sørensen, C. Th. (1959) Anmeldelse i Havekunst af John Bertelsens bog "Børn bygger".

Om C. Th. Sørensen og skrammellegeplads .

*Blondie (1953) "Skrammel -legepladsen - en berømt, men ensom svale." Berlinske Tidende 9/5-53.

*M - ze (1954) "Skrammellegepladsens skaber bliver den første professor i Havekunst."

Berlinske Tidende 14/3-54

Johanson, Ejner (1959) "Et hjems kostelige kunstværk...." Information 9/5-59

"Voksne uønskede" (1959) Aktuelt 21/12-59

*Hurks, Jette (1963) "Danmark fik på 20 år kun tolv skrammellegepladser." Information 29/7-63.

Brochmann, Odd (1966)

"Pædagogik og pelargonier. Stimulerende bog af en erfaren mand." Politiken 14/5-66

"Opfandt skrammellegepladsen" (1974) Aarhus Stiftstidende 25/5-74

*Møller, Poul Bruun (1978) "Dagens portræt. Han fandt skrammellegepladsen. Politiken 12/5-78.

Ledet, Frede (1978) "Gartneren der opfandt skrammellegepladsen." Aktuelt 4/7-78.

"85 år i morgen" (1978) Berlinske Tidende 23/7-78

Møller, Henrik Sten (1978) "Den gamle gartner" Politiken 23/7-78

*Hartung, Martin (1979) "Professor C. Th. Sørensen død." Berlinske Tidende 14/9-79.

*Sigsgaard, Jens (1979) "Børn og leg" Nekrolog i Landskab s. 176 - 1979.

* Artikler som jeg ikke selv er i besiddelse af.

Bibliografi Agnete Vestereg (f. 1912) Bilag C

Vestereg, Agnete (1946)

"Fritidshjemmene nu - og i Fremtiden." Artikel i bladet " Danmarks Forældreforening" nr.2 Feb. 46.

Vestereg, Agnete (1946)

"Retningslinier for fremtidens fritidsbeskæftigelse." Artikel i "Appel" Dansk Fritidshjemsforening.

Vestereg, Agnete & Bertelsen, John (1946 ?)

"Skrammellegepladsen" Manuskript, findes også i engelsk oversættelse. Emdrup Skrammellegeplads arkiv.

Vestereg, Agnete (1949) Junk Playground - Succes of a Copenhagen experiment"

Danish foreign office journal nr. 4 /1949

Vestereg, Agnete (1949) "Muligheder for leg i det fri for storbyens børn" (spalte 345 -348).

Salmonsens Leksikon-Tidsskrift Hæfte 8 .1949 J. H. Schultz Forlag.

Vestereg, Agnete (1949 - 50 ?)

Manuskript til foredrag holdt i Københavns Kommunes Byplans afd. (Ikke offentliggjort)

Emdrup Skrammellegeplads arkiv.

Vestereg, Agnete (1950) "Kan De huske da De var barn" Artikel i Folkevirke nr. 9 5. Årgang 1950.

Vestereg, Agnete (1952) "Skrammellegepladsens huleboere" Artikel i Byplan nr. 1 1950 (Sær nr.)

Vestereg, Agnete (1954) "Legepladser og deres udformning." Foredrag holdt på Marts kursus.

Gengivet som artikel i Dansk Fritidshjemsråd" blad nr. 5 15/5-54

Vestereg, Agnete (1960)

"Hvad er Skrammellegepladsen i Emdrup?" Stencil (Ikke offentliggjort) (ikke i min besiddelse)

"Skæg i gaden" (1961) Billed Bladet. Interview med Agnete Vestereg 10/10-61

"Orden i skrammel" (1963) Interview med Agnete Vestereg i Politiken 23/9-63

"Nu hedder det bygge-legeplads." (1964) Interview med Agnete Vestereg i Politiken 21/6-64

Vestereg, Agnete (1968)

"Skrammellegepladsens historie" Artikel i jubilæumsskriftet "Skrammellegepladsen i Emdrup 1943-1968."

"Det er ikke skrammel" (1968) Interview med Agnete Vestereg i Berlinske Tidende 23/9-68

Bilag D

Artikler og andet skriftligt materiale om Emdrup Skrammellegeplads som ikke er omtalt i bibliografierne om C. TH. Sørensen, John Bertelsen og Agnete Vestereg.

Vidriksen, Niels (1947)

"Hvor må vi være? Artikel i "Danmarks Forældreforening." Nr. 2 marts 47.

(Niels er 16 årig ung fra Emdrup Skrammellegeplads)

"Børnene har gennemført skrammellegepladsens 5 aars plan." (1948) Ekstrabladet. 8/10-48.

"Skrammellegepladsen gennem 5 år." (1948) Jubilæum skrift. Emdrup Skrammellegeplads arkiv.

Thorpe (1951) "Legepladsen med verdensryg." Artikel fra "Arbejds mændenes Fagblad" nr. 11 15/6-51

L. B. (1953) "Skrammellegepladsen" Artikel i Dansk Fritidshjemsråd" blad nr. 11, 15/11-53

"Skæg i gaden" (1961) Artikel i Billed Bladet 10/11-61

"20 års jubilæum." (1963) Dansk Fritidshjemsråd nr. 10 15/10-63

L.N. (1968) "Verdens første skrammellegeplads fyldt 25 år." Boligen nr. 10 1/11-68

Bilag E

KRONOLOGI OVER BYGGELEGEPLADSER

Fra 1943 til 1973.

Emdrup skrammellegeplads.

1943

Keldsøvej 5 København 2100 ø. Oprettet af AAB 15/8-43. Selvejende 1959.

I forbindelse med **Bispebjerg Hospital** børnepsykiatriske afd. **Oprettes der en skrammellegeplads, og en privat forening ved navn "Ungvirke" tager ligeledes initiativ til at starte en tilsvarende plads ved Knippelsbro** i København. (i 1947) I 1948 etableres der **i Århus på Peter Fabervej en skrammellegeplads.** Disse initiativer er private og modtager ikke tilskud udefra (Arbejderbevægelses Arkiv).

Hulebyen i Brede

1957

Vesterbo i Lille Værløse

1958

Oprette af boligselskabet Vesterbo og en gruppe forældre.

Børnenes Jord i Vrå

1958

Oprette af en gruppe beboere og forældre

Lilleby - Virum

1959

I forbindelse med Fuglesangsgaards fritidshjem . Kommunalt

Kolding Skrammellegeplads/Byggelegeplads

1960

Oprettet af Kolding kommune.

Byggelegeplads ved Fjordvænget - Korsør

1960

Oprettet af kvarterets børn

Stjernepladsen Århus

1960

Knud Hansens Vej (adressen er måske på en anden plads- fra samme år)

Oprette af kvarterets børn.

Skrammellegepladsen ved Vesterkæret

1960

Oppesundby. Oprette af kvarteret børn

<u>Huleby i Korsør</u>	1960
Oprette af kvarteret børn	
<u>Dyrepark og Skrammellegeplads i Kalundborg</u>	1960
<u>Skrammellegepladsen ved Skt Jørgensen sø</u>	1962
oprettet i forbindelse med legeplads ugen	
<u>Huleby/Skrammellegeplads ved Fritidshjemmet i Skolegade</u>	1962
Silkeborg	
<u>Skrammellegepladsen Vester Alle 5 Århus.</u>	1962
<u>Rødovre Byggelegeplads</u>	1964
Nyholmsalle 47 Rødovre. Oprettet af Dansk Almennyttigt Boligselskab	
<u>Byggelegepladsen Bispevangen.</u>	1965
Præstevænget 51 2750 Ballerup Oprette af Ballerup Kommune	
<u>Byggelegepladsen Ellekilde</u>	1965
Ballerup/Skovlunde. Bybjergvej 1-2 2740 Skovlunde	
Oprettet af Ballerup kommune 6/7-65.	
<u>Bellahøj Skrammellegeplads.</u>	1966
København Solkrogen 6 2700 Bellahøj.	
Oprette af København kommune?	
<u>Vangede Byggelegeplads</u>	1966
,Vangede børnehospital Sognevej 40 2820 Gentofte.	
Oprettet af Vangede børnehospital	
<u>Tingbjerg Fritidscenter</u>	1967
Terrasserne 40 2700 Brønshøj Oprette af SBBU	
<u>Torvegårdens Fritidscenter.</u>	1967
Gladsaxe kommune. Oprettet under SBBU	
<u>Byggelegepladsen Virkelyst</u>	1967
Erik Ladefogedsvej 8 9400 Nørresundby	
Oprettet af Sundby-Hvorup nu Aalborg kommune	
<u>Byggelegepladsen Skrænten</u>	1968
Oprette af Århus kommune	
<u>Byggelegepladsen Tranehytten</u>	1968
Tranestien 1 Brøndby. Oprettet af Brøndby kommune ?	
<u>Legepladsen i Hvidovre</u>	1968
Hvidovregade 22 2650 Hvidovre. Oprettet af Hvidovre kommune	
<u>Byggelegepladsen Hinderuplund.</u>	1969
Skovbovænget 7 5230 Odense	
Oprettet af andelsboligforeningen Højstrup	
<u>Byggelegepladsen Stolpehytten</u>	1969
Stolpevej 45 2650 Hvidovre Oprette af Brøndbyerne kommune.	
<u>Fælleslegepladsen Lundebjerg.</u>	1970
Lundebjerggardsvej 154-156 2740 Skovlunde. Oprettet af SBBU .	
<u>Hudegrundens Byggelegeplads</u>	1970
Dannebrosgade efter 74 i Eskildsgade Vesterbro KBH.	
Oprettet af Københavns kommune i Juni	
<u>Virkelfeltets Byggelegeplads</u>	1971
Virkefeltet 16 Brønshøj. Oprettet af SBBU 1/4 .	
<u>Byggelegepladsen Hedegården Syd</u>	1971
Magleparken 218 2750 Ballerup. Oprettet af Ballerup kommune.	
<u>Skolevangen</u>	1971
Sted : Kildeager 48 2700 Brønshøj. Oprettet af SBBU.	

<u>Byggelegepladsen Rymarksvænget</u>	1972
Rymaksvej 2900 Hellerup. Oprettet af SBBU.	
<u>Legestedet Herlevhuse</u>	1972
Langdyssen 54a 2730 Herlev. Oprettet af KAB	
<u>Højkær Byggelegeplads</u>	1972
Brøndby Hørkær 41 a 2610 Rødovre	
<u>Byggelegeplads Klakkebjerg</u>	1973
Klakkebjerg 1 c 1750 Ballerup. Oprettet af Ballerup kommune.	

Foto`s fra papirudgaven af denne bog kan om kort tid ses på DPHF hjemmeside.